

Балинт Мадяр

ПОСТКОМУНИСТИЧЕСКАТА
МАФИОТСКА ДЪРЖАВА:
СЛУЧАЯТ УНГАРИЯ

София, 2016

Преводът е направен изданието:

Балинт Мадьяр

**АНАТОМИЯ ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКОТО
МАФИОЗНОГО ГОСУДАРСТВА: НА ПРИМЕРЕ ВЕНГРИИ**

Изд. „Новое литературное обозрение“

Москва, 2016

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

Copyright © 2015–2016, Magyar Bálint

© Владимир Игнатовски, превод, 2016

© Издателство „Изток-Запад“, 2015

ISBN 978-619-152-965-0

Балинт Мадяр

ПОСТКОМУНИСТИЧЕСКАТА
МАФИОТСКА ДЪРЖАВА:
СЛУЧАЯТ УНГАРИЯ

Превод от руски
Владимир Менаговски

Редактор
Снежана Иванова

СЪДЪРЖАНИЕ

1. В какъв режим живеем?	13
1.1. Посткомунистическата мафиотска държава	15
1.2. Еволюционни типове корупция	16
2. Крахът на Третата унгарска република през 2010 г.	29
2.1. Структура на ценностните ориентации на унгарското общество	30
2.2. Десни и леви: борбата на два анахронизма	32
2.3. Разрушаването на платформата за рационален обществен дискурс.....	34
2.4. Състав на новия слой собственици – неустойчивост на собственическата структура	39
2.5. Отговорността на коалиционното правителство от социалисти и либерали.....	42
2.5.1. Липсата на символична, създаваща колектив политика	43
2.5.2. Раздаването на бюджетни средства и неговата несъстоятелност	48
2.5.3. Накърнената свобода и отсъствието на перспектива за социалните аутсайдери	50
2.5.4. Управленската неспособност за действие, различните нагласи за поведение на двете коалиционни партии ...	54
2.6. Несъвършените институции, гарантиращи системите за съдържане и противодействие.....	58

2.7. Партията ФИДЕС като политически суперхищник ...	60
2.7.1. От малкото семейство в университетското общезитие до голямото приемно семейство в политиката; от алтернативния бунтар до Кръстника.....	60
2.7.2. Социалистите: ерозия на социалната база, либералите: изпаряване на социалната подкрепа, ФИДЕС: пускане на корени в обществото	65
2.8. Политическата студена война: ерозия на институционалните механизми за съдржане и на ограничаващия принцип на конституционното мнозинство преди 2010 г.	69
2.8.1. Политическата студена война	69
2.8.2. Икономическото окопно побратимяване: 70:30.....	73
2.8.3. Смяната на корупционните режими	75
3. Опити за интерпретиране на режима	77
3.1. В плен на интерпретациите, основаващи се на противопоставянето „демокрация – диктатура“	78
3.2. Преминаване към субстанциални понятия при описването на режима	79
3.3. Ограниченото действие на историческите аналогии	81
3.4. Провъзгласяване на унгарската „не-либерална държава“	82
4. Дефиниране на посткомунистическата мафиотска държава	87
4.1. Посткомунистическа	88
4.2. Мафиотска държава	90
4.3. Разширяване пълномощията на главата на патриархалното семейство: мафията, мафиотската държава	91

5. Особенности на мафиотско-държавния подтип авторитарни режими.....	93
5.1. Концентрация на властта и натрупване на богатство	93
5.2. Ключови фигури в мафиотската държава: властовият елит и неговите непосредствени придатъци.....	95
5.2.1. Полигархът	95
5.2.2. Олигархът	96
5.2.2.1. <i>Едрите предприемачи, съпоставени с олигарсите</i>	98
5.2.2.2. <i>Типология на олигарсите</i>	98
5.2.2.3. <i>Конфликтът между Орбан и Шимичка: първата мафиотска война в организирания претъпен „надземен свят“</i>	105
5.2.3. Подставеното лице	111
5.2.3.1. <i>Главата на политическото семейство и семейната ВИП-ложа</i>	119
5.2.3.2. <i>Бизнесът на близките до властта олигарси, полигарси и на техните подставени лица</i>	124
5.2.4. Брокерът-корупционер	126
5.2.5. Семейните телохранители и тайните служби	129
5.3. Присвояване от политическото семейство на държавната база данни, гарантираща демократичен контрол.....	133
5.4. Полибюро вместо политбюро	136
5.4.1. Разграничаване на властовия елит на мафиотската държава от други исторически аналогии	138
5.5. „Law of rule“ вместо „rule of law“	142
5.5.1. Конституционният преврат – институционализиране на произвола.....	143
5.5.2. Завземане на ведомствата на публичната власт.....	146
5.5.3. Правителството не взема решения, то само прокарва в живота решенията на политическото семейство....	146
5.5.4. Законотворчеството в мафиотската държава като шиене на дрехи по индивидуална поръчка.....	147

5.5.5. Ликвидиране на контролните функции на други органи на държавната власт.....	154
5.6. Управлението: фаворити и доверени наместници на политическото семейство, вместо професионални бюрократи.....	157
5.6.1. Средства за сплашване на бюрократичния апарат....	157
5.6.2. Макс Вебер за историческия път към съвременно бюрократично управление.....	158
5.6.3. Разпадане на съвременното бюрократично управление в мафиотската държава.....	159
5.6.4. Защо мафиотската държава не може да се смята за патримониален режим?	162
5.7. Ликвидиране на обществената автономия	163
5.7.1. Ликвидиране на местните автономии: вместо органи за самоуправление – „стопанско- експлоатационни кантори“	164
5.7.2. Разрушаване на автономното пространство за интелек- туалната дейност: културата и образованието.....	165
5.7.2.1. <i>Културата</i>	165
5.7.2.2. <i>Образованието, науката</i>	170
5.7.3. „Одомашняване“ на гражданските организации	174
5.8. Вместо класови – патронажно-клиентелистски отношения.....	177
5.8.1. Метаморфозите на социалната незащитеност.....	177
5.8.2. Богати форми на патронажно-клиентелистски отношения.....	179
5.9. Средните слоеве на властовата пирамида в мафиотска- та държава: „новата национална средна класа“ – съсловни чиновници, придворни доставчици.....	186
5.9.1. Съсловните чиновници.....	187
5.9.2. Придворните доставчици.....	191
5.9.3. Здравината на „новата национална средна класа“; потискане на съпротивата.....	193

5.9.4. Най-голямото престъпление – да не си лоялен.....	194
5.10. Непосилните данъци като икономическа политика: системата от специалните данъци	197
5.10.1. Някои типове специални данъци до 2010 г.	199
5.10.2. Систематичната ескалация на специалните данъци след 2010 г.	202
5.10.2.1. Основни типове извънредни данъци.....	204
5.10.2.2. Косвените извънредни данъци	209
5.10.3. Държавни санкции като отговор на социално-икономическата реакция, предизвикана от извънредните данъци	214
5.10.4. Извънредни данъци „наопаки“: стратегически споразумения и взаимни изгоди.....	215
5.11. Насилственото отнемане – ротация на икономическия елит	216
5.11.1. Съюзът на партия ФИДЕС с „християнската средна класа“	218
5.11.2. Уникалната техника, използвана от мафиотската държава за отнемане на имущество.....	221
5.11.3. Ротация и подчиняване на елита от собственици.....	222
5.11.4. Предложение, което не може да откажеш.....	224
5.11.4.1. Индивидуално отнемане на собственост	225
5.11.4.2. Групово отнемане на собственост	233
5.11.5. Типове одържавяване в зависимост от неговите функции	243
5.12. Логиката на властта, съпоставена с ирационалността на политиката в различни области на живота.....	253
6. Дефицит на легитимност на мафиотската държава и средствата за неговото компенсиране.....	255
6.1. „Одомашняване“ на СМИ.....	255
6.1.1. 2010–2014: контрол над СМИ в периода на формиране на мафиотската държава.....	255

- 6.1.2. Промени на контрола над СМИ след 2014 г.
във вече формираната мафиотска държава..... 262

6.2. Манипулирането на избирателната система..... 267

- 6.2.1. Промените в избирателния закон след 2010 г. 269
- 6.2.2. Прокуратурата като част от изборния щаб..... 272
- 6.2.3. Създаване на институционални
възможности за фалшифициране на изборите..... 274
- 6.2.4. Парламентарните избори през пролетта
и местните избори през есента на 2014 г. 276
- 6.2.5. Методи за последващо непризнаване
на изборните резултати..... 277

7. Легитимиране на идеологическия арсенал на мафиотската държава279

7.1. Режимът, управляван от идеологията, съпоставен с режима, използван от идеологията 279

7.2. Целеви идеологически клишета: бог, родина, семейство, трудово общество 283

- 7.2.1. Национализъм, антисемитизъм, расизъм 283
- 7.2.2. Идеологическата пирамида 284
- 7.2.3. Религията..... 292

7.3. Инструменталните идеологически клишета: „системата за национално сътрудничество“ и „борбата за национално освобождение“ 292

- 7.3.1. Системата за национално сътрудничество (СНС) ... 293
- 7.3.1.1. Същностното, ценностно оправдаване
на СНС – „новият принцип за справедливост“ .293
- 7.3.1.2. Оправдаване на СНС от гледна точка
на технологията на властта –
„изкуството на приятелството“ 295

7.4. Борбата за национално освобождение 302

8. Престъпната държава	307
8.1. Унгарският наказателен кодекс за организираната престъпност.....	308
8.2. Конвенцията от Палермо	310
8.3. Мафиотската държава като един от видовете престъпни държави	311
8.3.1. Пример: престъпна организация отнема собственост.....	313
8.4. Типизация на дейността на организираната престъпност	314
9. Пирамидите – връхна точка на мафиотската държава	325
9.1. Икономическата пирамида	325
9.1.1. Автокрация и автархия.....	328
9.2. Външнополитическата пирамида – „танцът на пауна“ и „унгарската хитрост“	329
9.2.1. Дилемите на Евросъюза.....	331
9.2.2. Отварянето на Изток.....	336
9.2.3. Различната логика на санкциите на ЕС и на САЩ.....	344
9.3. Крехкото равновесие на мафиотската държава: спиралата на делегитимиране и границите за използване на насилие	353
Използвана литература	361

В КАКЪВ РЕЖИМ ЖИВЕЕМ?

Не е възможно да определим личното, а още повече политическото отношение към режим, който няма име. Ако не сме в състояние понятийно да осмислим своята реалност, ние се превръщаме в пленници на чужда реалност. Защото, както пишат Стивън Хокинг и Ленард Млодиноу в книгата си „Великият модел“: „*Не съществува концепция за реалността, която да не зависи от картината на света или от теория.* Вместо това ние приемаме гледна точка, която ще наричаме *реализъм, зависим от модела...*“ И добавят: „*Не съществува никаква проверка на реалността, която е независима от моделите.* Следователно, добре построеният модел създава собствена реалност. [...] Реализмът, зависим от модела, може да се използва не само за природо-научните модели, но и по отношение на съзнателно и подсъзнателно мисловните модели, които ние всички създаваме, за да интерпретираме и за да разберем всекидневното.“

Щом са така нещата в природата, това е още повече приложимо и за човешкото общество. Когнитивните механизми на нашето съзнание създават смисъла на изучаваното. Ако не притежаваме необходимите езикови, понятийни рамки, ние ще станем пасивни статисти в конструираната с чужд език, натрапена ни реалност, която отрича нашите ценности. Създаването на език, основан върху собствената ни система от ценности, е първата и неизбежна стъпка по пътя на придобиване на собствена идентичност и свобода. Това е елементарната предпоставка, за да не бъдат принудени индивидът и социумът да попаднат без посока в чужда за тях, не-

поддаваща се на интерпретиране реалност, изградена с помощта на език, продиктуван от други.

По време на смяната на обществения строй, съпътстваща краха на комунистическите режими в Източна Европа през 1989–1990 г., формулата на промените изглеждаше ясна: беше осъществен преход от **еднопартийна диктатура**, която се характеризираше с държавен монопол върху собствеността, към многопартийна парламентарна демокрация, основана на частна собственост и пазарна икономика. Този модел, чийто образец бяха западните демокрации, беше наречен либерална демокрация, независимо дали ставаше дума за нейната президентска, или парламентарна форма, доколкото същността и на двете форми са такива институционални гаранции като разделянето на властите, смяната на правителствата и нормите на добросъвестна политическа конкуренция в политическата сфера, а също така преобладаване на частната собственост, прозрачност на конкуренцията в икономиката и гарантиране на неприкосновеността на собствеността в сферата на икономиката.

Ако се повреди системата от норми на **либералните демокрации**, когато една такава демокрация действа добре, подобни щети, с по-голям или по-малък успех, се лекуват с помощта на механизмите на институционален контрол и разделянето на властите. В този случай подобни „отклонения от нормата“ не достигат критична маса, която да застраши системата като цяло. Но ако тези отклонения от нормалното функциониране на либералната демокрация не само са масови, а и възплъщават основните ценности и цели на правителството, тогава тези доминиращи характеристики вече формират нова система. Разбира се, опитват се да я характеризират с някаква метафора или аналогия, защото новите явления трябва да се идентифицират, и затова се използват вече известни примери. Ето защо някои виждат първообраза на режима на Орбан^А в южноевропейските авторитарни корпоративни режими от 20-те – 30-те години, като например португалския, испанския и италианския,

^А Орбан, Виктор (1963) – унгарски юрист и политик, съосновател на политическа партия ФИДЕС (унг. Fidesz, предишно име: Съюз на младите демократи), през 1988 г., по-късно и неин председател. Два пъти министър-председател на Унгария: през 1998–2002 и след 2010 г. (Тук и по-нататък бележките, които не са изрично упоменати, са на Й. Найденова,

или в много сходния с тях режим на Хорти^А в Унгария. Други явления, наблюдавани в Унгария след 2010 г., напомнят псевдодиктатурите и истинските диктатури в страните от Латинска Америка или по-меките варианти на комунистическите режими. Подобни исторически аналогии са силно ограничени, те могат да предложат представа за природата на едно или друго явление от изучавания режим, но не са способни да опишат режима като цяло.

1.1. ПОСТКОМУНИСТИЧЕСКАТА МАФИОТСКА ДЪРЖАВА

Днес, ние в Унгария живеем в посткомунистическа мафиотска държава. В този израз епитетът „посткомунистическа“ сочи обстоятелствата и предпоставките за възникването на тази държава, т.е. този режим, макар и със закъснение, все пак възниква като резултат от разпадането на еднопартийната диктатура, свързана с монопол върху държавната собственост. Епитетът „мафиотска“ определя природата на функциониране на държавата. Процесите, започнали по време на първото управление на ФИДЕС от 1998 до 2002 г. и развили се с пълна сила след 2010 г., в най-голяма степен са сходни на това, което се случва в повечето държави на територията на бившия СССР, в Русия на Путин, в Азербайджан или в бившите съветски републики от Средна Азия, въпреки че траекторията на политическата еволюция на тези държави след смяната на режима беше различна. Така че в Унгария става дума не само за изкривена, орязана демокрация или за неин дефицит, защото в такъв случай това все пак би било демокрация, макар и ограничена. Но режимът, който може да определим като мафиотска държава, не се побира в традиционните рамки за интерпретация, описваща отношение-то между демокрация и диктатура. Освен това тази държава не се побира в рейтингите за корупция на страните по света, които по принцип се определят от международни организации, защото, ко-

^А Хорти, Миклош (1868–1957) – контраадмирал, регент на Кралство Унгария през 1920–1944 г., установил авторитарно-консервативен режим в страната.

гато ги съставят, се предполага, че става дума за различни степени на едно и също качество, измерващо до каква степен в обществото е разпространено дадено еднородно явление. Унгарската политическа система обаче е със съвсем различно качество и споменатите рейтинги само пречат да видим нейната същност. Това ново качество може да бъде описано, като ясно се обозначи системната специфика, в обяснителните рамки от нов вид.

Обяснителният модел на посткомунистическата мафиотска държава се стреми да обхване цялата система, без да се ограничава с отделни явления, които е възможно да се срещат и в други режими, но в друг контекст; всъщност тези исторически първообрази силно се различават от възникващата мафиотска държава. Нейна основна характеристика е логиката, която е в основата на всичките ѝ действия за разширяване на властта и за забогатяване, при която едновременното нарастване на политическата власт и на собствеността на приемното политическо семейство се осъществява с държавни средства, като се използва монополът за насилие в атмосферата на мафиотска култура, издигната до държавна политика.

1.2. ЕВОЛЮЦИОННИ ТИПОВЕ КОРУПЦИЯ

При **обичайната корупция** частните интереси се реализират нелегитимно с решения за държавно или общинско разпределяне на средства, поръчки, концесии и пълномощия. Например сключват се незаконни сделки между икономически играчи и лица на държавна длъжност – чиновници от различни равнища, които не са свързани помежду си. Обичайната корупция е серия от отделни явления: чиновникът, който взема решението, получава или иска пари и други ползи в замяна на благоприятно за корумпиращата страна решение. Един режим се смята за корупционен в случай че има много такива случаи или ако проблемите на гражданите и въпросите на бизнеса може да се решат най-вече с **подкуп**. В годините след смяната на режима гражданите едва ли можеха да кажат, че чиновниците в променяща се Унгария са неподкупни. Благодарение на политически връзки беше възможно да се получи собственост,

неподлежащ на връщане кредит, най-различни предимства, но колкото и често да се срещаха случаите на корупция, те не се организираха в системообразуваща сила. Разбира се, ако получаването на поръчка е необходимо „да се бутне“ на вземащите решението, това отравя живота на обществото, но тъй като остава в рамките на сделка между подкупващия и подкупения, все още не разрушава основите на демократичното устройство, все още не засяга същността на режима, тъй като е пределно ясно, че става дума за нарушаване на общоприети, легитимни норми за поведение. (Корупцията, свързана с финансирането на партиите, която често се среща дори в утвърдени демокрации, а също така корупцията сред чиновниците, се смятат в еднаква степен за отклонение от нормата.) Освен мерките за защита и за наказание от страна на държавата в борбата с такива отклонения се използват антикорупционните служби, които се опитват да разкрият проявите на корупция с помощта на печата и с други похвати и да ги направят публично достояние, като се предполага, че след като бъдат разобличени виновните, те ще понесат заслужено наказание.

При социализма преди смяната на режима корупцията не беше системообразуващ елемент, а типично явление, съпътстващо системата. В рамките на плановата икономика съществуваха три икономики:

- **„Първа икономика“**, основана на държавната собственост, която имаше определящо значение за икономиката на страната благодарение на национализацията от края на 40-те години.
- **„Втора икономика“**, създадена от частни предприемачи, свързани с многообразни форми с държавния сектор, запълваше пазарните ниши на всеобщ дефицит с корени в системата на централизирано планиране: в търговията на дребно, в обслужването и в семейните стопанства при селскостопанските кооперации, т.нар. земи за лично ползване.
- С термина **„трета икономика“** можем да характеризираме многобройните „вратички“ в сферата на стоки с повишено търсене, които възникваха на фона на всеобщ дефицит и функционираха под формата на корупционни сделки. Най-различни форми на корупция и на взаимна корупция фактически равномерно бяха проникнали в цялото общество, от портие-

рите до чиновниците и партийните секретари. При държавен монопол икономиката на дефицит почти във всички точки на икономическите връзки някой имаше вещи, които може да се предложат за продан, предлагаше услуги или компетентност при вземането на решения, за които бе възможно да се получи бакшиш, „подкуп“ или корупционна рента. Битовите унгарски изрази, например „да намажеш“, в същото време сочеха, че ако механизмът не бъде „смазан“, цялата система на планови директиви ще бъде парализирана. Задължителният за функционирането на режима характер на взаимните услуги, на границата между законното и незаконното, правеше това кълбо от корупционни сделки морално допустимо. Защото цялата система действаше на принципа на псевдоравенството, доколкото възможностите за нелегитимно обогатяване на висшите ръководители също бяха силно ограничени в условията на икономика, основана на монопола на държавна собственост, а стотици хиляди на ниските равнища на системата можеха да получават „рента“ благодарение на минимонополите, които те притежаваха.

Смяната на режима обаче породила невиджано дотогава и материално неравенство, и позиции, създаващи възможност за корупция. След като икономиката на дефицита прекрати съществуването си и промени отношенията между играчите на частния пазар, пространството на корупцията премина в икономическото русло на отношенията между държавно-общинския и частния сектор. Но в тази бартерна търговия поръчители все по-често вече бяха не дребните потребители от режима на Кадар^А, а кръгът за богатели предприемачи – от дребните арендатори на общински търговски точки до големите нови играчи, които си поръчват необходимото им юридическо регулиране. В рамките на обичайната корупция, възникнала след смяната на режима:

^А Кадар, Янош (Янош-Йозеф Черманек, 1912–1989) – главен секретар на Унгарската социалистическа работническа партия (УСРП) от 1956 до 1988 г.; два пъти министър-председател на Унгария (1956–1958 и 1961–1965). Неговото управление, особено по-късното, известно като „гулашов социализъм“ и „мека диктатура“, се характеризира с либерализация на политическия живот и достъпност на стоките за масово потребление.

- първо, стесни се кръгът от корумпирани хора; корупцията изгуби своя всенароден характер и засягаше главно работещите в държавната администрация и политическата класа в широкия смисъл на това понятие;
- второ, промени се структурата за вземане на решения, податливи на корупция: вместо предимства, свързани с всекидневното потребление, на преден план излезе държавната подкрепа, осигуряваща предимства в конкурентната борба за обогатяване; например при приватизацията, при получаването на държавни и общински поръчки, за успешно участие в търгове, при промяна на статута на недвижимо имущество, при оформяне на официални разрешения;
- трето, значително се увеличи печалбата, получавана от отделни корупционни решения: вече за обикновен подкуп можеше да получите под тезгяха не само бяла порцеланова тоалетна чиния, но и цял завод за производство на тоалетни чинии, заедно със свързаната с него верига магазини, на всичкото отгоре с кредит, даден от държавата;
- четвърто, ролите в корупционните сделки бяха ясно разпределени: вече не можеше да се каже, че „всички“ в широкото социално пространство, породено от дефицита, корумпират и са корумпирани; инициаторите на корупционните сделки в икономическата и обществена сфера сами правяха предложения на държавните служители.

Аномалиите в сферата на финансиране на партиите и степента на корупционно заразяване в тази област породиха погрешни предположения и неточни представи. В процеса на смяна на режима западните образци създадоха убеждението, че **членският внос и легалните дарения ще** осигурят значителни приходи за партиите. Макар да беше очевидно, че партиите, действащи след смяната на режима, дори всичките заедно, не са в състояние да достигнат рекордния брой членове на бившата комунистическа партия – Унгарската социалистическа работническа партия (УСРП), която имаше 800 000 членове, нито можеха да достигнат сумите, които те задължително плащаха като членски внос, никой не можеше да помисли, че дори по време на пика от 1990–1991 г. общи-

ят брой членове на новите партии ще достигне едва една десета от тази рекордна цифра. По-нататък реалният брой членове на партиите непрекъснато намаляваше. Нещо повече, заради намаляването на обществената активност между изборните кампании, влошаването на материалното положение на гражданите, ръста на безработицата и на инфлацията, се налагаше членският внос да бъде ограничаван до символични суми, тъй като иначе би се наложило партиите да изключват онези, които не могат да плащат членския си внос, а това би причинило организационни и комуникативни щети, съществено по-големи от приходите от форсирано събиране на членски внос. Намаляването броя на членовете в новите партии неизбежно предизвикваше намаляване на приходите от членски внос, което породило трудности за поддържане дори на минимална организационна структура.

В същото време годишната бюджетна система на държавно финансиране на партиите не отчиташе реалните нужди на **кампаниите за изборите**, още от 1994 г., частта от държавния бюджет, покриваща растящите разходи за кампаниите, беше незначителна. В началото обемът на разходите на партиите за изборителна кампания не бяха лимитирани. Едва през 1996 г. беше определен лимит, действащ до 2013 г., от 1 милион форинта за кандидат. Лимитът беше проблематичен не само защото не претърпя промени въпреки съществуващата тогава инфлация, но и защото разходите, по един или друг начин свързани с кампанията за изборите, надхвърлиха рамките както на юридически установените срокове, така и на непосредствено свързаните с кампанията събития. Всичко това доведе до ескалиране на разходите за провеждане на изборна кампания и правеше невъзможно контролирането на тези разходи. Освен това Държавната сметна палата имаше право да контролира само обявените от партиите разходи за избори, т.е. можеше да проверява само дали правилно са сумирани отделните разходни пера.

Заради недостатъчното официално партийно финансиране всички основни унгарски партии, опитващи да осигурят дейността си за сметка на членски внос и на държавни дотации, предварително бяха обречени да бъдат недееспособни, въпреки че в кметството на някой малък град работеха повече служители, отколкото

в целия апарат на най-големите партии, участващи в смяната на режима. Необходимостта от допълнителни източници на средства и фактичката липса на контрол за неофициалното, извънбюджетно финансиране, предизвика „размиване“ на бюджетната бариера на партийните финанси. В предел или стимул за привличане на материален ресурс се превръщаше реалното или очаквано политическо влияние, както и активността на партиите, а в действителност – само тяхната способност да се самоограничават.

Очакваните приходи на партиите от членски внос и от бюджетни дотации не покриваха разходите, които надхвърляха рамките, гарантиращи основните им функции. Освен това непрозрачните приходи, за които можем да съдим въз основа на огромните разходи за изборите, в част от системата за финансиране се превърнаха големите кредити. При получаване на кредити партийното ръководство разчиташе предварително, че ще успее да погаси задълженията, като продава недвижимо имущество, по принцип получено безплатно или при изгодни условия, или като капитализира връзките, създадени вследствие на овладените властови позиции. В същото време, **докато постепенно изчезваше безкористната подкрепа на партиите, основана на политически симпатии и растяха техните задължения, неизбежно се разширяваше корупцията, свързана с тяхното финансиране.** Центърът на тежестта на доходите, получавани извън държавните дотации, не само се премести от членския внос към други постъпления, идващи от икономиката. В тези постъпления все по-ясно се проявяваше икономическият интерес и акцентът върху съответни услуги, излизайщи извън рамките на възможните политически симпатии.

Сега инициативата стана двустранна – не само актьорите в икономиката търсеха връзки с членовете на новата политическа класа, но се случваше и обратното. Тази взаимна помощ се разполагаше в широко пространство, между законното и незаконното. В подобни връзки имаше не само перспектива за партийно финансиране, заобикалящо закона, но и възможности за лично корумпиране на членовете на политическата класа.

Нарастваше опасността от преплитане на интереси там, където не стигаха ресурси от центъра. Тъй като и кампаниите за изборите в общините – за кметове – също изискваха значителни разхо-

ди, аномалиите на финансирането на партиите от центъра проникнаха във всички кътчета на страната. Освен това при използването на парични средства по места кръгът от потенциални спонсори още по-непосредствено съвпаднаше с кръга от лица, получаващи привилегии на взаимна основа. Въпреки че разпространяването на корупцията доведе в голяма степен до спадане на доверието в политическия елит, все пак **рутинното ѝ функциониране** не се превърна в **системно функциониране**, определящо като цяло политическите цели. Тази корупция породи по-скоро свят, слабо контролиран от центъра, а властовите позиции в него осигуряваха хаотична автономия, като често избухваше вътрешна конкурентна борба. Партиите, с изключение на „Съюза на младите демократи“ (ФИДЕС), не създаваха бизнес, който да им носи приходи, а само изземваха рента, изсмукваха пари от предприятията. Правеха го обаче много систематично.

Появата на **организиран подземен свят, на мафия**, означава качествена промяна в сравнение със света на обичайната, свободната и затова конкурентна корупция. Сега организирани престъпни групи се опитват методично да упражняват влияние върху представителите на държавната власт. Ако успеят, можем да твърдим, че организираният престъпен подземен свят е намерил подход към висшата политическа сфера на държавната власт и се опитва да влияе не само на вземането на отделни решения при разпределяне на средства и на достъпа до тях, но и на механизма за регулиране, на законодателството. В такъв случай е много трудно да се прокара ясно границата между легитимното лобиране и натиска, който организираното криминален ъндърграунд оказва с помощта на подкупи и на шантаж. За разлика от обичайната корупция, дейността на този подземен свят не се основава на обикновеното взаимно съгласие на страните и на взаимното предоставяне на незаконни предимства. Стремещът е с помощта на заплахи и насилие този свят да принуди желанията му да бъдат изпълнени: той шантажира, взема **рекет „за закрила“**, стреми се да контролира онези отрасли в бизнеса, които обещава големи печалби. Като се опитва да монополизира определени сфери на незаконната икономика, той действа на пазар, сегментиран както териториално, така и отраслово, т.е. който не е в състояние да разпространи влиянието си върху

цялата икономика или върху цялата страна. Фактът, че подялбата на пазара се постига посредством споразумения, прекъсвани от войни между мафиотските фамилии, които понякога придобиват институционалната форма на съвет между главите на фамилиите, не премахва йерархичния характер на вътрешносемейните, вътрешнокланови отношения. (Във формите на мафията, утвърдени отвъд океана, т.е. на организираното криминален подземен свят, постепенно отпадат присъщите на традиционните форми „колективни“ функции.)

Мафията вече си създава икономически възможности не само за да получава незаконна печалба с помощта на подкупи, но и като налага данъци, а и като принуждава да се плаща заради рекет. Тя стимулира с подкупи представителите на държавната власт, рекетира актьорите в икономиката да ѝ плащат „за закрила“. Класически пример е сицилианската мафия, чиито приличащи на октопод пипала обвиват изотдолу света на политиката. Организираният престъпен подземен свят вече е опасно, трудно отстранимо явление, но то променя характерните за правовата държава нагласи само ако неговите представители получат достъп до политическата власт. Дори да има продажни чиновници и политици, дори те да не са малко, може да бъде запазена непоколебимата вяра, че държавата се бори с мафията. Иначе казано, дори отделни хора да грешат, институциите на държавата водят борба с престъпните групи на организирания криминален свят. В такива случаи ситуацията все още е ясна: методите на организираната престъпност все още не са образец за систематично подражаване в очите на политическите представители на държавната власт. Но ако инфилтрирането в рамките на дълго време преминава някаква граница и определени отговорни политици са завербувани от икономическата мафия, т.е. от мафията, която не възприема публична политическа роля, то държавата е завладяна или е налице, казано на английски – **state capture**. В такива случаи е възможно приемане на поредица закони, норми в правото и решения за реализиране на нелегитимни частни интереси.

И в Унгария след смяната на режима се появиха организирани престъпни групи, опитващи се да постигнат политическо влияние, но в този случай не можем да говорим за state capture. Наистина,

през първата половина на 90-те години някои от тях, като се възползваха от нарочно изкуствено допуснати пропуски в законодателството, забогатяха от нелегална търговия с петрол, от нощни увеселителни заведения или от охранителна дейност. Все пак организираният престъпен подземен свят не се стремеше към главна роля в политиката, най-вече защото през 90-те години се наблюдаваше активно проникване на чужди (предимно руски и украински) организирани престъпни групи на младия унгарски пазар. Организираният престъпен подземен свят възнамеряваше преди всичко да разшири и да продължи безнаказано да упражнява незаконната си дейност. На границата с новия век новият политически елит, възникнал след смяната на режима, отчасти унищожи този криминален свят, отчасти му определи конкретни граници и го опитоми. Законодателят още през 1995 г. затвори източника на огромните доходи от машинациите с петрол. А вследствие на войните за пазари и разправиите между фирмите за охрана, набрани от бивши служители в органите по сигурността и за защита на общественения ред, някои от представителите на тези фирми отидоха в затвора, а други станаха министри.

Затова пък **организираният криминален свят, който е „надземен“ – мафиотската държава,** – излиза далеч извън пределите на аномалиите на партийното финансиране и стремежът на престъпния ъндърграунд към политическо влияние. В този случай характерът на отношенията се променя в два аспекта. От една страна, за обогатяване на частни лица не се използва част от незаконните средства, породени от необходимостта да бъдат финансирани партиите – в случая за натрупване на частно богатство се използва целият потенциал за вземане на решения на политическата партия, и то не от време на време, а систематично. От друга страна, престъпните стремежи „отдолу“ и „отвън“ не просто изкривяват съдържанието на вземаните решения, напротив, още от самото начало процесът на управление и нормативно регулиране целенасочено се приспособява към отделни нелегитимни интереси „отгоре“ и „отвътре“. В мафиотската държава изчезва характерната за организирания престъпен свят двойствена практика на принципа „нагоре смазваме – надолу вземаме пари „за закрила“, тъй като организираният престъпен „надземен“ свят притежава държавната власт и сам

определя данъците и прибира рентите, които изпълняват функциите на плащане „за закрила“.

Класическият свят на процъфтяващата корупция се характеризира с хаотично преплитане на конкуриращи се помежду малки и големи незаконни сделки, като придобива все по-структурирана форма и преминава през няколко степени на еволюция.

- Първата степен на тази еволюция е светът на свободната конкурентна корупция. Основно средство тук е подкупът, т.е. поръчител е икономическият играч, а представителят на държавната власт прави корупционни услуги. Корупционните сделки се сключват за всеки отделен случай, като нито един от участниците в тях не е организирана група.
- На това се базира втората степен на корупционната еволюция, олигополният свят на мафиотски групи (организиран престъпен подземен свят), роден от непрекъснатото избухващите войни и сблъсъци и съставен от локално-парциални монополи. Огледалното му отражение в държавната сфера възниква тогава, когато една или друга политическа сила също успява да създаде свои олигополни принудително корупционни механизми, които притискат играчите в икономическата сфера. На този етап икономическите и политическите актьори вече взаимно и привично общуват помежду си.
- На третата степен от еволюцията мафиотската държава (организираният престъпен „надземен“ свят) вече ограничава и ликвидира организирания престъпен подземен свят, унищожава анархистичния, отчасти автономен свят на олигарсите, а също така създава в сферата на корупцията единен субкоординиран ред, централизира корупцията в цялата страна, и установява държавен монопол върху корупционните дейности. Тя се бори не с корупцията изобщо, а с неразрешената, партизанска корупция. Осъществява на държавно равнище това, което класическата мафия постига в сферата на своите интереси – премахва „крадеца индивидуалист“. Американската шега: „Не кради! Правителството не обича конкурентите!“ – добива практически буквален смисъл.

Може би има смисъл да илюстрираме разликата между трите степени на тази еволюция с един прост пример: машинациите с недвижимо имущество в един от районите на Будапеща. Ако арендаторът на търговско помещение, собственост на общината, се опита да получи право на собственост за това помещение, като даде подкуп на чиновника в общината, това е **обичайният вид корупция**. Дори подобни случаи да са много, арендаторите, които опитват този начин, не са нито роднини, нито приятели с чиновника; и става дума за чиновник, който действа като частно лице. Корупционната операция се осъществява **еднократно**, като подкупът е в замяна на незаконно или труднодостъпно разрешение за получаване на право на собственост. Ако **организираният престъпен подземен свят** с различни насилствени средства принуждава много арендатори да продадат или да му предадат разрешението за аренда, за да бъде възможно по-късно, като се разбере с чиновниците в общината, да купи помещението на изгодна цена, право на което имат арендаторите, това вече е втората еволюционна степен на корупция. В този случай тези, които придобиват собствеността, като получават изгода от подобни операции, защото са части от една мрежа, вече не са обособени бенефициенти, а части от приемната престъпна фамилия. Такава корупционна схема вече се осъществява на **два етапа**: долу, по отношение на първите арендатори, се използват шантаж, заплахи и принуда, а нагоре на чиновника в общината се дава подкуп. Ако за да бъде осъществена корупционната операция, трябва да се променят правни норми и да има стабилно сътрудничество с партньорите от общината на много равнища, можем да говорим за единичен случай на state capture.

Организираният престъпен „надземен“ свят отива още подалече. Дори да се запази връзката с криминални елементи, ръководителите на общината сами отстраняват арендаторите, заменят ги с клиентите си, членове на приемното политическо семейство. Криминалните елементи в продължение на няколко дни са в положение на псевдоарендатори, след което се превръщат в собственици на помещението, обект на арендата, при изгодни условия. Правото да бъде сменен статутът на арендатор със статута на собственик, получил собствеността при изгодни условия, като тя е прехвърлена от арендатора на помещението, открива институционалния път

от единични „машинации“ към организирана престъпност, чийто субект и двигател не е криминалният подземен свят, а местният овластен елит. Тази операция отново се осъществява на **един етап**: отдолу използват измама и принуда. Но тук е трудно да говорим за корупционна сделка, тъй като незаконният бенефициент и онези, които осъществяват незаконната операция, не са две отделни групи, които правят сделка помежду си, а в една и съща степен са членове на приемното политическо семейство. В този случай местната администрация не е във властта на някаква външна сила, тя сама действа като мафия, като използва административните средства за принуда, с които разполага.

По такъв начин системната корупция в рамките на цялата страна в мафиотската държава не може да бъде причислена към класическия обичаен или престъпен тип, защото на „този етап от развитието“ корупцията се превръща от отклонение от нормата, което трябва да се прикрива, в практика, издигната в ранг на държавна политика и ръководена от центъра. Сега вече не олигарсите подчиняват държавата и я контролират, а политическите предприемачи си присвояват правото да назначават олигарси. С други думи, не някаква икономическа групировка поема контрола над определени сегменти в обособената от нея както в кадровия, така и в организационния аспект на политическата дейност, а **политическото предприятие само се превръща в икономическо**, като подчинява както света на политиката, така и света на икономиката и формира влиянието на мафиотската си култура с целия арсенал от средства на държавната власт. В периода на първото правителство на ФИДЕС през 1998–2002 г. създаването на този модел все още се натъкваше на силни институционални прегради. По онова време законите, които изискваха конституционно мнозинство от две трети, по един или друг начин поддържаха системата от демократични институции, която наистина и тогава бе подложена на ерозия. Без конституционно мнозинство в парламента не беше възможно да се монополизира властта и да се ликвидира разделението на властите, което е една от основните предпоставки за поява на мафиотската държава. Но тъй като след 2010 г. тази спирачка липсваше, изграждането на мафиотската държава започна с пълна сила.

В мафиотската държава индивидуалните интереси подменят интересите на обществото не в отделни случаи, а постоянно и систематично. Фактически в такава държава няма сфера на дейност, която да не е подчинена на съвкупния интерес за укрепване на властта и за забогатяване. **Мафиотската държава е приватизирана форма на паразитиращата държава.**

КРАХЪТ НА ТРЕТАТА УНГАРСКА РЕПУБЛИКА ПРЕЗ 2010 Г.

В Унгария по време на смяната на режима бе създадена наистина образцова система от политически институции на демокрацията от западен тип. В същото време продължаваше съществуването и на онези форми на поведение от източен тип, които, можем да кажем, са системно чужди на либералната демокрация. В продължение на „двете хаотични десетилетия“ от 1990 до 2010 г., както по-късно ръководителите на ФИДЕС заклеймиха този период след смяната на режима, **политическият строй от западен тип се бореше с източния модел за придобиване на имущество и на собственост.** По такъв начин изборите и смяната на правителства бяха не толкова жалони на процеси на корекция вътре в една система от ценности в руслото на консенсусния модел на обществото, а отчаяни битки за завладяване на собственост и на нови имуществени позиции. В тази борба източните образци на непотизъм, подкрепяни от политическия елит и предизвикващи социална и политическа турбулентност, подрониха и в последна сметка фактически погълнаха системата на политическите институти от западен тип, възникнала в процеса на смяна на режима. Разбира се, появява се резонният въпрос: защо в борбата на системата институции от западен образец с културата от източен образец на път е да победи последната?

За да бъде обяснено това поражение и как партия ФИДЕС получи на изборите конституционно мнозинство, трябва, от една страна, ясно да определим отговорността на различните политически играчи (престъпленията, грешките, безсилието и т.н. на управ-

ляващите партии, а освен това съзнателната военна стратегия на партия ФИДЕС, насочена против системата институти на либералната демокрация), а от друга, да изясним произтичащите от структурата и от съзнанието на унгарското общество социологични причини, която бяха основата за настъпателната дясна политика. В същото време само нещастно стечение на обстоятелства може да бъде повод Третата унгарска република по такъв драматичен начин да се превърне в мафиотска държава. Еволюцията, която в бившите републики от СССР беше праволинейна, в Унгария бе осъществена по обиколни пътища. В този смисъл **все пак това, което се случи в Унгария, не бива да се приема за съдбовно неизбежно.**

2.1. СТРУКТУРА НА ЦЕННОСТНИТЕ ОРИЕНТАЦИИ НА УНГАРСКОТО ОБЩЕСТВО

„През 1989 г. все още можеше да ни се струва – пише Петер Тьолдеш, – че ние, унгарците, трябва само да следваме практиката на социалната пазарна икономика и да изграждаме правова държава, както тази в Германия, която се ръководи от Основния закон на Бон и по-късно бе приложена в цяла поредица държави. А след това, като успеем да създадем нов унгарски модел за развитие, основан на националните традиции, и полагаме сериозни усилия, ще можем в обозримо бъдеще да догоним западните страни. Но след промяната от 1989 г. в Унгария настъпи не период на догонващо развитие с ускорено изграждане на средните слоеве на населението, което щеше да позволи за няколко десетилетия да се достигне равнището на европейските страни, а продължителна криза. Комунистическото наследство излезе много по-тежко, отколкото се предполагаше. Много по-бързо стана ясно, че половинчатата дребнобуржоазна еволюция от епохата на Кадар не разкри пътища за непосредствен преход към истински пазарен капитализъм. За хората, израснали в атмосферата на договаряне и заобикаляне на правилата, приспособяването към конкуренцията на световния пазар бе свързано с много по-големи трудности, отколкото за гражданите на други страни от Централна Европа. В освободената страна из-

веднъж стана ясно, че в инстинктите, стремежите и надеждите на унгарците, в тяхната култура и моделите за поведение има сериозни недостатъци и конфигурация, по-скоро характерна за Източна Европа и за Балканите, отколкото за Централна Европа.

Резултатите от изследване от 2009 г., разположило в международен контекст структурата на ценностните ориентации на унгарското общество, позволи да се разкрият сериозните прегради по пътя към формиране на устойчива вярънност към принципите на либералната демокрация и свободно конкурентната пазарна икономика. Характеристиките, описани в изследването, почти не са се променили от началото на 80-те години до последното допитване през 2009 г. Анализът на данните обрисова картина, която отрезвява всички, предположили, че унгарците имат западен комплекс от ценности, характерен за либералните демокрации, тъй като най-близките съседи на Унгария на ценностната карта са страни с източна православна култура, най-вече Молдова и България, а също така Украйна и Русия. Доста по-далече от унгарците на картата на ценностите са страните, които са от другата страна на река Лайта^A, както и онези, които са в Централна Европа и спадат към зоната на западната юдейско-християнска култура. Структурата на ценностна ориентация, присъща на унгарското общество, е далече дори от периферията на Запада. Споменатото изследване показва, че Унгария, която между другото отдавна е секуларизирана, подобно на западните страни, бива отхвърлена далече на Изток заради затвореното мислене на своите жители: привързаността към свободата на изразяване на мисли, желанието да се участва при решаването на обществени проблеми, степента на използване на правата и свободите, доверието към хората, търпимостта по отношение на онези, които мислят различно, и вярата, че човек може да управлява съдбата си, са присъщи на унгарците, колкото и на жителите на Молдова, и далеч не в такава степен, като на нашите словашки и словенски съседи. В комедията си „Прощална симфония“ Петер Естерхази^B описва това така: „Руснаците си отидоха, но ние останахме тук.“

^A Лайта (нем. *Leitha*) – река в Австрия и Унгария. До 1921 г. е част от австрийско-унгарската граница.

^B Естерхази, Петер (1950–2016) – известен унгарски писател постмодернист.

Според допитване от 1991 г., дори сред прозападната либерална партия Съюз на свободните демократи (ССД), израснала от опозицията на комунистическия режим, само 5% от нейните членове, които тогава бяха 30 000, са се придържали към ценностите, свързани с въпросите за човешките права и с икономиката, които ръководителите на партията категорично провъзгласяваха. А общоунгарското изследване на либералните ценностни ориентации, проведено през 2013 г., показва, че макар хората, които в Унгария се смятат за либерали да са 14%, като по отношение човешките права либералите са дори 18%, привържениците на капитализма са едва 5%. Броят на хората, придържащи се към либералните ценности поне в две от трите изследвани в допитването сфери, не достига и 5%. А условие за стабилността на либералните демокрации от западен тип е именно масовото, съвкупно и съзнателно придържане към ценностите за човешките права и на свободния пазар, а и на частната собственост.

2.2. ДЕСНИ И ЛЕВИ: БОРБАТА НА ДВА АНАХРОНИЗМА

„В течение на двацет години след смяната на режима – пише интелектуалният лидер и ръководител на бившето движение на демократичната опозиция Янош Киш – се бореха помежду си, като един друг се поддържаха живи, *два* анахронизма. Това бяха: анахроничното мислене на десните, които тъгуваха по епохата на Хорти, и анахроничното мислене на левите, които не можеха да се откъснат от епохата на Кадар“ И продължава:.

„В историята на Унгария „краткият ХХ век“ бе доминиран от войната между десни и леви. В тази борба надделяваха ту едните, ту другите; ту едните, ту другите разгромяваха противниците си [...] Режимът, появил се след 1989 г., беше първият, при който страните, които навремето се бореха не на живот, а на смърт, бяха принудени да живеят в мирно съперничество, свързано с периодичните избори. [...] Този външен натиск трябваше да се превърне във вътрешен стимул.

Би могло да се очаква, че гарантираните от конституцията политически свободи ще способстват неизречените обиди да изплуват на повърхността. Наистина, отварянето на раните би могло да прочисти атмосферата и да предизвика помирение, защото междусобиците бяха свързани с епохи от миналото, а нормите на демокрацията в последна сметка бяха благоприятни двете страни взаимно да привикнат една с друга. Но възкресяването на миналото върна и стари взаимни страхове, което не угасиха, а напротив, засилиха взаимно изключващите се анахронизми на двете страни. Наблюдавайки действията на десните, които със съдействието на правителството организираха препогребването на Хорти и издигнаха паметници на Пал Телеки^А, и на и на Алберт Ваш^В, левите намираха в тях оправдание за миналото си в годините след войната. Наблюдавайки действията на левите, които мечтаеха за „гулашовия социализъм“, десните намираха в тях оправдание за миналото си отпреди войната.

Апологетичното отношение и на леви, и на десни към своето минало нанесе голяма вреда на опитите за установяване на демократична атмосфера в страната, тъй като и едните, и другите идеализираха антидемократичните отношения. Но беше причинена и друга вреда, тъй като тези два вида минало не бе възможно да бъдат обединени в една обща традиция на един и същи политически социум [...]

В същото време [...] нормите и редът на функциониране на демократичната система влязоха в противоречие с взаимноизключващите се и тъкмо затова поддържащи се живи един друг с анахронизми. Решението на тази история не беше предварително определено. Старите десни и старите леви бяха еднакво антидемократични; след 1898 г. и едните, и другите едновременно изпитваха антидемократична носталгия по миналото и започваха да овладя-

^А Телеки, Пал – граф, политик и учен-географ, министър-председател на Унгария през 1920–1921 и 1939–1941 г.; самоубива се, след като подписва писмото за присъединяване към поканата на Хитер за нападение над Югославия.

^В Ваш, Алберт (1908–1998) – унгарски писател от Трансилвания, чието име нашумява в Унгария след промените от 1989 г.

ват демократичната политика. Имаше достатъчно време и възможности анахронизмите да бъдат изживени [...]

След смяната на режима отношенията между унгарските десни и леви още от началото бяха пронизани от взаимно опасение, че другата страна *се готви* да разруши конституционната рамка. През есента на 2006 г. всяка от страните беше твърдо убедена, че нейният опонент *вече е разрушил* конституционната рамка. Според митологемата на десните, лявото правителство показва истинското си лице на създател на полицейска държава. Според митологемата на левите, дейците от дясната опозиция показаха истинското си лице на превратаджии. Оттогава вече нищо не пречеше на „студената гражданска война“.

В същото време нищо и в двата лагера не можеше да повлияе на достоверността на противоположните митологеми, независимо дали те имаха основание, или бяха безпочвени, дали политическите лидери ги възприемаха сериозно, или само за пред другите. Затова пък факт е, че коалицията от социалисти и либерали, които през периода 1994–1998 г. имаха в парламента мнозинство от две трети, прибегна до самоограничения и не се възползва от потенциала, който имаше, за да промени конституцията, докато след 2010 г. партия ФИДЕС не направи конституционен преврат, като се позоваваше на „революцията в кабинетите за избори“, донесла ѝ конституционно мнозинство.

2.3. РАЗРУШАВАНЕТО НА ПЛАТФОРМАТА ЗА РАЦИОНАЛЕН ОБЩЕСТВЕН ДИСКУРС

Не съществува социално интегриране без езиково интегриране, в чиято основа е приетият от всички обществен дискурс. В началото на 80-те години, все още в условията на мека комунистическа диктатура, бе установен секуларен, рационален обществен дискурс от западен тип, като само на повърхността му, като черешката на тортата, се мъдреше официалният, но все по-малко възприеман сериозно език на хората от апарата на комунистическата власт. Езикът на либералната интелигенция и на демократичната опозиция

постепенно принуди официалния език да премине в отбрана и в процеса на преговорите за мирна смяна на режима реформаторите вече преминаха към частична смяна на езика. Станалият свободен печат широко разгласи тази промяна. Но зад хомогенния рационален езиков арсенал от западен тип останаха незабелязани противоречивостта и ярко изразеният източен характер на ценностната система на обществото. Това беше епоха на илюзии и на измамни чувства в политиката. Езикът на срутилия се режим вече не се използва, но социалистите и до днес нямат собствен език, а повече или по-малко възприеха секуларния, рационален обществен дискурс от западен тип. По принцип езикът на отминали и дори дивашки идеи беше изтикан в зоната на политическата субкултура и избиваше на повърхността само по време на изборните кампании. По-късно оттам го освободи единствено отчаяната борба вътре в политическия елит, превърнала вербалната агресия в средство за крайна политическа и социални поляризация.

Роди се **мноезична нация** с ценностна система, изключваща диалога. Щом два езика с различни функции се превръщат в езици на два политически лагера, политическата борба вече се води на нивото на езика.

Функцията на **езика на либералния, ляв лагер**, се състои от интерпретация и дискусия. Неговите качества, насочени към описание, анализ, критика и дискусия, го правят фактор за **формирането на рационална идентичност**. Този език носи единствено рационално послание и е лишен от символна система, върху която би могъл да рефлектира. Но този език на рационален обществен дискурс постепенно премина в сферата на субкултурата на интелигенцията.

Функцията на **езика на десния лагер** е сплотяване и набиране на нови привърженици. Неговите качества, насочени към посочване, демонстриране, окачване на етикети и стигматизиране, го превръщат във фактор за **формиране на символична идентичност**. Този език е в състояние да рефлектира върху неезиковия, образен, ритуален и емоционален свят на дадената идеология и като му придаваше консистентност, постепенно се превърна в господстващ език.

Ерозирането на либералната демокрация започна с изтласкване на езика. Това беше **залезът на рационалния обществен дис-**

курс и диалог, когато аргументиращата интелектуално цялостна реч се подменяше от фрагментиран, наративно центричен, стигматизиращ език, служещ като ефективно средство за подкрепа на опростени идеологии, пораждащи емоционално единство. Този език вместо разбиране и аргументиране транслира вяра, а вместо сравнителен подход – конфликт.

ФИДЕС заложи фундамента на студената гражданска война, като организира езикова кампания, по време на която либералите и левите всеки ден понасяха поражения, без дори да го подозират

Разбира се, **дерационализирането на обществения дискурс** е свързано с рационално политическо пресмятане, насочено към увеличаване гласовете на избирателите и разклащане на либералната демокрация. Тъй като резултатите от изборите в посткомунистическите държави засягат условията за живот много по-дълбоко, отколкото в утвърдените западни демокрации, предизборната борба се характеризираше със своеобразно нарастващо „цунами от обещания“, което изчерпа политическата основа за рационални отговори на социално-икономическите предизвикателства.

Унгария не само се превърна в жертва на депресията, която доведе до смяна на режима, и която се засили като последица от започналите промени и икономическата криза от 2008 г., но и падна в **клопката на популизма**. Същността на тази клопка е, че в Унгария 80% от данък общ доход от населението се плащат от милион и половина от почти осемте милиона граждани, които имат право на глас. Основният проблем на трите избора за парламент, състояли се след 1998 г., беше: каква част от парите на данкоплатците ще обещаят големите партии на онези граждани, които не плащат данъци. Двете сили с шанс да победят – ФИДЕС и Унгарската социалистическа партия (УСП) – еднакво използваша популистка риторика, и когато дойдоха на власт, след 2000 г. най-вече се придържаха към политиката „да раздаваме и да крадем“.

Преминаването на партията ФИДЕС от либералните ценности към ценностите на десните означаваше последователно движение по пътя от обществен политически дискурс, разчитащ на рационални аргументи, по посока на популизма. В началото ФИДЕС се разграничи от ценностите и аргументите на либералната демокрация и свободната пазарна икономика, като добави към думата

„либерализъм“ епитета „национален“ и така символично засили националистичната реторика. Резултатът беше половинчат: въпреки че националният популизъм, допълнен с властовата технология, използвана във ФИДЕС, насочен към всички десни сили (т.е. за отстраняване от политиката на лица и организации, стремящи се да запазят разделянето на десните сили) беше достатъчен за създаване на широк единен политически блок, то това не беше достатъчно за постигане на абсолютно мнозинство. Загубата на десните на изборите през 2002 г. показва, че „те са много, но не са достатъчно“. Потвърдиха го и резултатите от референдума от 2004 г. за предоставяне на гражданство и право на изборен глас на унгарците, живеещи извън страната, което може да бъде описано като конфликт между националния и социалния популизъм. ФИДЕС претърпя поражение на този референдум, но по-късно напълно съзнателно и без да се ограничава се стремеше да **смеси националния и социалния популизъм**, за да привлече и избирателите, изпитващи носталгия по режима на Кадар, имунизирани по отношение възгледите на десните и дотогава по принцип гласуващи за левите. Доказателство, че партия ФИДЕС се насочва към социалния популизъм, който дотогава се смяташе за привилегия на социалистическата партия, беше не само демагогският лозунг от изборната кампания през 2006 г., „живеем по-зле, отколкото преди четири години“, но и смяната на тъмния елегантен костюм с риза с лилава ивица без вратовръзка и карирано синтетично сако от терилен. Оттогава целева аудитория вече са не автономните граждани, представители на аргументиращия свят на рационален обществен дискурс, а „зомби“, склонни да яврат на популистките обещания.

Общ знаменател на националния и на социалния популизъм е пренасянето върху други на отговорността за собствената съдба, **спойката на „изтерзаната от зла съдба“ унгарска нация и незащитения социално малък човек**. Резултатът е систематично премахване на отговорността на авторефлексията от унгарската политическа култура. В същото време не е възможно да наречем зрял индивид и народ, които не са способни да правят претеглени преценки и рационално да аргументират, които не познават авторефлексията, а още повече не познават самоиронията. На човека и на нацията, отказващи да се грижат за собствената си съдба, раз-

читат на грижите на държавата, им трябва приказки кой и защо е осакатил съдбата им и е откраднал щастието им. Прекият път от безкрайното самозалъгване води до трескаво търсене на виновник, а това може да са хората, чиято „душа не е наша“, комунияги, банкери, олигарси, офшорни рицари, либерали, евреи, гейове, цигани (които не са приемани от две трети от населението). Всички те могат да бъдат обвинявани, че са причина за нашето нещастие. Ако политическият елит не се заеме съзнателно да се противопостави на този инстинкт за самозалъгване, който го има в нас, а напротив, или на висок глас, или като хитричко намигва, го засилва, тогава и от политиката, и от обществения живот изчезват разумната реч и културата, когато имаме макар и критично, но все пак справедливо отношение един към друг.

ФИДЕС видя в прехвърлянето на отговорността за собствената съдба скрит потенциал, който трябваше да бъде конвертиран от сферата на психологията в сферата на съзнателно използваната го политика. Ако пътят към победата трябва да бъде постлан с такива страсти, ФИДЕС ще го направи. Злепоставянето и създаването на виновници (т.е. стигматизирането и криминализирането на политическите противници), които от 2002 г. вече бяха не епизодични, а основно правило, определяха политическата комуникация на партията, не са нищо друго освен средство за разрушаване на препятствията по пътя за експлоатиране на популизма. Вербалната агресия се превърна във всекидневие на политическото общуване. Ако в политическата си комуникация ФИДЕС напълно съзнателно залагаше на отрицателните инстинкти и долни страсти, като се надяваше да получи политически предимства, десните радикали откровено и от сърце проповядваха расизъм и антисемитизъм. ФИДЕС направи тези чувства допустими, а десните радикали по детски непосредствено ги вербализираха. Тъй като обещанията, които поражда социалният популизъм, са неосъществими, след 2010 г. търсенето на виновници и стигматизирането им се превърна в задължителен атрибут на управленческата политика. Насочваните „нагоре“ наказания, лишавачи противниците от материално благосъстояние, и кампаниите за разпалване на омраза са се превърнали в средства за сплотяване на потенциалния електорат на партията, чийто потенциални избиратели са аудиторията на ръководените от

центъра ритуални вербални линчувания. Щом не можем да направим живота на хората по-лек, поне да им позволим да подрънкат с веригите си. И реално, и виртуално – под заплахата от криминализиращи кампании биват преследвани политическите противници.

2.4. СЪСТАВ НА НОВИЯ СЛОЙ СОБСТВЕНИЦИ – НЕУСТОЙЧИВОСТ НА СОБСТВЕНИЧЕСКАТА СТРУКТУРА

В процеса на приватизация по време на смяна на режима по естествен начин се появиха два вида собственици. От една страна, онези, които имаха капитал, встъпиха в бизнеса с покупки или с реално увеличение на капитала. По принцип това бяха собственици от чужбина, в повечето случаи: **мултинационални компании**. От друга страна, ако такива не се появяваха или се намираха, но под различни предлози биваха изключени от конкуренцията, бившите държавни предприятия, понякога с различни трикове, ставаха собственост на действащия мениджмънт. Но в повечето случаи този мениджмънт се състоеше от технократи, лоялни на стария режим и вкоренени в него, независимо че без особен ентузиазъм са следвали идеологическите му модели. Поради това не беше трудно да им се сложи етикетът **комуняги**. (Впрочем в пазарните финансови обстоятелства от онова време голяма част от предприятията, които нямаша квалифицирани собственици, практически нямаша и шанса да оцелеят).

В същото време тази форма на приватизация, независимо че беше ефективна, имаше **тежки допълнителни социални последици**. Първо, тъй като „народът“ не участва в придобиването на собственост, това породя в него чувството, че е бил лишен от никога не съществуващата „общонародна“ собственост. Дори ако в резултат от проведената другаде всенародна приватизация с „ваучери“ или с компенсаторни бонове при реприватизацията на земи да са се обогатили само малцина, все пак беше възможно да се създаде илюзия за участие при разпределянето на собствеността. Второ, бързата приватизация бездруго не спомагаше за укрепване на дребните и средни предприятия. Трето, новопридобитата собственост, осо-

бено ако неин източник беше разпределение от държавата, не се оказваше много добре приета от обществото.

Според онези, които след смяната на режима бяха непосредствено засегнати от безработицата или заплахата от нея, които изпитаха на свой гръб последиците от ръста на социалните различия, бе възможно отново и отново да се издига искането за преразпределяне на собствеността, защото собствеността, създадена „с кръвта на народа“ получиха, от една страна, бившите „комуняги“, а от друга – чуждите мултинационални компании. Компенсиране, реприватизиране, национална средна класа, силна Унгария – ето някои от лозунгите, подходящи да се предявяват претенции за част от собствеността, реализирана със средствата на извъникономическа принуда. Общото в настроенията и на олигарсите, и на хората, които се надяваха в бъдеще да станат дребни акционери, беше, че и едните, и другите разчитаха да осъществят мечтата си за забогатяване с помощта на държавата. В Унгария изборите придобиваха формата на борба не на живот, а на смърт, доколкото с тях по опосредстван начин се решаваше въпросът за **преразпределяне на собствеността**. Освен това пробуждането на тези инстинкти не беше свързано с големи трудности и затова, защото историята на Унгария през последния век може да бъде описана като серия от конфискации и преразпределяне на имущество, осъществявани с помощта на държавата. Разпадането на Австро-унгарската империя след Първата световна война понякога е съпроводено с отнемане на собственост в страните-правоприемници, антиеврейското законодателство преди и по време на Втората световна война, а и унгарският холокост в последна сметка лишават маса унгарски евреи не само от собственост, но и отнемат живота им, а комунистическата национализация след Втората световна война лишава собствениците от собствеността им, а селяните – от земята им. И винаги се намира идеология, която да обоснове изземването на собствеността от едни и предаването ѝ на други.

За либералния елит, излязъл от сферата на обществените науки и добре познаващ историята, бе очевидно, че първото поколение собственици на раждащия се капитализъм няма да са високонравствените герои от розовите романи за девойки. Тъй като членовете на този елит в борбата за приватизираната собственост не се ръководеха от лични

амбиции, когато разработваха условията на този процес, те смятаха да вземат предвид само съображенията за мнима или реална икономическа полза, което означаваше, от една страна, че придобиването на собственост би трябвало да се извършва, доколкото е възможно, посредством реално закупуване. От икономическа гледна точка това беше реална позиция, доколкото тя предизвика значителен приток от капитал, но беше благоприятна по-скоро за притежаващите значителни средства чужди инвеститори. От друга страна, поради липсата на капитал, който да може да бъде привлечен за нуждите на приватизацията, се предлагаше като цел да бъде осигурено поне професионално подготвено ръководство на предприятията, което, както споменахме по-горе, предостави предимства на мениджмънта, а той вече не беше задължително идеологически предан на комунизма, но се беше съобразил с характера на предходния режим и беше вкоренен в него. Този подход, обоснован от макроикономическа гледна точка и практически безупречен от гледна точка на нормите на правовата държава, се сблъска с искането за справедливост, чийто характер в този случай можеше трудно да бъде определен. Разбира се, по принцип, в условията на процъфтяваща икономика, всички биха могли да са оказали печеливши, но и до днес икономическите причини за краха на комунистическия режим не са съвсем очевидни за голяма част от общественото мнение, на което до смяната на режима не се налагаше да се сблъска с последиците от тези икономически трудности. В резултат най-тежките последици от икономическата катастрофа се сляха с политическия преход от 1989–1990 г. Голяма част от обществото прехвърли вината за появилата се и стремително растяща безработица, за високата инфлация и задълбочаването на пропастта между различните социални групи на сметката на новия режим, без да разбере, че икономическите проблеми бяха предизвикани не от демокрацията и от пазарната икономика, а, напротив – икономическите проблеми предизвикаха смяната на режима. Тази кокоша слепота на обществото породила чувство на неудовлетвореност, подкрепено от идеологията на „**чувство за подмяна**“ и трансформирано в политическо недоволство, докато елитът, който осъществяваше процеса на демонтиране на държавната собственост, получи етикети „**слуги на международния капитал**“ и „**подлоги, които помагат на комунистите да укрепят властта си**“. Емоциите, свързани с десетилетията, след смяната на режима, независимо до каква степен смятани за

обосновани, бяха важен социално-политически фактор и служеха като горивен материал за популистка политика от различен вид.

2.5. ОТГОВОРНОСТТА НА КОАЛИЦИОННОТО ПРАВИТЕЛСТВО ОТ СОЦИАЛИСТИ И ЛИБЕРАЛИ

Трябва да признаем, че в Унгария през 2010 г. наистина възникна ситуация, която бе способна да предизвика „революция в изборните коалиции“: управляващите вече не можеха да управляват, а избирателите не искаха да живеят, както дотогава.

Голяма роля в пробива на дигата изигра характерната за студентата гражданска война политика на не изпитващата съмнения опозиция, която не признаваше резултатите от изборите, отричаше легитимността на правителствата от 2002 до 2010 г., използваше институциите на властта, които контролираше, за да ограничава правителството, а националния и социален популизъм – за да го обсажда. И имаше успех. Силно е изкушението да припишем успешния пробив само на тази конфронтационна политика и все пак не бива да пропускаме отговорността на коалицията от социалисти и либерали в Унгария да бъдат отворени вратите за създаване на авторитарен режим. Обяснението за този обрат в историята на Унгария би могла да бъде тезата за развитието на страната, водещо до задънена улица, и трендовете в историята на Източна Европа, което би било опит за оправдаване, ако не се опитаме да изясним каква е отговорността на коалицията от социалисти и либерали за създаването на сега положението. Макар че не левите и либералите съсипаха Третата република, те направиха много, за да разклатят основите ѝ. Можем да кажем също, че ако не беше дейността на това правителство, ФИДЕС не би получила в парламента конституционно мнозинство от две трети. Политолозите обикновено обясняват поражението на коалицията със загубата на морален кредит и серията от грешки на политическата стратегия и тактика: широко разпространеното се убеждение, че има корупция, свързана с коалицията социалисти – либерали; повтарящите се рестрикционни мерки, задължителни заради непосилно високите бюджетни разходи и обявявани привидно искрено, подчертано шумно, едва ли не като заплаха; взаимно парализиращи

се, мъгляви инициативи и програми на правителството; спирането на реформите на големите системи за разпределение; трагичната загуба на доверие след речта на Ференц Дюрчан^А; продължителното положение на студена гражданска война и накрая – началото, през 2008 г., на икономическа криза, както и предизвиканото от всичко това масово чувство за липса на перспектива и за безнадеждност. Разбира се, само това вече беше достатъчно за тежкото поражение. Но нас ни интересуват и по-дълбоките социологически причини, които позволяват да преценим и отговорността на коалицията от социалисти и либерали за мащабите на поражението и за нарастване възприемчивостта на електората към популизма.

Именно затова искаме да се спрем на свързаните с правителството причини за укрепване на десницата, които са извън кръга от обичайните обяснения, изброени по-горе. Тези причини са: загубата на идентичност, произтичаща от липсата на символична политика, загубата на перспектива, свързана с изтощаването на възможностите за раздаване на бюджетни средства и несъстоялите се или неуспешни реформи, липсата на дееспособна политика, която да дава ефикасни отговори на социалните проблеми, предизвикани от смяната на режима, и некомпетентността на управляващия елит. До една тези причини бяха само важни симптоми, че демократичните сили, противостоящи на автократичните стремежи, **нямаха нито колективна етика, нито актуални представи за общество, нито институционална база, а освен това при тях не остана нито един способен да действа политически актьор.**

2.5.1. ЛИПСАТА НА СИМВОЛИЧНА, СЪЗДАВАЩА КОЛЕКТИВ ПОЛИТИКА

Относно създаването на система от символи и на политически сплотено общество, Унгарската социалистическа партия и либералният Съюз на свободните демократи така и не успяха да намерят общ език, затова тяхната коалиция в правителството вече

^А Дюрчан, Ференц (р. 1961) – унгарски политик и бизнесмен, председател на Унгарската социалистическа партия и на сформиранията през 2010 г. платформа „Демократична коалиция“, министър-председател на Унгария през 2004–2009 г.

беше едно от препятствията пред създаване на единна система от символи. Баналната истина, че „не само с хляб живее човек“ в политиката на левите не беше в състояние да се превърне във фактор за формиране на символно-колективно поле. Най-многого, което социалистите успяха да постигнат като раздаваха бюджетни средства, бе временна общност по интереси, когато беше необходима устойчива общност с общи духовни ценности, и когато това, което се раздаваше, започна да намалява, стана още по-очевидна липсата на такова обединяване. На десните им стигаше да възкресят идеологическите атрибути на историческата памет (бог, родина, семейство), за да дадат ценностни ориентири на хората, жадуващи да се превърнат в част от символичната общност и да получат система от преминали през чувството ценности, докато левите трябваше да проявят креативност и да създадат нови модели за обединяване на колектива. Но това не се случи.

Една от най-малко конфликтните точки в отношенията между социалисти и либерали можеше да е отношението към вярата и религията, доколкото навремето усилията на демократичната общност бяха насочени към премахване на държавния монопол върху всички видове идеология и след смяната на режима социалистите не можеха да се надяват, че контролираната от тях идеология отново ще заеме монополното положение, гарантирано от държавата. Конституционният ред от 1989–1990 г. отрази либералните представи, базирани на **категорично отделяне на църквата от държавата** и на отношение към въпросите за вярата като индивидуален проблем на всеки един. Картината на света, в чийто център се намира гражданинът, който не оскърбява другите и е свободен в ценностната си ориентация, в една по-далечна перспектива можеше да бъде притегателна и в Унгария, където авторитетът на църквата не беше висок.

Тази възможност беше ликвидирана, когато по инициатива на Дюла Хорн^А през 1998 г. бе подписано споразумението с Ватикана, както и поради прекалената предпазливост, която не позволи по-късно да се проведат преговори за неговото преразглеждане. Со-

^А Хорн, Дюла (1923–2013) – унгарски политик и икономист, последният външен министър на Народна република Унгария (1989–1990) и третият министър-председател на Третата унгарска република (1994–1998).

циалистите продължаваха да гледат на църквата така, както и при предишния комунистически режим, като виждаха в нея група свещеници, обединени в движение за мир, които може да бъдат притиснати или подкупени. В същото време след смяната на режима църквата се бореше вече не за своето съществуване или за да оцелее, а за нова, по-сериозна политическа и социална роля. Църквата се стремеше да се освободи и от социалистите, а заедно с тях донякъде от компрометираното си минало. Социалистите бяха принудени непрекъснато да се защищават от една църква с укрепнало самосъзнание и с нараснали политически амбиции, а либералите бяха принудени да играят ролята на закleti антиклерикали. Появилата се вътре в УСП секция от вярващи, която по-скоро би могла да бъде причислена към социалистическия кич, почти непрекъснато, сякаш извинявайки се, внушаваше, че „все пак и сред нас има почтени хора“. Двете партии безпомощно следяха как обществените места се изпълват с църковни символи и ритуали, които внушаваха, че без вяра не може да има морал. По такъв начин тези партии се оказаха символично извън морала.

В не по-малко важната символична дискусия за интерпретирането на понятието „нация“ привържениците на политиката, използваща секуларно-рационален език, за първи път претърпяха поражение през 1990 г. Тогава парламентът реши за най-важен национален празник да бъде обявен не 15 март, а 20 август, като вместо герба на Кошут национален символ да е гербът с короната. Залог в този спор беше въпросът кое трябва да е легитимиращият ориентир на нацията след смяната на режима: раждането на държавата преди хиляда години, поредицата събития, свързани със „завоюването“ на родина, създаването на държавата и приемането на християнството или възмъжаването на нацията: буржоазната революция и национално-освободителната война от 1848–1849 г., узаконила свободата на печата, равенството пред закона и повсеместното облагане с данъци. Победата в тази дискусия за ценности не е възможна без езикови и визуални символи, затова републиканската етика не успя да стигне до сърцата на хората. Бяха пропуснати и символите на революцията от 1956 г., като последица бяха изоставени на произвола на съдбата останалите живи леви, които имаха определяща роля в онези революционни събития, така че в наши

дни ритуализираната национална памет внушава, че революцията е била доминирана от десните радикали.

След 2000 г. възможността за преосмисляне на националните символи парадоксално се появи отново, когато партия ФИДЕС съвмести националния триколюр и историческия флаг с ивиците на Арпад^А, който унгарските нацисти, нилашистите^В използваша по време на Втората световна война, и пренесе интерпретацията на националната идентичност в новоисторически контекст, имащ радикален (крайно) десен характер. От този момент бе възможно тандемът от национални и европейски символи да бъде противопоставен на дуета от национален флаг с ивиците на Арпад. Това създаде нагледна образна формула на съвременното разбиране за нацията, според което нашата идентичност се определя едновременно и като унгарска, и като европейска – като идентичност на свободни граждани, принадлежащи и към по-тесен, и към по-широк социум. Защото пътят към Европа минава не през отричането на националната идентичност, а през нейното обновяване.

„Постоянното споменаване от членовете на ФИДЕС на „нацията“ и „националното“ – пише Клара Шандор – „е много рационална и премислена стратегия. Когато се опитват с всякакви средства да обединят в едно цяло значението на думите „нация“ и „национално“, като присвояват националните символи или като постоянно подчертават, че привържениците на ФИДЕС са нацията, се стига до извода, че който не с тях, не е част от нацията: **ФИДЕС пренася в нацията опозицията, която служи, за да се определим по отношение на другите нации.** По такъв начин тази партия едновременно си присвоява всички общи ценности, свързани с понятието „нация“: любовта към родината, общата култура и история, опитва се да лиши от унгарска идентичност всички, които не вървят под нейното „общо знаме“ и не са част от „общия лагер“ и обявява политическите си противници за нелегитимни.

^А Арпад – унгарски владетел, управлявал в края на X в., основател на династията на Арпадите, т.нар. червени и сребърни „ивици на Арпад“ са взети от династичния герб на Арпадите и са част от унгарската хералдика.

^В Нилашисти – привърженици на унгарската пронацистка Партия на кръстосаните стрели, основана през 1937 г. от Ференц Салаши, държавен глава между 1944 и 1945 г.

Така става дума не само за разделяне на обществото, но и за напълно „огравване“ на различно мислещите. В този случай ФИДЕС „огравва“ **своите противници в символичното пространство, като ограбва тяхното морално и духовно достойние**. По принцип това вече е голяма опасност. Но още по-трагично е, че сред политическите противници на ФИДЕС има и такива, които се поддават на лингвистично-символичния трик на партията, приемат нейната риторика или се опитват да я усвоят и така да избегнат дискриминацията [...] или се отказват доброволно от националната символика, която за тях е по-пряко свързана с ФИДЕС, отколкото с унгарското национално съзнание. По този начин те предоставят видимо доказателство, че наистина не се чувстват привързани към националната символика, а това означава – и към нацията.“

Левите, тъй като не разполагат с нова интерпретация на тези равнища на общност, не създават съвременна символика и постоянно трябва да се отбраняват, можеха само да реагират на идеологически дискриминиращото използване на традиционните национални символи. Либералите също не разбираха, че е необходима символна политика. Демократичната опозиция, социализирала се по време на тоталитарния режим, въобще се отнасяше с подозрение към всичко, подчиняващо свободата и автономията на индивида на който и да е колектив (класата, църковната общност, етноса, нацията), а с това – и към обслужващите тази цел символи. Хората, които не са свързани с либералните ценности, възприемаха духовната твърдост на секуларизираните интелектуалци, тяхната убеденост, не изпитваща необходимост от опора в колектива, като гордост на хора, „изгубили своите корени“. Резултатът бе, че национализмът, който даваше втори шанс и компенсираше разочарованието от смяната на режима, унищожил възможността да се формира рационална, но все пак достъпна за емоционално възприемане идея за нацията и в Унгария, и отвъд нейните граници

Левите бяха неспособни дори да подкрепят политиката за еманципиране на жените, която беше най-естественото продължение на техните традиции. А тя би могла да им породи изработване на **съвременна политика за семейството**, в чийто център, за разлика от традиционния модел за семейството, да са достойнството на жената и равноправието. Както показват международните при-

мери, подобна семейна политика е много по-ефикасно средство за смекчаване на демографските проблеми, отколкото консервативния модел, рязко противопоставящ кариерата и майчинството, и предсказващ с лозунга „убиват унгарци“ гибелта на нацията.

Тъй като левите и либералните политически актьори пропуснаха времето за преоценка на следните три равнища на общността: **спиритуалната ценностна, национална и семейна общност** – бе отворен лесен път за разпространяване на комплекс от илюзии и предразсъдъци в рамките на националния популизъм. Това се оказва цената на неразбирането каква важна роля играят в емоционалния живот на хората тези организиращи живота фактори за създаване на чувство за сигурност и домашен уют. Подобна духовна и реална общност не може да бъде заменена нито с пари/раздаване на блага (левите), нито със супернационализма и свръхрационализма на гражданина-космополит (либералите). Хората, емоционално изоставени на произвола на съдбата и изпитващи нужда от помощ, намериха на идеологическия пазар само продукцията, чийто диапазон се колебаеше между националния кич и дивашките идеи.

2.5.2. РАЗДАВАНЕТО НА БЮДЖЕТНИ СРЕДСТВА И НЕГОВАТА НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ

Социалистите, ако не заради правата и свободите, демократичния строй и пазарната икономика, най-малкото заради легитимирането на отношението си към своя електорат, следваха модел, характерен за приемници на комунистите: те вярваха, че само „непрекъснатото повишаване на жизненото равнище“ е гаранция, че избирателите да приемат тяхната партия. В програмата за „**смяна на режима на всеобщо благоденствие**“ беше възродено легитимирането на меката диктатура от епохата на Кадар: възлагаха се надежди не на повишаващите ефикасността средства на пазарната икономика, а на грижата на държавата и на раздаването на бюджетни средства. Социалистите страняха от реформите, което можеше да се обясни не с липсата на креативност, а с това, че Унгарската социалистическа партия остана най-вече партия от чиновници, служещи и дребна буржоазия, забогатели през епохата на Кадар. Реформите, които биха осигурили по-високо равнище на живот и продължаващо обогатяване, заплашваха да

нарушат спокойствието именно на тези слоеве от населението. Това беше истинска клопка: отказът да се променят структурите блокираше източниците на бюджетни средства за раздаване, а от друга страна, осъществяването на реформи намаляваше броя привърженици на социалистите. Тази неразрешима дилема раждаше колебания между крайностите на безсилие и на неолиберално въодушевление. Това беше непреодоляна дотогава криза на идентичността, сблъсък между ценностите на партията на комунистите-реформатори, правоприемница на Унгарската социалистическа работническа партия, и на лявоцентристката партия с елементи на либерализъм. По време на двете правителства (2002–2010) страната изпадна в криза, предизвикана от прекомерни бюджетни разходи.

Политиката на раздаване на бюджетни средства беше проява на пренебрежение и към собствените привърженици. Постепенно липсата на платежни средства, нагласата към „покупко-продажба на лоялност“ разпиля в различни посоки членовете на несъществуващата общност. Проблемът е, че лявата колективна идентичност, в името на която можеше да се призовава „да се проливат кръв, пот и сълзи“, изобщо не се появи. Обещаните от коалицията на социалисти и либерали по време на предизборната кампания и реализирани след победата на коалицията на изборите през 2002 г. петдесетпроцентно повишаване на заплатите на чиновниците, въвеждането на тринайсета заплата и пенсия, а също така и други безплатни придобивки не доведоха до създаване на формираща идентичност на общността, а когато тя изчезна след финансовата криза от 2008 г., изчезна и електоралната подкрепа на социалистите. Отношението към гражданите бе олицетворено от лозунга „елате на яслата“ и когато яслата се изпразни, то не беше достатъчно, за да се формира колективна идентичност. И накрая, излишно беше трикратното „обявяване на тревога“, трикратното провъзгласяване на „борба с фашизма“ на десните, които все по-открито оперираха с консервативните символи от времето между двете световни войни: призивите на социалистите и на либералите не бяха посрещнати с доверие и нямаха силата да създават колективи. Икономическите неуспехи не оставиха място за отстъпление в сърцата на хората. Резултатът бе, че „ничиите“ души бяха привлечени от необременените от задължения за управлението на държавата десни под знамената

на **социалния популизъм**, който лесно можеше да бъде обединен с **националния**. Обидените социалисти безсилно наблюдаваха как ФИДЕС им отмъква изпод носа предишния монопол за социална демагогия.

2.5.3. НАКЪРНЕНАТА СВОБОДА И ОТСЪСТВИЕТО НА ПЕРСПЕКТИВА ЗА СОЦИАЛНИТЕ АУТСАЙДЕРИ

След краха на комунистическия режим голяма част от обществото предполагаше, че благодарение на обществения строй от западен тип качеството на живот едва ли не мигновено ще бъде съпоставимо с качеството на живот в западните общества. Макар да бяха разрушени големите системи за потискане (политическата диктатура и държавния монопол върху собствеността), редом с последствията от икономическата катастрофа, наричана криза на трансформирането на режима, се появиха и нови, по-рано непознати форми на социална незащитеност.

- Едновременно със загубата на пазарите на Изток бяха съспенни цели отрасли в промишлеността; и на мястото на предишната почти пълна трудова заетост дойде **безработицата**, засегнала стотици хиляди. Промяната в структурата на промишлеността постави задълго в безнадеждно положение **неквалифицираната работна сила**, повечето **мигранти**, идващи от селата в града, **изостаналите региони** и най-вече **циганското население**. Свиването на леката промишленост, в която бяха заети нискоквалифицирани работнички, стигна своята кулминация през 90-те години. Намалялото търсене на неквалифицирана работна ръка в промишлеността и строителството изтласка циганите в изостаналите региони, без възможност да намерят работа. Заедно със селскостопанските производствени кооперации бяха ликвидирани и техните помощни промишлени производства, и хората, които нямаха възможност да работят като приходящи мигранти, загубиха работата си и останаха завинаги в постепенно обедняващи селища. В тези региони проблемите на устойчивата бедност и отчайващата безработица се усложняваха от задълбочаването на етническият конфликт между придържащите се към различни културно-социализационни модели цигани и местното не-

циганско население. До голяма степен много от аспектите на отсъстваща сигурност в утрешния ден се трансформираха в проблеми за гарантиране на обществения ред. И циганското, и не-циганското население на изостаналите региони, изпаднали в плен на сили, над които хората нямаха власт и на безизходната, бяха едновременно жертви и актьори в атмосферата на взаимни страхове и агресия.

Хората, които нямаха перспективни жизненни стратегии, изпаднали в безнадежно положение, намериха убежище в лесно усвоимата, основана на предразсъдъци, нетолерантна, по принцип расистка картина на света, в която някакви анонимни сили, отговорни за бедите на тези хора, се персонифицират с превърнатите във виновници „безделници“ – циганите. Отсъствието на интелектуални концепции у социалистите и слепотата на либералите, които се бяха съсредоточили изключително върху макроикономиката, тласкаха мнозинството от населението от обеднените региони, което преди това поддържаше левите, в лагера на десните и на десните радикали, а с него, което е парадоксално, бяха не само не-циганите, изоставени на произвола на съдбата, но и повечето цигани. Мерките на социалната политика, насочени към облекчаване на драматичното положение на циганите, имаха доста скромни резултати. Но и по-решителните, креативни решения, бяха ограничено ефикасни, тъй като унгарското общество и неговата институционална система не бяха подготвени за толерантна интеграционна политика. В шок, причинен от смяната на режима, в условията на несигурност за утрешния ден, сменил скромното, но предсказуемо равнище на живота в епохата на Кадар, „Обществото на мнозинството“ наблюдаваше с неприязън социалната деградация на устремените нагоре слоеве на населението, повтарящи се мерки за бюджетни рестрикции в атмосферата на предразсъдъци, и между другото, малко ефикасното преразпределение на средства в полза на силно нуждаещите се групи от населението. Системата на местното самоуправление не само не смекчи междуетническото напрежение по места, но в много случаи дори засили междуетническото противопоставяне и сегрегацията.

- При комунистическото планово стопанство в условията на пълна заетост размерите на доходите се изравняваха и се под-

държача на ниско равнище, като в същото време, с изключение на последното десетилетие, изкуствено се задържаха и разходите за комуналните и транспортните услуги. В резултат от реструктурирането на системата за държавно преразпределение стойността на тези услуги се доближи до пазарната им цена. Но доходите **на жителите в панелните микрорайони, на нископлатените слоеве на градското и социално нарастващото селско население, а също така** на бавно забогатяващата, по-скоро потребителска, отколкото предприемаческа **дребна буржоазия от епохата на Кадар**, не догонваха темповете на това поскъпване. Еуфорията, която съпровождаше приватизирането на общинските жилища от техните наематели на границата на 80-те и 90-те години, бързо отмина. Вследствие на рязкото понижаване на курса на форинта и на съкращаването на реалните трудови доходи кредитите, които населението бе взело, се превърнаха в причина за толкова мащабните дългове на **унгарските семейства**, че бе предизвикана не само стабилна бедност, но и в много от случаите и невъзможност да бъде осигурен екзистенц-минимумът.

- Либералите, защитавайки отговорността на индивида и принципите на пазара, свободен от патерналистското влияние на държавата, не забелязаха, че неволно осигуряват брутално предимство на големите кредитни институции над атомизираните, безпомощни в случай на едностранна промяна на договора, незащитени клиенти. Подчертаването на ценностно-неутралния характер на поведението на големите банки на различни територии завоалира факта, че международните кредитни организации, особено след началото на кризата от 2008 г., се отнасяха различно към затрудненията на клиентите си, най-вече към взелите кредит в чужда валута във филиалите на банката-майка и на дъщерните банки, намиращи се в други страни. (Кредитът в швейцарски франкове, заради ниските лихви, беше много разпространен и в Еврозоната, но тъй като курсът на еврото към франка спадна много по-малко, отколкото курсът на форинта, а в много страни системата за социално подпомагане на безработните продължаваше да бъде относително щедра, проблемът с погасяването на кредитите в тези страни беше много по-малко драматичен.) Социалистиче-

ското финансово ръководство в началото не смяташе, че този проблем спада към неговите компетенции, а по-късно изхаби още време, за да създава етичен кодекс, който с нищо не бе задължителен за банките. То не искаше да осъзнае „катастрофалния“ икономически характер на световната финансова криза от 2008 г. Ставаше дума не само че заради кризата се увеличи безработицата, но и че рязкото понижаване курса на националната валута към еврото и особено към швейцарския франк много увеличи сумата на месечните вноски по кредитите, като в същото време размерът на задълженията не само не намаля, но дори се увеличи. Липсващата институция на индивидуалния фалит запазваше за длъжниците спиралата на дълга, дори когато те бяха изгубили цялото си имущество. В този случай правителството не искаше да приложи политиката на справедливо разпределение на тежестите, към която то се придържаше в случаите на природни катастрофи. Този доктринерски (либерален), а също така безпомощен (социалистически) подход повиши чувствителността на хората, изпаднали в трудно положение, които не са получили осезаема помощ, към антибанковите, антикапиталистическите и въобще към ксенофобските, често открито антисемитски, настроения и идеологии.

- Ако гражданите се чувстваха беззащитни пред големите организации, то **дребните предприемачи** и като конкуренти, и като доставчици, изпитваха същото чувство по отношение на бюрокрацията, мултинационалните компании и банките. Забавените държавни заплати, изкуствено ниските цени за доставките, неконкурентоспособните цени на стоките на дребните производители и търговци в сравнение с цените на стоките на големите предприятия, а също така и **системата на всеобща задължнялост**, често пречеха да се определят реалните постижения и пазарните успехи или провали.

Така, както забавените плащания между местните предприемачи създаваха сериозни трудности, мудността на коалицията, когато бе необходимо да се създаде справедлива среда за икономическа дейност, само увеличаваше масата от хора, които, поради липса на други опори, се поддаваха на влиянието на демагогията, насъскваща ги срещу чуждия капитал и мултинационалните компании.

За премахване на драматичното социално напрежение и на капаните, породени от смяната на режима, бе необходим креативен интелект, реализиран в **ефикасни политически програми**, сътрудничество между различните отрасли на управлението и решителни намерения. Всичко това го нямаше. Правителственият апарат не беше способен да разработи комплексни многофакторни програми и да ги осъществи, като преодолее бариерите между отделните отрасли.

2.5.4. УПРАВЛЕНСКАТА НЕСПОСОБНОСТ ЗА ДЕЙСТВИЕ, РАЗЛИЧНИТЕ НАГЛАСИ ЗА ПОВЕДЕНИЕ НА ДВЕТЕ КОАЛИЦИОННИ ПАРТИИ

Социалистите, в плен на собствената си история, в повечето случаи предпочитаха в сферата на социалната подкрепа патерналистски решения, което непрекъснато увеличаваше разходите в сферата на социалното осигуряване, както и на бюджета, но въпреки това не беше в състояние да изтръгне хората от тяхното безнадеждно положение и да им даде някакви перспективи. Либералите, в плен на собствената си идеология, защитаваха от държавна намеса пазарните механизми и подчертаваха отговорността на хората за решенията, които те вземат, поради което изглеждаше, че те се отнасят равнодушно към безперспективните жизнени ситуации, отговорността за които не може да бъде изцяло прехвърлена върху индивида. Когато в бюджета свършиха средствата за раздаване, а нямаше дългосрочни политически програми, които да позволят да се намери изход от задънената улица, хората, намиращи се в безнадеждно положение, бяха буквално принудени да се надяват да се появи месията с твърда ръка. Правителството искаше от хората рационално, „предпазливо“ икономическо поведение, но то не създаде необходимата за това предсказуема стабилна микросреда. Можем да критикуваме инстинктите на гражданите, които ги карат да търсят оправдание за собственото си поведение, да избягват отговорността и да търсят виновници за своето положение, но не е възможно, като се позоваваме на тях, да премахнем отговорността на правителството, което тласкаше хората към десните и дори към десните радикали, и към популизма, който партия ФИДЕС превърна в основен елемент на политиката.

Коалицията от социалисти и либерали докрай носеше печата на **брак по принуда**: либералите идваха от антикомунистическото дисидентско движение, докато социалистите бяха в реформистката партия, приемница на комунистите. Същността на тяхната коалиция не беше те какво и как искат да направят заедно, а на кои желаниа на партньора си искат да попречат. Основните им съвместни усилия се ограничаваха до запазване на системата от институции на либералната демокрация, създадени в процеса на смяна на режима. Различната социализация, различната система от ценности и отношението към света пречеха за осъществяването на съвместна последователна социално-политическа програма, затова тези партии и техните привърженици се чувстваха наистина в коалиция само по отношение на десните. Постоянно възникващото напрежение, което намираше израз в оплаквания от типа „пак опашката върти кучето“ (т.е. по-слабият коалиционен партньор, либералният ССД, диктува волята си на партньора) или по принцип обосновават коментари от типа „какво пак правят тези социалисти?“, емоционалните прояви, които дразнеха и двете страни, бяха доказателство за желанието да се гарантира в целия спектър от дейността на правителството преобладаване или на либералните ценности, или на ценностите, чийто корен е в традициите на режима на Кадар. В тази борба коалиционните партньори изхабиха цялата си енергия. Публичната им комуникация, насочена към собствениците им привърженици, превърна коалиционното сътрудничество в транслирано от телевизионните камери правителствено риалити шоу. Коалицията и перспективата за нейното разпадане, както и постоянните вътрешни спорове в двете партии направиха потискащо видим фрустрирания, нерешителен, лишен от перспектива живота на участниците в коалицията.

Апаратът на правителството просто не можеше да си намери място в тази коалиция на противоречиви ценности и амбиции.

Резултат от започналото в средата на 60-те години консолидиране на „меката“ комунистическа диктатура бе сравнително добрата, в сравнение с другите страни от Източна Европа, бюрократично-управленска дейност на работещите **в отделните отрасли на управлението**. Управлението на отраслите, като една от най-важните сфери за социален ръст, даваше възможност за кариера на талантиливи хора,

примирили се с идеологическите ограничения на комунистическия режим. Справедливата критика към бюрокрацията от онова време бе по-скоро насочена към режима, отколкото към способностите на служещите в бюрократичния апарат. Не е случайно, че за връщането на социалистите на власт през 1994 г. голяма роля, освен носталгията по хляба, струващ 3,60 форинта, изигра и надеждата на избирателите, че „отново на власт ще дойде професионализмът“.

Смяната на режима позволи да се следва примерът на западните демокрации, когато при смяна на правителството апаратът за управление на отраслите почти не се пипа. Но с разпространението на политическата параноя ние постепенно се отдалечихме от този модел и в последна сметка понякога **обезглавяването на отрасловите апарати** се извършваше дори при смяната на министрите в рамките на един правителствен цикъл. Съкращаването на държавния апарат беше най-лесната мишена на следващите една след друга рестрикционни мерки. Паралелно с вълните съкращения и увеличаването броя на политическите назначения в средата на първото десетилетие след 2000 г., управленският апарат бе подложен и на силна контраселекция. Така наречените модели за кариера на държавните служители бяха само евфемизми, маскиращи стремежа на новата власт да гарантира позиции на своите кадри, след като бъдат отстранени експертите на предходното правителство, и да принуди апарата безусловно да се подчинява. Ситуацията се усложняваше допълнително, защото ако преди 1989 г. по време на ограничаващия държавен монопол във всички сфери управлението на отраслите и на свързаните с тях зони (например, елитните научни организации, свързани с правителството учреждения) привличаха таланти хора, в ново време младежта може да избира сред много възможности, независими от държавното управление. Нещо повече, има възможност да избира страните, където да прави кариера. Резултатът от повтарящите се чистки и съкращения на легитимираните пълномощия, получени от избирателите, нивото на управление на отраслите спаднаше все повече. Дори специалистите, които страняха от политиката, бяха наказвани строго, макар че по принцип не ги уволняваха, а само ги понижаваха.

Върху този трудно контролиран процес, пораждан от инстинкта за власт, се натрупваха и повтарящите се през четири години

радикални реорганизации и единични катастрофи, **като премахването от структурата на държавно управление през 2006 г. на административните секретари в министерствата.** С тази мярка министър-председателят социалист, отхвърлящ сериозните възражения, които имаха дори партиите в управлението, парализира – нещо повече, обезглави управлението на отраслите в името на кратък комуникационен ефект. Мястото на административните държавни секретари, които изпълняваха ролята на сиви кардинали, беше заето от незабележимите политически секретари, които нямаха техния административен опит и професионални знания. Държавното управление така и не се възстанови от този удар.

Извеждането на полицията от юрисдикцията на Министерството на вътрешните работи и преминаването ѝ под юрисдикцията на Министерството на правосъдието също беше катастрофална грешка. Разбира се, тази мярка се хареса на либералните доктринери, тъй като тя сякаш бе изпълнение на обещанието за осъществяване на граждански контрол за дейността на полицията. Но по време на размириците през есента на 2006 г., избухнали след речта, която министър-председателят Ференц Дюрчан произнесе в почивния дом на правителството в Йосьод пред членове на социалистическата парламентарна група, бившите професори юристи, а сега министри, се оказаха неспособни да управляват правоохранителните органи, свикнали да бъдат ръководени с твърда ръка. Пострадала от съкращаване на бюджета, без професионален опит, лишена от държавно ръководство, полицията нямаше ясни ориентири, беше разколебан нейният професионализъм и нейната увереност, вследствие на което тя от време на време неловко, а често, превишавайки законните си пълномощия, и твърдо, реагира на агресивността на демонстриращите.

Под въздействието на нерешимите спорове в коалицията на бюджетната криза, предизвикана от политиката на раздаване на държавни средства, на акциите на недоволство, инициирани и подкрепяни от опозицията, която въобще не призна легитимността на правителството, а по-късно и на агресивните улични демонстрации, стана очевидно, че правителството нито в мирно време, нито по време на студената гражданска война не е способно да демонстрира задоволителни професионални качества.

2.6. НЕСЪВЪРШЕНИТЕ ИНСТИТУЦИИ, ГАРАНТИРАЩИ СИСТЕМИТЕ ЗА СДЪРЖАНЕ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ

Според принципа за разделяне на властите, ръководителите на политическия живот не само членуват в политическия елит, те са и представителите на различните клонове на властта. В условията на либерална демокрация съзнателно се създават институции, гарантиращи съдържането и взаимодействието, които да бъдат преграда пред изблиците на популистки инстинкти. Формирането на състава на тези институции се извършва съзнателно отдалечено от подложения на демагогско влияние свят на политическите кампании, като целта е тези кадри да не се стремят към **популярност**, така че да бъдат за защитени демократичните ценности. Всички промеждутъчни степени на техния избор са въведени, за да се намали натискът на популистките инстинкти в изпадналата във властта на медиите демокрация. На същата цел служи и продължителният, излизащ извън рамките на избирателните цикли, срок на пълномощията на ръководителите в тези учреждения, който ги освобождава от необходимостта, когато вземат решения, да се приспособяват към мнението на потенциалните победители в изборите. Но партийният елит се стремеше да назначи на тези позиции свои хора, което подриваше престижа на личния състав в тези учреждения. По този начин не можем да премълчим ролята на споменатите лица за разпространяването в Унгария на радикални идеологии, на които бе придаден приемлив вид. Юридически-институционалната система, чиято роля е да гарантира взаимния контрол, е безполезна, ако хората, които осигуряват нейното функциониране, в повечето случаи действат в противоречие с демократичната етика на тези институции. Резултатът е, че те не могат да бъдат пример за противопоставяне на антихуманните и антидемократичните инстинкти.

Можем ли да отречем ролята на **президента на републиката** за придаване на приемлив вид на **расистки изказвания и действия**, щом той не обърна внимание на основаването, буквално под прозорците на неговата резиденция, на дяснорадикалната военизирана организация „Унгарска гвардия“ (2007) и със закъснение

реагира на серията ужасни убийства на цигани с расистки подбуди (2008–2009); да отречем ролята на **съда**, щом той след дълго разтакаване, изчакал засилването на „Унгарска гвардия“, издаде разпореждане тя бъде разпусната, а по-късно прояви търпимост към появата на нейни клонове, щом съдът използва против малцинствата законите, приети в тяхна защита, извършва „честен съд“, като не налага реални санкции и не предвижда частично възмездяване на вредата, нанесена на жертвите на етническа сегрегация; ролята на **омбудсмана**, щом той говори за „профил на циганска престъпност“; ролята на **прокуратурата**, щом тя с години не забелязва расистките подбуди дори в инциденти, които съвсем очевидно се насочени срещу циганите и наблюдава, без да реагира, разпространяващият се дискурс на омраза (провокиране на ненавист спрямо определена група от населението), а също така и използването на насилие срещу участниците на демонстрации на различни (например сексуални) малцинства; ролята на **Националното бюро за разследване и на полицията**, щом изведнъж изчезват доказателства, които позволяват да се предположи присъствие на расистки мотиви в престъпленията и щом се използва двоен стандарт по отношение на жертвите на тези престъпления?

Конституционният съд (КС) формира ценностните ориентации на гражданите, защитава нормите на правото. Обаче той направи невъзможна политиката, основана на рационален обществен дискурс и способна да скъса със социалния популизъм, като през 1995 г. се обяви с измислен предлог против голяма част от реформите от „пакета Бокрош“, наречен на името на финансовия министър, който въведе редица рестрикционни мерки, задължителни заради кризата, съпътствала смяната на режима, а през 2008 г. призна за законна, противоречащата на предишните норми на конституцията, инициатива за референдума за премахване на заплащането за образование и за посещение при лекар, който легитимира и засили нереалните очаквания на избирателите и парализира възможността на правителството да действа. Вследствие на тези и на други решения конституционните съдии също несъмнено носят отговорност за ерозирането на либералните норми в републиката за свалянето на правителството на социалисти и либерали, опитало се да осъществи непопулярните, но необходими реформи.

Вълните национален и социален популизъм, следващи една след друга, не само издигнаха до върха на властта авторитарно правителство, като запратаха социалистите в периферията на политическия живот, а либералите извън него, но погребяха под себе си цялата система на институтите за противодействие и за съдържане.

2.7. ПАРТИЯТА ФИДЕС КАТО ПОЛИТИЧЕСКИ СУПЕРХИЩНИК

Разбира се, за да рухне Третата република, беше необходим и суперхищник, способен да се промъкне до ранената плячка и да я нападне. Направи го партията ФИДЕС.

2.7.1. ОТ МАЛКОТО СЕМЕЙСТВО В УНИВЕРСИТЕТСКОТО ОБЩЕЖИТИЕ ДО ГОЛЯМОТО ПРИЕМНО СЕМЕЙСТВО В ПОЛИТИКАТА; ОТ АЛТЕРНАТИВНИЯ БУНТАР ДО КРЪСТНИКА

Опозиционните организации, участвали в смяната на режима, израснаха от различни по големина неформални обединения: либералният Съюз на свободните демократи от антикомунистическото дисидентско движение и тясно свързаните с него критично настроени кръгове от интелигенцията; „народнонационалният“ Унгарски демократичен форум от по-рехавата среда на писателите, които гледаха с опасение на допускащата сериозен риск конспиративна култура на демократичната опозиция, докато в същото време т.нар. исторически партии (партията на дребните собственици, социалдемократите) се сформираха от рехавата маса актьори, групирани около ценностните характеристики на некомунистическите партии, съществували преди 1948 г. и дотогава фактически несвързани помежду си.

Партията **ФИДЕС** беше създадена въз основа на най-тесния и сплотен **микроеклектив в общезижитието**, от кръг приятели, социализирали се заедно, на практика в една и съща стая с литературата на демократичната опозиция и лекциите на комунистите-реформатори. Когато е основана през пролетта на 1988 г., тя все още се позиционираше като противник на Комунистическия младежки

съюз, като **либерално, радикално, алтернативно по своята същност младежко движение.**

Прозападна политическа партия. За такава я приемаха нейните членове още по време на парламентарните избори през 1990 г., но вътрешната ѝ формална структура все още носеше етиката на обществено движение; партията все още нямаше председател, въпреки че въпросът за лидера в избирателните списъци вече експлицитно изостряше проблема за ръководителя.

Централизирана партия. Обуздаването на членовете на партията започна в началото на 90-те години. Носталгията на населението по стабилността, символизирана от социалистите, и присъствието на силна либерална партия направи очевидно за изборния през 1993 г. председател на ФИДЕС Виктор Орбан, че неговата партия не може да се превърне в масова в лявоцентристкото пространство. Видели ерозирането на първото дясно правителство след смяната на режима, лидерите на ФИДЕС насочиха партията си към дясната половина на политическото поле и постепенно ѝ придадоха нов профил. Най-напред те се справиха с представителите на алтернативния либерален курс, които бяха против завоя вдясно, изтласкаха ги от ръководните органи, а след това и от партията. Едновременно с това започнаха да гледат като на непроситимо предателство и на нежеланието за съобразяване с новата реалност и стремежа към стола на председателя на партията: тъкмо затова в средата на 90-те години временно бе изхвърлен на политическото бунцище Тамаш Вакслер, първият и единствен оттогава кандидат, опитал да съперничи на Виктор Орбан. По-късно, след като се разкаля, му беше простено и той се върна, но вече не като политик, а като ръководител на проекта за преустройство на стадиона в Будапеща, а след това и на намиращия се пред зданието на парламента площад „Косшут“. Когато подбираха кандидатите за депутати за парламентарните избори през 1994 г., нежеланите от ръководството независими личности бяха пресявани с помощта на психологически тестове.

По време на първото правителство на ФИДЕС (1998–2002) на прочутата корица на престижното икономическо седмично издание *Világgazdaság* (VG) със заглавие „Отборен дух“ седем мъже с меки шапки и костюми бяха застанали около осмия, седнал в кресло, също с костюм и мека шапка, Босът. Идеята на художника

беше, че в тази група, приличаща на онези от 30-те години в Чикаго, лидер е Виктор Орбан, но и другите са сплотен колектив. Тогава, редом с Боса, все още имаше ръководство, съставено от лидерите на партията.

Десет години по-късно от този екип остана само Боса. Останалите: Йозеф Сайер, Тамаш Дойч и Янош Адер почти в пълен състав бяха изгонени от вътрешния кръг на властта и пратени в Европейския парламент, в Брюксел, а по-късно службата на Янош Адер беше променена и той беше реактивиран в качеството си на президент на републиката. Направиха Золтан Покорни ръководител на един от районите в столицата, Ищван Щумпф – член на Конституционния съд, Ласло Кьовер – председател на парламента, а Атила Вархеда беше уреден в околупартийната частна сфера. Териториите на Архипелага Гулаш: Брюксел, дворецът „Шандор“ в крепостта Буда, Общинският съвет на Буда и Конституционният съд безспорно са по-приятни места за политическо изгнание, отколкото трудовите лагери на авторитарния режим, съществувал преди десетилетия. Изброените по-горе няма от какво да се оплакват. И наистина, никой не протестира.

Партия от васали. След поражението на изборите през 2002 г. беше преустроена организационната структура на ФИДЕС, за да съответства на системата от избирателни окръзи. Оттогава ключовите фигури на местния партиен елит се назначават от председателя на партията, който по такъв начин еднолично взема решенията, отнасящи се до подбора на кандидатите за депутати и при съставянето на предизборните партийни списъци. Символично потвърждение на тези промени беше, че преди изборите през 2010 г. кандидатите за депутати трябваше да направят поклонение в извънградската резиденция на председателя на партията и да принесат там клетва за вяност. Също като във филма на Копола „Кръстникът“.

Логично продължение на този процес вследствие на конфликтите вътре във ФИДЕС по време на общинските избори, последвали изборите за парламент от 2010 г., беше, че местните политици, стари партийци, но смятани близки до други лидери в партията, бяха заменени с кандидати, предани на Боса, приковани към него с веригата на васалното подчинение или с победени от тях на изборите по волята на партийния център.

Кадрите на ФИДЕС разбраха, че не само не бива да се бунтуват против спуснатите „отгоре“ решения или да изпитват съмнения към тях, но също така не бива предварително да говорят за тях, защото всяко погрешно изказване на някой експерт може да означава край на политическата му кариера. Това се случи с един от основателите на ФИДЕС, депутатът Ласло Мади който преди изборите от 2010 г. непредпазливо подкрепи публично проекта за въвеждане на данък върху недвижимата собственост, без да разбере, че неговата партия е направила популистки зиг заг и вече е против този данък. Закрила носи само верността, а неподчинението и суверенитетът водят до изгонване и загуба на социалната защита. При това няма срок за давност, това, което е възможно, е най-много прошката. Членовете на ФИДЕС бяха първите в Унгария, които разбраха, че Босът не се шегува.

На местата на постепенно отиващите си сподвижници на председателя на ФИДЕС, изобразен на корицата на VG като Кръстника, постепенно идваха сменящи се поколения чиновници. Това вече не бяха притежаващите автономна индивидуалност герои от политическите рицарски турнири, а терминатори в папагалски комуникационни спецподразделения. Въпреки че след като изтече задължителния срок на служебно морално амортизиране те могат да се „демобилизират“ и да се оттеглят на някоя по-спокойна политическа синекура, понякога може да ги призоват от запаса на служба, свързана със загубата на репутация. Биват награждавани с онова, което основателите на партията, бивши съратници на Боса, получават като наказание.

Партията като трансмисионен ремък. Записаното в устава на партията преди 2010 г. право на председателя на ФИДЕС да взема еднолично решения само подкопаваше компетентността на ръководните органи на партията и породи културата на еднолично, централизирано управление. От този момент еволюцията на партията ФИДЕС се отдалечи от историята на авторитарния модел, предшестваш смяната на режима. При комунистическите режими висшият ръководен състав на партията не губеше напълно своето значение дори на фона на едноличната власт на генералния секретар. Онзи, който в даден момент е бил например доверено лице, фаворит на Сталин, е бил и член на Политбюро. Именно затова

една от любимите теми на литературата, изследваща Кремъл, беше анализът на промените в състава на този партиен орган.

В случая с „ръководната сила“ на посткомунистическата мафиотска държава вземането на важни решения вече излиза извън компетентността на органите на партията, въпреки че те имат максимален контрол и с посредничеството на председателя на партията, на Кръстника, тази дейност се пренася в ръцете на приемното политическо семейство, състоящо се от най-доверените му съучастници. Партията вече не държи трансмисионните ремъци, които предават нейната воля на обществото и смазващите механизми на управлението, **самата тя се превръща в трансмисионен ремък на приемното политическо семейство.** Това означава, че всъщност властови център на мафиотската държава е приемното политическо семейство, което е принудено да използва партията, за да посредничи и да придава легитимна форма на собствената си воля. В последна сметка политическото семейство действа сред демократични декори, като партията е само подставено лице.

В този смисъл ще е нелепо да се придържаме към подхода на специалистите по Кремъл и непрекъснато да търсим пукнатини в сградата на режима, и с надежда да придаваме политическо значение на всяко двусмислено намигане към публиката. След десетилетия демокрация това би означавало своеобразно връщане към психологическото състояние, господствало при социализма. Разбира се, много от членовете на ФИДЕС биха се чувствали по-добре, ако не им се налагаше „да служат“ (като отхвърлят всякакви морални съображения) и да крепят политика, за която и те много добре знаят, че всъщност се поднася по различен начин на публиката. Обаче и те вече участват в механизма за насилие, използван от тяхната партия: гласуват за закони, които ограничават правата и когато се наложи унизително демонстрират своята лоялност към главата на политическото семейство: събират подписи по улиците в подкрепа на всякакви демагогски инициативи на правителството. Това добре илюстрира съдбата на т.нар. фидесисти с човешко лице от Тибор Наврачич (лидер на парламентарната група, след това министър на държавната администрация, по-късно комисар в ЕС), до Золтан Покорни (член на президиума на ФИДЕС, министър на образова-

нието, след това кмет); от Янош Адер (ръководител на парламентарната група, депутат в ЕС, по-късно президент на републиката), до Михай Варга (финансов министър). Мисленето на интелигенцията, която в наши дни не харесва особено ФИДЕС, в много отношения не се променило от времето на меката комунистическа диктатура на Кадар. Само че тогава всичко беше друго: имаше известна надежда, че е по-добре на поста генерален секретар да е Янош Кадар, отколкото придържания се към твърда линия „привърженик на Москва“ министър на вътрешните работи Бела Биску, ръководил репресиите след революцията от 1956 г. И мнозина днес искат да вярват, че ФИДЕС може да е по-добра, ако го няма Орбан.

2.7.2. СОЦИАЛИСТИТЕ: ЕРОЗИЯ НА СОЦИАЛНАТА БАЗА, ЛИБЕРАЛИТЕ: ИЗПАРЯВАНЕ НА СОЦИАЛНАТА ПОДКРЕПА, ФИДЕС: ПУСКАНЕ НА КОРЕНИ В ОБЩЕСТВОТО

След смяната на режима, когато членството в партията вече не беше предпоставка за кариера в службата, изглеждаше очевидно, че повече няма да има масови партии със стотици хиляди членове, които да приличат на бившата комунистическа партия. В случая с УСП въпросът беше само доколко ще се намалее нейните членове, въпреки че дори намалелите като численост партийни организации на социалистите бяха повече от броя на членовете на всички останали партии. По такъв начин, ако сравним с миналото, всички други партии закономерно се превърнаха в партии посредници, като беше ясно, че има минимален брой местни организации, без които партиите не могат да съществуват дори само заради спецификата на избирателната система. За да бъде възможно организационно да се обхване страната, бяха необходими най-малко 5–10 хиляди активисти, предани на делото. А новите политически партии, дори по време на еуфорията от периода на тяхното създаване, имаха много по-малко членове, отколкото бившата комунистическа партия, като по-късно тяхната численост само намаляваше.

Членовете на **социалистическата партия**, останали в нея, бяха тясно свързани било с остатъците от предишните институции на властта, било със запазилите се структури на големите системи за социална подкрепа (администрацията, здравеопазването, обра-

зованието). Личният състав на партията, въпреки че постепенно остаряваше, запазваше своя носталгичен, бюрократичен, апаратен характер. В организационно отношение средата на партийния живот на останалите социалисти вече не съвпаднаше с тяхната трудова среда, но беше запазена сърдечната задушевност на тяхната култура: и ръководителите, и ръководените имаха еднакви вкусове. Тази общност на вкуса и на интересите помагаше да се запази социалната база на партията като своеобразна форма на общуване и като основана на взаимност система за застраховка дори в период, когато няма политически задачи и акции. Членовете на партията не съумяха да проникнат в жизнените пространства на новия свят, появил се след смяната на режима, но стабилността на всекидневния им живот, техните традиции и относително големият брой членове им позволяваха да функционират като най-изпробваната мрежа с равномерно териториално покритие. Понякога, например на изборите през 2002 г., които завършиха със сваляне на правителството на ФИДЕС, тази мрежа се оказа способна да поднесе изненади. При това тя разполагаше с толкова ограничен потенциал за усвояване на новите комуникационни технологии и площадки, че в 2010 г. окончателно се разпадна и се превърна в мрежа от клубове за отпадналите от бившата бюрократична средна класа, най-вече пенсионери.

При **либералите** в ССД всекидневният политически живот се приемаше като своеобразно задължително упражнение, тъй като партийното ръководство, заедно с интелигенцията около него, нямаше много общи културни ценности с повечето членове на партията. Заради това те не създаваха общности, не поддържаха единен стил на живот. След успехите през 90-те години, от всички институционални системи и мрежи, обхващащи обществото, либералите успяха да се закрепят предимно в средата на служителите в общините. Но вследствие на лошите резултати на изборите и постоянното намаляване на службите в общините оформилите се около тях местни партийни организации не бяха заинтересовани да търсят нови политически актьори и вече не можеха да обновяват, за да се измъкнат от този непрекъснато свиващ се кръг.

Когато се сменяше режимът, голяма част от организациите на „Фидес“ бяха създадени в сянката на ССД и броят на нейните чле-

нове беше значително по-малък, отколкото на нейните съперници. В началото на 90-е години противоречието между популярността на партията, която отчитаха социологическите анкети, и нейната организационна слабост се прояви в резултатите от междинните избори, тъй като младите демократи не успяха да превърнат своята популярност, достигаща 30–40%, в победа в поне един едномандатен избирателен район.

Ако социалистите наследиха от някога притежавалата реална власт бивша номенклатура нейните средни и низши слоеве, които вече бяха изгубили тази власт, историята на партията ФИДЕС може да бъде описана като противоположен процес: след 2010 г. на мястото на бившата комунистическа номенклатура беше изградена верига от васална зависимост („отношенията благодетел – клиент“). Този процес най-добре бе изразен в развитието на отношенията между партията и организациите, които спомагаха тя да се утвърди в обществото. След 1994 г. беше завършено усмиряването на малочислената партия: властта на нейния председател вече беше неоспорима. Не само структурата на партията, но и подборът на длъжности в общините трябваше да премахне възможността за възникване на позиции, автономни по отношение на лидера на партията. По такъв начин партията беше подходяща за покоряване на други политически организации и за използване на неполитическите организации за собствените ѝ интереси. Създаването на модерната организационна база и мрежа на партията ФИДЕС се осъществи на няколко етапа.

- На изборите през 1998 г. на ФИДЕС ѝ липсваше организационна база и тя се обърна към религията и използва католическата и протестантската **църква**. Това не само намали разходите на партията по време на кампанията за изборите, но позволи да бъде обхваната цялата територия на страната и да се въздейства на онези социални групи, чиито членове гласуват на изборите не с рационални разсъждения, а заради религиозните си пристрастия.
- Процесът на интензивно създаване на клиента, започнал през 1998–2002 г. се забави след загубата на изборите през 2002 г. Като се съобрази с резултатите от изборите и се възползва от

разочарованието на половината население на страната, ФИДЕС създаде движение за „**граждански кръжоци**“, които не бяха непосредствено включени в партията, но при необходимост можеха да бъдат ефикасно мобилизирани. Това позволи, от една страна, да се избегне ерозирането на дисциплинираната йерархична структура, която неизбежно съпътства възникването на една масова партия, а от друга страна създаваше възможност да се изгради своеобразна колективна идентичност за готовите да действат активно привърженици на ФИДЕС. Така бяха положени основите за простиращата се извън рамките на партията база от данни, с чиято помощ бе възможно да се създават концентрични кръгове от потенциални привърженици, които биха могли да участват в по-нататъшни политически акции.

- След референдума от 2004 г. за двойното гражданство и предшествващата кампания за събиране на подписи, натрупването и обработването на данните за контакт със симпатизантите на партията избиратели вече се осъществяваше с „промишлени методи“. „Социалният референдум“ от 2008 г. за премахване на платеното обучение във висшите учебни заведения, за посещенията при лекар и пребиваването в болница, а и други кампании за събиране на подписи послужиха само за разширяване и обновяване на тези списъци. По-късно базата данни, наречена по името на директора на партията и ръководител на политическите ѝ кампании **списъци на Кубатов**, беше допълнена с данните на онези, които не симпатизират на ФИДЕС.
- Дошла отново на власт през 2010 г. след осемгодишно прекъсване, ФИДЕС използва държавни, правителствени средства, за да създаде свързана с партията мрежа от привърженици. В хода на акциите, наречени „**национални консултации**“, на гражданите, достигнали възраст на гласоподаватели, се разпращаха писма, съдържащи манипулирани въпроси за промяна на конституцията, за икономически, данъчни и социални проблеми, а също така и за миграционната политика. Но истинската цел на събирането на лоялни отговори, на които толкова често се позоваваше властта, но които никога не бяха проверени, а също така и на отрицателните мнения, беше само уточняване, добавяне в „списъците на Кубатов“.

Организираните форми за подкрепа на партията, създадени в непосредственото ѝ обкръжение, бяха приспособени за целите на опозиционна дейност. Наистина, те продължиха да съществуват и по-късно като средство за мобилизиране на привържениците, които не са приети в партията или в приемното политическо семейство, но след като през 2010 г. ФИДЕС се върна на власт, бе осъществено смесване на кадровата политика на партията и на правителството, а след ликвидиране на автономните обществени организации беше създадена своеобразна посткомунистическа система на васалност.

2.8. ПОЛИТИЧЕСКАТА СТУДЕНА ВОЙНА: ЕРОЗИЯ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИТЕ МЕХАНИЗМИ ЗА СДЪРЖАНЕ И НА ОГРАНИЧАВАЩИЯ ПРИНЦИП НА КОНСТИТУЦИОННОТО МНОЗИНСТВО ПРЕДИ 2010 Г.

2.8.1. ПОЛИТИЧЕСКАТА СТУДЕНА ВОЙНА

От загубата на изборите през 2003 г. ФИДЕС не направи извод, че е необходимо да се откаже от политиката на рязка конфронтация от времето на Дюла Хорн и да се върне към характерната за консенсусната демокрация култура на компромиси, регулирана от институти-те за разделяне на властите, напротив, в опозиционната си дейност партията оперираше със средствата на политическата „студена война“. По това време в арсенала на партията се появиха методи като непризнаване на изборите, организирани от собствения ѝ държавен апарат, и на легитимността на новото правителство от социалисти и либерали; отказ от сътрудничество, необходимо за функциониране на системата от демократични институции, интензивно използване на оклеветяване и вербална агресия, а също така и постоянни улични безредици, от време на време съпровождани с насилие. Според ФИДЕС положението, гарантиращо принципа на разделение на властите, трябва да се използва **не за да бъде контролирано правителството, а за да бъде то нападано**. В речта си след загубата на изборите през 2003 г. Орбан издигна лозунга „Родината не може да

е в опозиция!“ превърнал се в идеологическо оправдание на тези нападки и означаващ не друго, а опит да бъдат изключени от състава на нацията привържениците на правителството от социалисти и либерали. По такъв начин след 2002 и най-вече след изборите през 2006 г., на които коалицията от социалисти и либерали отново получи право да състави правителство, се създаде нещо като **двувластие**. Целенасочената **кадрова политика** беше средството за присвояване на позиции, служещи за контрол над правителството. Ако след 2010 г. не бе възможно да се организира конституционен преврат без системата от вътрешна партийна васалност и подчинение, преди това би било също така невъзможно да се поддържа ситуацията на обсада на консенсусната демокрация, ако в учрежденията, осигуряващи разделянето на властите, бяха делегирани независими експерти, а не дисциплинирани войници на партията.

Крайъгълен камък на системата за сдържане и за разделяне на властите в унгарския конституционен ред беше бариерата на конституционното мнозинство от две трети. Именно такава парламентарно мнозинство бе необходимо, за промяна на конституцията, а също така и за много от така наречените основополагащи закони (за самоуправлението, за СМИ, за изборите, за гражданските сдружения и т.н.). По такъв начин се гарантираше, че благодарение на необходимия консенсус между правителството и опозицията решенията, засягащи основите на политическия строй, ще реализират характерния за либералните демокрации принцип на разделение на властите. След изборите през 1990 г. Унгарският демократичен форум (УДФ) и ССД подписаха споразумение, намалило броя закони, изискващи конституционно мнозинство, за да може новото правителство да може наистина да бъде отговорно. Дилемата беше реална. От една страна, от средата на 90-те години бариерата от мнозинство от две трети все повече пречеше на прокарането на необходимите реформи, тъй като в ръцете на ФИДЕС, която не търсеше консенсус, тя се превърна в оръдие за шантаж на правителството с логиката „ние ще гласуваме за това, което по принцип смятаме за правилно само ако получим нещо в замяна, или въобще няма да гласуваме, защото не искаме правителството да успее“. От друга, заради нивото на политическата култура и слабото обичайно право, тази бариера осигуряваше необходимата защита на системата от институциите на либе-

ралната демокрация. Фактът, че бариерата от мнозинство от две трети не породи култура на търсене на консенсус, а култура на шантаж и отстраняване на политическите конкуренти, е само доказателство колко жалък е унгарският политически живот. Ако някоя от противопоставящите се страни, като се стреми да завладее и да задържи властта, е готова да стигне до крайност, като саботира необходимия консенсус, постепенно политическата система става недееспособна. Резултатът е, че това общество, което вижда само колко безсилна е властта, започва да мечтае за решително, твърдо ръководство.

За заместване на кадрите на ръководни позиции в учрежденията, които не са зависими от правителството, по принцип също беше необходимо мнозинство от две трети в парламента или намеса от страна на президента на републиката. Когато по време на този, понякога продължаващ с години процес на съгласуване, се стигаше до конфронтация на противоположните стремежи, ФИДЕС никога не беше тази, която ще завърти кормилото, за да избегне сблъсъка; това винаги бяха социалистите, обременени от комплекса за малоценност като приемници на комунистическата партия, опасяващи се от по-голямото влияние на либералите, и ограничени в действията си заради олигархичната структура на своята партия. Резултатът беше, че ФИДЕС винаги побеждаваше в състезанията за кадрите. Когато е на власт, тази партия, при необходимост обявяваше, че институцията с непълен личен състав може да функционира, както бе например с ръководния орган на държавните СМИ и на информационната агенция, чийто контингент бе запълнен едва наполовина и само с представители на партиите в управлението. А когато беше в опозиция, ФИДЕС беше готова дори да парализира работата на тези учреждения. Докато в учрежденията с пълен състав делегатите на ФИДЕС с редки изключения се държаха като дисциплинирани, предани на партията друиди, делегатите на УСП, които дължаха постовете си не на партията, а на определени вътрешнопартийни групировки и по принцип взаимно се конкурираха, като се надяваха да запазят постовете си, действаха не само независимо от принципите, съставляващи етиката на техните позиции, но и независимо от собствената си партия. Габор Кунце, председател на либералния ССА, остроумно отбеляза: „Социалистите разполагат за всеки пост с поне двама, които

са неподходящи.“ Разликите при издигане на кандидати в тези две партии бяха толкова големи, че принудиха голяма част от членовете в учрежденията, в които се изисква паритет, назначени още при първия цикъл, да потърсят благоволенieto на ФИДЕС, което им позволяваше да се надяват, че пак ще бъдат избрани.

Двете най-важни държавни институции, над които въпреки действащата система за разделяне на властите ФИДЕС установи контрол още преди 2010 г., бяха прокуратурата и донякъде Конституционният съд.

Неочакваната оставка през 2000 г. на избрания през 1990 г. с 82% парламентарна подкрепа главен прокурор Калман Дьорди, който имаше безупречна репутация и се ползваше с общо уважение, напомня древногръцка трагедия. Обществеността научи за конфликт, възникнал, защото прокуратурата бе обявила за незаконен непълния, съставен само от делегати на ФИДЕС, ръководен орган на държавните СМИ. Но имаше слухове, че главният прокурор е бил подложен на шантаж, което обяснява неговото продължаващо и до днес мълчание. Оттогава влиянието на ФИДЕС в **прокуратурата** е непоколебимо. Това учреждение, оглавявано с малки прекъсвания от Петер Полт, бивш депутат от ФИДЕС, като средство за **селективна борба с престъпността**, се превърна в активен участник в кампаниите на партиите, като прокуратурата подаваше на широката публика в подходящо време събрани от нея документи с помощта на близкия до ФИДЕС печат. Например, ако ние поискаме да оценим с помощта на управляваната от Петер Полт прокуратура състоянието на корупцията в Унгария, ще помислим, че в държавните и общински сфери, контролирани от ФИДЕС, въобще няма корупция, докато териториите, намиращи се под контрола на нейните политически конкуренти, напълно са затънали в нея. Докато „броят на подаваните в рамките на една година сигнали за обжалване е намалял наполовина или с две трети, броят на отхвърлените се е увеличил три пъти. Нещо повече, ако все пак започне процедура от края на 2010 г., ходът на такива разследвания се прекратява два пъти по-често, отколкото по-рано.“ Да сравним дейността на двамата „правителствени комисари по борбата с престъпността“. Излиза, че по-рано социалистът Ласло Келер се е опитвал да прати на съд само невинни хора, а прокуратурата, като истинско право-

защитно учреждение, всеки път му е пречила да го направи. За разлика от него при Дюла Будаи, който членува във ФИДЕС и преди смяната на режима е започнал работа в комунистическата военна прокуратура, сигналите по принцип без пречки са минавали през прокуратурата и са стигали до съд, където най-често и са затъвали. Дейността на назначените от ФИДЕС правителствени комисари за борба с корупцията и предявяваните към тях изисквания не съответстват на културните и правови образци за контрол на държавната администрация в утвърдените демокрации, а по-скоро на примера на инквизицията: хората, методично оплитани с подозрения, може да бъдат унищожени, а тяхната морална и професионална репутация може да бъде съсипана и без съдебна присъда.

Конфронтационната кадрова политика на ФИДЕС не подмина и **Конституционния съд**. В началото за съдии се избираха по принцип, за да се поддържа равновесие, че това са авторитетни, убедени консерватори, не хора с либерални и понякога дори не със социалистически убеждения, предлагани от УСП, а лица със скромно професионално минало и еkleктични възгледи. А неспазването на законодателната забрана за продължаване на деветгодишния мандат на съдиите накара и кандидатите социалисти да се съобразяват с исканията на ФИДЕС. Вече споменахме, че пример за това е одобряването на инициативата за провеждане през 2008 г. на референдум за премахване на заплащането при посещение при лекар, което беше 300 000 на ден за болниците и за поликлиниките, а също така заплащането за висшето образование – обучение, възлизащо на 100 хиляди форинта на година. Тази инициатива, легитимираща социалния популизъм, беше одобрена, въпреки че конституцията забраняваше провеждане на референдуми по въпроси, отнасящи се до държавния бюджет. Референдумът изигра сериозна роля за изпадането на правителството от социалисти и либерали в неадекватно състояние, отказ от всякакви опити за реформа и за победата на ФИДЕС на изборите през 2010 г. с повече от две трети на гласовете.

2.8.2. Икономическото окопно побратимяване: 70:30

Стратегията за студена война съжителстваше със съобразяване с „политическите реалности“ и с „икономическата необходимост“, с

общоприетата практика за използване на нелегитимни средства за партийно финансиране. Правилото 70:30 означаваше: 70% от съвместно придобитите (или просто обявени) нелегитимни доходи се предаваха на правителството, а 30% – на опозиционните партии. Преди 2010 г. нито една от страните не можеше да монополизира напълно нито достъпа, нито възможността за санкциониране. Защото мнозинството в парламента бе обкръжено от много пътър свят от общини и разпределянето на контролираните от държавата ресурси обикновено биваше повлияно от множество паритетни или най-малкото многопартийни комитети. Това направи възможна системата за получаване на рента при поделяне на ресурсите между правителството и опозицията, която сред народа наричаха просто 70:30. Полето, останало свободно за политическа борба, бе разобличаването на корупцията извън общия бизнес.

Но тези, които си сътрудничаха в рамките на системата 70:30, функционираха различно. Възникващият едноканален режим за отчитане на политическото семейство ФИДЕС постепенно се разграничи, изтласка и по такъв начин наказва опитващите се да припечелят случайни единични играчи, което осигури на всички равнища на партийната васална стълбица единен корупционен „налог“, осъществяван с одобрение от центъра. Този ред гарантираше, че актьорите в икономиката няма да правят паралелни предложения вътре в партията, а органите на държавата и на самоуправлението наистина ще окажат онези услуги, които са били договорени в обмен на получения „налог“. Този начин на нелегитимно „налагане на данък“ осигури скъпи, но предсказуеми отношения в сферата на предприемачеството. Затова политическото семейство на Орбан, докато беше в опозиция, сътрудничеше с конкурентните сили в правителството. Те обаче не бяха толкова организирани при това „окопно побратимяване“. От една страна, в полето, обещаващо корупционни доходи, действаха свободни групировки и местни олигарси, сами събиращи този „налог“, а от друга, в сблъсъка с ФИДЕС – понякога като резултат от борбите вътре в УСП – се повтаряха опитите да се премине в настъпление, да се разкъсат нишките на икономическо сътрудничество между двете партии.

След нокдауна, който правителството на социалисти и либерали получи през 2006 и най-вече през 2008 г., ФИДЕС, вече по време

на изборна кампания, се прицели да постигне парламентарно мнозинство от две трети и с помощта на прокуратурата, която партията контролираше, макар че беше в опозиция, тя успя публично да стовари цялата отговорност за корупцията върху правителството. Прокуратурата обслужваше предизборната борба на ФИДЕС с акции за криминализиране на противниците. Освен това предприемачите, принудени да се примирят с неизбежния нелегитимен „налог“, като един се сплотиха около ФИДЕС, защото мислеха, че щом няма как да избегнат плащането на корупционна рента, поне то може да става при ясни условия.

След 2010 г. положението се промени, тъй като, притежавайки вече неограничена власт, основана на мнозинство от две трети, ФИДЕС нямаше повече защо да запазва системата 70:30. Въпреки това продължи да действа **трудова етика на мафиотското семейство**: докато политическите партньори, които „коректно“ сътрудничеа в бизнеса, бяха неприкосновени, за отстраняване на нежеланите „събирачи на данък“ и на активните противници на партията бяха позволени всички средства – от подриване на репутацията с помощта на контролираните СМИ до поръчкови, политически мотивирани, прокурорски разследвания.

2.8.3. Смяната на корупционните режими

Корупцията, олигарсите, state capture – това са може би най-често използваните категории за характеризиране на връзките между политиката и икономиката в режимите, появили се от развалините на бившата съветска империя. Не особено прецизното им използване при анализа на системните явления с различна тежест и качество всъщност размива разликата, която съществува в групата посткомунистически режими между редуващите се посткомунистически корупционни режими и мафиотската държава. Основна характеристика на първите е, че в тях няма ситуация, при която една политическа сила получава фактически неограничен монопол върху властта, т.е. неограничена свобода да променя конституцията и да назначава свои хора на всички ключови позиции в държавата.

Посткомунистическите държави, сред тях и Унгария, приети в ЕС, може да бъдат характеризирани като държави, в които се редуват

режими, корупционни в различна степен. В техния случай пропорционалната или донякъде непропорционална избирателна система гарантира като най-надеждна спирачка невъзможността да се появи ситуация, в която една политическа сила да се превърне в изключителен собственик на властта. Това едновременно осигурява относителна автономия на действащите в даденото общество олигарси и по този начин заздравява тяхната позиция, противопоставена на различните политически сили, които се стремят към властта в държавата. Поради това те могат да сключват сделки с политическите сили, които се конкурират, без да се опасяват, че някоя от тези сили ще ги подчини със средствата на обикновеното политическо насилие. Те могат да бъдат бенефициенти или жертви на неравномерно разпределение или на премахване на благодеянията, но не ги заплашва тотално подчинение. Това е нещо като безкраен сватбен танц. Разбира се, страните, в които се редуват корупционни режими, може да се отличават по това доколко в тях са разпространени и най-често срещани различните типове корупция, а също така доколко корупцията оказва влияние върху регулирането на законотворчеството с правови норми. Ако законотворчеството систематично се подчинява на частни интереси, а представителите и институтите на политическия елит не епизодично, а систематично участват в корупционните механизми, това е *state capture*. Обаче в рамките на редуващите се корупционни режими инициращ субект на това явление са олигарсите. Тъкмо те, като се съобразяват с нуждите си, правят поръчки в сферите на политиката и иницират да се приватизира служенето на общественото благо. В този смисъл *state capture* никога не е тотално явление.

В мафиотската държава трябва да говорим не за типичен случай на класически криминални отношения, за *state capture*, а за главата на политическия бизнес като кръстник укротява, опитомява олигарсите и ги включва в собствената си система за подчинение. Т.е. можем да говорим по-скоро за „*oligarch capture*“. В този случай не различните икономически интереси подчиняват държавата, а политическият бизнес, като монополизира властта, подчинява икономиката. Разбира се, и това може да се интерпретира като краен случай на *state capture*, но подобно тълкуване би излязло извън рамките на първоначалното си значение – иначе всеки авторитарен режим, сменил демократичния строй, би могъл да бъде определен като *state capture*.

ОПИТИ ЗА ИНТЕРПРЕТИРАНЕ НА РЕЖИМА: ОТ ПРЕКЪСВАНИЯ ВЪВ ФУНКЦИОНИРАНЕТО НА ДЕМОКРАЦИЯТА ДО КРИТИКИ КЪМ РЕЖИМА

След разпадането на съветската империя много от нас живееха с илюзията, че комунистическите диктатури, поне в Европа, може да бъдат заменени само с либерални демокрации от западен тип. И макар този път да не изглеждаше гладък, всички бяха съгласни, че участваме в процес на линейно прогресивно развитие по посока на тази цел. Отделните отклонения от нормите на либералната демокрация изглеждаха по-скоро детски болести, а не характерни черти на една оформена личност. Въпреки че в историческия момент на перестройката се появиха и представи за „третия път“, те бяха зачертани от желанието за принадлежност към Европа и необходимостта от институционално приспособяване към нея. Повечето страни, в които се случи смяна на режима, като станаха членове на ЕС, издържаха приемния изпит, макар че като последица от геополитическите съображения на Евросъюза някои от тях трябваше да се подготвят по съкратена програма и да държат изпитите също по облекчена програма. Инициаторите за разширяване на ЕС вярваха, че новите страни членки се ръководят не само от задължението да издържат приемния изпит за присъединяване към потребителското общество, но и от желанието да принадлежат към общност с доброволно избрани ценностни ориентири. И в същото време, докато се очертаваше необходимостта да се осмисли свързаното с то-

ва разочарование, се разширяваше и се обогатяваше литературата, посветена на прехода.

3.1. В ПЛЕН НА ИНТЕРПРЕТАЦИИТЕ, ОСНОВАВАЩИ СЕ НА ПРОТИВОПОСТАВЯНЕТО „ДЕМОКРАЦИЯ – ДИКТАТУРА“

Интерпретациите за дефицитите в демокрацията и за функционалните прекъсвания, което бе възможно да се наблюдават след падането на източноевропейските комунистически режими, отразяват твърде пъстра картина. Правят се опити под една или друга форма да се интерпретират политическите процеси в отделните посткомунистически държави, като се основават на опозицията „**либерална демокрация – диктатура**“. Посткомунистическите държави вече са потеглили към света на либералната демокрация, но още не са пристигнали там. Или: вече твърде далеч са стигнали по този път, но са се спрели или дори са се върнали назад. Транзитологията ни се представя не само като раздел от изучаването на трансформирането на социалните режими, но и като препратка към дословното си значение: тези режими сякаш са на път към буржоазната демокрация и създават различни модели само в зависимост от това доколкото са отдалечени или се отклоняват от нея.

Някои се опитват да определят степента на това отклоняване със своеобразни словосъчетания, в които **към думата „демокрация“ се добавят ограничителни епитети или отрицателни частици**: не-либерална, управляема, ограничена, псевдо- и т.н. демокрация. От гледна точка на различните институционални индикатори се определя степента на отклоняване от нормите и на „общия брой оценки“, в зависимост от които се прави изводът дали даденият режим може да е смятан за демократичен.

Други предполагат, че може да бъде получена по-точна картина, ако охарактеризират тези режими по-скоро като **авторитарни варианти, диктатури**, придружени от **различни смекчаваци епитети**, например: полуавторитарен режим, мека диктатура, конкурентен или изборен авторитаризъм.

Поместване в скáлата демокрация – диктатура подсказва и категорията „хибридни режими“, както я подсказват и други сродни названия, които обаче са призвани да определят даденото обществено устройство, но вече не съотнесено с един или с друг полюс на скáлата.

Всички изброени дотук названия предлагат за различните режими на власт по-скоро формална, техническа, а не същностна характеристика. Основният недостатък на разполагането на режимите по оста „демокрация – диктатура“ е, че изкривяването на системата от институции на либералната демокрация се превръща просто в качествени показатели, а тези показатели не се обединяват в система, разглеждат се поотделно, като несвързани помежду си индикатори. Разбира се, на пръв поглед този подход дава възможност да се съпоставят различните авторитарни режими, но заедно с това премахва от анализа своеобразието от различията на ниво система. По такъв начин благодарение на този, между другото политически полезен и ориентиращ метод за подреждане, и на натрупването на показатели за дефицити в демокрацията, можем да си създадем представа за степента на отклоняване на дадения режим от „идеалното“ състояние, но не и за своеобразната системна природа на неговата „девиантност“. Проблемът е, че тези показатели са прикрепени към езика, в който категориите за описване на либералната демокрация са с добавяне на отрицателни частици, които сочат отклоняването от „нормата“ и се използват за характеризиране на режими, които вече са от принципино различен тип.

3.2. ПРЕМИНАВАНЕ КЪМ СУБСТАНЦИАЛНИ ПОНЯТИЯ ПРИ ОПИСАВАНЕТО НА РЕЖИМА

Използваните понякога названия сочат **субектите на властта**, която разрушава либералната демокрация, към тях спадат например: мажоритарна демокрация, партийна система с доминираща партия, еднопартийна система, вождистка демокрация.

Ако в споменатите по-горе определения въпросите за концентриране на властта и на обогатяването все още не са непосредствено свързани помежду си, в названията, които сочат **неле-**

гитимните бенефициенти на властта, като например клиентела, капитализъм за близките или клептократичен авторитаризъм, те вече донякъде се преплитат. Тези определения са плодотворни помощни средства за обясняване на посткомунистическите режими, но някои от епитетите в тях ограничават тълкуването, заради често съдържащите се в тях скрити предположения и смисъл.

- Понятието *клиентела* не изразява нелегитимността на дадените отношения.
- Думата *близки* предполага присъствие на играчи с различни роли в корупционните сделки, които все пак са равнопоставени партньори, а също така осъществяване на доброволни, единични, но повтарящи се трансакции, които може да бъдат прекъснати без последици или повторени по инициатива на която и да е от страните.
- Епитетът *клептократичен* внушава представа за уредбата на обществото, която се отличава от мафиотската държава по:
 - първо, мафиотската държава насилствено отнема собственост, докато при клептократичния режим се реализира само изтегляне на текущи доходи с класически корупционни механизми;
 - второ, клептократите, за разлика от мафиотската държава, не създават стабилни васални връзки и отношения на подчинение;
 - трето, клептократията не е задължително централизирана и монополизирана (може да е децентрализирана и дори, ако искате, анархична);
 - четвърто, за разлика от мафиотската държава клептократията не използва непременно насилие и не криминализира, а само се възползва от предимствата, които ѝ предоставят случаят и ситуацията.

Понятието посткомунистическа мафиотска държава обаче не само посочва отклоненията от нормите на либералната демокрация или техниката за концентриране на властта, но има за цел и да опише природата на властовия елит.

3.3. ОГРАНИЧЕНОТО ДЕЙСТВИЕ НА ИСТОРИЧЕСКИТЕ АНАЛОГИИ

Унгарските аналитици, след като забелязаха, че отклоненията от нормата имат системообразуващ характер, започнаха да търсят исторически аналогии.

В някои от тях явления като централизация и одържавяване, противопоставени на характерните за либералната демокрация представи за свободен пазар, децентрализацията; а също така за ролята на държавата като създаваща правила за честна конкуренция и гарант за тяхното спазване, предизвикаха асоциации с късния комунизъм от епохата на Кадар. Но метафората за **неокомунизма** е измамна от много гледни точки. От една страна, класическите комунистически режими се основаваха на монопола върху държавната собственост, а от друга – комунистическият овластен елит – номенклатурата, беше организиран не по образците на мафиотската култура.

Други интерпретираха активното възраждане на идеологии, културни образци и на езика на режима на Хорти, съществувал в Унгария преди Втората световна война, и на южноевропейските корпоративни режими, като видяха в него системообразуващо **фашизоидно** явление.

Но ако фашизоидните, корпоративните или комунистическите режими се ръководят преди всичко от идеологически нагласи, посткомунистическата мафиотска държава с нейния освободен от ценностни пристрастия прагматизъм само използва идеологията. (По-подробно ще говорим за това по-късно.) Тя подбира идеологически одежди, съответстващи на властовата ѝ природа, като обединява различни идеологически блокове, иначе казано, не идеологията формира системата на властта на мафиотската държава, а обратно, системата на властта формира своята идеология, като много свободно я променя. Когато се правят опити да се открият в идеологията на национализма, в религиозността или в приоритета на държавната собственост движещите пружини на властта в посткомунистическата мафиотска държава, това е излишно занимание, също както опитът природата и принципите на функциониране на сицилианската мафия да бъдат обяснени с местния патриотизъм, култа към семейството и принадлежността към християнството.

При учените, които наблюдават промените във властовата управленска практика и забелязват натрупването на лични, субординирани отношения, отдалечаване от либералната демокрация, често се създава представа за възраждане на **една феодална, васална система**. Заради Макс Вебер^А такъв режим често се описва като **неопатримониален**. Обаче това определение, което е подходящо за демонстриране на историческия регрес в сферата на административното и професионалното бюрократично управление, не е подходящо за обозначаване на режима като цяло. Защото при историческия феодален образец на този режим истинската природа и легитимирането на властта съществуваха сякаш в природна хармония и нямаха нужда, както при посткомунистическата мафиотска държава, от нелегитимни посреднически механизми.

3.4. ПРОВЪЗГЛАСЯВАНЕ НА УНГАРСКАТА „НЕ-ЛИБЕРАЛНА ДЪРЖАВА“

След 2010 г., когато ФИДЕС ликвидира системата от институции на либералната демокрация, не се случи възраждане на някой от историческите модели, а възникна нов режим, чиито родственици трябва да се търсят не в миналото, а в посткомунистическото настояще на бившите републики от СССР (Русия на Путин, Азербайджан на Алиев и средноазиатските републики). Основният модел се роди именно там, а режимът на Орбан се доближава до Путиновия модел на мафиотска държава по заобиколен път, от Запад, като **въвежда в отбранителните укрепления на Европейския съюз „троянския кон“ на посткомунистическите мафиотски държави**.

Още преди парламентарните избори през 2010 г. Виктор Орбан заяви, че се подготвя не просто смяна на правителството, но и създаване на такова **„централно силово поле“**, което ще му осигури за десетилетия възможност „спокойно“, без пречки от страна на политическите конкуренти, да управлява страната. Той нарече този модел, който бе създаден след изборите, **„Система за нацио-**

^А Вебер, Макс (1864–1920) – виден немски юрист, икономист и социолог.

нално сътрудничество“ (СНС) и ясно го разграничи от „двете хаотични десетилетия на преходния период“. На свой ред резултатите от „революцията в рамките на конституцията“ се подкрепят с идеологията на „национално-освободителната борба“ и с използване на „неортодоксални“ икономически средства. Ако в речта си, произнесена през 2009 г. в Кьотче, близо до Балатон, Виктор Орбан все още провъзгласяваше програмата за смяна на режима с евфемистични езикови средства, то в речта си в трансилванския град Тушнадфурдьо (днес Байле-Тушнад в Румъния) през 2014 г. той, сякаш това бе репортаж от някое производство, вече обяви ликвидирането на либералната демокрация и създаването на **унгарската не-либерална държава** като свършен факт. А като „звезди от международните изследвания“, които би трябвало да служат за пример за подражаване, той спомена такива автократични държави като Русия, Турция, Китай и Сингапур.

Макар че режимите в тези страни може с еднакво основание да бъдат наречени не-либерални демокрации, епитетът „не-либерални“ не допуска по-задълбочено обяснение на различната природа на властта в тях. Почувства го и авторът на този термин Фарид Закария^А, който писа по повод на режима на Орбан, като за не-либерална демокрация, но и за „путинизма“ като неин „специален случай“. С това название той посочва сходството между двата режима, но не прави анализ, тъй като категориите, предназначени от него за характеризиране на путинизма (национализъм, религия, социален консерватизъм, държавен капитализъм и държавен контрол над СМИ) не са подходящи, за да бъде обяснена разликата между режимите на Орбан и на Путин, а също и на съвременните режими в другите бивши съветски републики. Станислав Белковски^В, когато описва режима на Путин, по-нагледно демонстрира същността на вдъхновяващата някои унгарски политици руска мафиотска държава, като я нарича **„авторитарен режим на тотална корупция“**.

^А Фарид Закария (р. 1964) – един от влиятелните американски политически анализатори, автор на книгите „Бъдещето на свободата“ (2003) и „Постамериканският свят“ (2008). – Б.пр.

^В Станислав Белковски (р. 1971) – руски политически анализатор, автор на книгите „Бизнесът на Владимир Путин“ (2006), „Империята на Владимир Путин“ (2007), „Режимът на Владимир Путин“ (2012) и др. – Б.пр.

По същото време бившият министър-председател на Русия Егор Гайдар^А още в средата на 90-те години писа, че „съюзът на мафията с корупцията на бюрокрацията може да създаде толкова ужасен хибрид, че аналози за него вероятно не е имало в руската история – могъща мафиотска държава, истински октопод“. Все пак тогава ставаше дума за Русия на Елцин, в която политическата власт все още не беше неограничена и олигарсите все още бяха относително автономни. Освен това политическите интереси бяха силно преплетени с интересите на организирания престъпен подземен свят. По-късно моделът на Путин преобразува тези равноправни симбиозни хаотични отношения в по-йерархичен, субординиран ред.

За западните общества изказването на Виктор Орбан за модела на унгарската не-либерална държава може да прозвучи като признание, което западният политически елит не би могъл да подмине с мълчание. Макар систематичното изграждане на този модел да се осъществяваше и по време на предходното правителство на ФИДЕС, на Запад, с малки изключения, не забелязваха неговия системен характер и критикуваха само отделни елементи, смятани за обособени случаи. Но провъзгласяването на унгарската не-либерална държава принуди западните политици да заговорят във връзка с политическите отношения с Унгария не само за случайни заблуждения, а и за системно предизвикателство към либералната демокрация.

От своя страна унгарската публика интерпретира програмата за не-либералната държава в друг езиков контекст: докато в очите на малобройния елит либерални интелекенти това понятие има очевидно отрицателно съдържание, за привържениците на Орбан и за хората, по-малко чувствителни към политическата употреба на думите, то има друго значение. С дълги години упорит труд Орбан успя да постигне широките кръгове на общественото мнение да отъждествяват понятието либерална демокрация и най-вече либерализма с „двете хаотични десетилетия“, последвали смяната на режима – с обедняване, корупция, бесплодно политическо съ-

^А Гайдар, Егор (1956–2009) – руски политически деец, основен идеолог на икономическите реформи в Русия в началото на 90-те години на ХХ в. – Б.пр.

перничество, с безразличието на унгарците към „световната нация“, със склонността на циганите да извършват престъпления, с безсилието по отношение на хората, които живеят от помощи, с паразитиращите безработни, с образа на врага, с външната зависимост от Запада, с мултинационалните компании, които мачкат унгарските предприемачи, с банковия капитал, който изстисква докрай унгарските граждани, с чуждите като манталитет евреи и всякакви маргинали, с хомосексуалистите и педофилите. Последницата е, че когато Орбан говори за не-либерална държава и не-либерална демокрация, той внушава, че с новия държавен идеал иска да освободи унгарците от всичките тези беди и да създаде силна държава, в която над всичко са интересите на нацията. В резултат ако противниците на Орбан избраха в унгарската комуникационна среда езиковата формула за не-либералната демокрация, те нямаше да забележат, че това определение с негативната частица „не“, което западната публика възприема негативно, широката унгарска публика интерпретира положително. А в същото време идеолозите на режима вече бяха започнали псевдонаивното мошеническо преосмисляне на „не-либералната демокрация“ като „общностна национална демокрация“.

През периода от 2010 до 2014 г. местните опозиционери, вместо да критикуват режима, сами доброволно се разоръжиха, като затънаха в парадигмата „критика на правителството“. А сега, когато се обсъжда по всякакъв начин колко не-либерален е режимът, в най-добрия случай унгарското общество остава глухо, а в най-лошия то без да иска обслужва комуникативните цели на властта. Дори сега, когато Орбан вече преповтори всичко и стана ясно, че той програмно ликвидира институциите на либералната демокрация, те все още мъчително се колебаят: дали да приемат, че неговата власт е „лошо управление“ или че е нелегитимен режим. Освен това те дълго време нямаха представа какво е всъщност този режим, който ги опитоми и подчини. Тяхната критика остана на фаза „оплаквания“ и не стигна до диагнозата, да не говорим за метода на лечение. За да бъде създадена парадигма за критика на режима, бе необходимо да се разработи апарат от понятия, който да съответства на конкретното явление, с чиято помощ би било възможно да се анализира този нов тип политически хищник. Ако нямаш подходящ

описателно-критичен понятиен апарат, остава ти само да търпиш езиковата агресия на новия режим, който налага своята самоидентификация, да не си опозиция, а да бъдеш само жертва.

ДЕФИНИРАНЕ НА ПОСТКОМУНИСТИЧЕСКАТА МАФИОТСКА ДЪРЖАВА

От 2010 г. насам не се е случило нищо, в което да не е присъствал първообразът, забелязан от всеки, проследил целия път, изминат от партия ФИДЕС, в това число дейността на нейното първо правителство през 1998–2002 г. Не са се променили нито намеренията, нито целта, а само условията: с появата на парламентарно мнозинство от две трети преди всичко изчезнаха институционалните ограничения пред властта. Първо, под властта на Орбан се оказва партията, в която всичко зависи от него, последва я и държавата, и сега той използва техниката за принуда към покорство, изпитана във ФИДЕС, но този път вече към цялото общество. През последните няколко години гражданите на Унгария получиха само това, което преди тях бяха получили членовете на ФИДЕС. **„Аз се научих, че когато имаш шанс да унищожиш съперника, не се замисляш, а го правиш“** – каза Виктор Орбан пред извънредните и пълномощни посланици на 26 юни 2007 г. (така пише в телеграмата, публикувана на сайта Уикилийкс). И няколко години по-късно настъпи времето да го направи.

Режимът в Унгария след 2010 г. притежава черти, дотогава срещани само извън пределите на ЕС – в постсъветските държави; това е самостоятелна форма на авторитарни и автократични режими, която едва ли може да бъде съотнесена към познатите дотук видове. Независимо, че някои особености на унгарския режим го сродяват с други форми на автократия, изглеждаща ни позната, еkleктичната конфигурация на неговите индивидуални особености

все пак създава един уникален заради своите характеристики вид, който се явява подтип **на автократичните режими**. Съответният понятиен апарат позволява да се опише не само техниката за съсредоточаване на властта, но и нейната връзка с условията за разпределяне на собствеността и доходите, а също и природата на властовия елит. Същевременно новите понятийни рамки, освен че са подходящи да се направи научен анализ на съвременната форма на автократичната власт, адекватно определят критичната към режима политическа позиция, а освен това дават възможност на гражданите да осмислят в един цялостен езиков контекст своя всекидневен критически опит, свързан с действащата власт.

4.1. Посткомунистическа

Епитетът **посткомунистическа** в името на този тип държава сочи не само историческата последователност, но и това, че определяща роля при възникването на режима е в състояние, предшестващо демократичния „Голям взрив“; че той е възникнал **на почвата на комунистическата диктатура като продукт на разлагането ѝ**.

Политическата уредба на комунистическата диктатура беше последователно демонтирана в Източна и Централна Европа и по-малко последователно – в бившите съветски републики, с изключение на балтийските държави. Докато в постсъветските държави системата от политически институции на либералната държава от западен тип не беше оформена напълно и нямаше исторически предпоставки, в държавите от Източна и Централна Европа по принцип тя беше създадена, но пребивава в постоянна борба с менталността и политическата култура от източен тип.

В процеса на социално преустройство извън Европейския съюз по-голямата част от новия властови и икономически елит по принцип се рекрутира от предишния партийен елит и от органите за сигурност, а също така и от неговото обкръжение. Но не това е важно; важна е вътрешната структура, връзките и начи-

нът на функциониране на режима, в който се внедряват и хора от други сфери на дейност. Изминалите две десетилетия въобще не подсказват, че в повечето постсъветски държави се извършва линейно развитие от диктатура към все по-чиста демокрация. Ако Русия е по-мекият вариант на посткомунистическа мафиотска държава, някои от бившите съветски републики от Средна Азия са прекалено твърдите ѝ варианти. Но и някои от европейските посткомунистически страни, които не са нито част от бившите съветски държави, нито членуват в ЕС, като Македония и Черна гора, също могат да бъдат отнесени към мафиотско-държавния тип авторитарни режими. Това, което в тези страни изглежда като спиране, стагнация на процеса на демократизиране, всъщност е консолидация на посткомунистическата мафиотска държава. Не е случайно, че Центърът за изследване на корупцията и на организираната престъпност (ОСССРP) избра за хора на 2014 г. Владимир Путин (Русия), Виктор Орбан (Унгария) и Мило Джуканович (Черна гора), а сред лауреатите в предходни години бе и Илхам Алиев (Азербайджан). Разбира се, при тях не става дума за това, което измамно внушава общоприетият израз (т.е. за корупция и връзки с организираната престъпност, с организирания престъпен подземен свят), а за това, че те, оглавявайки собственото си политическо семейство, управляват мафиотска държава – организирания престъпен „надземен свят“. Впрочем Унгария премина от либерална демокрация към модела на Путин, докато някои други посткомунистически страни, влезли в Европейския съюз, се намират във висящо състояние, в двуполюсното гравитационно пространство под насоченото в различни посоки притеглящо въздействие на Запада и на Изтока, без още да са в кръга на мафиотските държави. В техния случай все още го няма свързаният с един политически актьор монопол върху властта, който е задължителна предпоставка за поява на мафиотската държава. Затова един от предходните корупционни лауреати на ОСССРP^A,

^A ОСССРP (Organized Crime and Corruption Reporting Project) – независим проект, основан през 2006 г., обединяващ разследващи медиа и журналисти, които се занимават с проучвания на организираната престъпност и корупцията по света. – Б.пр.

румънският парламент, може да бъде пример за редуването на корупционните режими, но не и на мафиотска държава, независимо от това колко разпространена и колко масова е корупцията в Румъния.

Друго важно значимо позоваване, което се съдържа в епитета **посткомунистическа**, са данните, че в тези страни рухналият режим **бе изграден върху монопола на държавната собственост**. Създаването на другите автократични режими се случва или по противоположен начин, т.е. частната собственост се превръща в държавна/псевдообществена, или пък формите на собственост остават без промяна, като понякога се осъществява известно преразпределяне. Но още не сме срещали в историята случай на масово превръщане на държавната собственост в частна въз основа на норми, съмнителни от гледна точка на обществото и на тяхното приемане от него. Желанието да бъде създаден нов слой частни собственици е равносилно на опит да направим от рибената чорба цяла риба.

Споменатите по-горе два аспекта на епитета „посткомунистическа“ имат определящо влияние при възникването на новия режим.

4.2. МАФИОТСКА ДЪРЖАВА

Определението „мафиотска държава“ въобще няма емоционален публицистичен характер, а **посочва организационната природа, организационния строй на новия властови елит**. В този случай по своите характеристики новият относително немногоброен властови елит силно се различават от властовия елит на режимите, споменавани в различните аналогии. Първата разлика е, че, както е прието в мафията, той се създава най-вече със семейни връзки или с връзки, скрепени с общ бизнес вътре **в приемното семейство**. С роднински връзки и заради лоялността към организацията се присъединяват все повече и повече семейства, които встъпват в силно йерархичния, пирамидален ред, на върха на който е **приемното политическо семейство**.

4.3. РАЗШИРЯВАНЕ ПЪЛНОМОЩИЯТА НА ГЛАВАТА НА ПАТРИАРХАЛНОТО СЕМЕЙСТВО: МАФИЯТА, МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА

Класическата мафия като **организиран престъпен подземен свят** не е нищо друго освен нелегитимен насилствен опит да се реализират в съвременното общество, изградено върху равноправието на гражданите, съществуващите в досъвременното общество права на главата на патриархалното семейство. От своя страна органите на държавната власт се стремят да пресекат този опит. Мафията е такова приемно семейство, в което „некръвните родствени връзки изискват от страните строга и голяма преданост и безусловна взаимопомощ“. **Мафията е нелегитимен неоархаизъм.**

Макар исторически да са възникнали два типа мафия, за нашите размисли, свързани с нелегитимното разширяване на правата на главата на патриархалното семейство това няма значение. Все пак си струва да споменем, че ако сицилианската мафия по принцип претендира да изпълнява и псевдодържавни функции, като се противопоставя на обединяването на Италия, американската мафия бе само неортодоксално средство за издигане, за социална мобилност на новопристигналите италиански емигранти. Доста големи групи емигранти се опитаха да постигнат успех в живота и по пътя на организираната престъпност.

А мафиотската държава като **организиран престъпен „наземен свят“** е опит да се реализират правата на главата на патриархалното семейство на равнището на цялата страна, сред декорите на системата от демократични институции, посредством овладяване на властта в държавата и използване на нейните средства. Онова, което класическата мафия постига със заплахи, шантаж и ако е необходимо – с кърваво насилие, в мафиотската държава е постигнато от политическото приемно семейство го постига с безкръвните методи на нелегитимното държавно насилие. **Мафиотската държава е приватизирана форма на паразитиращата държава, на икономическия бизнес на приемното политическо семейство, който се осъществява със средствата на държавната власт.** От тази гледна точка образците на управление на Кръстника, на мистър-председателя, на патриархалното семейство, на селската

фамилия, на имението и на страната са изоморфни понятия. Те се придържат на всички равнища към един и същи културен, управленски образец. Така, както главата на патриархалното семейство играе ключова роля в решаването на индивидуалните и имуществените въпроси, а и при определяне на статута, на личната роля и на компетентността на всички „членове на семейството“, така и главата на приемното политическо семейство е ръководител на своята страна, в която „членове на неговото семейство“ са членовете на разбираната по нов начин нация.

Също както класическата мафия ликвидира „частния бандитизъм“, така и мафиотската държава се стреми да ликвидира партизанската, анархична корупция, която се заменя с организираното от горе, централизирано и предимно легализирано със закони събиране на данък. (Двете целеви групи, с които прокуратурата на мафиотската държава води селективна борба с престъпността, са неподчинилите се икономически и политически конкуренти.)

ОСОБЕНОСТИ НА МАФИОТСКО- ДЪРЖАВНИЯ ПОДТИП АВТОРИТАРНИ РЕЖИМИ

Посткомунистическата мафиотска държава не е просто отклонение от либералната демокрация и не е преходно образувание, а самостоятелен тип автократия. Затова си струва да разгледаме в един по-точен логически ред специфичните черти на посткомунистическата мафиотска държава.

5.1. КОНЦЕНТРАЦИЯ НА ВЛАСТТА И НАТРУПВАНЕ НА БОГАТСТВО

Концентрирането на политическата власт и натрупването на богатството на приемното политическо семейство винаги се осъществяват заедно, те са взаимно обусловени, едновременно цел и средство едно за друго. Общественият интерес се подчиняват на частните не епизодично, а постоянно, системно, което оказва определящо влияние върху вземането на политически решения. Целите на държавната политика като мотив за политически решения минават на заден план. Ликвидира се автентичната специализирана политика в различни сфери на обществения живот, приеманите решения нямат специално, релевантно за дадената сфера от живота обосноваване, а само специални последици. **Всички решения са едновременно и властови, и имуществени.** В процеса на натрупване на лично богатство, чийто произход е от притежаваната

политическа власт, имуществото на приемното политическо семейство и общественото или държавното имущество неизбежно се смесват.

Дори в политологичните изследвания, които критикуват режима, не е ясно защо свенливо се отделят описанието и обвинението на концентрирането на политическа власт и явлението корупция. Сякаш става дума за две различни истории. При такъв подход всичко, което се случва в сферата на политиката, се представя като резултат от някаква самоцелна, дяволска жажда за власт, а неограниченото „разграбване“ е само проява на проблемите при партийното финансиране. В първия случай се твърди, че „те пак разрушават демокрацията“, а във втория, че те „пак играят нечестно“. Но тези описания не обясняват същността на режима. Концентрирането на властта не е резултат на някаква силна страст, макар и за него да са необходими определен тип душевна нагласа и морални дефицити. А корупцията на организирания престъпен „надземен свят“ не е епизодична, спорадична „нечестна игра“, не е случайно отклонение, не е девиантна, а е грабеж, същностен елемент на режима, насочен от центъра и рационално организиран. В организирания криминален „надземен свят“ **концентрирането на власт и обогатяването на приемното политическо семейство не могат да се извършват в рамките на различни системи.** Но ако традиционната мафия, тъй като няма позиции в държавната власт, постига целите си със шантаж, заплахи и открито насилие, в мафиотската държава сферите на влияние може да се определят с псевдозаконни средства на принуда. С други думи, организираният престъпен „надземен свят“ сякаш легализира своята дейност. Неговото забогатяване вече не се случва скрито, а се превръща в държавна политика.

5.2. КЛЮЧОВИ ФИГУРИ В МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА: ВЛАСТОВИЯТ ЕЛИТ И НЕГОВИТЕ НЕПОСРЕДСТВЕНИ ПРИДАТЪЦИ

5.2.1. ПОЛИГАРХЪТ

Полигархът постига нелегитимното си богатство благодарение на легитимната политическа власт в рамките на политическия бизнес. Докато неговата политическа власт е публична, икономическата му власт и богатството му са скрити от обществото. Неговото лично богатство, което той преди това не е имал, се появява благодарение на политическия пост, който той заема и на решенията, които взема. Семейният икономически бизнес има формата на политически бизнес. Нелегитимните му материални изгоди надхвърлят неговата заплата и други вземания, свързани с поста му, а също и доходите от класическата корупция. С подставени лица той създава тайна мрежа от селскостопанска собственост, недвижимо имущество и фирми. Понякога собственото му богатство се попъхва за сметка на милиардите обществени средства под формата на псевдообществени организации и фондове, благодарение на неформални пълномощия за вземане на решения, които не могат да бъдат официално прекратени. (Пример за това могат да са футболният стадион и футболната академия, построени и експлоатирани на парцел във Фелчут, собственост на семейството на министър-председателя, и за сметка на данъчни привилегии и на обществени средства, за които се смята, че са заплащане срещу „закрила“.)

Главният полигарх Виктор Орбан, глава на политическото семейство, е едновременно и глава на легитимната политическа власт, в нашия случай – министър-председател. Полигарсите са ключови фигури в механизма на държавната власт, функциониращ като бизнес на политическото семейство. Най-видните сред тях са Янош Лазар, министър, ръководител на кабинета на министър-председателя и Антал Роган, лидер на парламентарната група на ФИДЕС. Увеличаващият се кръг от задачи и разширяващият се апарат на кабинета на министър-председателя ясно отразяват властовата и икономическа природа на мафиотската държава. Разширяването на

компетенциите на кабинета е предизвикано не от никакви норми за „добросъвестно управление“, а от властовите и имуществени потребности на политическото семейство. Парламентарната група, която има конституционно мнозинство, е дисциплинирано оръдие за законодателно отстраняване на нормативните отношения.

5.2.2. ОЛИГАРХЪТ

Олигархът понякога получава и политическа власт благодарение на законното си богатство: неговата икономическа власт е публична, а политическата – скрита от обществото.

Трябва да очертаем разликите между идеалния тип едър предприемач, предприемача на организирания престъпен подземен свят и олигарха. **Икономическата дейност на едрите предприемачи е легитимна**, легитимен е и достъпът до тази икономическа дейност, т.е. тя се осъществява по правилата, приети в обществото: предприемачите получават поръчки от пазара и от държавата в прозрачна конкурентна борба. Държавата не нарушава техните автономни, гарантирани от закона, позиции. Обратно на това, **икономическата дейност на предприемачите от организирания престъпен подземен свят е предимно незаконна** (търговия с наркотици, проституция, незаконни сделки с петрол, рекет и т.н.) в противоречащи на закона условия. Те се сблъскват с представителите на публичната власт и се стараят да ги подчинят с нелегитимни средства (подкуп, заплахи, шантаж, понякога физическо насилие). 90-те години, последвали смяната на режима, донесоха първо издигане, а след това и ограничаване на организирания престъпен подземен свят в Унгария. От своя страна **олигарсите на посткомунистическите режими** се опитват с корупционни средства да получат незаконна подкрепа, за да могат да извършват своята законна икономическа дейност. Докато цялата политическа власт не беше присвоена от една политическа сила, тяхната относителна автономия, позициите им в преговорите и положението им в конкурентната борба бяха гарантирани. Приблизително такава, макар и не в еднаква степен, е съвременната ситуация в бившите комунистически страни, приети в ЕС, освен в Унгария.

**Моделни различия между идеално типичното положение
на пазарните (едри) предприемачи и олигарсите**

	Пазарен (едър) предприемач	Олигарх
В приемното политическо семейство	неадаптиран	адаптиран
Икономическа дейност	легитимна	нелегитимна
Поръчка на икономическата дейност	конкурентна, пазарна, легитимна	нелегитимна или узаконена нелегитимно практика, основана върху „капитал от връзки“
Успешност	принципна зависимост от постиженията на пазара	принципна зависимост от политическите връзки
Целева група на продуктите и услугите	по принцип не е местен потребител	по принцип е местен потребител
Икономическа дейност	географски мобилна	локално свързана, немобилна
Икономическа дейност	по-трудно се монополизира от държавата	лесно се монополизира от държавата
Условия за бизнеса	по-малко или непосредствено не се влияят от държавния производ, респ. по-малко подлежат на шантаж, по-малко са подчинени на политически решения	формират се от държавния производ и са подложени на силно влияние; могат да бъдат шантажирани
Източник на имущественото натрупване	принципно пазарен, но може да бъде и конкурентна приватизация	принципно предначертана приватизация, държавна концесия, държавна поръчка, предначертан конкурс
Характер на поемането на риска	независим от държавата, пазарен	повлиян от държавата, васален
За печалбата	използва я по прозрачен начин, отново влага голяма част	избяжда я от предприемаческата си дейност, по друг (по-малко прозрачен) начин я използва
Положение на бизнеса	автономно	на издръжка на държавата, „рентиер“
Характер на бизнеса	фокусиран върху увеличаване на печалбата на пазара, иновативен	ориентиран към получаване на рента, осигурена чрез външноикономически методи, неинновативен

Но посткомунистическата мафиотска държава унищожавя автономните позиции на едрите предприемачи, а освен това ограничава или ликвидира организирания престъпен подземен свят. Като използва монополната си власт, тя премахва относителната автономия на олигарсите и се стреми да ги включи в своята система на подчинение. В мафиотската държава се преобръща и ситуацията с поръчките: по принцип не актьорите в икономиката поръчват на властта, а властта облага с „данък“ актьорите в икономиката и данъкоплатците, като използва поръчки и привилегии, предоставяни на подчинените олигарси. А мрежата от подизпълнители и доставчици разпространява тези патронажно-клиентелистки отношения в по-ниските сфери на икономиката.

5.2.2.1. Едрите предприемачи, съпоставени с олигарсите

Олгархът се различава от идеалния тип едър предприемач не само с предимствата, които му осигурява властта, но със степента, в която не е защитен от нея, т.е. неговата дейност и условията за икономическото му съществуване създават възможност да бъде принуден да встъпи в отношенията „благодетел – клиент“.

5.2.2.2. Типология на олигарсите

В оформената мафиотска държава има много видове олигарси:

- **Приближените олигарси**, които в началото не са имали голямо собствено богатство и дори са натрупали началния си капитал, заемайки позиции, сраснали се с политиката, като един вид „инвестиции на зелено“. Първоначално това е можело да има формата на партиен бизнес (например някои предприятия в зората на партия ФИДЕС), който по-късно е бил отчасти ликвидирани, а отчасти се е превърнал в частно предприемачество, освободено от партийните ограничения. Богатството на тези олигарси е съпоставимо с богатството на онези, които са забогатели в процеса на спонтанната хаотична приватизация след смяната на режима. Те са вътрешният кръг олигарси, свързан с политическия бизнес, и по принцип **са и сред онези, които активно влияят на политиката на актьорите в приемното политическо семейство, без да заемат някаква ле-**

гитимна позиция в публичната власт. Един от тях е Лайош Шимичка и влезият по-късно в този кръг Жолт Нергеш. Но е възможно и да излезеш от първоначалния тип, както се случи с Тамаш Варга, който извърши углавно данъчно престъпление и с това заплаши бизнеса на политическото семейство, или с Дюла Ганшпергер, който се забърка в частен бизнес, непринадлежащ на политическото семейство.

- **Адаптираните олигарси** са натрупали богатството си при класическата смяна на корупционните режими и приемането им в политическото семейство, което само стабилизира тяхната позиция и им дава защита в света на политически мотивираните насилствени преразпределения на собствеността. Те получават възможности, осигурени от политическото семейство и в същото време оказват определени услуги, плащат „данък“, в съответствие с икономическите и политическите потребности на политическото семейство. И въпреки това салдото им винаги остава положително. Представители на тази група са например Габор Селеш, олигарх, забогатял в процеса на спонтанната приватизация, който владее проправителствен телевизионен канал, или собствениците на веригата магазини за хранителни продукти СВА Ласло Балдауф и братята Вилмош и Золтан Лазар, които преживяват приемането си в семейството с религиозен плам. Те никога не формират, а само обслужват стратегията на политическото семейство, организират и частично финансират мероприятия и кампании, демонстриращи лоялност (например стохилядни демонстрации в подкрепа на правителството – т.нар. мирни шествия).
- **Подчинените олигарси** са от средите на онези олигарси, които навремето са имали относителна автономия или „са играли в отбора на противника“. Те са били подчинени със съкращаване на поръчките в условията на мафиотската държава, а също така с извъникономическа принуда, чиито средства са били данъчната служба, прокуратурата и полицията. Те са се борили да оцелеят икономически и тъй като не са разполагали с позиции, защитени от държавата, и са можели да изгубят много, са били принудени да влязат в субординираната йерархия на политическото семейство. Успели

са да получат предимства, но в замяна са били принудени да плащат „данък“ в зависимост от потребностите на политическото семейство. Характерен представител на този тип е Тамаш Лайстингер, който първо беше свързан с левите. По време на първото правителство на ФИДЕС му взеха част от онова, което имаше (BÁV, верига приватизирани държавни заложни къщи), като използваша средства за извъникономическо, държавно насилие: от данъчната служба до полицията. След 2010 г., по време на второто правителство на ФИДЕС, той премина на другата страна и като покорен олигарх получи нареждане да участва във финансирането на хобито на Кръстника; дадоха му ролята на собственик на футболния клуб „Диошдьор“ в Северна Унгария.

- Подчиняването на политическото семейство трябва задължително да е съпроводено и с демонстративно скъсване с конкурентните политически сили и политици. Не е достатъчно да си, трябва освен това и да изглеждаш лоялен. След смяната на правителството през 1998 г. ръководството на голяма западна автомобилна компания, следвайки западните образци, сложи начело на унгарския си клон министъра на промишлеността от предишното правителство. Това беше грешка: новото правителство даде да се разбере, че докато бившият министър не бъде сменен от поста, няма да могат и да мечтаят, че което и да е правителствено учреждение или държавно предприятие ще си купи от тях дори само един автомобил. След половин година бившият министър бе уволнен. А вече при второто правителство на ФИДЕС от поста председател на надзорния на съвет на унгарска транспортна фирма, достигнала международни размери, беше отстранен бившият министър на финансите на социалистите. Тази стъпка бе съпроводена от сключването на стратегическо споразумение между фирмата и правителството, което донесе големи данъчни изгоди на фирмата. Но имаше и друго; например фирмата, която реализираше мащабен проект в сферата на недвижимото имущество, непосредствено преди изборите през 2010 г., сякаш изпреварвайки събитията, уволни председателя на надзорния съвет, бивш министър на вътрешните работи, който, разбира се, не беше на този пост

в правителство на ФИДЕС. Тези примери само илюстрират каква природа има практиката за държавен шантаж.

- **Олигарсите спътници**, по принцип не дължат богатството си на политическия бизнес в мафиотската държава, нещо повече, произходът на „капитала от връзки“, който те притежават, е още от периода преди смяната на режима. Това са най-големите олигарси от „Двете хаотични десетилетия на преходния период“, като всички политически сили търсеха тяхната подкрепа. Тази принудителна взаимна зависимост още повече укрепи положението им. Но тяхната позиция: „еднакво близки – еднакво дистанцирани“ по отношение на конкуриращите се политически сили беше подкопана, когато след 2006 г. бе нарушено политическото равновесие; когато стана ясно, че след като се разпадне правителството на социалисти и либерали, най-вероятно ще последва продължително управление на правителство на ФИДЕС. Упоритото настъпление на приемното политическо семейство отстрани дотогава автономните олигарси от позицията да балансират между различните политически сили и за начало им натрапи ролята на предани сподвижници. Макар че в ролята на олигарси спътници те още не се бяха ввели в субординираната йерархия на политическото семейство, все едно им се наложи да прекратят или най-малкото да намалят до минимум всяко съдействие, свързващо ги с политическите конкуренти на ФИДЕС, ако имаха такива връзки. Емблематични фигури в тази група са президентът – генерален директор на най-голямата държавна банка ОТП, Шандор Чани, по принцип възглавяващ рейтинга на най-богатите унгарци и Шандор Демян, ръководител на развойната компания Trigránit и председател на Общоунгарската асоциация на спестовните кооперации.

След мълниеносното завладяване на политическите институции през 2010 г. ръководството на ФИДЕС реши, че е дошло времето олигарсите-сподвижници да бъдат покорени. В случая с Шандор Демян операцията започна с присвояването на спестовните кооперации със законодателни средства посредством транзитно одържавяване, а в същото време Шандор Чани беше публично предупреден от Янош Лазар, ръководител на кабинета на министър-предсе-

дателя, че ако не се подчини, уважаемият президент на най-голямата банка лесно може да се превърне в „най-големия лихвар в държавата“. До голяма степен успехът на такива опити зависи от размера на бизнеса, влиянието на бизнесмена и размера на богатството му. Ако структурата на деловите интереси на Шандор Демян позволи обществената му позиция да бъде разклатена, при Шандор Чани това не беше възможно. Неговото положение на президент – генерален директор на най-голямата банка в страната, и на олигарх, смятан за най-богатия унгарец, направи „тоталната война“ срещу него много рискована от гледна точка на министър-председателя, заплашваща икономическата стабилност на политическото семейство и на страната. Затова Орбан прекрати операцията за подчиняване, като се задоволи да остави Чани в положението на лоялен олигарх-спътник.

Обаче още първото управление на ФИДЕС демонстрира, че въпреки отношенията вътре в семейството партията няма намерение да пропусне възможността за активизиране. След като ФИДЕС дойде на власт през 1998 г., такава беше съдбата на голяма част от имуществото на разорилата се Пощенска банка, която беше оздравена с държавни средства, като предоставената помощ беше два пъти по-голяма от необходимото. Ръководителят на банката Габор Принц в замяна на възможността да си тръгне сам запази мълчание за връзките на банката с партии и политици и за тяхното финансиране, а когато беше отстранен от поста и даден под съд, той вече не можеше да се съпротивлява на замаскираното като саниране, непознато дотогава като мащаб, организирано присвояване на имущество, осъществено през Arrort REORG.

- **Автономните олигарси** дълго време нямаха предпочитания към една или друга политическа сила. Те се стремят да установят делови корупционни връзки с актьорите от политическата среда, като в същото време упорито се стараят да запазят свободата на действията си. Но това е възможно само ако нито един от актьорите в политиката не е в състояние да монополизира политическа власт. В мафиотската държава, сменила редуващите се корупционни режими, пространството за маневриране се свива: автономните олигарси или биват подчинени,

или ако се съпротивяват, са смятани за олигарси-съперници и се правят опити да ги отстранят и унищожат икономически. Връзките им с политически сили, които си съперничат с приемното политическо семейство, се криминализират и се използват като предлог за разправа със средствата на селективна борба с престъпността.

- За най-опасни сред **олигарсите-съперници** приемното политическо семейство в мафиотската държава смятат олигарсите, които имат собствени политически амбиции. Очаква ги срещу тях да бъде използвано непосредствено държавно насилие (моделът Ходорковски). Онези, които нямат такива амбиции, а само поддържат алтернативните политически сили, могат да разчитат на по-мека форма на отстраняване (моделът Березовски). Със статут на съперници се сдобиват и тези, които се опитват да се съпротивяват на приемното политическо семейство и да не се подчинят.

Когато се сменят корупционни режими, все още може да се пита-ме кой е най-важният сред онези, които притежават политическа власт и икономическа сила, кой е зависим от другите, кой поръчва и кой изпълнява. В посткомунистическата мафиотска държава всичко се знае предварително: най-важен е онзи, който може да постави съперниците си извън закона с помощта на данъчната служба, на прокуратурата или на полицията. Смее се последен този, който може да извади от играта другия със средствата на властта. Кое то значи, че грешат онези, които смятат, че в посткомунистическите мафиотски държави **олигарсите** са взели в плен държавата, защото се случва точно обратното. В мафиотската държава тесен кръг лица, които участват в политическия бизнес – политическото семейство – назначава своите олигарси. Олигархът не може да шантажира Кръстника, така както съществуването на класическата мафия предполага, че има демократична гласност и демократични институции, които се задействат при разобличение. Затова свързаният с мафията политик може да бъде шантажиран, като е заплашван не с физическо насилие, а с разобличаване. Но ако в мафиотската държава на организиран престъпен „надземен свят“ данъчната служба, прокуратурата, парламентът

и т.н. са в ръцете на Кръстника, потенциалът за шантаж, с който олигархът разполага, е силно ограничен.

Отношенията между главата на политическото семейство и олигарсите напомнят по-скоро ситуацията от стария московски виц, в който Сталин заплашва Крупская, че ако тя не се държи както трябва, той ще назначи за вдовица на Ленин друга жена. Това е процесът на укротяване, на подчиняване. В мафиотската държава независими олигарси могат да съществуват само временно; **всички работят за общия семеен джоб, от който всеки получава своята част според правила, приети в политическото семейство.** В този случай няма свободна пазарна конкурентна корупционна борба, като по времето на „двете хаотични десетилетия“ до 2010 г. семейната икономика функционира в рамките на разграничени концесионни територии, утвърдени от Кръстника. Докато в политиката на различните сфери на обществения живот настъпва хаос, корупционните канали се обединяват в единна мрежа и в тях се спазва ред. Но за описване на това явление дори не е удобно да използваме израза „корупция“, тъй като това вече е средство за семейното „изграждане на нацията“ – частен интерес, превърнат в обществен.

В мафиотската държава има различни средства за насилие, приложими според правилата на мафиотската култура. Разбира се, далеч не е все едно къде именно по скалата между полюсните значения „мирни“ и „кървави“ се намират средствата за изтласкване, за принуда и за подчиняване. Макар класическата мафия, тъй като не притежава безкръвни държавни средства за принуда, често да използва физическо насилие, все пак не бива да я бъркаме с извършващ убийство сексуален маниак, за когото физическото насилие не е средство, а цел. Ясно е, че мафиотската държава по-рядко е „принудена“ да използва физическо насилие, но „когато се налага“, прибегва до него. В различните посткомунистически мафиотски държави **барьерата при използването на насилие** е различно висока и зависи от геополитическото им положение. В Унгария, която е член на ЕС, тази бариера е по-висока, отколкото в Русия, която не членува в ЕС, а в последната е по-висока, отколкото в средноазиатските посткомунистически мафиотски държави. (За това ще стане дума по-късно.)

5.2.2.3. Конфликтът между Орбан и Шимичка: първата мафиотска война в организирания престъпен „надземен свят“

Дори „главният олигарх“ от кръга на приближените олигарси може да изгуби привилегированото си положение. Няма значение, че през април 1989 г. Виктор Орбан каза: „Лайош Шимичка е най-умният от нас.“ Нямаха значение и идеите, и креативната дейност на Шимичка, благодарение на които партията не се ограничи с отделни подкупи, „смазващи“ партийния механизъм, а създаде фирми за финансирането си. Шимичка напразно преливаше едновременно и в партийната, и в семейната каса средства, които от самото начало се използваша за финансиране на партията. Напразно осигуряваше паричен ресурс, за да може партията да оцелее и да издържа подкрепящи ФИДЕС, боеспособни, антиправителствени СМИ по време не на седемте, а на осемте „гладни години“ в опозиция, след загубата на изборите и падането на първото правителство на ФИДЕС. Неговото изключително положение се обясняваше с факта, че е бил съсед на Орбан по стая в общежитието и негов ментор, пазител на партийните и семейните тайни, първо доверено лице и икономически стратег. Не само за това, но и защото умее оперативно да организира централизирано събиране на нелегитимни приходи и да се разпорежда с тях според дискретни решения, които вземал заедно с Кръстника – лидер на партията. Това му помогнало тайфата привърженици да не се разбяга по време на гладните години и за да е ясно в политическото семейство на кого трябва да се подчиняват.

При състоянието на опозиция, когато няма формални позиции в административната власт и апарата, централизираният контрол на икономическите ресурси е въпрос на живот и на смърт, а след смяната на правителството през 2010 г., това вече не и било необходимо, обаче специалната роля на Шимичка не се променила. По време на първото правителство, което имаше мнозинство от две трети с посредничеството на мегапредприятията, собственост на Шимичка (Közgép, MANDR и др.), в партията се вливаха поръчки и средства от държавата и от Европейския съюз. Но освен това Шимичка разшири този кръг, като чрез подставени лица в раздаването на тези поръчки участва и правителственият апарат. „Лайош изгра-

ди мрежа, която фактически проникна във всички държавни сфери. Тъй като навсякъде имаше свои хора, без негово съгласие не беше възможно да се прокара през апарата нито едно политическо решение. Това ограничаваше действията на министър-председателя много повече, отколкото Брюксел или мултинационалните компании. Виктор Орбан точно сега води освободителна война“ – така обобща същността на конфликта между Шимичка и Орбан един от влиятелните актьори в унгарската икономика.

Орбан искаше да избегне превръщането си в „почетен Кръстник“, когато неговите икономически, а поради това и политически решения щяха да бъдат одобрявани или отхвърляни, минавайки през филтъра на главния олигарх – на Шимичка. Затова след победата на изборите през 2014 г., която донесе на лидера на партията две трети от местата в парламента и му осигури четири години неограничена власт, Орбан започна да издига прегради пред разширяването на трудно поддаващото се на контрол влияние на Лайош Шимичка в държавния апарат, което заплашваше или дори променяше собствените му решения. „Според вътрешни източници Орбан замислил да създаде нова клиентска система, в която да няма място за такива като Лайош Шимичка, а най-важното – да няма империи, властови възли, склонни да проявяват самостоятелност. В нея има място само за частни играчи с частни интереси, които зависят от ръководителя на правителството. В тази система само главата на правителството може да дава ключа за сейфа, за който през следващите четири години ще се грижи Янош Лазар.“

На териториите в „бизнес сферите“, от които беше изместен Шимичка, се допускат само олигарси и подставени лица с много по-нисък авторитет. Например за ръководител на намиращото се под контрола на олигарсите Шимичка и Нергеш Министерство за националното развитие на мястото на тяхното подставено лице, Жужана Немет (известна и като Немет Ласлоне), беше назначен Миклош Шестак, който в качеството си на юрист бе оформил основанията за създаването на неколкостотин руски и украински фирми със съмнителна репутация и ги беше регистрирал на един и същи адрес в град в провинцията. По-късно тези фирми бяха ликвидирани, без да изплатят значителни задължения към държавата. Миклош Шестак в никакъв смисъл не може да бъде смятан за самостоятелен

играч, той е само контролирано от полигарха лице, което може да бъде шантажирано. Встъпил в длъжност, той веднага забрани на държавните фирми, контролирани от министерството, да сключват договори без негово разрешение, т.е. без разрешение от Кръстника. Освен това „той обеща да направи пълна проверка, да преразгледа старите договори и да скъса с групировките, преследващи определени интереси. Беше ясно, че това е послание, адресирано към Лайош Шимичка и означаваше: „Вече не ти командваш тук!“ След като конфликтът излезе на повърхността, през февруари 2015 г. беше уволнено още едно подставено лице на Шимичка, ръководителят на Унгарската агенция за управление на държавното имущество (MNV). Колко важно беше това решение говори фактът, че през това време MNV, а през нея – държавата, имаше мажоритарен дял в собствеността на 255 фирми и миноритарен дял в приблизително 160 предприятия. „Опитът да отстранят неговите хора засягаше Лайош хиляди пъти повече, отколкото например загубата на бизнес за милиарди. Той беше създадал своята мрежа, принадлежеше му всяко ъгълче. А сега неговите хора дори не ги махаха, просто им казваха, че от утре ще работят за друг. Загубата на мрежата му нанесе истинска щета. Нея той вече няма да може да възстанови. С това сравнение от сферата на търговията с наркотици един от участниците в започналата борба обозначи размера на залозите.“

Подставеното лице на Лайош Шимичка, министърът на националното развитие, Жужана Немет, трябваше да напусне поста, въпреки че по думите на американския посланик, който си спомня разговор с министъра, тя „всяка седмица преглеждала с Орбан списъка за проектите за държавни строежи и двамата заедно решавали кои от тях трябва да са приоритетни и чии заявки трябва да победят на конкурсите“.

Това вече е вътрешна борба в мафиотската държава, при това борба с големи залози, не за някакъв единичен бизнес. След смяната на правителството през 2014 г. Кръстникът първо измести от държавния апарат подставените лица на Шимичка и установи контрол над потенциалните доходи не само на другите олигарси и фаворити, но и на главния олигарх. Следващият сигнал беше въвеждането на силно прогресивен данък върху рекламата, предназначен преди всичко за шантаж на телевизионния канал RTL Klub, който

не се съпровождаше с държавно компенсиране за подкрепящите ФИДЕС СМИ, в по-голямата си част принадлежащи на Шимичка. Нещо повече, в началото на 2015 г. Кръстникът обяви на органите на печата на политическото семейство, чието процъфтяване досега се дължеше на ексклузивното поместване на държавната реклама в тях, че сега те трябва да си стъпят на краката, а държавните средства ще се дават на държавните СМИ, които по това време вече бяха превърнати в рупор на управляващата партия. По-късно дискриминационният характер на прогресивния данък върху рекламата беше отменен, като причина бяха ответните стъпки, предприети от телевизионния канал RTL Klub, започнал да транслира критикуващи правителството информационни програми, визитата на Ангела Меркел в Унгария и лесно предсказуемото поражение в случай на оплакване в Европейския съд. Но тази промяна нанесе огромна материална вреда на медийната империя на Шимичка. Все пак събитие, съответстващо на нравите на мафията, беше колективната оставка на ръководителите на медийните компании, собственост на Шимичка, които след това минаха на работа в държавните СМИ, контролирани от Кръстника.

Събитията, които последваха, можем да наречем **мафиотска война вътре в организирания престъпен „надземен свят“**, доколкото те излизат извън рамките и правилата за подчиняване и лоялност, действащи в политическото семейство. В началото на **„войната между Орбан и Шимичка“** на икономическите удари на полигарха, както изискват правилата за дуелите, полузависимият олигарх отговаряше със същите политически удари, като публикуваше в печатните органи на своята медийна империя статии, критикуващи правителството. Всъщност Шимичка би трябвало да разбира, че неговото понижение е окончателно, въпреки че степента на това понижение би могла да бъде предмет на договаряне. Освен това той би трябвало да разбира и че ако конфликтът ескалира и двете страни използват целия си военен арсенал, те ще понесат големи загуби. И че Шимичка в качеството си на олигарх, опълчил се на полигарха, може да загуби всичко. Той би могъл да си позволи явна съпротива вместо покорно примиряване с новата ситуация вече само като бивш съсед по стая в общежитието и бивш „сратник номер едно“.

„Измъкването“ на негови хора от собствената му компания, иначе казано това, че Кръстникът „отвлеча“ хората на своя заместник – висшите ръководители на неговата медийна империя – с предложения, „на които не може да се откаже“, даваше да се разбере, че компромис не е възможен, възможно е само пълно подчинение. Крайно грубата публична атака на Шимичка, който критикува моралния облик на Кръстника, всъщност беше символично изявление, че той няма намерение да сменя ролята на равноправен с ролята на подчинен. Оттогава насам войната в мафиотската държава върви вече не зад кулисите и противниците си нанасят удари почти по правилата на двубой или „фул-контакт“. Вече не беше възможно конфликтът да се уреди със споразумение. Шимичка напусна политическото семейство. Неговите васали бяха напълно отчаяни, защото дотогава те с пълно право си мислеха, че като му служат, едновременно служат и на Кръстника, а сега им се наложи да се сблъскат със ситуация, в която задължително ще се превърнат в мишена на една от двете страни.

Признак за окончателното излизане, за изключване от семейството бе и това, че през първите три месеца на 2015 г. компанията на Шимичка Kőzger изгуби седем инвестиционни търга на обща сума 11 милиона форинта. По парадоксален начин това потвърждава, че държавните търгове се манипулират с „ръчно управление“: ако в миналото фирмите на Шимичка бяха печелили една след друга търгове – и държавни, и на Европейския съюз, не защото са част от приемното семейство – тази серия не би прекъснала и сега. Обаче тя прекъсна, нещо повече, правителството се позова на картелно договаряне и спря спечелен по-рано търг и вече започналото строителство на шосе, въпреки че преди това негови представители убеждаваха общественото мнение, че явно прекалено високата цена от 4 милиарда форинта (около 13 милиона евро) за един километър път е реално и обосновано предложение от страна на инвеститора. Обаче, „ако например правителството изведнъж анулира договорите със строителите, можем със сигурност да предполагаме, че ще последват съдебни процеси, макар да е рано да гадаем коя страна ще спечели. Може лесно да се случи така, че правителството пак да победи, което разбира се, може да коства няколко десетки милиарда форинта, освен това шосето М4 така и няма да бъде построено“.

Новата тактика на Шимичка беше, че на държавните търгове, които по принцип са за средства от Евросъюза, той последователно ще предлага по-ниски цени, отколкото любимите олигарси на Кръстника. Това предизвика още по-неприятни ситуации, тъй като ще се наложи неговите предложения да бъдат анулирани или да го изключват от търга с най-различни лъжливи предлози, например като изтъкват, че конкретният проект щеше да е реализиран на прекалено ниска цена. Като търсеше стабилно решение през лятото на 2015 г., политическото семейство отстрани компанията на Шимичка от търг за строеж на шосе на сума приблизително 7 милиарда форинта този път заради „представяне на фалшифицирани данни“. Това обвинение е сериозно, защото като се изпозва за основание голямата компания на Шимичка Kőzger може да бъде отстранена от всички унгарски държавни търгове за срок от три години.

Прясна новина е и че държавните земи, които досега свързани с Шимичка компании наемаха без каквито и да било търгове, с подновявани всяка година договори, тази година ще бъдат дадени под аренда на Организацията за управление на националния поземлен фонд (NFA) след „търг“, вследствие на което фирмите на Шимичка очевидно ще изгубят получаваните всяка година дотации на обща сума приблизително 100 милиона форинта. Нещо повече, ще отстранят Шимичка и от държавните земи с площ няколко хиляди декара, които той ползва под аренда, като обявят търг, с който тези земи да бъдат превърнати в частна собственост.

Този конфликт ще засегне и медийната империя на Шимичка. Неговите някога съюзнически медийни компании не само ще бъдат лишени от държавна реклама, но и от програмите, които те произвеждат и предоставят на държавната телевизия, действаща като управляема помпа за изсмукване на пари те или ще бъдат свалени от ефир, или предадени на друг продуцент. А това вече означава загуби с милиарди. В отговор компаниите на Шимичка спряха финансовата подкрепа за Футболната академия „Ференц Пушкаш“ във Фелчут. Излизането от кръга на спонсориращите хобито на Кръстника означава и излизане от приемното политическо семейство. Принадлежността към семейството се демонстрира със символи, може да се каже иконографски, пример за което може да е списъкът на спонсорите, поместен на сайта на футболната академия. Това е

една от отличителните черти на мафиотската държава за разлика от другите видове автокрации.

Войната се води на много бойни полета, във всички предишни точки на съприкосновение. По такъв начин картата на наказателните мерки рисува и кръга от нелегитимни предимства в миналото. Ако има независимо правосъдие, това би могло да се смята за своеобразно саморазобличение на политическото семейство.

Вероятно дори не е необходимо да се споменава, че войната между Орбан и Шимичка вътре в политическото семейство силно се отличава от такива сблъсъци и разчистване на сметки сред властования елит на различните автокрации и диктатури, каквато е била например хитлеровата Нощ на дългите ножове или сталинският Голям терор.

5.2.3. Подставеното лице

Подставеното лице няма реална власт, формалната му позиция, правният му статут в политиката и в икономиката служат за преодоляване на пропастта между легитимната и нелегитимната сфера. Разглежданият режим може да се смята за мафиотска държава, своеобразен неоанархизъм, а не за възраждане на исторически първообрази, защото в тях, били те васални или различни варианти на диктатура, съвпадаха социологическата природа и легитимността, и позицията на подставеното лице въобще не е била необходима. Членовете на обществото са участвали в различни субординирани системи и не е имало медиатори, които да е трябвало да посредничат между истинските носители на политическо и икономическо влияние и формалните актьори в тези сфери, с други думи – да заличават разликата между реалната и юридически декларираната обществена позиция на изпълняващите тези роли.

Като последица от появата на неограничена власт, която позволява свободно да се променя конституцията и да се извършват назначения, институциите на либералната демокрация се попълват с подставени лица. Става дума не само, че политическата сила, притежаваща властта, поставя свои привърженици на ключови места както в изпълнителната власт, така и в контролиращите и ограничаващи я учреждения (постове на президента и на омбудсмана, най-важните постове в Държавната сметна палата, в Общоунгар-

ското съдебно ведомство, в Медийния съвет, прокуратурата, данъчната служба, Унгарската национална банка, Конституционния съд и т.н.), защото привържениците на ценностите на една или друга политическа партия може да действат и автономно в зависимост с етоса на поста, който заемат. Но в този случай не става дума за това. Погрешно би било също да наречем тези, които са завладели тези постове, войници на партията, тъй като те демонстрират лоялност не към партията, а непосредствено или косвено към главата на приемното политическо семейство: той им дава нареждания, те трябва да му се отчитат. **Като социологична функция подставените лица в сферата на предприемачеството са управляващи, а в сферата на политиката – пълномощници.** Но формалната им, юридическа легитимност предполага други функции.

- **За подставени лица в политиката** смятат онези, които не използват самостоятелно влиянието, което да им гарантира поста в администрацията, т.е., чиито формални пълномощия противоречат на реалното им влияние. В началото подставени лица в политиката бяха съратници на първото поколение в партията (това беше лидерът на партията, президентът на републиката, председателят на парламента); последва издигане на тези постове на външни специалисти и на роднини (Главната прокуратура, ръководителя на Общонарското съдебно ведомство) и, накрая, на ключови икономически постове в изпълнителната власт (в Министерството на националното развитие, Министерството на вътрешните работи, Агенцията за национално развитие) бяха поставени предприемачи от приемното политическо семейство, а освен това счетоводители, мениджъри и юристи от семейните предприятия. В техния случай омертата, обетът за мълчанието, се разпростира и върху публичните им изяви: те много рядко говорят публично и нито общественото мнение, нито политиците от опозицията не гледат на тях като на самостоятелни, отговорни за действията си политически актьори. В мафиотската държава повечето функционери в публичната власт фактически са подставени лица на различни равнища.

Може да има различни причини за ротирането на подставените лица в политиката. На пръв поглед смяната на едни представители на ФИДЕС с други изглежда необяснима. Когато се оформи

мяше мафиотската държава, истинският мотив за това явление беше смяната на членове на партията или на клиенти на други ръководители на ФИДЕС с лични васали на главата на политическото семейство. Друга беше функцията на състоялото се след смяната на правителството през 2014 г. отстраняване от поста на Ласло ръководителя на Унгарската банка за развитие, „главното подставено лице“ на дуета Шимичка – Нергеш, Ласло Бараяни и вече споменатата смяна на министъра на националното развитие Жужана Немет с неизвестния юрист Миклош Шестак, помогнал да се създадат в Унгария неколкостотин руски и унгарски фирми, по-късно превърнали се във фантоми и оставили големи задължения към държавата. След неговото назначаване във вертикала на властта, свързан с ресурсите за развитие, бяха сменени повече от двеста чиновници. Толкова мащабни чистки не са се случвали дори когато се сменят правителствата, съставени от конкуриращи се политически сили. В този случай сме свидетели на безкръвно разчистване, на бандитска война в рамките на мафиотската държава, която се води със средствата на държавната власт. Едно от тези средства беше диверсифицирането на постове в органите за управление и за контрол на държавната икономика, а също така назначаването на тези постове на нови лица, подчинени непосредствено на главата на политическото семейство, незащитени от шантаж със средствата на публичната власт и независими от приближени олигарси. Друго такова средство е заплахата за налагане на „наказателни“ икономически санкции (например налагане на данък със задна дата върху приходите от строителство на пътища), реалното им прилагане (например данъкът върху рекламата) или имащата предупредителен характер загуба в държавен търг. Докато Кръстникът налага на „палавите“ членове на семейството само меки наказания, в същото време той преследва конкурентите си извън семейството със средствата на държавната власт (данъчната служба, прокуратурата, службата за сигурност, полицията). Когато е необходимо, той измества хората си на заден план и ги изолира, но не ги обявява извън закона, обаче в същото време криминализира конкурентите си.

- **Подставените лица в икономиката** по принцип са хора, които заместват в икономиката полигарсите, особено в онази нейна част, която е зависима от държавата. Но подставени лица

в икономиката може да имат и олигарсите, които не искат да правят публична цялата си делова дейност, основана на връзки в политиката. Секторът в икономиката, който те обхващат, е най-динамично развиващият се сегмент на унгарския бизнес, доколкото успехът в него се определя не от неутрална икономическа конкуренция, а от монополизираната политическа среда. Не можем дори случайно да сбъркаме подставените лица в икономиката с олигарсите: достатъчно е само да ги погледнем, за да забележим, че жестовете им са угоднически и издават, че не те са истинските собственици на имуществото, което формално им принадлежи.

Подставени лица на полигарсите в икономиката може да са както дребни предприемачи, така и адаптирани или приближени олигарси.

Ако говорим за непосредствено обкръжение на главата на политическото семейство, пример за първия вариант е Лъоринц Месарош, любимият шлосер на Виктор Орбан, занимаващ се с поддръжката на системата за природен газ в домовете, изкачил се на върха на социалната стълбица. „Този жител на Фелчут, смятан за доверено лице на Виктор Орбан, за четири години проби сред най-богатите унгарци благодарение на поръчки за строеж на канализация и пътища и спечелени държавни търгове за аренда на земи и на будки за продажба на цигари.“ След смяната на правителството през 2010 г. неговото богатство се увеличи почти сто пъти и се оценяваше приблизително на 7.7 милиарда форинта (24 милиона евро), с което той се нареди на 85 място в списъка на най-богатите унгарци. Неотдавна той „забрави“ да обяви в данъчната си декларация около 1 милиард форинта (3 милиона евро) дивиденди. Това, което той е постигнал е „благодарение на милостивия бог, на късмета и на Виктор Орбан“, смята Месарош. През 2015 г. „Форбс“ го нареди вече на трийсетото място в списъка на най-богатите унгарци, оценявайки състоянието му на 24 милиарда форинта (78 милиона евро). Неговите предприятия обхващат почти всички сфери на икономическа дейност: от селско стопанство до строителство, от производство на минерална вода до заводи за консерви, от електрическа и въздухопочистваща апаратура до ремонт на автомобили, от хотелиерство до голф клуб. Той „оглавява общината във Фелчут и в същото време е президент на съществуващата там футболна ака-

демия „Ференц Пушкаш“... През последните няколко години Месарош създаде в района на Фелчут, Алчутдобоз и Бичке истинска миниимперия“, арендата на земите, които той използва, е спечелена на държавни търгове и те са предназначени за обогатяване на членовете на политическото семейство; той може по-късно да ги придобие при изгодни условия, а те вече са над хиляда хектара. Месарош успя да получи и земите, които преди това бяха под аренда на овцевъда Андраш Варади от Фелчут. Варади, който активно се противопоставяше на машинациите със земя и беше конкурент на Месарош, по време на общинските избори през 2010 г. издигна кандидатурата си за кмет, няколко дни преди изборите загина при нещастен случай с неизяснени и досега обстоятелства. Тъй като е едновременно кмет на Фелчут, земевладелец, председател на фонда за обучение на млади кадри във Фелчут, под чиято егида функционира футболната академия, а освен това предприемач, Льоринц Месарош е наместник и управляващ във Фелчут, т.е. подставено лице на главата на политическото семейство. В неговия случай е ясно, че не забогателият по някакъв начин олигарх е създал поверителни отношения с олигарха, а че олигархът е предоставил на един незначителен човек управлението на своето нелегитимно получено състояние.

Колкото и странно да изглежда, ролята на подставени лица могат да играят не само отделни хора, но и цели учреждения. Виктор Орбан е основател на Фондацията за обучение на млади кадри във Фелчут и в това си качество той назначава надзорния съвет на тази фондация с идеална цел. По такъв начин, в социологичен смисъл, той контролира вземаните решения. И в същото време може безпрепятствено да насочва държавни пари в тази фондация, която всъщност не служи на никакви обществени цели, а финансира хобито на главата на политическото семейство. Ето едни от най-ясните примери, които го потвърждават: с промяна на данъчните закони на фирмите бе предоставена възможност да предоставят част от данък печалба за подкрепа на зрелищни видове спорт, а сред тях и на футбола. През 2010–2013 г. футболният отбор на Фелчут, където живеят 1800 души, получи по този начин 6.8 милиарда форинта (около 22 милиона евро), т.е. 4.5 пъти повече от отбора, получил втората по размер дотация. С част от тези средства там беше и построен стадион за 3500 души.

За Кръстника Фелчут и околностите му имат символично значение: тук е неговото село, неговият дом, неговото имение. Източникът на образците на неговата власт е патриархалното семейство в широкия смисъл на тази дума, което той и управлява като негова глава. Но неговата легитимност не се разпростира върху тази форма на власт, дори във Фелчут. Това е неговият свят, който обаче само отчасти може да бъде записан на негово име. Тъкмо този луфт запълват подставени лица като Льоринц Месарош и други местни предприемачи. И макар Месарош формално да ръководи общината и да е земевладелец и едър предприемач, всички, включително и той, знаят, че изпълнява само ролята на слуга. **Между другото, тъкмо институцията на подставените лица отличава класическата мафия и мафиотската държава от режимите, в които природата и легитимността на властта съвпадат.**

За да бъде изместен на заден план главният олигарх Лайош Шимичка беше необходима строителната компания „Дуна Асфалт“, която израсна редом с фирмата Kőzger, най-вече за да ѝ се противопостави. „Неговият първи голям успех беше получената през 2012 г. поръчка за строителство на участъка от магистралата М43 между Мако и румънската граница, която „Дуна“ измъкна изпод носа на Kőzger. Оттогава данните на тази компания са повече от впечатляващи. През 2013 г. тя регистрира общ доход от 54.3 милиарда форинта, което изглежда просто невероятно в сравнение с резултата от 18.2 милиарда форинта, постигнат през 2010 г. Балансовата печалба нарасна още повече, като през 2013 г. беше 2.32 милиарда форинта в сравнение с 424 милиона през 2010 г. А сумата изплатени дивиденди излетя, сякаш изстреляна с катапулт, като се увеличи от 40 милиона на 2 милиарда форинта.“ След като войната между Орбан и Шимичка става явна, „Дуна Асфалт“, с посредничеството на „спящото“ предприятие Kőrösaszfalt, което практически нямаше приходи, встъпи във владение на някога голямата, но от 2010 г. получаваща все по-малко държавни поръчки, занимаваща се с високо строителство Magyar Építő. Тази делова операция добре характеризира техниката за икономическо настъпление на политическото семейство. От една страна, на собственици на фирми, разполагащи с опит, професионализъм и мощности, трябва да им стане ясно, че при тези собственици те в бъдеще няма да получават държавни поръчки, а от

друга – фирмата, чиято цена е намалена поради такава нерадостна перспектива, трябва да се премине в собственост на политическото семейство. Генералният директор на купувача, Kőrösaszfalt, е не друг, а бъдещият зет на Лъоринц Месарош, подставеното лице на Орбан във Фелчут. В същото време бившият собственик на Magyar Éritő счете за нужно да заяви, „че не е бил принуден да напусне“, но все пак добави, че „е смятал за най-важно при продажбата всичките 108 сътрудници да запазят работните си места и при новите собственици“. Това, разбира се, демонстрира, че колкото и добра да е дейността на една фирма, за да има тя успех на пазара на държавните поръчки са необходими и собственици, които да са приемливи за политическото семейство. Може да се предположи, че цената за покупко-продажбата на фирмата ще бъде намалена от едно много важно обстоятелство: пазарът на държавните поръчки се контролира от политическото семейство. От това цената на отстранената от потенциалния бизнес фирма с времето би паднала още повече.

Постепенно, с отстраняването от естественото жизнено пространство, от семейното имение (независимо дали във Фелчут, или в лозята на Токай и т.н.), кръгът подставени лица на политическото семейство става все по-незабележим. А неочакваното издигане на нови олигарси говори, че те в същото време са и нови подставени лица на главата на политическото семейство. Един от тях е Ищван Гаранчи, който (едва ли трябва да го споменаваме) е президент на футболния отбор „Видеотон“ от Секешфехервар, освен това той е собственик на спестовната кооперация „Дунав“ (единствената спестовна кооперация, съумяла да избегне принудителното одържавяване), който „имаше възможност да купи“ мажоритарния дял в получената огромни държавни поръчки Market Éritő, а освен това е съсобственик на офшорна фирма, спечелила 55 милиарда от сделка с газ с Унгарската електроснабдителна компания, и – накрая – апартамент в Буда, в който „наемател“ е синът на Орбан. Друг пример за двойния модел „издигащ се олигарх–подставено лице“ (две в едно), подчинен на Кръстника, е Енди Вайна, американски филмов продуцент, унгарец по произход, който получи голяма част от концесии-те за организиране и провеждане на хазартни игри в казината.

Съществуването на подставени лица, които са необходими за мафиотската държава, прави актуален проблема за легализирането

и изпирането на парите, които постъпват при олигарсите. Това е много сложна задача, която изисква сериозни „допълнителни“ разходи. Един от начините за пренасочване на приходите от предприятията, носещи голяма печалба, от подставените лица и подчинените олигарси към неофициалните собственици, е „заплащането“ през офшорни фирми. Полигарсите все пак имат сериозни затруднения, когато трябва да използват тези приходи. За целта организираният престъпен „надземен свят“ изобрети мярка, която превръща понякога обоснованата, но използвана периодично и за кратко време данъчна амнистия в **устойчива система за пране на пари**. „Последната данъчна амнистия, започнала през последните дни на 2013 г., бе свързана с въвеждането на Анонимен спестовен влог за легализиране на укрити доходи, като смисълът на амнистията беше да бъде възможно да се открие в банките такава сметка; в нея трябва да бъдат внесени най-малкото 5 милиона форинта в държавни книжа и данъчната служба нямаше да пита притежателя откъде са тези пари и дали е платил данък върху тях. С откриването на тази сметка парите веднага се превръщат в законни. (Според закона в момента на внасяне сума, преди това оказала се в чужбина при неизяснени обстоятелства или просто изчезнала от погледа на данъчната служба, се обявява за доход, получен в страната и с това практически се легализира.) Според правилото (действало през първата половина на 2015 г.), беше по-добре да си „паркираш“ парите за дълго време, отколкото да ги изтеглиш още през първите години от сметката или да изтеглиш лихвите по тях и затова да платиш относително висок данък: през първите години двойна сума от данъка за доходите на физическите лица, 32%, от четвъртата година – 16%, от петата – 8%, а след това цялата сума може да бъде изтеглена, без за нея да се плаща данък. Пари можеха да се внасят само при откриването на сметката, но нямаше лимит за внасяната сума, освен това човек можеше да открие колкото иска сметки. Това и преди беше не лош бизнес, но сега за онези, които имат мръсни пари, настъпи почти райски живот: по предложение на Михай Варга (министър на финансите) от сумите, внесени в Анонимния спестовен влог за легализиране на укрити доходи след 1 юли 2015 г. трябваше да се плати само 20% данък, ако „изчистените“ пари бъдат изтеглени от банката в продължение на една година, но ако те изчакат още една

година, данъкът им ще е 10%. Това вече беше примамливо, още повече, че като пресметнеш колко повече пари може да заграбиш по този начин, отколкото ако внасяш всички дължими като данъци форинти в общата каса“. Освен това въобще не беше необходимо парите да напускат страната, те можеше да бъдат изплатени кеш на родна територия. Според някои експерти изпирането на пари с държавна подкрепа може като цяло да засили движението на парите в обратно направление, т.е. може да послужи не за връщане в Унгария на доходи със съмнителен произход, „паркирани“ в чужбина, а за износа и за укриването на сигурно място в чужбина на доходи, изпрани в Унгария и след това освободени от данъци.

5.2.3.1. Главата на политическото семейство и семейната ВИП-ложа

Семейните ВИП-ложи на стадионите най-ясно демонстрират реалните властови отношения в обществото – в тези ложи главата на политическото семейство в обстановката на показан уют се прави на футболен фен заедно със своите полигарси, олигарси, подставени лица, заместници, изпълнители, служители, управители и охранители (или, ако използваме гражданските названия, приети в правовата държава: с министър, кмет, генерален прокурор, председател на Държавната сметна плата, президент на банка, ръководители на обществени организации, предприемачи и пр.), за по-кратко – с членовете на своето семейство. Семейно-националното единство и хармонията във ВИП-ложата не могат да бъдат нарушавани от „чуждия на нацията“ буржоазно либерален принцип за разделяне на властта или за несъвместимост.

Културните образци, които следва главата на политическото семейство, характерните черти на неговата власт – силно се различават от образците на други, например на фашистките или комунистически автократи и диктатори. Той не демонстрира властта си на паради и на партийни конгреси. Манифестирането на неговата власт има чертите на отношенията в патриархалното семейство. Ако разположим главата на приемното политическо семейство на мафиотската държава в един исторически и логичен ред, ще го открием заедно с главата на архичното патриархално семейство, с римския домовладелец (*paterfamilias*) и с мафиотския кръстник.

Общото съдържание на тези роли може най-добре да бъде изразено с ролята на бащата в римското семейство. „Римското семейство като община по принцип е подчинено на неограничената власт на бащата на семейството (т.е. т.нар. домашна община), и е имало сериозна автономност по отношение на държавата. Действието на публичното право (*iuspublicum*), както и властта на магистратите, в известен смисъл се прекратява на границата на частните земеделски владения, на прага на частното жилище – от там нататък започват да действат нормите на частното право (*iusprivatum*), които гарантират абсолютната власт на главата на семейството“. Тази власт се е разпростирала върху всички сфери от живота, върху хората, имуществото и семейната дейност. Семейството се е възприемало като съвкупност от лица, подчиняващи се на властта на главата на семейството; членове на семейството са били бащата, неговата жена, кръвните и приемни деца, други живеещи с тях роднини, също така притежаващите различен статут зависими хора и слугите. „Етимологията на унгарската дума „челяд“ (*család*) идва от старославянското „*cseléd*“ (семейство, задруга), като първоначално „семейство“ е означавало домашните, преди всичко слугите в дома. Бледа, но и досега забележима следа в нашия език е, че понякога наричат „семейство“ децата“. В историческа перспектива се наблюдава процесът на постепенното еманципиране на лица с различен статут, принадлежащи на домакинството на патриархалния баща на семейството и са му подчинени, т.е. те са освободени от неограничената лична и имуществена зависимост. След дълги векове на този процес ние например едва в наши дни сме стигнали до забрана на домашното насилие. На свой ред, в класическата мафия главата на патриархалното семейство по нелегитимен и насилствен начин разпростира властта си върху хората, имуществото и дейността на юридически напълно независими от него граждани и на техните семейства. За засегнатите лица да си част от приемното мафиотско семейство е едновременно милост и принуда. В мафиотската държава главата на политическото семейство се опитва да разпростре този модел на власт върху цялата нация, като използва за това държавния монопол за прилагане на насилие.

Така, както в очите на главата на политическото семейство семействата, къщите, именията и страната са еднакви по характер

конфигурации, такива конфигурации трябва да са и онези, които членуват в тези социални образувания. Децата се държат лошо и са невъзпитани, жените се „просълзят“ на сватби, а опозицията непрекъснато „изпада в истерия“; сред тях няма мъжествени личности, необходима им е силна ръка. За главата на политическото семейство управлението на страната е тъждествено на управлението на патриархалното семейство. Неговите членове нямат права, те трябва само да следват образците за поведение, предписани от главата на семейството. Персонифицирани, благодрушни, но не търпящи противоречия форми на власт и на ръководство сменят отстраненото, формализирано, безлично институционално отношение на либералната демокрация. В страната, в която ръководството се осъществява въз основа на разделението на труда, характерно за патриархалното семейство, ролите, които си приличат като семейна функция, се раздават случайно на лица с различно легитимирани позиции. Това демонстрира реалния принцип за разпределяне на ролите и на свързаните с тях пълномощия, на които, доколкото е възможно, се придава форма, характерна за правовата държава.

Главата на политическото семейство съвсем естествено следва културните модели на главата на патриархалното семейство: сред домашните има йерархия, разбираема и без ролите да бъдат формализирани; дори когато си говорят на „ти“, това се допълва с формули за уважение, които изразяват отношенията „господство–подчинение“: „Господин министър-председател, бъдете така любезен.“ – „Ти пък, Лъоринц!“ Сплотеността, която няма граници, намира израз в освободеното от данъци варене на домашна ракия (палинка), в правенето на салами вкъщи, в неприличните като за мъже песни по време на празненства в кръчмите, в това как Кръстникът смело кара джипа си, докато вилнее снежна буря, сякаш казвайки: „Напред, момчета, да вървим!“ Не по-малко важна демонстрация на това единство, която сякаш размива социалните разлики, е люпенето на семки по риза с навити ръкава и обикновена жилетка по футболните стадиони. Но тази атмосфера на благодрушие е измамна, не бива да се злоупотребява с разположението на Кръстника, защото предупреждението за непокорните е „плесване по врата“ или „лек шамар“, а за онзи, който продължава да упорства – остракизъм и отнемане на имуществото.

Живеещите в имението и **тесният семеен кръг** са атрибут на символна репрезентация на домашния характер на властта точно така, както и **имението** с къщата, стадиона, земите и теснолинейката. Проявява се и династичният принцип, макар че той всъщност не може да се разгърне напълно. Ако по-голямата дъщеря на Кръстника се омъжва, полага ѝ се своеобразна фелчутска „кралска сватба“ с протоколно появяване, прясно асфалтирани улици и охрана от сътрудници на Центъра за борба с тероризма. Ако момичето се интересува от сферата на обществено хранене, то трябва да учи в най-престижното частно училище в Швейцария, а за да „практикува“, може да ѝ бъде намерен „собствен“ ресторант: „Разбрахме на кого е ресторантът с изискана кухня, който е в центъра на града, в окупирания от туристи площад „Ержебет“. Която и нишка да дръпнем, в края на сложната мрежа от фирми винаги излизаше името на Ищван Тиборц, зетят на Виктор Орбан“ – пише HVG, най-важният икономически седмичник в страната. А за да е достоен зетят за ръката на дъщерята, позволяват му да забогатее с маса държавни и европейски проекти, спечелени на подозрителни търгове (от външното светодиодно осветление на сградите на общините, ръководени от членове на ФИДЕС, до яхтеното пристанище на езерото Балатон), като, за да бъде още по-голяма печалбата, тя непрекъснато расте, благодарение на заплахи и шантаж от страна на държавата. В случая с проектите за осветление на обществените сгради, които възлизаха на 150 милиона форинта, въпреки че конкурсите бяха открити, заявки за участие в тях, с едно-единствено изключение, подаде фирмата само Elios (фирма на зетя на Орбан). Така тя спечели конкурсите без конкуренти, като предложи цени, които по принцип бяха само с няколко десетки хиляди форинта по-ниски от цените, предварително обявени от общините. Причината беше, че условията за конкурса се нагласяваха специално, като сред тях например бяха посочени „кодът на боята, с която трябва да бъде покрит корпусът на лампата, а понякога, че осветителното тяло трябва да е от огънатото стъкло“. Това беше зестрата на дъщерята на Кръстника. Макар в новия закон за държавните поръчки, влязъл в сила от 1 ноември 2015 г., случайно беше включена забрана висши държавни служители и техни роднини да участват в търговете за държавни поръчки, парламентът много бързо поправи тази „грешка“ само след месец: роднините на държав-

ните служители получиха възможност да участват в търговете за държавни поръчки, ако живеят отделно и имат собствено домакинство. Приятелят на другата дъщеря на Орбан преминава школата за натрупване и използване на капитала от връзки в Брюксел, в кабинета на унгарския еврокомисар. Така, както някога правеха децата на аристократите при двора на императора.

Всеки деспот си има хоби. Министър-председателят на Унгария обича футбола и затова тук васалите ги наказват така: за да докажат своята лоялност, те трябва да поемат и материалната издръжка на футболни клубове, и с вълнение да гледат заедно с Кръстника скучните мачове. На всичкото отгоре телевизията показва техните унижителни, жалки мъчения...

Историята на строежа на **два нови футболни стадиона** илюстрира новото качество на мафиотската държава. Съкровена мечта на Йозеф Щадлер, успял сам да се превърне в милиардер, беше да построи стадион в унгарската пуста. Но тъй като той беше само един действащ в сферата на икономиката, неразполагащ с политическа власт, данъчен мошеник, нещо като „олигарх на пустата“, него го заловиха, тикнаха го в затвора, и оттогава стадионът пустее и тихо се руши. Обаче организираният престъпен „надземен“ свят направи друго: обществената земя бе дадена с търг на подставено лице, а държавната теснолинека бе реконструирана в рамките на особено важен държавен проект. От футболната академия на Кръстника, на която, както вече бе посочено, парламентът със специален закон осигури възможност да получава частни дарения, освободени от данъци. И стана чудо – навсякъде избухна безкористно въодушевление; две трети от даренията на фирмите постъпиха в касите на селския отбор на Кръстника, след което този отбор започна да се издига все по-високо в групите на първенството. Членовете на възникналото ново съсловие от доставчици знаят, че ако искат да получат държавни поръчки и ресурси от Европейския съюз, подобни дарения ще са полезни. Кръстникът на организирания престъпен „надземен“ свят строи близо до дома си стадион, като добавя към събраните за хобито му пари от „закрила“ и данъчни облекчения. Навярно затова загубата на тези пари не е толкова болезнена.

Макар футболът да е на първо място, а любимите олигарси и полигарси да се превърнаха в собственици или президенти на фут-

болни клубове, все пак членовете на политическото семейство вземат в свои ръце и управлението на повечето от останалите спортове, като по този начин се разпореждат и с държавните дотации: „Всяка година данъците от приходите на фирмите в зрелищните видове спорт (футбол, хандбал, водна топка, баскетбол, хокей) се намаляват с повече от 50 милиарда форинта, освен това до 2020 г. за развитие на 16 вида спорт ще бъдат изразходвани общо 135 милиарда форинта“.

5.2.3.2. Бизнесът на близките до властта олигарси, полигарси и на техните подставени лица

Техните предприятия сякаш не се подчиняват на законите на икономическата наука. Ако опитаме да ги различим от предприятията, които не се ползват от закрилата на политиците, можем да изтъкнем следните черти:

- Те се развиват изключително бързо и се превръщат в „шампиони“ на страната, дори ако са били създадени непосредствено преди да е обявен или дори след като първият търг вече е бил обявен. Без да имат професионално портфолио и капитал, те са в състояние мигновено да спечелят огромни държавни поръчки и когато е необходимо, да получат субсидии, по принцип на много изгодни условия и без обезпечение.
- Разширяването или свиването на тяхната дейност зависи не от икономическите, а от политическите цикли. Много голям дял сред търговете, които печелят, са търгове, в които конкурентите, направили най-благоприятно предложение, биват отстранени от конкурса с административни похвати или такива, в които те са били единствен участник. Според отчета за корупцията на Европейския съюз, „голям е дялът на държавни търгове, в които има само един участник: през 2010 г. – 54.3%, а през 2010 г. – 49.01%. Тези показатели са още по-високи при търговете, в които се използва процедурата за пряко договаряне (средно около 61%)“. Фирмите, които нямат политически „попътен вятър“, бързо натрупаха опит и вече не участват в търгове, за които са необходими значителни материални и интелектуални разноски, но в които те нямат шанс.

- Като победители в държавните търгове и получаващи държавните поръчки те предимно координират събирането на рентата, а не са технологични координатори. Като координатори за събиране на рентата те по принцип функционират в ролята на врата, която отваря достъп до държавните поръчки и си сътрудничат с такива едри подизпълнители или партньори в консорциум, които, ако имаше коректни правила за конкуриране, и сами биха могли да изпълнят определената в дадения търг задача. Обикновено координаторът за събиране на рентата създава стъбица с повече подизпълнители, отколкото е необходимо за технологичното координиране на дадения проект. Тези, които са в дъното на пирамидата на проекта, не са защитени, което е видно от това, че те изпълняват допълнителна работа буквално като покорни роби, почти без печалба. Незаплащането на труда на подизпълнителите не води до лишаване от последващи държавни поръчки.
- Размерът на печалбата след данъци в общата сума на приходите значително превишава аналогичния показател на предприятията, които имат сходна дейност, но не се ползват с политическа подкрепа. Тази диспропорция сочи, че тези предприятия служат за извличане на обществени средства и събиране на рента.
- Дялът на дивидентите, които се изплащат от печалбата, остана след изплащане на данъците, е много по-висок, отколкото в случаите с предприятия, които нямат държавна подкрепа и действат при законите на пазара. Предприятията, особено онези, които сега започват или се развиват, и участват в честна конкурентна борба, влагат по-голямата част от печалбата, а често и цялата печалба за развитието си, защото има необходимост от капиталовложения за разширяване на дейността, а също така са възможни и колебания на пазара. А при олигарсите и подставените лица капиталовложенията, необходими за развитие на средствата за производство, в голямата си част се прехвърлят на партньорите, принудени да участват в консорциума и на подизпълнителите. При това рискът, свързан с възможните колебания на пазара, се анулира от стабилните, политически управлявани поръчки. Тези два фактора също косвено сочат, че предприемачите, печелещи търговете, се занимават

преди всичко със събиране на рента и все момент могат без загуби да бъдат ликвидирани, ако се промени разположението на политическите сили.

- Ако подставеното лице в икономиката е едновременно и в ролята на подставено лице в политиката, и заема такава позиция, която го задължава да подаде публична декларация за имущественото си състояние, тогава става очевидна пропастта между размера на дивидентите, получени от предприятията и материалното му положение, отразено в имуществената му декларация. Това противоречие се обяснява с факта, че в имуществото, което подставеното лице декларира, са само комисионите, трансакционни разходи, а липсващата сума е „кацнала“ при „благодетеля“. (Би си струвало да се изучат противоречията, свързани с материалното положение на превърналия се само за няколко години в милиардер Лъоринц Месарош, кмет в родното място на главата на политическото семейство – на министър-председателя.
- В същото време немалко успешни предприятия, които не са свързани с приемното политическо семейство, са подложени на опити за присвояване, осъществявани понякога с насилие със средствата на държавата, като това никога не се случва с фирми на приближените олигарси и на подставените лица. И макар това да е разбираемо, когато става дума за приближените или опитомените олигарси, задължително трябва да анализираме защо получават защита слаби на пръв поглед собственици. Основна характеристика на фирмите, собственици са полигарси и приближени олигарси, управлявани от подставени лица, е привидната пропасть между слабата политическа властова позиция на юридическите собственици на тези фирми и тяхната неприкосновеност.

5.2.4. БРОКЕРЪТ-КОРУПЦИОНЕР

Брокерите-корупционери в качеството си на медиатори свързват участниците в корупционни сделки или като юридически експерти легитимират нелегитимен бизнес. През двете десетилетия след смяната на режима тяхната дейност и положение много се проме-

ниха. В условията на икономиката на дефицит „пазарният поръчител“ и „доставчикът на корупционни услуги“ по принцип контактуваха непосредствено фактически във всички области от живота. По-късно, след като бе ликвидирана икономика на дефицит, изчезна пазарната основа за тези масови контакти и в същото време възникнаха нови, по-сложни, изискващи сериозно професионални знания, форми на големи корупционни сделки. Това създаде търсене на посреднически услуги, които, освен използването на своя капитал от връзки, развиват дейност при изготвянето на заявки за участие в конкурси в сферата на юридическата дейност и разработването на проекти за правно регулиране.

В хаотичната ситуация, настъпила след смяната на режима, брокерите-корупционери още можеха едновременно да обслужват клиенти с различни политически симпатии. По-късно, когато партийната структура се стабилизира, те постъпиха на постоянна служба като наемници при един или друг политически актьор, който градеше и използваше собствена мрежа от брокери-корупционери. При корупционните режими вече рядко можеше да се срещне смесване на кадрите от различни корупционни мрежи. Но не бяха изключени ситуации, когато те водеха преговори в съответствие със споразуменията между различните политически актьори. След като монополизира политическата власт, мафиотската държава наложи строг контрол на политическото семейство над своите брокери-корупционери, като някои от тях се използват в ролята на подставени лица в политиката.

В същото време, като се опитва да унищожи материалната база на своите политически и икономически конкуренти, мафиотската държава, естествено, вади от играта и тяхната мрежа от брокери-корупционери. Като последица от монополизирането на властта в мафиотската държава се променят и вътрешните пропорции на сферите за дейност на свързаните с нея брокери-корупционери: след системното легализиране на корупционните канали на приемното политическо семейство на преден план излезе проектирането на нормативни актове, като държавата, вече останала без контрол, се зае, така да се каже, с по-голямата част от услугите при определянето на държавните търгове. Тъй като в мафиотската държава законотворчеството престава да бъде средство за създаване на правни

норми, които да са валидни за всички, а законите, произволно скроени по мярката на определени лица и предприятия, разрушават нормативно равноправните отношения, на заден план вече отстъпват и прозрачните, легитимни органи за разработване на законопроекти (министерствата, административните органи и легитимните правителствени учреждения), а нормотворческата дейност премина към частни, неконтролирани от средствата на публичната власт юридически фирми на приемното семейство и други, по принцип наскоро създадени „профилни“ учреждения. В същото време „парламентът отмени задължителното обнародване на финансовите отчети на юридическите фирми, макар указът за тяхното обнародване да беше буквално току-що приет и първите отчети трябваше да бъдат публикувани на 1 юни 2015 г. Според политиците от ФИДЕС отмяната на този указ е резултат на успешно лобиране от асоциацията на юристите. Но ръководствата на общоунгарската и на будапещенската асоциация твърдят, че те въобще не са били инициатори на нещо подобно, нещо повече – биха се радвали да се публикуват сведения кой получава големите държавни поръчки“.

Голямо значение имат два вида брокери-корупционери на ниско равнище или рутинните брокери-корупционери, които в същото време в условията на мафиотската държава търпят своеобразни промени.

Единият от тях е **учрежденският опекун (gatekeeper)**, който осигурява институционална подкрепа и защита на нелегитимната сделка в държавния/административния орган. Първоначално той е бил чиновник в бюрокрацията, описана от Макс Вебер, като епизодично се е поддавал на съблазънта на корупционните поръчки. Но с появата на мафиотската държава „отгоре“ идват не само поръчки за назначаване на официални лица, но и за провеждане на корупционно- брокерска дейност. Появата на **подставеното лице в политиката** демонстрира, че трансформирането на обществения интерес в частен се превръща от епизодично отклонение от нормата в системно явление.

Другият вид е **репрезентативният брокер (representative broker)**, който, в ролята на заместител на олигарха в мафиотската държава, може „да се представя за собственик“ дори на големи предприятия. Ако се има предвид размерът на тази собственост, тези брокери биха могли да бъдат олигарси, но не са – те са **подста-**

вени лица в икономиката. Разбира се, често се случва един и същи човек да изпълнява ролята и на олигарх, и на подставено лице.

5.2.5. СЕМЕЙНИТЕ ТЕЛОХРАНИТЕЛИ И ТАЙНИТЕ СЛУЖБИ

Спектърът на семейните телохранители е много широк, като се започне с Центъра за борба с тероризма, създаден наново след смяната на правителството през 2010 г. и службите за охрана на семейното имение (които имат възможност да затварят обществените пътища все едно, че са частни), до печално известните радикални фенове на най-популярния унгарски футболен клуб „Ференцварош“, т.нар. фен сектор В. Последните, ако е необходимо, могат да обсадят и подпалят сградата на унгарската телевизия (2006) или да защитят резиденцията на ФИДЕС от протестиращите студенти (2013). Ако е необходимо, те може да бъдат мобилизирани, за да попречат да се проведе събрание в университета, посветено на критика на правителството. Някои от по-ниските нива на тази стъпаловидна, мултифункционална „служба за сигурност“ остават докрай в разпореждане на частни лица. Буквално смайващо е смесването на различните роли в ръцете на някои лица: директорът на ФИДЕС Габор Кубатов, събрал списъците на хора, които може да бъдат мобилизирани за избори, е едновременно и президент на спортния клуб „Ференцварош“ – той контролира феновете, които организират безредици, когато това е угодно на политическото семейство. Ако политиците от опозицията постоянно са подложени на нападения от проправителствените хулигани и полицията бездейства, то главата на политическото семейство е строго охраняван от службите по сигурността.

Ръководителят на **Центъра за борба с тероризма** Янош Хайду, който едновременно е и личен бодигард на Виктор Орбан, произведен от майор в бригаден генерал, има фактически неограничени пълномощия в тази област и по отношение и на полицията, и на тайните служби. Въпреки че, докато ФИДЕС беше в опозиция, министърът на вътрешните работи бе едър предприемач в сферата на охранителната дейност, а след като партията дойде на власт, той се превърна в подставено лице в политиката и формално надзирава дейността на Янош Хайду, няма съмнение, че последният е пряко

свързан с Кръстника. Силовите структури в държавата не само реално не се контролират от опозицията, но дори проправителственият институционален контрол се подменя от лични връзки, патронажно-клиентелистки отношения. По такъв начин, при възможна смяна на правителството, функциите на личната охрана и на тайните служби може да бъдат върнати отново в частния бизнес.

По-рано личната охрана на президента на републиката, на министър-председателя и на председателя на парламента се осигуряваше от Републиканската гвардия за охрана (по-късно нейните функции поема Полицейското звено в постоянна бойна готовност). Сега това върши Центърът за борба с тероризма. Ласло Кьовер беше първият сред старите членове на ФИДЕС, заемали ръководни държавни постове, освободил се от „личната си охрана“, която информираше Орбан за всяка негова крачка, той създаде охраната на Държавното събрание, на която повери и личната си безопасност. След това и президентът на републиката Янош Адер направи опит да се освободи от взора на Кръстника, който следеше всяка негова стъпка, като създаде специалната гвардия на президента на републиката. И макар че опитът му не успя, той все пак постигна нещо: Центърът за борба с тероризма предаде личната му охрана и „надзора“ за сигурността му на Полицията за бързо реагиране.

Така както, след като главата на политическото семейство дойде на власт, неговата **лична охрана** придоби държавна организационна форма, превръщайки се в Център за борба с тероризма, така има и връзка между личната и официалната тайна служба. Свообразието на мафиотската държава обаче е, че посредници в тази връзка не са партийните кадри, а доверените лица на главата на политическото семейство.

Благодарение на **тайните служби** културата на шантаж се запази практически в непроменен вид след смяната на режима през 1989–1990 г. Преди смяната на режима част от стария комунистически и новия политически елит бяха установили контакт като поръчители и доносници. Някои, сред тях и ФИДЕС, решиха, че е изгодно да запазят предишните информатори, апарати и мрежи. Сред бившите социалистически страни, които бяха приети в Европейския съюз, силите, заинтересовани да се предотврати пъл-

ното разкриване на документите на бившите тайни служби, бяха най-силни именно в Унгария. Изключение бяха преди всичко само излезлите от редовете на бившата демократична опозиция ръководители на либералния Съюз на свободните демократи (ССД), които не са били въввлечени в сътрудничество с тайните служби. Но политическото влияние на ССД не беше достатъчно, за да пробие стената на съпротива на партията на комунистите – реформатори УСП, на дясната партия Унгарски демократичен форум (УДФ) и на ФИДЕС. „Предсказуемо неочакваната“ активност на шантажирани лица в парламента и в други сфери на политическия живот сигнализираше, че тази култура продължава активно да съществува. Прокарването на черта по принципа „моят доносник е патриот, а твоят доносник е предател на родината“, беше в особен дисонанс с идеологията на тези политически сили, които демонстративно ненавиждаха „комунягите“. Правителствените сили и днес изцяло поддържат тези „патриоти“ на различни политически постове и роли. Освен шантажът и използването на бившите агенти, продължава да не е изяснен въпросът за естествено непрозрачното влияние на тайните служби, в които преминаха някои от кадрите на бившата политическа полиция върху унгарската политика след смяната на режима.

От самото начало установяването на контрол над **тайните служби** беше централен въпрос за ФИДЕС: още през 1990 г. партията изтъргува избирането за кмет на Будапеща на Габор Демски срещу неговата позиция в парламента на поста председател на Комисията за национална сигурност. До средата на първото десетилетие след 2000 г. ФИДЕС, макар в опозиция, си осигури с тази позиция влияние върху апарата за национална сигурност. Но след 2006 г. управляващите социалисти ликвидираха практиката, която службите бяха усвоили: „информираме“ и двете страни и социалистите, и ФИДЕС, което предизвика рязък сблъсък между двете партии. В очите на ФИДЕС това повиши цената на частните фирми, които се занимават със събиране на секретна информация, като фирмата UD, която най-влиятелният унгарски икономически седмичник, охарактеризира като „частна секретна служба, занимаваща се с организиране на партийни преврати“. След като ФИДЕС дойде на власт през 2010 г., използваните от UD бивши сътрудници на

тайните служби бяха отново поканени да работят във вече официалните органи за сигурност. След 2010 г. Шандор Пинтер, който като министър на вътрешните работи осъществява контрол вече не само над полицията, но и над тайните служби, което означава премахване на приетото при смяната на режима символично решение за разделяне на тези две организации.

След 2010 г. ФИДЕС, като разполага вече с мнозинство в парламента, можеше със собствени сили да си позволи обнародване на документите на политическата полиция на комунистическия режим, но разпускането на комисията за изучаване на тези документи, оглавно от бившия известен активист на Демократичната опозиция Янош Кенеди и абсурдното изявление на държавния секретар на администрацията и правосъдието (в което се твърдеше, че „тези, които са били следени при бившия режим, ще могат да получат оригиналите на документите на своето дело“, т.е. ще могат да си ги вземат вкъщи), по-скоро сочеха как може да се подготви пътят, който води към унищожаване на все още непресятата по политически съображения информация, която изцяло се пази на магнитни ленти. В Източна Европа няма друг такъв пример за **запазване на системата на политически шантаж**. Нещо повече, възможността държавата под различни предлози да събира информация се разпростира върху различни групи от граждани. Подобни стъпки увеличават потенциала на правителството да контролира и да шантажира унгарските граждани.

Центърът за борба с тероризма вече има законова основа, за да събира тайно информация без санкция от съдия. Дори Службата за национална сигурност няма такива пълномощия. Това вече наистина напомня модела на онези страни от Третия свят, в които авторитарният лидер има собствено, свързано само с него, елитно поделение, което има пълномощията на тайните служби. Въпреки че институтът „Карой Йотвъош“, организация, която се занимава с правозащитна и аналитична дейност, се обърна към Конституционния съд, като изрази недоволство, че „наблюдаването на най-чувствителната интимна част от живота ни зависи не от независимия и безпристрастен съд, който в последна сметка е призван да се грижи за съблюдаване на най-важните ни права, а от решенията на министъра, който обслужва интересите на правителството и

осигурява надзор над правораздаването“. Конституционният съд отклони жалбата. Днес този въпрос се гледа от Съда по правата на човека в Страсбург. Дейността на Центъра за борба с тероризма не подлежи нито на правителствен, нито на парламентарен, нито даже на колегиален партиен контрол. Това е принципно различен модел от практиката в комунистическите режими, където тайните служби бяха свързани с висшите партийни органи и където, ако генералният секретар на партията си тръгне, той не можеше „да ги вземе със себе си“.

5.3. ПРИСВОЯВАНЕ ОТ ПОЛИТИЧЕСКОТО СЕМЕЙСТВО НА ДЪРЖАВНАТА БАЗА ДАННИ, ГАРАНТИРАЩА ДЕМОКРАТИЧЕН КОНТРОЛ

За осигуряване на властта на ФИДЕС и на приемното политическо семейство с нелегитимни средства, а също така за безпроблемно функциониране на патронажно-клиентелистката система бяха присвоени следните бази данни и компютърни програми за тяхното обработване:

- **Документи на тайните служби.** ФИДЕС, от една страна, пречеше на пълното обнародване на списъците на работилите в службите и на доносниците, също така и на други документи на комунистическите тайни служби, а от друга, използва съдържашата се в тях информация, за да защитава подчинените си привърженици, и ако е необходимо, за шантаж и стигматизиране на политическите си противници.
- **Документите на данъчната служба.** Една от първите крачки на ФИДЕС, след като партията дойде на власт през 1998 г., беше да се назначи на поста ръководител на данъчната служба Лайош Шимичка, който тогава още беше главното доверено лице на министър-председателя, най-надеждният приближен олигарх. В рамките на акция, продължила три дни, наречена „нощта на дългите байтове“, слухове за която бързо се разпространиха, но никога не беше официално доказано, Шимичка осигури съответното „обработване“ на компромети-

ращата ФИДЕС база данни. „Прочистването“ на базата данни е изключително важно от гледна точка на минимизиране на възможността за наказание, ако правителството бъде сменено. Че липсва доверие към ръководената от ФИДЕС данъчна служба, функционираща като средство за политически натиск и за селективна борба с престъпността, сочи фактът, че подобна оценка получи в печата и работата по обслужване на компютърната система на данъчната служба, проведена непосредствено преди парламентарните избори през 2014 г.

- Унгарската национална банка фактически закупи изцяло фирмата GIRO, **която осъществява паричните преводи на фирми и частни лица**. „Фирмата беше основана още през 1988 г. от 12 финансови учреждения, сред тях и Унгарската национална банка: ... Всяка година през нея минават около 300 милиона платежни нареждания... Тази система почти напълно обхваща трансакциите на населението и на фирмите от реалния сектор в икономиката, но като обща сума това е само по-малката част от вътрешноунгарските преводи (през 2012 г. целият паричен трафик в системата на GIRO възлизаше на около 65 хиляди милиарда форинта (около 200 милиарда евро). Кредитните учреждения използват друга система за малобройните срочни преводи на големи суми. Унгарската национална банка осигурява т.нар. система за бруто преводи в реално време (с унгарска аббревиатура VIBER), която работи от 1999 г. През 2012 г. паричният оборот на тази система беше 1242 хиляди милиарда форинта (около 4000 милиарда евро). Тук не се осъществява движение на парични средства на населението, тази система се използва например за превод на големи суми, необходими за големи сделки на финансовия и капиталов пазар или за изплащане на големи суми на фирми“. „Повтарящото се единствено мнение, изказано от много специалисти, независимо един от друг, за възможния мотив за това одържавяване, бе опасението, че Унгарската национална банка сега ще има възможност да следи повече трансакции. Един банков служител вижда същността на проблема в това, че досега Унгарската национална банка е следяла само движението на парите в системата VIBER, но през нея по принцип превеждат средства най-прозрачните актьорите в икономиката (например

банките и големите инвестиционни фирми). Сега Унгарската национална банка следи и системата GIRO, което според банковия чиновник, който се занимава с трансакции, поражда безпокойство, тъй като в тази система фактически са всички трансакции на населението и на фирмите, нашите преводи, вноските за погасяване на кредити, плащанията за комунални услуги“. В началото на 2016 г. в GIRO, преминала изцяло в ръцете на държавата, започнаха да разработват проект, който би позволил в унгарската държавна система да се осъществяват преводи с карти, издадени от банките в страната. Тази система ще отвори широки възможности да се превеждат на приятели комисионни и косвени постъпления, а също така ще позволи привилегировано положение на близки до приемното семейство бизнесмени, подизпълнители и едри търговци, заради благоприятни за тях правила за използване на държавните субсидии.

- **Дигиталната база данни и компютърната програма за обработване и съхранение на информацията за търговете за средства от Европейския съюз** биха могли да бъдат едно от най-ефикасните средства за разкриване на злоупотреби, допуснати по време на европейските търгове и конкурсите за държавни поръчки. Но тъй като тази компютърна програма беше на частна фирма (Welt 2000), жизненоважна задача за ФИДЕС беше придобиването на тази фирма по пътя на насилствено одържавяване. Доказателство, че одържавяването бе извършено не по честни пазарни правила, бяха продължителните преговори между собственика и държавата, а също, че като потвърждение за сериозното намерение на купувачи, „в офиса на Welt 2000 и там, където живеят собствениците, пристигнаха инспекторите на данъчната и на митническата служба, които рано сутринта запечатиха и иззеха намерените там документи и компютри. Според неофициален източник, води се следствие за данъчни престъпления“. На следващия ден, след като договърът за продажбата беше подписан, бившият собственик неочаквано почина, макар че според негови близки не е бил болен.
- **Собственик и ползвател на компютърната програма за парламентарните и общинските избори** беше частна фир-

ма, в която работеха бивши експерти от Министерството на вътрешните работи и никога не е имало съмнения около функционирането на системата. Парадоксално е, че в този случай именно частната собственост гарантираше, че компютърното преброяване на гласовете няма да позволи изборите да бъдат фалшифицирани. Обаче ФИДЕС използва средствата на правителствен натиск и бюджетни плащания, за да овладее и тази компютърна програма. Причината за одържавяването става много ясна, тъй като ако преди политическите партии, внесли общонационалните списъци за изборите, можеха да пращат компютърни специалисти, за да проверяват как работят базата данни и софтуерът, след одържавяването ФИДЕС ликвидира тази практика.

- **Така наречените „списъци на Кубатов“** е общото име на базата данни, създадени и използвани от директора на партията ФИДЕС, по време на различни **избори, референдуми и събиране на подписи**, а след като партията дойде на власт, и за т.нар. **национални консултации**. Като се използва тази постоянно обновяваща се база данни, съдържаща милиони единици информация, може да бъдат определени различните групи хора, избрани например по признаци като активност, преданост, достъпност, местоживееене и по други съображения. Тези списъци служат на целите на приемното политическо семейство: от мобилизиране на човешки ресурс до създаване на клиентела. Вече няколко години в тях са данните не само на преданите симпатизанти, но и – доколкото това може да бъде потвърдено – и на критиците на ФИДЕС.

5.4. ПОЛИПБЮРО ВМЕСТО ПОЛИТБЮРО

Вземането на реални политически и икономически решения вече не принадлежи на легитимните органи на публичната власт, дори и на „политбюро“ на партията – то премина в ръцете на „полипбюро“ на приемното политическо семейство. (През 80-те години в Унгария с голям успех бе излъчен популярният италиански телевизионен сериал за сицилианската мафия „La Piovra“, у нас озаглавен

„Полип“, а другаде „Октопод“.) Естествено, „полипбюрото“ няма легитимност, която да произтича от природата на неговата власт. Централното властово поле на мафиотската държава, приемното политическо семейство, не попада под определението за формална организация, която има някакви партийни или държавнически функции. Затрудненията пред традиционните модели за научен анализ произлизат не защото във висшите органи на партията и на публичната власт има много лица, които явно не притежават голяма власт, а по-скоро защото очевидно с влияние и власт разполагат лица, които не членуват в никакви органи или организации. Това противоречие не може да бъде преодоляно с традиционния, обичаен за изследователите на Кремъл, политологичен подход, в който се правят опит да се намерят във формализираните органи на властта неформални огнища на реалната власт. За обществата от съветски тип все още беше валидно предположението, че формалните правителствени пълномощия все пак се осъществяват от партийните организации, наричани „ръководна сила в обществото“, и от борбата между политически дейци, разполагащи с различа степен на влияние, протичащи в ръководните органи на комунистическата партия. Но там тези, които притежаваха реална власт, безусловно членуваха в органите на комунистическата партия. Докато при ФИДЕС не можем сериозно да предположим, че например една от заместниците на председателя и ръководителка на женското отделение на партията, депутат в Европарламента, Илдико Пелцне, или доброволно оттеглилият се в изгнание кмет на един от районите на Будапеща Золган Покорни, имат реално влияние при вземането на каквито и да било решения. От друга страна, очевидно е, че приближените олигарси, които нямат легитимни позиции или довереното лице на министър-председателя, „гуруто“ на комуникациите и на изборните кампании Арпад Хабон, който също няма някаква формална позиция в държавата, оказват определящо влияние върху решенията на приемното политическо семейство.

Затова **по-правилно е да говорим не за политбюро, а за полипбюро**, в което реалният център на властта се създава от тесния кръг на приемното политическо семейство, който не действа като формализиран, легитимен орган. За разлика от комунистическата и някои други диктатури не партията, т.е. ФИДЕС, има организации,

които действат като предавателни ремъци за осъществяване на волята ѝ, а самата партия се е превърнала в най-добрия задвижващ ремък на приемното политическо семейство. Центърът на властта не само не може да бъде описан като легитимна формализирана организация, но не можем да говорим и за приемане на колективни решения. В органите на ФИДЕС не се формулират политически цели, партията е само посредник между приемното политическо семейство, което нелегитимно взема решения, формиращи политиката, и легитимното претворяване на тези решения в живота: в парламента, в правителството и в общините.

5.4.1. РАЗГРАНИЧАВАНЕ НА ВЛАСОВИЯ ЕЛИТ НА МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА ОТ ДРУГИ ИСТОРИЧЕСКИ АНАЛОГИИ

Приемното семейство в мафиотската държава само ограничено и метафорично може да бъде съпоставено с властовия елит в други общества: с клановете и родовете на досъвременните общества, с феодалните съсловия, с християнската средна класа в Австро-Унгарската империя в периода между двете световни войни, с властта на олигарсите или с номенклатурата на бившите комунистически режими.

- **Клановете и родовете в досъвременните общества**, от една страна, се формират предимно въз основа на кръвни родствени връзки, но като се разширяват на лична, семейна почва, приемат и чужди връзки. Когато мрежата се разшири извън рамките на йерархия кръвно родство и системата се усложни, това вече е белег за организация от мафиотски тип. В елита на мафиотската държава семейството, което се гради на кръвнородствени връзки, постепенно се запълва със семейства, които се присъединяват не заради кръвнородствени връзки, т.е. то става приемно семейство. От друга страна, правата и компетенциите на клановете и на техните вождове са част от естественото право на досъвременните общества. Ако приемното семейство от кланов вид постига незаконните си права с корупция, заплахи и насилие, това вече е мафия, а ако всичко това се прави с монопол върху публичната власт – това е мафиотска държава.

- Някои **емирати** в Персийския залив като своеобразни **пост-модерни монархии** се градят въз основа на мрежи от семейства и от приемни семейства, свързани с рода на управника, но те са легитимни. Това са своеобразни монархии, в които главата на клана е едновременно и управител: неговото положение в семейството съвпада с по-широката властова легитимност. Не е така в мафиотското семейство, в което главата на клана се стреми към тази позиция, но статутът му е нелегитимен. Главата на политическото семейство в мафиотската държава само в краен случай се стреми да се добере до положението на шейхство, чиито характерни черти са: династично наследяване на властта и назначен, в най-добрия случай частично избран, но имащ само съвещателно право, парламент. Докато гражданите на държавата, членове на приемното семейство, получават своеобразна рента от държавата, в същото време гастарбайтерите, които са на най-ниското равнище на обществената пирамида, но са много повече от гражданите на тази държава, нямат гражданство, т.е. не получават онова, което се полага по право на членовете на приемното семейство. Държавата не е задължена да осигурява техните деца и престарели роднини, които са останали във от шейхството. Тези страни (например Катар) имат огромни приходи от петрол и затова могат да организират световни първенства по футбол. Това, което главата на приемното политическо семейство е принуден да постига с шантаж, маскиран като легитимни действия, шейховете в собствените си „владения“ получават естествено като глави на семейния бизнес. По природа властта на шейховете е легитимна, а те са задължени да проявяват „социална солидарност“ само към членовете на своя род и на приемното семейство, които имат гражданство.
- **Феодалните съсловия** все пак са имали известни легитимни договорни отношения с монарха и са имали права, произтичащи от съсловния им статут. Васалът законно владее собствеността си, докато сюзеренът също така законно може да го лиши от тази собственост. Цялата система се гради на този легитимен принцип; статутът на васала съвпада с положението на сюзерена. Същността на мафиотската държава е, че при формално равенство на гражданите, в този случай със

средствата на държавно насилие, се отнема собствеността от едни и незаконно се предава на други. В мафиотската държава васалът няма статута на васал, в най-добрия случай просто съществува положение на васал. И докато равните права на гражданите не са унищожени де юре, де факто възникват много положения на васали.

- Въпреки че членовете на **християнската средна класа при режима на Хорти, съществувал между две световни войни**, в качеството си на джентри^А с влошено материално положение изпадат под все по-голяма зависимост от възможностите, които им предлагат държавната бюрокрация и армията, благодарение на съсловния си статут те все още имат определени, принадлежащи им права и привилегии, ползват се с уважение и внимание, макар че в обществото това уважение им гарантират държавната бюрокрация, армията и обществените организации със съсловен характер. Повишаването на социалния статус и приемането в редовете на християнската средна класа, посредством забогатяване на пазара, се легитимира с инициация, с акт на посвещаване. Непотистките отношения в губещата статута си средна класа са преди всичко на лична основа, но не създават йерархията с единен център, характерна за приемното политическо семейство. Тези отношения образуват по-скоро мрежа от привилегирани връзки между съсловните, цехови, приятелски статутни съобщества на базата на т.нар. солидарност на благородната средна класа.
- **Средната класа в буржоазните общества**, въпреки съществуващите имуществени и културни разлики, все пак постига своя статус с конкурентна борба, като за нея не са присъщи съсловните или васалните връзки.
- **Властовият елит на южноевропейските фашистки диктатури** се е градил от фашистките партии, при това само е ограничавал и усмирявал икономическия елит и класата на собствениците, но не прибягвал до експроприране. Този елит, с

^А Джентри (от англ. *gentry*) – унгарски благородници дворяни, които след 1867 г. обедняват и губят именията си, насочвайки се към държавните учреждения и чиновническите служби.

неговите нацистки и други разновидности, появили се по време на Втората световна война, разграбва „еврейския капитал“, като по-късно го предаде на собственици „арийци“ и запълни с него бюджета на държавата.

- **Властовият елит на бившите комунистически режими** беше част от йерархията на комунистическите партии, а смяната на постове в управлението се регулираше от строгите правила на номенклатурата. Но в номенклатурата не участваха семейства, а отделни лица на идеологическа основа. Династичните черти се проявяваха рядко и като изключение, нещо повече, понякога лоялността, в класическите сталински форми, трябваше да се доказва, като се предаде семейството. Национализирането и кооперирането ликвидираха класата на собствениците.

Комунистическата номенклатура

- се формираше не според логиката, по която се формира приемното политическо семейство в мафиотската държава; не се градеше и по патриархални образци на субординация;
 - индивидуалните привилегии на нейните членове намираха израз само в ограничени потребителски привилегии, които имаха значение единствено в рамките на икономиката на дефицит, но не се превръщаха в натрупване на голяма семейна собственост;
 - властта на комунистическата номенклатура имаше чисто политически, но не и смесен, политически и икономически, произход и природа, затова политическата власт на нейните членове са ограничавана само с времето, докато заемат определена длъжност, за разлика от властта на приемното политическо семейство, което, естествено може да бъде засегнато от политическо поражение, но запазва сериозни способности да парализира политиката и ресурси в сферата на икономиката;
- национализацията беше последният стадий на експроприиране на частната собственост на предприемачите, а не промеждутъчен етап за преразпределяне на собственост (takeover).
 - **Олигарсите**, които формират икономическия елит **при смяната на корупционните режими**, са група, която частично

влияе на държавната власт и я контролира, но не господства напълно над нея. Те формират групи, които се конкурират и не се включват в една-единствена субординирана йерархия.

- **В мафиотската държава**, където семейството е също толкова священо, колкото и в традиционната мафия, изпитанието е не да принесеш в жертва на партийната лоялност семейните връзки, а обратното, **да превърнеш лишените от кръвно родство отношения на лоялност, укрепваща лишените от приемното семейство.** В случая на унгарския октопод, както сочи даването на концесия за експлоатиране на лавките за продажба на цигари, предоставянето на държавна земи под аренда и веригата протекционистко разпределяне на държавни и европейски проекти на членове на приемното семейство не са просто идеологически или партийни връзки. Обществото, обединено от общите интереси, което партия ФИДЕС създаде, е общност с по-тесни (партийни) връзки, отколкото е прието в либералните демокрации и благодарение на системата от финансови и имуществени привилегии членовете на тази общност участват в тях не само лично, но често и заедно с роднините си. Резултатът е, че този тесен кръг йерархично свързани помежду си лица, състоящ се първоначално от малко членове на партията, приучени на дисциплина още от 90-те години на миналия век, започна да се разширява с концентрични кръгове, въвличайки в системата и други лоялни социални групи, които обаче получават различен статут и различни права и привилегии.

5.5. „LAW OF RULE“ ВМЕСТО „RULE OF LAW“

След подчиняването на партията и победата на ФИДЕС на изборите през 2010 г., на които партията получи в парламента конституционно мнозинство, пред Орбан се отвори пътят за ликвидиране на системата на либерална демокрация и за институционализиране на неговата автократична политическа позиция. Победителят получава всичко: той, като някакво газообразно вещество, изпълва цялото достъпно политическо пространство. Всяко ограничаване

би било само доказателство за слабост. Режимът не оставаше на дрейф, а съзнателно се движеше по посока на автократическата уредба. Това беше основният ръководен принцип в политическата му дейност. Беше ясно към каква обществена уредба се стреми политическата сила: такава, при която тя без особени препятствия би могла да осъществява волята и интересите си, проявявайки се в идеологията като субект на „**централното силово поле**“, създател на „**национална средна класа**“ и ръководител на „**национално-освободителната борба**“.

Доколкото решенията, които определят живота на обществото, се вземат извън официалните органи и практически се приспособяват към властовите и икономическите интереси на приемното политическо семейство, в система, в която липсват политически институции и еханизми за противодействие, формалните юридически процедури се заместват от материални, произволни действия. Главата на правителството не управлява, а владее страната като своя лична собственост. Институциите на публичната власт от парламента до правителството, данъчната служба и прокуратурата само администрират и изпълняват произволно взетите решения. Формалното правосъдие е изместено от материално „раздаване на истина“. **Властта на правото („Rule of law“)** се заменя с **властта на „Law of rule“**.

5.5.1. КОНСТИТУЦИОННИЯТ ПРЕВРАТ – ИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАНЕ НА ПРОИЗВОЛА

В името на символичната политика във ФИДЕС решиха, че за да бъде утвърден новият режим, трябва и **нова конституция**, която да демонстрира скъсването с „хаотичните десетилетия“ на либерална демокрация. Не е случайно, че автократите, които нямат възможност да легитимират властта си по произход, по принцип стилизират началото на своето предполагаемо дълго управление като **начало на историческо летоброене**. На Великден (18 април 2011 г.) бе приет **Основният закон**, който бе пропит от идеологически елементи (например позоваването на християнското наследство и на Свещената корона, включването в текста на първия стих от националния химн „Боже, благослови унгарците!“) и предаването на забрава на

самата дума „конституция“, също е доказателство за известно смесване на ролите и за абсурд, тъй като така се прокарва паралел между Възкресение Христово, и ако приемем нещата буквално, на Унгария.

Парламентарното мнозинство от две трети, постигнато през 2010 г., с подкрепата на по-малко от половината от общия брой гласоподаватели и едва 53% от подадените гласове, даде на ФИДЕС възможност последователно да руши институтите за съдържане и разделението на властите, характерни за либералната демокрация и по такъв начин да формира ново равновесие, своеобразно насилствено консолидиране на авторитарния режим със средства, които ограничават правата на човека. Бяха създадени предпоставки, неограничената в своя кръг, но ограничена извън ФИДЕС, власт на главата на политическото семейство да прерасне в авторитарна власт.

Използваното в специализираната литература понятие „конституционен преврат“, според бившия конституционен съдия Имре Вьорьош, може да се приеме, ако под него разбираме **„държавен преврат, осъществен с конституционно-юридически средства, прикривайки се с конституцията и с конституционно-творческа дейност, нанасяща поправки в конституцията“**. „Специалистите направиха крайно критични изводи: вместо необходимите поправки с консолидиращ характер се роди конституция, обърната към миналото, която въобще не гарантира ограничаването на държавната власт. Всъщност този Основен закон циментира властта на управляващата партия и тя беше единствената партия в парламента, която гласува за него.

Парламентарното мнозинство от две трети създаде възможност да „се запази и в същото време да се ликвидира“ разделянето на властите. Създаването на конституцията, променяна пет пъти през последните две години, приемането на закони и нормативно-правови актове на по-ниско равнище, назначаването на ключови постове, гарантиращи функционирането на системата за съдържане и разделяне на властите, всичко това се превърна в монопол на един политически актьор. И изпълнителната власт, ръководена от политическото семейство, смачка всички останали клонове на властта. Според новия Основен закон:

- Беше ограничена възможността за апелиране пред **Конституционния съд** (actio popularis). Беше премахната юрисдик-

цията на Конституционния съд по отношение на законите, свързани с бюджета и с данъците. Ако Конституционният съд, с вече орязани пълномощия, реши, че някои закони са антиконституционни, тях просто ги включват в конституцията.

- Беше ликвидиран **Върховният съд**, а неговият председател – уволнен. Въпреки че Европейският съд по правата на човека в Страсбург реши, че бившият председател на Върховния съд Андраш Бака, който бе подал жалба по повод на уволнението си, е прав, това доведе само да изплащане на материално обезщетение, но той не бе възстановен, както би се случило в правова държава. Беше премахната системата на съдебно самоуправление, вместо което бе създадено Общоунгарското съдебно ведомство, чийто председател Тюнде Хандо (съпруга на Йозеф Сайер, един от основателите на ФИДЕС, по-късно евродепутат и написал текста на Основния закон на лаптопа си), получи правото без каквото и да е основание и без възможност за обжалване да предава дела от съда, в който те би трябвало да се разглеждат в съответствие със закона, в други съдилища, нарушавайки така независимостта на съда и записаното в Конституцията право на гражданите на честно и безпристрастно съдебно производство.
- **Съветът по бюджета** получи правото по преценка да налага вето на бюджета, приет от парламента; а президентът на републиката – правото, ако бюджетът не бъде приет, да разпусне парламента дори ако наскоро е имало избори.
- От фундаменталните права беше отнето правото на **общините** да бъдат самостоятелни и като последица да имат собственост, което фактически премахна системата на самоуправление и бе създадена възможност за одържавяване на всеки неин сегмент.
- Също така беше премахнато правото на **социална защита**, което направи възможно методичното разрушаване на нормативните социални права и субсидии.

Естествено, след конституцията, без въобще да се търси консенсус, бяха променени и гарантиращите правовата държава закони, изискващи конституционно мнозинство, от закона за СМИ до закона за изборите. (За това ще говорим по-нататък.)

5.5.2. ЗАВЗЕМАНЕ НА ВЕДОМСТВАТА НА ПУБЛИЧНАТА ВЛАСТ

Действията на новата власт се подчиняват на целите и на логиката за запазване на властта и за обогатяване. Мерките, които изглеждат импровизации, са всъщност само различна реакция на сблъсъка на властта с някакви стени или препятствия, които трябва да бъдат заобиколени. Настъпи залезът на **профилната политика в различните сфери от живота**: мерките на правителството нямат първично, релевантно за дадената сфера обосноваване, нито цел, а само специални последици.

В мафиотската държава **институциите на публичната власт престават да са места за вземане на решения** – решенията се изнасят извън формализираните институции и преминават към приемното семейство. Институциите на публичната власт сякаш само регистрират взетите без тяхно участие решения, защото са принудени да действат сред декорите на демократичните институции. Също като партиите, институциите на публичната власт вече не са центрове за вземане на решения, а само изпълнители на волята на политическото семейство. Това, което класическата мафия постига при съществуващо равенство на гражданите посредством нелегитимно насилие, приемното семейство в мафиотската държава осигурява безкръвно, с легитимните средства на публичната власт.

Равенството между гражданите е изпразнено от съдържание. То е непълно и неправомерно, защото не предизвиква появата на социални групи със съсловен характер, които стабилно да се отличават една от друга като юридическо положение, нито води до диктатура, затова пък е системно, защото **от време на време и в масови размери прекратява равноправието**. Не защото е свързано с последователна доктрина – това се случва само тогава, когато е необходимо.

5.5.3. ПРАВИТЕЛСТВОТО НЕ ВЗЕМА РЕШЕНИЯ, ТО САМО ПРОКАРВА В ЖИВОТА РЕШЕНИЯТА НА ПОЛИТИЧЕСКОТО СЕМЕЙСТВО

Съставът на **правителството** е потвърждение за изключителното засилване на позициите на неговия ръководител. След 2010 г. кандидатите за висши правителствени постове се набират най-вече от три категории: първо, от бивши членове на Унгарската социалистическа работническа партия и/или от лица, които може да са били

свързани с тайните служби; второ, сред приятели, делови партньори и подставени лица; и трето, от политици без тежест, които може да бъдат заменени всеки момент. Изключения практически няма. Макар че ръководителят на правителството се съгласи да върне в него бивши министри, това бяха само такива, които нямаха политически авторитет или своя база във ФИДЕС. Няма съмнение, че главата на правителството може безпрепятствено да диктува волята си както на правителството, така и на парламентарната група. Още при първото правителство на „ФИДЕС“ през 1998–2002 г., министрите трябваше да посрещат прави министър-председателя, когато той идваше на заседания на правителството.

Разрушаването на преградите, произтичащи от разделянето на властите, не е нищо друго, освен институционален произвол. Кръстникът министър-председател може да прокара в парламента всеки закон с помощта на депутати, подбрани в неговото имение във Фелчут. Практически няма дезертъори, те са по-малко, отколкото дори той може да е очаквал. Когато той говори за определени решения, сякаш са не негови, а суверенни решения на партията или на парламента, му е трудно да скрие ироничната си усмивка. Неговата воля е облечена във формата на конституцията, на закон или като указ, без да му оказва съпротива и да има показни размисли.

5.5.4. ЗАКОНОТВОРЧЕСТВОТО В МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА КАТО ШИЕНЕ НА ДРЕХИ ПО ИНДИВИДУАЛНА ПОРЪЧКА

Законодателството вече не е средство за правомерни, нормативни, разпространяващи се върху всички контролирани правила, а шивашко ателие „за индивидуални поръчки“ на приемното политическо семейство, в което законите се кроят по неговите мерки. Парламентът служи само като място, където се оформят произволни решения. **Равенството пред закона беше заменено с неравенство след закона.** Възможно е да се направи пътуване в миналото със закони, които имат обратна сила и с точността на хирург, който използва лазер въз основа на пълномощия, които главата на политическото семейство предоставя за всеки конкретен случай, да се правят закони, скроени по мерките на отделни лица, групи, на

политическите приятели или противници: това законотворчество награждава или наказва, дава привилегии или дискриминира. Сега е време за индивидуални закони, за *lex*-ове, които приспособяват юридическата среда към променящите се всеки ден нужди на политическото семейство с многобройни процедури *ad hoc*, които са подигравка с принципите на законотворчеството. Вместо общи правила се създават изключения за отделни случаи.

В мафиотската държава поръчковото законотворчество, което скъсва с нормативността, изпълнява **следните функции:**

- **I/A.** Осигурява се на подставеното лице на приемното политическо семейство възможност да бъде **назначено на държавна длъжност**, в случаите, когато това е забранено поради несъвместимост: *lex Бараняи* (назначен за президент – генерален директор на Унгарската банка за развитие), *lex Вида* (назначен за началник на данъчната служба), *lex Сапари* (назначен за посланик, въпреки преклонната му възраст, 72 години), *lex Домокош* (назначен за член на съвета по бюджета), *lex Полт* (оставяне на главния прокурор на работа, въпреки задължителното изискване да бъде пенсиониран), *lex Боркаш* (разрешение да се кандидатира за кмет, въпреки че бе демобилизиран от армията преди четири, а не преди пет години), *lex Тьорьочкеи* (позволение да не се освобождава от собственост, чието притежание е несъвместимо с поста ръководител на Държавното пътно управление), *lex Л. Шимон* (премахване на несъвместимост за длъжностите на ръководител на Националния културен фонд и на държавен секретар), *lex Мочаи третият* *lex Шмит* (премахване на задължителното изискване за научна степен „доктор“ при заемане на определени длъжности) и т.н.
- **I/B.** Осигуряване на законност при произволно **уволнение от държавна длъжност**: *lex Над* (председател на Комисията за защита от конкуренция), *lex Бака* (председател на Върховния съд, когото уволниха, защото често критикуваше правителството), *lex Йори* (ръководител на Комисията за защита на личните данни) и т.н.
- **II/A.** Увеличаване на размера на възнагражденията или на дотациите на подставените лица на приемното семейство, а също така на контрола на семейството над гражданите

данските или политическите организации и общини: *lex Sas* (председател на Държавната служба за финансов надзор), *lex Ярай* (законът, който му позволява да получава 1.2 милиона форинта като председател на Надзорния съвет на Унгарската национална банка), *lex Шмит* (законът за предоставяне на бившия президент на републиката, прекратил предсрочно пълномощията си, на всички видове възнаграждения, предвидени за президента на републиката), *lex Ковач* (заплатата на председателя на Бюджетния съвет беше повишена девет пъти и достигна 2 милиона форинта на месец), *lex Ходмезьовашархай* (дотация от 1.7 милиарда форинта преди общинските избори), *lex Далма Мадл* (законът, който гарантира на вдовиците на починали президенти на републиката жилище, ползване на кола, двама секретари и безплатно медицинско обслужване), *lex Анита Херцег* (изплащане на застраховките на съпругата на президента на републиката за сметка на данъкоплатците), *lex Сас* (осигуряване на възможност за Карой Сас и другите ръководители на Държавния финансов надзор да получат при сливане на финансовия надзор с Унгарската национална банка на „обезщетения“, като сумата на тези „обезщетения“ не попада под действието на закона за плащане на извънреден 98% данък) и т.н.

- **П/Б. Намаляване на възнагражденията или на дотациите на политически противници на държавна длъжност, а също на критично настроени граждански и политически организации и общини:** *lex Шимор* (намаляване на заплатата на президента на Унгарската национална банка на 2 милиона форинта месечно), *lex на непокорните депутати в парламента* (възможност заплатите на депутатите да се намаляват с размера на наложените им глоби, но Европейският съд по правата на човека Страсбург реши, че това противоречи на свободата за изразяванена мнение и определи компенсация за наложените в съответствие с този закон глоби), *lex комунистическите пенсии* (премахване на повишението на пенсиите на комунистическите функционери), *lex уреждане на задълженията на Естергом* (опозиционният кмет на града бе лишен от една от възможностите за уреждане на задължения), *lex Естергом* (законът за одържавяване на градската система за обслужва-

не трета степен, който беше премахнат след победата на ФИДЕС), *lex излизането на съдиите в пенсия* (възрастта за пенсиониране на съдии и прокурори бе намалена от 65 на 62 години), *lex Фанал* (закон, определящ, че професионален военен, назначен на държавна длъжност, няма право на служебно жилище от Министерството на отбраната), *lex остров „Маргит“* (изземва остров „Маргит“ от социалистическото ръководство на XIII район и го предавана за непосредствено управление на кметството на столицата), *lex Демократична коалиция* (забранява на партията на бившия министър-председател социалист да формира самостоятелна група в парламента) и т.н.

- **III/A. Разширяване на компетенциите на политическите подставени лица или създаване на такива, след като са назначени:** *lex Салаи* (назначен за председател на комисията за надзор на СМИ, получи правото да издава укази), *lex Хандо* (като ръководител на Общонарското съдебно ведомство има право по своя преценка да премества съдиите и делата от един съд в друг), *lex Тарлош* (след като бе избран за кмет на Будапеща, Тарлош получи право да налага вето на важни решения на общинските съветници), *lex престарелите конституционни съдии* (членовете на Конституционния съд, избрани за срок от 12 години, получиха право да останат на длъжност и след като навършат 70 години), *lex Полт* (бяха отменени парламентарните питання до главния прокурор, неговият мандат бе увеличен на 9 години, а за избор на нов главен прокурор от парламента е необходимо мнозинство от две трети), *lex Естергом* (законът за одържавяване на градската система за снабдяване трета степен, който бе премахнат след победата на кандидата на ФИДЕС) и т.н.
- **III/Б. Намаляване на сферите на компетентност на учрежденията, които контролират дейността на властите, а също на общинските и професионални органи и организации:** *lex Конституционен съд* (рязко съкращаване на въпросите, влизаци в кръга на неговата компетентност, премахване възможността за позоваване на негови предишни решения), *lex Унгарската комисия по акредитация* (в областта на висшето образование беше ликвидирана нейната автономия, вследствие на което беше прекратено членството ѝ в между-

народната организация ENQA), *lex Льоринц Месарош* (предоставя на държавните учреждения, допуснали „злоупотреба с правото за достъп до информация“, правото да не отговарят на въпросите на журналисти/граждани), *lex Папчак* (Папчак е комисар за борба с корупцията в правителството на ФИДЕС; законът промени процедурата за съдопроизводство по граждански дела, като затрудни участието в процеса на трети лица), *lex átlátszó.hu* (*átlátszó.hu* е критично настроен към правителството сайт, занимаващ се със журналистически разследвания; законът сериозно ограничи достъпа до общественозначима информация), *lex kuruc.info* (*kuruc.info* е управляван от САЩ, дяснорадикален сайт; законът позволи на правителството да блокира управлявани от чужбина сайтове, които унгарският съд е обявил извън закона) и т.н.

- **IV/A. Осигуряване предимства за лоялни към правителството предприемачи:** *lex MOL*, *lex OTPI и II* (I: максимално намаляване на някои данъчни задължения за банката ОТП, II: представяне на банките на възможност да извадят от сумите за общ данък загубите „на намиращите се в Украйна дъщерни и зависими предприятия“), *lex СВА* (освобождава, подкрепящата ФИДЕС верига продоволствени магазини, от някои данъчни задължения), *lex Mahir* (осигурява привилегии на фирмите на Лайош Шимичка), *lex Duna Takaréék* (според този закон спестовната кооперация на Ищван Гаранчи, новият олигарх, любимец на Виктор Орбан, бе включена в списъка на финансовите учреждения, съумели да избегнат „одържавяването“, засегнало повече от стотина спестовни кооперации), *lex Andy VaunaI и II* (първият закон осигурява възможност за получаване на концесия за казино без обявяване на конкурс, а според втория закон, ако в Унгария собственик на спортен тотализатор може да бъде само държавната Szerencsejáték, собственик на онлайн зали за игри с карти и онлайн казина може да бъде само този, който притежава унгарска концесия за казино, към момента такива притежават само фирмите на Енди Вайна и Габор Сима), *lex TV2* (според този закон базата за изчисляване на данъка върху рекламата за текущата година може да бъде намалена, само ако печалбата преди данък за 2013 г. е била нула или отрицателна, вследствие на което телевизионният канал

RTL Klub, който не прие предложението да бъде купен от правителството, изгуби тази възможност), *lex FHB* („дружески настроените“ банки получиха т.нар. облекчени правила за основен капитал, а също достъп до 136 милиарда форинта държавни средства и на прихода от тях), *lex Continental* (от май 2015 г. посредник между производителите на тютюневи изделия/търговците на едро и дребните търговци е централната фирма за разпределение), *lex Унгарска национална банка* (създадените от Унгарската национална банка фондове и техните фирми „губят статута си на държавна собственост“ и икономическата им дейност става непрозрачна; този закон неотдавна беше отклонен от Конституционният съд) и т.н.

- **IV/Б. Изтласкване от пазара на фирми, които не са се присъединили към приемното политическо семейство, тяхното експроприране или създаване на предпоставки за експроприране:** *lex MAL* (законът създаде възможност към държавата да премине управлението на частни фирми при заплаха от екологична катастрофа), *lex ESMA* (законът отне на фирмите, критично настроени към правителството, правото да разполагат рекламни билбордове на места, които те по-рано са получили като концесия), *lex radio Klub* (въз основа на този закон Съветът за надзор на СМИ може всяка година да изисква от радио Klub десетки милиона форинти за предоставената му честота 92.9 FM), за другите закони от този тип например, *lex затваряне на магазините в неделя*, *lex отраслови данъци*, *lex плаза-стоп*, *lex такса за надзора над веригите продоволствени магазини*, *lexRTL1 и II вече стана дума или ще говорим по-нататък*.
- **V/А. Постигане на легитимна цел, която носи и политическа изгода:** *lex Биску* (законът да бъде привлечен към отговорност бившият министър на вътрешните работи за ролята, която той бе изиграл при смазването на революцията от 1956 г.), *lex Брад Пит* (пренесъл за снимките на филм оръжие, забранено от закона), *lex Санисло* (освободил министър от задължението да връчи правителствена награда на журналист, десен радикал), *lex Варга* (въвел по-строго наказание за семейно насилие, придобил значение заради скандалите с някои политици от ФИДЕС), *lex Хайду-Без* (осигури изплащане на компен-

сация на понесли загуби доставчици на фалирала селскостопанска фирма), *lex Лабори* (направи задължително явяването пред парламентарните комисии, които разследват даден проблем), *lex предизборно видео от град Бая* (предвижда лишаване от свобода за срок до една година за лица, които изработват фалшифицирани звукозаписи или видеозаписи, предназначени за накърняване на репутацията на други лица), *lex Резешова* (за промяна на условията за освобождаване или за поставяне под домашен арест), *lex КГБ-ела* (заради подозрителни руски връзки на депутат в Европейския парламент от дяснорадикалната партия „Йобик“ в наказателния кодекс бе добавен състав за престъпление „шпионаж против институциите на Европейския съюз“), *lex Балетен институт* (осигури възможност за връщане на държавата на сграда, обявена за паметник на културата, ако собствениците не я поддържат в добро състояние) и т.н.

- **V/Б.Постигане на нелегитимна цел, която носи политическа изгода:** *lex портiererките-доносници* (задължава представителите на многоетажните блокове да предоставят политическа информация), *lex бандата от Ароктьо* (направи безсрочен предварителния арест при някои особено тежки престъпления), *lex Национална консултация* (създава необходима юридическа база за провеждане на правителствена предизборна кампания, посредством преброяване, позволяващо да се създаде база данни за избирателите), *lex Нормафа* (обяви за историческа територията за спорт в природния резерват в Буда, което направи по-леки правилата за охрана на природната среда), *lex Турул* (осигури запазването на незаконно издигнатия в XII район паметник, изобразяващ митологичната птица турул) и т.н. Общините получиха възможност сами да издават укази, осигурена с решение на Конституционния съд от 2015 г., според което без каквото и да било правно основание им се разрешава да определят местните норми на общността с укази и да наказват нарушителите на тези норми. Това беше направено, въпреки че в предложението си върховният съдебен орган в Унгария посочи еднозначно, че „без конкретизиране на предмета за регулиране това ще предизвика произвол, а неговите норми ще са по принцип неподлежащи на контрол“.

5.5.5. ЛИКВИДИРАНЕ НА КОНТРОЛНИТЕ ФУНКЦИИ НА ДРУГИ ОРГАНИ НА ДЪРЖАВНАТА ВЛАСТ

Президентът на републиката е първият, който може да предотврати встъпването на закон в сила, след като е приет от парламента, тъй като той има право да връща в парламента закони, които парламента е приел, или да ги препрати в Конституционния съд. Орбан успя да попречи да бъде преизбран предишният, лоялен към ФИДЕС, но донякъде все пак независим президент на републиката, Ласло Шойом (2005–2010). Трябваше му чиновник и той го намери в лицето на Пал Шмит, любимец на бившата комунистическа партия, заместник-председател на Унгарския комитет за физическа култура и спорт с ранг на заместник-министър. След като Шмит подаде оставка във връзка със скандал, свързан с плагиатство в докторската му дисертация, Орбан извика в Унгария Янош Адер, бивш лидер на партията ФИДЕС, уличен във вътрешнопартиен „заговор“ и заточен в Европейския парламент. През 2010 г. Адер бе реабилитиран, като създаде откровено манипулативен изборен закон и доказа като президент на републиката, че е достоен за доверието на Кръстника: грижливо режисираната самостоятелност на президента на републиката намери израз само в „юридически заяждания“ по незначителни въпроси, но той изобщо не се противопостави на ликвидирането на конституционното устройство. Адер върна на парламента няколко закона за допълнително обсъждане, като много добре знаеше, че участва в унизително представление: парламента всеки път отново одобряваше тези закони, без въобще да ги обсъжда, а дори задълбочаваше онези техни части, които бяха породили съмнения у президента. А след това вече не бе възможно да се пита Конституционният съд. Доказателство за символичното девалвиране на значението на висшия представител на публичната власт е, че вече на официални церемонии първото място се заема от министър-председателя. Всъщност президентът на републиката изразява **не единството на нацията, а единството на политическото семейство**; той не защитава либералната демокрация, а принципите на мафиотското семейство.

Следващата преграда преди законът да встъпи в сила би могла да бъде **Конституционният съд**. Но и обуздаването и на този ор-

ган приключи бързо. Парламентът увеличи броя на съдиите и премахна паритета в парламентарната комисия, която издига кандидатите за Конституционния съд, вследствие на което мнозинството без проблеми изпращаше в този орган свои лоялни лица. Но тъй като при някои съдии несменяемостта се превърна в оръжие с две остриета, придаде им смелост и им позволи да проявят самостоятелност, беше приет закон, ограничаващ пълномощията на Конституционния съд, а конституцията беше променена, за да може в конкретни случаи да бъде отнета възможността на Конституционния съд да се противопоставя на закононарушенията. Но се случваше Орбан да изпраща предупреждение още преди Конституционният съд да вземе решение, както беше например при ограбването на частните пенсионни фондове. „Не бива да се създава илюзия, че [...] решението на Конституционния съд може да промени нещо. Това не е възможно. Тази система е окончателна. Унгарската пенсионна система се крепи на два стълба.“ Това не беше нищо друго, освен некролог на Конституционния съд. И съдът разбра какво се случва: решението за антиконституционността при уволнение на държавни чиновници без уважителни причини беше съставено така, че и ФИДЕС да е сита, и Конституционният съд – цял. Конституционният съд не само не защити жертвите на антиконституционната правителствената практика при уволненията, но дори продължи срока за прилагане на тази антиконституционна процедура с още три месеца. Ами ако ФИДЕС не е успяла да приключи с политическата чистка в държавата?

Превръщането на Конституционния съд в орган без политическа тежест се съпровождаше с подчиняването на Общонгарското съдебно ведомство, създадено по време на „реформата на правосъдната система“. След премахването на съществуващия дотогава независим професионален съдебен орган, жената на приятел на семейството на министър-председателя и изпратен от ФИДЕС като депутат в Европейския парламент, получи правото еднолично да взема решения за назначаване на съдии, за тяхното издигане в службата и разпределянето на едно или друго дело на конкретен съдия. Ръководителят на това ведомство се избира от парламента с две трети мнозинство за срок от девет години, така че ако в бъдеще няма да има конституционно мнозинство, сега действащият ръко-

водител на ведомството може да остане на поста си до живот. След критиките от Евросъюза по-късно тази възможност беше пренесена за заместника, когато назначава пак ръководителят. Изпратиха насила в пенсия голяма част от най-добрите съдии, като в същото време бе повишена пенсионната възраст за всички останали. Съдиите бяха поставени в положение на материална зависимост. Занапред, с отстраняването на адвокати, заподозрените и обвиняемите може да бъдат притискани и заплашвани.

Към пролетта на 2011 г. в рамките на блицкрига предназначен за концентриране на властта, бяха включени и останалите независими учреждения: Държавната сметна палата, Бюджетния съвет, Икономическата комисия за конкуренцията, държавните СМИ. Назначеният още през 2007 г. от предишното правителство президент на Националната банка, въпреки опитите да бъде подронена репутацията му, подкрепен от международни протести, остана на поста си до края на мандата през 2013 г., обаче полето за маневриране на непопулярния banker беше стеснено с един от „деспотичните“ закони, който увеличи броя на вицепрезидентите на Монетарния съвет и на Националната банка, и бяха разширени техните пълномощия, а кадрите и в двата органи бяха попълнени с представители на политическото семейство.

Набирането на нови кадри в органите на публичната власт не се осъществяваше според образаца на класическите диктатури. Ако в тези диктатури каналите за мобилност са регулирани и се контролират донякъде от партията, а донякъде от номенклатурата, делегатите на **мафиотската държава са наместници и подставени лица**, които по принцип са свързани с политическото семейство с лоялност и/или с бизнес. Това може да са семейните олигарси и семейните счетоводители, каквито са например министърът на вътрешните работи или министърът на икономиката.

5.6. УПРАВЛЕНИЕТО: ФАВОРИТИ И ДОВЕРЕНИ НАМЕСТНИЦИ НА ПОЛИТИЧЕСКОТО СЕМЕЙСТВО, ВМЕСТО ПРОФЕСИОНАЛНИ БЮРОКРАТИ

5.6.1. СРЕДСТВА ЗА СПЛАШВАНЕ НА БЮРОКРАТИЧНИЯ АПАРАТ

Двайсетте години след смяната на режима не бяха достатъчни, за да се прокара ясна и общоприета граница между политическите и професионалните длъжности в **правителствения и в общинския апарат**. Затова при смяната на правителствата ротацията на кадрите все повече засягаше и контингента специалисти. Този процес ескалира и спомогна за вече споменатата поява на управленско безсилие на правителството в професионално-бюрократичен смисъл. Раздаването на постове в управлението на все по-ниско ниво като политическа награда фактически разруши все още неворенения етос за неутрално партийно управление така, както го разбираше Макс Вебер.

Смяната на правителството през 2010 г. внесе нещо ново в този процес. Обектите на чистките не само загубиха работните си места в „родното учреждение“, но в известен смисъл бяха под забрана да работят в цялата държавна или свързаната с държавата сфера. ФИДЕС системно се стремеше да скъса мрежите от солидарност и да попречи на несимпатизиращите ѝ държавни служители от елита да се реализират професионално. Има много сведения, че за да се разкрият връзките на проверяваните кадри се използват и данни от социалната мрежа фейсбук. Не е случайно, че малко държавни служители присъстват в тези виртуални, но и прозрачни общности. След като правителството ограби частните пенсионни фондове, естествено се появиха опасения, че данните на „непокорните“, запазили членството си в тези фондове граждани, ще бъдат предадени на техните работодатели в държавните учреждения. Директно принуждават държавните служители, ако искат да запазят мястото си, да приемат, че е възможно да бъдат следени тайно, без съдебно решение. По принцип провеждането на кампанията за масова смяна на кадри беше улеснено от възможността човек да бъде уволнен, без да му се обясняват причините за това, а също така от

активното разпространяване на черни списъци, които правеха невъзможно постъпване на работа в определена сфера. Например, за да бъде уволнен целият контингент независими от партийната политика експерти в Бюджетния съвет, в министерска директива се препоръчваше уволнените да не бъдат приемани на работа в нито едно от подчинените на министерството учреждения. Подобни сигнали спомогнаха да се създаде ситуация, в която пред хората, стигматизирани от властта, се затваряха вратите в цялата сфера на държавно управление. А публичното разобличаване на технологиите на властта за упражняване на произвол парадоксално само засилваха страха, приспособяването и покорството.

5.6.2. МАКС ВЕБЕР ЗА ИСТОРИЧЕСКИЯ ПЪТ КЪМ СЪВРЕМЕННО БЮРОКРАТИЧНО УПРАВЛЕНИЕ.

За да разберем как се разрушава бюрократичното управление, струва си да се върнем към трудовете на Макс Вебер, в които той анализира отделните фази модели на историческата еволюция, която създава особено професионално управление, характерно за буржоазните демокрации.

„Господарят управлява без щаб и с него. Типичният щаб за управление може да бъде набран от: а) „патримониално избрани“ хора, свързани с господаря традиционно с връзки на уважение: от членовете на рода, от ратаи, от зависими служители в дома, от клиенти, от дребни арендатори, от освободени роби и б) от „екс-патримониално избрани“, свързани с господаря с лично доверие (свободни фаворити от всеки вид), или такива, които легитимират принадлежността си към господаря с клетва за вярност (васали) или, накрая, от свободни чиновници...“ Ако в управлението доминират васалите, това вече е съсловна форма на патримониално господство, при което „властта, възложена за управление на щаба и свързаните с нея благоприятни икономически възможности“, се присвоява от организация или от отделни личности.

Ето как Макс Вебер обобщава **характерните черти на бюрократичното управление**, което е прието в съвременното общество и се осъществява от свободни чиновници:

- непрекъснатата, свързана с правила работа на служебното учреждение;
- ясно разграничени сфери на служебните задължения;
- йерархия на чиновниците;
- технически правила и норми, чието рационално прилагане предполага специално образование, необходимо за приемане на чиновническа служба като чиновник;
- реализиране на принципа на пълно отделяне на управляващия щаб от средствата за управление и за производство;
- този, който заема служебна длъжност, не може да я присвои и да предяви за нея индивидуални претенции;
- действа принципът за управление, основан на документи: документите и непрекъснатата работата на чиновниците съставляват работата на канцеларията;
- щабът за управление, който действа според изброените по-горе принципи, се нарича армия от чиновници (бюрократия).

5.6.3. РАЗПАДАНЕ НА СЪВРЕМЕННОТО БЮРОКРАТИЧНО УПРАВЛЕНИЕ В МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА

При преминаването от смяна на корупционни режими към мафиотска държава се случва обратната еволюция, своеобразен регрес, връщане от съвременно бюрократично управление към архаични управленски модели: „Патриархалността и патримониалността се стремят да регулират икономическата дейност в съответствие с утилитарни, социално-нравствени или материални „културни“ идеали, т.е. те се съобразяват с неформалната, приспособяваща се към правото рационалност.“

Откакто в съвременните демокрации бюрократичното управление бе подчинено не на господаря, а на изборни органи (парламент, правителство, общини), постоянно се появява въпросът къде трябва да се прокара границата между свързаните с властта политически и професионално-управленски компетенции и позиции. Когато отсъства съответното самоограничение, което се корени в политическата социализация и култура, постоянно се усеща же-

лание плячката на политическите партии да се превърне не само в реални политически постове, но и във влияние върху все по-дълбоки слоеве на бюрократичното управление. **В началото става дума само за смяна на специалисти**, когато на освободените позиции идват все пак специалисти, макар и предани на назначилата ги политическа сила. Следва стадий, в който акцентът в израза „лоялен специалист“ вече е върху „лоялен“. **Резултатът е, че професионализмът е напълно подчинен на привързаността към партията.** Това вече е свят от **войници на партията**, в който бюрокрацията се изпълва с маса от чиновници, чиито професионализъм се свежда най-вече до партийна лоялност – не само на постовете, които са непосредствено свързани с политиката, но и на всички равнища на бюрокрацията.

В мафиотската държава демонтирането на бюрократичното управление „отгоре“ означава не само, че на ръководни управленски постове идват войници на партията. Защото **назначените от приемното политическо семейство вече са доверени лица не на партията, а на семейството, негови персонални заместници.** Това са придворни чиновници, които нямат съсловни права, но имат съсловни доходи. Те са лоялни не на партията, а на главата на политическото семейство, с когото са свързани или непосредствено, или посредством верига лични познанства.

В системата за управление на мафиотската държава все повече излизат на първи план **моделите на традиционния деспотизъм**, при който главата на патриархалното семейство управлява не според законите, а лично или посредством доверени лица, като разклаща или приспособява към нуждите си характерните за съвременната държава механизми на бюрократично управление. (По този повод законът за бюджета за 2016 г. освобождава министерствата от задължението да поместват на сайтовете си административните регламенти на държавните органи.)

По такъв начин в бюрократичното управление:

- се развива „обективно разпределената, фиксирана с правила компетентност“; политическите назначения играят в легитимната сфера на управлението най-различни роли, които са им поверени от приемното политическо семейство; те може да са

подставени лица, заместници, комисари, управители, касиери и т.н., като тези названия описват социологически по-точно реалните функции на тези хора, отколкото официалните имена на постовете им в управлението;

- разрушава се „ясно фиксираната, рационална йерархия“; доверените лица на приемното политическо семейство свободно се движат между висшите и нисшите сфери на държавно управление;
- демонтира се „регулираното назначаване на служба със свободен договор и регулираното израстване в службата“; въвеждането на кариерни модели е повод за пълно прочистване, за връщането на целия апарат на професионалните чиновници в начално положение, а централизирането на решенията за издигане в службата и субективния характер на тези решения заменят нормативната система за служебно израстване – на нейно място идват механизмите за вземане на решения, които се движат от политически интереси. Ако тези твърде разтегливи правила продължават да сковават реализирането на интересите на приемното политическо семейство при кадрите, „нормативната“ среда се приспособява към неговите нужди, като се въвеждат правила, скроени по поръчка;
- „нормативните изисквания за професионална подготовка“ стават относителни, когато е необходимо; социални разрешения отварят пътя към длъжности, за които дотогава строго се е изисквала специална подготовка;
- с постепенното издигане по стъпалата на йерархията размерите на възнагражденията, имуществените права и дотации, които съпътстват „фиксираната заплата“, все повече превишават легалните доходи, което много добре илюстрират няколко погрешно попълнени данъчни декларации; това не са отделни случаи на корупция, а плащания, одобрени от приемното политическо семейство; в същото време лица, стигнали в държавната сфера до ранга на полигарси, и някои заместници, изпадат в положение на васали – характерно за „съсловната патримониалност“, те имат възможност самостоятелно да действат, да се обогатяват в областите, които

са им предоставени, и които понякога не съвпадат с техните компетенции (такива са например бившите кметове на Дебрецен и на Ходмезьовашархей Лайош Кош и Янош Лазар, а също Енди Вайда, правителствен комисар в областта на кинематографията и притежател на концесия за държавните казина).

5.6.4. ЗАЩО МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА НЕ МОЖЕ ДА СЕ СМЯТА ЗА ПАТРИМОНИАЛЕН РЕЖИМ?

„Патримониална“ е всяка държава, което е ориентирана предимно към традицията, но съществува въз основа на пълното индивидуално право на господаря“ – пише Макс Вебер. И продължава: „За султанизъм можем да говорим при такава патримониална държава, в която управлението се осъществява предимно със свободен, несвързан с традициите, произвол. Но тази разлика не е много отчетлива. Патримониализмът и султанизмът се различават от ранния патриархализъм със съществуването на свързания с господаря личен негов щаб за управление.“

И все пак, ако това описание е присъщо и за управленската практика на мафиотската държава, защо този режим не може да бъде патримониален?

Първо, защото, както вече беше казано, патримониалният режим съдържа собственото си легитимиране: не е необходимо господарят да бъде утвърждаван от своите поданици, него не го избират! Докато в мафиотската държава е обратното: социологичната природа на властта (дискретна, гради се не на нормативни решения, а на пълно господство на патронажно-клиентилистски отношения) и легитимирането на режима не са в хармония, не съвпадат.

Второ, мафиотската държава не обхваща цялата система за управление, а само онези нейни елементи, които са важни от идеологическа гледна точка за властта и за обогатяването. В други сфери, които не са интересни от тази гледна точка, тя се задоволява да осигурява възможности за намеса в апарата и за неговата лоялност, а също така, ако трябва, награждава с различни постове клиентите си. Освен всичко останало и това отличава мафиотската държава

от унгарските авторитарни режими през ХХ в. Десният авторитарен режим на Хорти, който завладява върховете на бюрократичното управление, реализира политическите си цели със законови средства, без да нарушава в същото време професионализма, пруската педантичност и етиката за функциониране на подчинения му апарат. Комунистическите режими на Ракоши^А и на Кадар, от една страна, регулираха с помощта на номенклатурата разпределянето на позициите в одържавеното общество, реда за издигане в службата, който се определяше не от бюрократичния апарат, а от комунистическата партия, а от друга, открито си гарантираха властови контрол над неблагонадеждните специалисти, като дублираха политическото и икономическото управление със система от политически комисари и делегирани партийни секретари.

Трето, нито демокрацията, нито диктатурата, макар и по различни причини, еднакво „не изпитват нужда“ от институцията на подставените лица: просто при тях всички са самите себе си. Или са били овластени, или основание за това е насиетието.

5.7. ЛИКВИДИРАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНАТА АВТОНОМИЯ

Разбира се, появата на патронажно-клиентелистки отношения е характерна не само за чисто държавната сфера, но и за **недържавните автономни обществени институции**: става дума не само за подчиняване, но и за **политическо укротяване** на различни органи: от общините до гражданската сфера и света на СМИ. За това може да бъде използван широк асортимент от средства: **одържавяване – поглъщане – опитомяване – изолиране в „гето“ – изтласкване – ликвидиране**.

^А Ракоши, Матяш (Матяш Розенфелд, 1892–1971) – унгарски политик-комунист, министър-председател през 1952–1953 г. При неговото управление се осъществява съветизацията на Унгария, съпроводена с политически репресии.

5.7.1. ЛИКВИДИРАНЕ НА МЕСТНИТЕ АВТОНОМИИ: ВМЕСТО ОРГАНИ ЗА САМОУПРАВЛЕНИЕ – „СТОПАНСКО-ЕКСПЛОАТАЦИОННИ КАНТОРИ“

Правителството ограничи автономията на общините, като разшири пълномощията и структурите на ведомствата, подчинени на Министерството на държавната администрация и правосъдието. След като бяха създадени предизвикващите исторически асоциации „комитатски“^А правителствени ведомства до голяма степен беше ликвидирана административната компетентност на общините, а след това бяха създадени **районни правителствени ведомства**, също присвоили си компетентностите на общините. По такъв начин фактически беше одържавена системата от образователни и медицински учреждения, които дотогава бяха предимно в ръцете на общините, които осигуряваха тяхното функциониране. **Всъщност общините се превърнаха в „стопанско-експлоатационни кантори“**. Върна се светът на секретарите на изпълкомите в съветите, подчинени на правителството и на партийния център и навяващи спомени за системата от съвети от комунистическата епоха: в наши дни правото за назначения в местния бюрократичен държавен елит е възложено на различни нива в централното правителство. Роди се такова **обслужване на едно гише, при което към гражданите са гледани от всички гишета васали на политическата власт**.

Вследствие на одържавяването на голяма част от общинските учреждения и последвалото заради това изземване на средства от общините, при това в много по-големи мащаби, отколкото бе необходимо, за да се изпълняват предишните функции, 2900 от приблизително 3200 общини не разполагат с недетерминирани, т.е. свободни за използване, например за развитие, парични средства. Така те се превръщат от общини в „стопанско-експлоатационни кантори“ с ограничени пълномощия. „През 2014 г. планираните бюджетни инвестиции за нуждите на местното самоуправление бяха с 30% по-ниски от реалните разходи за 2010 г. От орязания

^А Комитат (лат. *comitatus*, ун. *varmegye* или *megye*) – историческа административно-териториална единица на кралство Унгария от X в. до 1918 г.; след 1949 г. преобразувана в нова система административни единици (*megye*), съществуваща и днес.

местен бюджет бяха премахнати източниците за финансиране от определени данъци върху приходите на физически лица, което намали местния икономически интерес и увеличи зависимостта от дотации [...]. В политизираното държавно управление всичко това, естествено, върши работа само когато има прояви на **политическа лоялност и служебно приспособяване**. Вече нямат значение желанията на местните избиратели, тъй като бъдещите резултати ще зависят от получаването на външни ресурси и от характера на единични решения, засягащи даденото населено място. Това вече е по-малко прозрачен процес, който избирателите и гражданските организации не могат да контролират и затова е съпроводен с големи корупционни рискове. [...] Би ли могла бюрокрацията на Вебер да функционира ефикасно в рамките на централизиран държавен сектор и при липса на политически и обществен контрол? При централизираното вземане на решения ще нараства информационната асиметрия и това ще предизвика нови форми на корупция при новия механизъм за вземане на решения.“

5.7.2. РАЗРУШАВАНЕ НА АВТОНОМНОТО ПРОСТРАНСТВО ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА ДЕЙНОСТ: КУЛТУРАТА И ОБРАЗОВАНИЕТО

5.7.2.1. Културата

По време на първото правителство на ФИДЕС през 1998–2000 г. все още разноцветната политическа карта на местните самоуправления **пречеше на смяната на елита в сферата на култура**. Ако тогава борбата все още се водеше за ръководните постове или за големите обществени поръчки, след 2010 г. намеренията категорично бяха променени: целта беше систематично овладяване на позицията за разпределяне в различни сегменти на културния живот.

В ситуацията на „културкампф“^А, позовавайки се на вкусовете на „обикновените хора“, се задаваше въпрос вече не само дали трябва да се харчат парите на данъкоплатците „за такива неща“. Културните дейци, настроени критично към режима или смятани за такива, се обявяват в рамките на криминализиращи ги кампании, за пре-

^А Kulturkampf (нем.) – борба за култура. – Б.пр.

стъпници, за мошеници. По инициатива на делегирания от партия ФИДЕС комисар за борба с корупцията съдебни експерти изучаваха в рамките на проверка на иновационните търгове и проекти в областта на висшето образование, осъществявани с привличане на частен капитал, дали има или няма „съответни на качеството на продукта злоупотреби“ при написване на философски трактати или при създаване на съвременни живописни произведения. Прекаленото усърдие, което разрушава културата с лозунги от типа на „защо са ни тези глупости“ или „кому са нужни тези драсканици“, обединява агресията на фрустрираните ниски слоеве на обществото с ръководството на ФИДЕС, отнасяща се с подозрение към унгарския културен елит, който държи на западните ценности. Ръководителите на ФИДЕС и не разбират, и се страхуват от този „чужд“ език, от тази „не наша“ култура и затова използват срещу нея популизъм, съчетание от лош вкус и завист. Те разбират и споделят чувството, че са лишени от признание, което изпитват „народните майстори“, чувстват се засегнати от „глобалистите-абстракционисти“ и осигуряват с държавни пари позиции в културата на своите привърженици.

Но проблемът е по-сложен; не можем да се ориентираме в него с традиционното интерпретиране на културкампа.

Според ФИДЕС **символичните културни пространства** не бива дори случайно да попадат в ръцете на сили, чужди на нацията. Либералите не бива да градят за народа Национален театър и да назначават неговия директор. Назначеният от новото правителство директор дори нареди Националният театър да бъде осветен, като с това сякаш очерта цензурните рамки на своето изкуство. Не става дума за поделяне на позиции и на свързаните с тях държавни субсидии. ФИДЕС **сакрализира културата**, чиито символични елементи не могат да се обект на търгове за партията. ФИДЕС **не използва, а я ритуализира и я поднася като свещенодействие**. И го прави много последователно, макар това въобще да не е необходимо за традиционните потребители на култура. Но истинският проблем е друг, тъй като символите на сакрализираната култура са **адресирани към публиката, която е извън културата**. Привържениците на новия курс вече няма защо да ходят на театър, стига им да потребяват културата под формата на политически декларации или демонстрации. Това им създава впечатление и чувство за

общност. Традиционните дейци и потребители на културата преживяват този процес вече **не като борба за култура, а като борба против културата**. Културата се превръща от въпрос на вкус във въпрос на вяра, от изкуство в доказателство за вяра и така в начин за директен израз на политическа позиция.

Фаворитите на главата на политическото семейство в качеството си на **наместници изпълняват едновременно функциите на свещенослужители и на касиери**, осъществяват семеен надзор над различните сфери в културата – от театъра до киното, от архитектурата до живописата и скулптурата, от сериозната музика до Унгарската академия на изкуствата и Националния културен фонд. Когато се разпределят държавните средства, те хабят време, за да създават всякакви, дори да са формални, комисии и журита само тогава, когато това го изисква законът, макар работата на тези органи все повече да се превръща в обреди за постигане на покорност. Патерналистката васалност е много по-ефикасна в случаите, когато дадена културна сфера зависи от държавните субсидии, от подкрепата на институциите. Тъкмо в тези области дейците на културата са най-малко защитени от произвола.

Ролята на наместници може да изпълняват и пълномощниците на министър-председателя (например Имре Керени, който отговаря за „полагането на основите на националното самосъзнание“) или комисарите на правителството (като например Енди Вайда, който отговоря за киното или пълномощникът на правителството Андраш Бата, който отговаря „за координирането при създаване и реализиране на единна концепция за сериозна музика“), или президентът на Унгарската академия на изкуствата (Дьорд Фекете, който отговоря за състоянието на изобразителното изкуство), или директорът на театър (директорът на Националния театър Атила Виднянски, който отговаря за театрите). Тези хора са назначени само като наместници, отговарят за определена културна сфера и никой не е и мислил да подкрепя техните назначения с решения от някакви професионални, колективни органи. При нужда тези наместници поръчват необходимите за реализирането на техните решения, поправки в законите, указите, услужливи журита, кампании за сриване на нечия репутация. Те черпят легитимиране не от функциите на правовата държава, а от пълномощията, които са

получили от главата на политическото семейство. А и изпълнителите в културните области, които те контролират, се отнасят към тях като към богопомазани, всевластни господари в дадената област.

В същото време културната политика на режима не е догматична: нейната принципност е пресметлива, нейните пристрастия са рационални. Но има случаи, когато тя не е съгласна да прави отстъпки:

- окупира сакрализираните сфери и учреждения;
- държи контрола над СМИ, които имат голяма аудитория;
- не унищожавя, а само атрофира, обрича на глад – иначе казано, не предлага държавна материална подкрепа на онези представители на творчески професии, творчески колективи и т.н., които не отговарят на нейните политически вкусове;
- не забранява, а само изтласква в сферата на субкултурата и антикултурата.

Понякога отделни творци биват канонизирани, но не и тяхното изкуство, както се случва с онези **културни дейци, които са под нейна закрила**, но чиито произведения във всяко отношение са отрицание на приоритети на ФИДЕС в сферата на художественото творчество. Това привидно противоречие намира решение според лоялността на твореца към властта, или поне при неутралното му мълчание. Нещо повече, ако вкусът на олигарсите на политическото семейство се различава от мейнстрийма, който властта подкрепя, при желание те дори могат да си купят дял от някой алтернативен художествен проект или ателие. В такива случаи дори е възможно да получат субсидия (например субсидиите за клуб „А38“, който се намира в бивш съветски шлеп и е смятан за един от най-хубавите джаз клубове в Европа) или временно да им възобновят спрените разрешения за дейност (например даденото разрешение за провеждане на фестивала Sziget^A, смятан за един от големите международни летни музикални фестивали).

^A Sziget (унг. остров) – един от най-големите международни музикални и културни фестивали в Европа, който се провежда от 1993 г. на остров Буда в Будапеща.

Най-важната организация, която подкрепя недържавните и не-общински културни учреждения, е създаденият през 90-те години **Национален културен фонд (НКФ)**, който преразпределя приходите от техническите средства в културата, от продажбите на телевизори до принтери и компютри, а също така от мрежата държавни казина. Динамично растящите приходи на фонда се разпределяха автономно, с конкурси, въз основа на решенията на професионални колективни органи. Повечето членове в тях бяха делегирани от професионалните организации и само 10% от приходите на Националния културен фонд бяха т.нар министерска квота. Но още по време на първото правителство на ФИДЕС тази квота беше увеличена на 50% и беше увеличен броят на представителите на министерството в журито. А вече през 2012 г. ФИДЕС назначи министъра на културата за председател на НКФ и едновременно с това му осигури правото на вето при вземането на всички решения, отнасящи се до конкурсите, като по този начин напълно подчини иначе частично автономното учреждение за финансиране на културата на политическите интереси и на задачата за изграждане на клиента.

През 2000 г. предприемачите вече имаха възможност да подкрепят създаването на филми за сметка на част от данъците върху приходите на фирмите им. През 2009 г. тази система беше разширена и за подкрепа на асоциациите на артистите изпълнители (**облекчение върху данък печалба на фирмите, ако печалбата се използва за определени културни цели**), което позволи да се създаде сериозен източник на децентрализирано разпределяни средства. Но през последните години тази по принцип важна система за материална подкрепа на културата беше подложена на силно изкривяване. Първо, добавиха към подкрепяните видове дейност и зрелищните спортове, сред тях и хобито на Кръстника, футбола, вследствие на което част от средствата се изсмуква под формата на „заплащане за закрила“. Второ, органите, които финансират държавните и общински културни учреждения и ползват субсидия от същия източник, започнаха, като се позоваваха на него, да намаляват размера на финансиране. Трето, в резултат на правителствената популистка политика за намаляване на плащанията за комунални услуги големите фирми за комунални услуги, които бяха сред спонсорите, се превърнаха в губещи и повечето от тях спряха

да подкрепят културата. Четвърто, политически опасения ограничават подкрепата за културни центрове, критично настроени към правителството. И накрая, пето, беше създаден цял корупционен отрасъл, който се конкурира със старите фирми, управляващи културната дейност, за получаване на бързо растящи посреднически комисионни, немалко зависещи от политиката.

И **художествената, и литературната критика** са в „гето“. Те бяха заменени от комуникацията за правителствена закрила на всеки предпочитан от властта културен деец. Контролираните от правителството СМИ, чийто радиус на действие е много по-голям от аудиторията на даден творец, могат да те възвисят, но могат и да те съборят от пиедестала. Културните дейци трябва да преценяват риска на откритата съпротива, тъй като борбата с мафиотската държава по принцип е неравна и води до материална катастрофа. Разбира се, има жанрове, чието потребление зависи повече от пазара, отколкото от отношението към тях в чужбина, поради което те са по-малко зависими от държавните средства.

5.7.2.2. Образованието, науката

Пълното одържавяване на средното образование лиши от права участниците в образователния процес: родителите, учениците, учителите и организациите, които финансират училищата (това са предимно общините). От **държавна услуга** образованието се превърна в **държавна служба**, превърнаха училището в казарма, а преподавателите в офицери инструктори. Резултатът беше, че :

- министърът директно назначава директорите на повече от пет хиляди унгарски училища – решенията за назначаване на учители се вземат не от директора, а от местните правителствени чиновници;
- сега унгарските учители имат само един работодател – Центъра за финансиране на учрежденията (ЦФУ) – затова уволнението фактически означава прекратяване на кариерата на учителя; (след масовите протести и стачки на учителите от пролетта на 2016 г. правителството реши да децентрализира Центъра, но това не засегна монопола на държавната власт над учителите); учителите са задължени да членуват в Национал-

ния корпус на учителите, функциониращ като трансмисионен ремък на правителството, като в същото време беше ограничено полето за действия на профсъюзите; училищните директори могат да отговарят на журналистически въпроси само след разрешение от районното образователно ведомство;

- училищното ръководство беше лишено от права на работодател и стопанин, беше ликвидирана автономията на училищните колективи, орязана свободата им при съставяне на плановете за обучение, а правото за избор на учебници ограничено до един-два по всеки предмет, предложени от министерството;
- фундамент за идеологическото индоктриниране на образованието е ликвидирането на пазара за учебна литература, утвърждаването на държавния монопол при разпределянето на учебниците, смяната на механизма за акредитиране на учебниците от специалисти с конкурси от министерството, узаконяването на изтласкването от пазара на частните издателства, които изработват учебници (някои от тях бяха одържавени, а други – разорени с административни средства), промяната на основния национален учебен план в съответствие с идеологията на новия политически курс, задължителното преподаване на вероучение или на етика и морал, а също така регистрирането в дипломата на избора на ученика на един от тези два предмета;
- беше установен политически контрол над каналите за мобилност в сферата на гимназиалното образование, като предпочитани са църковните училища, което има решаващо значение от гледна точка на мобилността;
- създаде система за образование, която да съответства на приоритетната представа на властта за кастовата структура на обществото, с намерение да се намали горната граница на задължителното обучение от 18 на 15 години, но заради протестите я намалиха „само“ на 16 години;
- смятаха след завършване на 7-и клас да пресеят с тест за професионално ориентиране онези ученици, които не са подготвени, за да продължат обучението си в гимназия и да ги принудят отрано да си изберат професия;

- намален бе броят на учениците, получаващи диплома за завършено средно образование, бяха намалени часовете за преподаване на предмети с общ профил извън гимназиите; в техникумите, които не издават диплома за завършено средно образование, тези часове бяха намалени до б;
- централизираните условия за разпореждане с държавни средства за образование, решенията, свързани с необходимите покупки и поръчки, вече не се вземат от органите, досега финансирани учебните заведения; сега държавата сама избира придворните доставчици на режима.

Досега, може би най-защитените учреждения, освен сферите в културата, които представяха позициите на критично настроената интелигенция, бяха **университетите**. Автономията на университетите, статусът на професорите и относително късното излизане в пенсия, осигуряващи защитен съсловен характер, бяха институционални гаранции за интелигенцията от учени и преподаватели за свободно да изразява мнения, а свободата на студентите беше гарантирана от статута им на вече възрастни, но още необременени от зависимости, свързани с необходимостта от материално осигуряване.

Пролог за укротяване на ръководството на университетите, което никога не са се е отличавало с особена смелост, бяха три заплашителни акции на правителството: криминализираща кампания и изфабрикувано разследване, насочено против част от либералните философи и проведени от Държавното контролно-ревизионно управление, общата финансова и икономическа ревизия на университетите, а също така рязкото свиване на държавните субсидии. Тези акции гарантираха „разбиращото спокойствие“, с което повечето ръководства и преподавателите в университетите възприеха ликвидирането на правата им:

- според новото законово регулиране на системата за висше образование министърът получи правото да взема реални, т.е. произволни решения при назначаването на ректорите (по парадоксален начин това премахна възможността за постоянен шантаж от страна на органите на студентското самоуправление във висшите учебни заведения);

- правото за назначаване на икономически ръководители на университетите беше предадено на министъра на икономиката, който функционира като заместник на политическото семейство, а въведената през 2014 г. позиция „канцлер“ осигурява на делегата на министъра, който я заема, почти неограничени пълномощия относно всички икономически решения, за разлика от ректора;
- планираното въвеждане на съвещателни органи в университетите (наречени консистории) нямат за цел специалистите да изпълняват в ръководството на университета изследователско-преподавателски и мениджърски функции; предполага се, че трима от петте членове в консисторията ще назначава министърът, четвъртият – канцлерът, който е по принцип правителствено назначение, а петият член трябва да е ректорът, за чието назначаване решаващата дума е на министъра и в съответствие с проекта за издигането на кандидатура за ректор ще е необходимо съгласието на консисторията;
- беше ликвидирана икономическата автономия на университетите, финансовите им резерви бяха частично намалени, частично иззети;
- след 2010 г. на мястото на неутралната от гледна точка на конкуренцията система за държавно финансиране на висшето образование, която се съобразяваше преди всичко с избора, направен от студентите, дойде системата на отделни „търгове“ на равнище университети, която може да бъде използвана за шантаж от страна на правителството;
- правителството посредством бюджетното финансиране решава проблемите на образованието; то се опитва с административни средства да забрани на някои университети платеното обучение, разрешено от Унгарската акредитационна комисия, като по този начин осигурява пазар за ползващите се с преференции висши учебни заведения;
- ръководството на университетите, сблъскало се с финансови затруднения, в стремежа да увеличи средствата, спестени от уволнените преподаватели, само отстрани по-голямата част от

контингента преподаватели на възраст 50–60 години, повечето от които са критично настроени либерални интелегенти.

Своеобразен абсурд е, че за да се противопостави на обучението на икономисти в университетите, където на студентите внушават либерални идеи, Унгарската национална банка през 2014 г. създаде образователни фондове за пропагандиране на неортодоксалните икономически идеи на правителството. За стъпаловидното финансиране на тези фондове бяха необходими 250 милиарда форинта, което съответства на бюджетните разходи на цялото унгарско висше образование за половин година.

5.7.3. „ОДОМАШНЯВАНЕ“ НА ГРАЖДАНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Ясно е, че цел на мафиотската държава е усмиряване, опитомяване и подчиняване не само на автономните учреждения и организации в сферата на административно-властовото уравнивяване, на общинските власти и културно-образователната дейност, но и на неправителствените организации (НПО).

Ще си позволим дълъг цитат от статията на бившия председател на Съвета на националната гражданска фондация Адам Ц. Над: „По време на либералната демокрация, последвала смяната на режима, властта, без да избегне професионалните противоречия и пропуски, все пак като цяло се отнасяше към гражданското общество по принципа „laissez-faire“, като изцяло гарантира създаването на организации, получаването на статут на организация с идеална цел и на разнообразно финансиране. Няма съмнение, че тази система също страдаше от много детски болести: съдът много произволно интерпретираше условията за регистриране на такива организации (направените проучвания разкриха доста противоречещи си съдебни решения и т.н.), и не бихме могли да наречем принципите на финансиране безпристрастни, но тези пристрастия оставаха на ниските нива на вземане на политически решения, като не се превърнаха в системен механизъм.

Ако сравним функционирането на автократичните режими, то се основава на друга логика, която може да се променя, но по принцип е насочено към ограничения. Характерният за режима на Хорти механизъм за контрол на създаването и функционирането на

организациите (който по-скоро допускаше дейността на местните организации и забраняваше общонационалните организации), беше напълно унищожен по време на комунистическия режим. После, понякога със средствата на властова принуда и на тайните служби, беше ликвидирано и сътрудничеството в гражданското общество, а създаването на организации с идеална цел просто беше забранено. Няколкото съществуващи подобни показни организации, без съмнение, не отговаряха на характерните за инициативите „отдолу“ критерии за доброволност и автономност. Ограниченото разрешаване на дейността на гражданските организации в атмосферата на обществено разведряване през 80-те години също не позволяваше да се канализират обществените проблеми, а трябваше само да гарантира имиджа на волята на (комунистическата) партия в обществото.

Мафиотската държава използва методологията на много-степенно одомашняване. Първото стъпало е централизацията и контролът от наместници по финансирането. Този метод дава резултати при повечето граждански организации, които по принцип се интересуват не от политически декларации, а да постигнат целите си и затова, като „разчитат правилно“ позицията на наместника, получават от него пари или обещание за пари (такова е чакането за получаване на подкрепа в конкурси), и не протестират против този механизъм за функциониране. Ако целта не се постига с финансов натиск, държавата използва СМИ, които са му на разположение (както например в случая с групата Milla, граждански организации, свързани с опозицията и др.). На този вид натиск не се подават вече само тези организации, които от традиционната триада задачи на гражданското общество (участие – услуги – контрол) се опитват да осъществят само контрол над държавната власт. Ако и това средство не постига целта си да реализира волята на правителството, държавата може да използва и средствата за принуда. И ако по време на половинчатото внедряване в Унгария на демократичния модел първото средство бе използвано неведнъж, за прилагане на второто по-рано почти нямаше прецеденти. Използването на средствата за държавна принуда въобще не е присъщо на демократичния строй.“

Мафиотската държава успешно ликвидираше организациите за гражданска съпротива, поне до есента на 2014 г. От една страна, автократичният режим създава нова „национална средна класа“, която разполага с конкретни привилегии, дисциплина и национално самосъзнание, укрепено от собствената си фрустрация и от обърканата им гордост, а от друга, систематично разрушава организационните институционални позиции за съпротива. Правителството насъска срещу Ókotárs, която разпределяше грантовете на Норвежкия фонд на гражданските организации, Държавното контролно-ревизионно управление, прокуратурата и Центъра за борба с тероризма; министърът, ръководещ кабинета на министър-председателя, смята да организира проверка на гражданските организации и по примера на Русия се подготвя юридическо стигматизиране на гражданските организации, които получават грантове от чужбина. Изменението на закона за защита на личната информация и за достъпа до информация, която представлява обществен интерес, не дава възможност на гражданските организации и на независимата преса да контролират дейността на правителството. Тази поправка ограничава правата, фиксирани в закона, в три точки:

- Премахва се възможността за анонимен достъп до информация.
- Лице, което е поискало да му бъде предоставена информация, трябва да заплати предварително не само техническите разходи, но и трудовите възнаграждения, необходими за предоставяне на информацията.
- Възможно е запознаване с данните и документите, защитени от авторското право, но е забранено те да бъдат копирани.

Да не забелязваме, че на публичните протести звучи **гласът на изместените в периферията на обществото**, означава да се залъгваме. Професионалните организации, камари, дружества и асоциации, които имат разклонени мрежи и са институционално утвърдени, не могат решително да се противопоставят на онези, които нарушават техните права и интереси. Държавата, от една страна, предписваше задължително членуване в професионалните камари, а от друга им отнемаше компетенции и средства. А гражданските

организации са принудени да поддържат нормални отношения с действащото правителство не само заради евентуалните субсидии, но и заради интересите на онези, които те представляват. Това ограничава техните възможности за сътрудничество с опозиционните политически сили. Предадените или „осиротели“ членове в организациите, действали през последните двацет години, се опитаха да създадат нови паралелни организации, които да компенсират пасивното поведение на съществуващите подкупени, подложени на шантаж, или просто изгубилите доверие обединения: освен съществуващите профсъюзи беше създаден професионалният съюз „Солидарност“; освен Общоунгарската конференция на студентското самоуправление – Студентската мрежа, освен Профсъюза на работилите във висшето образование – Преподавателската мрежа и т.н. Но тъй като не са институционално защитени и нямат средства, тези нови образувания не можаха да укрепнат и да сменят компрометираните си предшественици, те бяха парализирани от правителството. А хората, които открито изразяват недоволството си, критикуват и участват в демонстрации, по принцип няма какво да губят: повечето от тях не зависят от разширяващата се държава или нямат определени занимания, нямат работа, те са пенсионери, учещи се, с други думи: **това са настоящи или бъдещи социални аутсайдери.**

5.8. ВМЕСТО КЛАСОВИ – ПАТРОНАЖНО-КЛИЕНТЕЛИСТКИ ОТНОШЕНИЯ

5.8.1. МЕТАМОРФОЗИТЕ НА СОЦИАЛНАТА НЕЗАЩИТЕНОСТ

За поддържане на концентрираната власт гражданите трябва да бъдат принудени да са покорни или поне да си мълчат. Средства за натиск срещу критично настроените са заплахите, които са възможни, защото хората се материално незащитени.

Две десетилетия след смяната на режима природата на тази липса на защита принципно се различава от онова, която бе присъщо за бившата „мека“ комунистическа диктатура. По онова време хората, които имаха жилище, можеха да гарантират съществуването си с относително ниски доходи, като се имат предвид ниските цени за жилищата, комуналните услуги и транспорта. Освен това поради изравняването на заплащането на труда, нямаше разлики в доходите и имуществото, съпоставими с днешните. В късната епоха на Кадар освен случаите на политически провокации хората не бяха пращани в затвора по политически причини, а политическите репресии се изразяваха в пречки за професионалната или служебната кариера, забраняване на публикации, отнемане на паспорта за пътуване в чужбина и неприятности, причинявани от началството или от органите на сигурността.

След смяната на режима се промени и материалната незащитеност. **Принципът „малко, но сигурно“ бе сменен от принципа „може и повече, но не е сигурно“.** Само привидно противоречие е това, че: макар животът да се подобрява, много се увеличи и чувството за материална несигурност. Няма значение, че се увеличиха частните телефони (с тях и мобилните) от няколко хиляди до количество, което превишава населението на страната; леките коли от същото равнище стигнаха три милиона; много повече млади хора, отколкото преди, се нанесоха в ново жилище или постъпиха в университет; всяка година половин милион унгарци отиват на море в Хърватия, щом в същото време има перманентна, безнадеждна, продължаваща няколко поколения масова безработица, обхванала стотици хиляди, и широките слоеве на населението са притиснати от дългове, които заради кризата не е възможно да бъдат погасени, а много дребни и средни предприятия са разорени. **Днес вече има какво да се губи** и за кратко време много хора изпаднаха в безнадеждно материално положение. Уволнението или например загубата на държавни или общински поръчки могат веднага да предизвикат сриване на някога стабилното материално положение или фалит на преуспяващо предприятие. И всичко това се случва в общество, в което ненормално голям брой постове и поръчки се контролират от държавата (включително и от общините) и както

дава на правителството практически неограничени възможности да постига своите властови цели.

В наши дни гражданите може да бъдат лишени от присъщото за късната епоха на Кадар бавно обогатяване и издигане в служба-та, ако встъпят в конфликт с властта, те могат да изгубят работата, състоянието си, капитала, професионалния и морален престиж, нещо повече, понякога дори и свободата си. Може да са не само на нула, но заради дълговете и дори да са на минус. Може социалното деградиране да не е постепенно, а стремително. За всички, които нямат материална база, недостижима за политически репресии и шантаж, всяка съпротива може да е безнадеждна и дори опасна. Особено по отношение на онази политическа сила, която **систематично се стреми принудително да разполага материалните статутни в свръхкоординираната йерархия** и да ликвидира индивидуалната автономия.

5.8.2. БОГАТИ ФОРМИ НА ПАТРОНАЖНО-КЛИЕНТЕЛИСТКИ ОТНОШЕНИЯ

Основна цел на мафиотската държава е унищожаване не само на институционалните, но и на непосредствено индивидуалните автономни позиции в политическата, икономическата и социалната област, а също така тяхното трансформиране в своеобразна форма на подчиняване на патронажно-клиентелистски отношения. Този стремеж се проявява симптоматично в рейтинга на т.нар. най-влиятелни унгарци. Ако в плуралистичното общество, основано на разделяне на властите, в рейтинга на влиятелните личности няма хора, които са в йерархични отношения на господство – подчинение, ако те по принцип, хора, които са автономни, не зависят един от друг (от политици до предприемачи – от медийни личности до университетски професори), повечето от попадналите в унгарския рейтинг дължат влиянието си на Виктор Орбан и ако изгубят неговото благоразположение, веднага към тях ще спрат да проявяват всякакъв интерес. Колкото и субективни да са тези рейтинги, те все пак отразяват реалното свръхкоординирано положение. На върха на господстващия елит това положение възпроизвежда онази система

от патронажно-клиентелистки връзки, която е присъща за ниските равнища на обществената йерархия.

На мястото на структурите с класов характер и автономен юридически статут, имащи силно влияние върху пазарните механизми, по целия вертикал на обществото се появиха васални, патронажно-клиентелистки отношения, свърхкоординирани вериги. Приемното политическо семейство, което се оформя около главата на семейството по пътя на лични и семейни връзки, е властово йерархично образование с единен център. В патронажно-клиентелистката система на приемното политическо семейство няма доброволно влизане, а само приемане, принудително присъединяване и подчиняване. И няма доброволно излизане, а само изгонване. Паралелно с унищожаването на институционалните гаранции демократичното общество, което съществува, защитено от тези гаранции въз основа на масови, слаби лични контакти, се заменя със свят, основан на малко на брой здрави лични връзки; безличностните, нормативни, правомерни отношения се заменят с индивидуални, дискретни и произволни отношения. В диктатурите подчиняването се гради върху открито, тотално и в последна сметка непосредствено физическо насилие и се осъществява при повече или по-малко формално еднаква класова ситуация, докато при мафиотската държава, където съществуват институции, които все още демонстрират характерните черти на правовата държава, патронажно-клиентелистките отношения на материална зависимост трябва да се налагат по много разнообразни начини. Защото прякото унищожаване на демокрацията, откритото премахване на правата и свободите на личността, да не говорим за другите ограничения, нямат идеологическо легитимиране. Към социалните групи с различен статут трябва да се подхожда с различни технологии за подчиняване, което не е стерилното институционално подчинение, а включване във веригата предимно индивидуални зависимости и лоялности.

- В случая с **работниците в държавния апарат и големите разпределящи организации**, чистката, стигнала до ниските кадрови равнища, беше осъществена с използването на уволнения без обяснения за причините и без реорганизация. Беше ограничено полето за действие на профсъюзите, а голяма част от техните пълномощия бяха предадени на създадените от държавата

професионални камари. Лоялността на държавния апарат, на държавните служители, се осигурява с произволно интерпретирани, разтегливи професионални и етични правила, с централизирано вземане на решения за издигане в службата, със забрани на публичните изявления и изграждане на бариери, които пречат на уволнените в бъдеще да си намерят нова работа.

- Одаряването на голяма част от **общинските учреждения** (например цялата вертикална система на образованието и на здравните услуги) беше призвано да попречи на органите на местното самоуправление да предоставят убежище на хора, възпротивили се на политическата воля на центъра. Нещо повече, системата на образованието беше дотолкова централизирана, че министърът е длъжен сам да назначава директорите на всички гимназии, но както вече бе казано, така назначените директори дори нямат право да приемат на работа учители, тъй като пълномощията за назначаване на работа бяха прехвърлени на комисарите на районните административни учреждения.
- Има **професионални групи**, чиято дейност е с предимно пазарен характер, като интересите на някои от тях се представляват от автономни асоциации, но правителството се опитва да ограничи тяхната работа, като се стреми да установи държавен монопол. Такива опити са намерението на правителството да утвърди правило, според което **архитектите** могат да участват в подготовката за реализиране на проектите, финансирани от Европейския съюз, не по принципите на пазарната конкуренция, а само при посредничеството на централната държавна проектантска фирма. Работата на **фирмите, които се занимават с организиране на конкурси**, просто ще стане безсмислена, ако техните задачи се поемат от министерствата. Ако одържавеното монополизирание на дейностите за представителство на интересите на каквито и да е професии се натъква на трудности, властта **се опитва да окупира** техните професионални организации, **камарите**, които имат публично-юридически функции. Например беше направен такъв неуспешен опит по отношение на камарата на адвокатите с цел дисциплинарната комисия на палатата да бъде запълнена с лоялни на приемното политическо семейство лица, тъй като тя

има право при гъвкави правила да изключва адвокати от камарата, като по този начин ги лишава от адвокатска практика. А през пролетта на 2015 г. президентът на Будапещенската адвокатска камара публично заяви: „Един от членовете на Камарата съобщи, че по неофициални, но заслужаващи доверие сведения, една-две адвокатски кантори изцяло се подслушват от държавни служители. Няма точна информация кой подслушва, може да е полицията, Службата за защита на конституцията (бившата Служба за национална сигурност) или дори Центърът за борба с тероризма. Това предизвика силно възмущение в Камарата, тъй като тези, които са организирали подслушването, нарушават адвокатската тайна и с това извършват престъпление. Подслушването може да се организира само с определена цел, никой няма да право да подслушва постоянно.“

- Колкото до **света на науката**, вече стана дума за ограничаването на автономията на университетите, а също за създаването на механизъм за политически шантаж в областта на финансирането и на назначенията, който осигурява мълчанието и лоялността на представителите в дадена област. Засега правителството само частично посегна на институционалната автономия на **Унгарската академия на науките (УАН)**, когато с решение на парламента идеологически лоялната към правителството асоциация на художниците, Унгарската академия на изкуствата бе обявена за част от Унгарската академия на науките, а нейните членове получиха по-високи възнаграждения от тези на академиците. В същото време правителството остави без материални средства действащата в състава на Унгарската академия на науките Художествена академия „Сечени“ и тя изгуби значението си. Преди 2012 г. в Унгария имаше два основни типа **изследователски учреждения, които функционираха като институти**: академични изследователски институти и институти към министерствата, подпомагащи дейността на правителството. Но се появи нов тип дублиращи обществено-научни академични институти, **политико-идеологически институти**, непосредствено подчинени на министър-председателя и на министрите, като например Института за XXI век, Унгарския институт за лингвистична стратегия, Института по история „Веритас“, Института за изучаване на

историята на смяната на режима и неговия архив и Изследователският институт за разработване на национална стратегия. В тези случаи властите не си губеха времето да превземат или радикално да преустройват съществуващите структури, а просто осигуриха значителни финансови средства на нови проправителствени ведомства, които се заеха да формират съзнанието на гражданите, като сложиха начело на тези учреждения идеологически и финансови наместници, оковани с веригата на непосредствена, лична лоялност.

- Създаването на патронажно-клиентелистки отношения служи не само за усмиряване, и „одомашняване“ на интелигенцията, на елита и на основните части от трудещите се, тези отношения се разпространяват и на ниските равнища на социалната пирамида. Жителите на депресиращо действащите населени пунктове и/или членовете на социални групи, които особено са пострадали от кризата, са много силно засегнати от факта, че в конкурентната сфера на унгарската икономика практически не се увеличават работните места, а срокът за изплащане на помощите за безработица беше намален от девет на три месеца; нещо повече, от време от време се появява идеята те въобще да бъдат премахнати. Хората, затънали все повече в блатото на продължителната безработица, не могат и да мечтаят за тези помощи, тъй като условие за получаването им е документално потвърждение за най-малко една година работа през последните три години. Всъщност **обществената дейност** представлява приспособяване към изискванията на политическата комуникация на правителствените програми при неясна финансова база. В тях непосредствено преди провеждането на парламентарните избори през 2014 г. работеха два пъти повече хора, отколкото месец по-късно, т.е. след изборите. Така работещите хора страдат не само от това, че са само временно заети, защото нямат гаранции за бъдещето си, а и защото им плащат само половината от предвидената по закон минимална заплата, но и от това, че тяхното назначаване и уволнение е неограничено право на ръководителите на общините, чиито решения не е възможно да бъдат обжалвани в съда. Всъщност това е същата **институционализирана от правителството система за работа на ратаи**, в която правата и за-

щитата на работниците дори не достигат равнището, присъщо на статута на ратаите в периода между двете световни войни. Не е случайно, че извършващите тази дейност са принудени да се примиряват, че ги използват като жив декор за партийните мероприятия, като антипротестиращи, когато има протести против правителството, като събирачи на подписи по време на протестната акция на ФИДЕС против квотите за бежанци и като работници в частните имения на местните тузове. Понататъшно развитие на последната идея бе законопроектът на министъра на вътрешните работи, приет от парламента през юни 2015 г., според който собствениците на земеделски земи, които искат да наемат работници за времето от май до октомври, трябва да подадат заявление до управителя на местната администрация, който да подбере съответните работници, а след това да предаде „списъците на районните ведомства, които на свой ред да предложат на работодателите да освободят работниците от „изпълняване на обществена трудова дейност и да са на разположение на работодателите“, след което тези работници трябва да участват в сезонни работи, в противен случай ще бъдат отстранени за три месеца от обществена работа и няма да получават помощи. Според законопроекта работникът няма да има право да напусне, като се позовава на лоши условия за работа, тъй като ако напусне работата, на която е назначен, той за три месеца ще изгуби държавната си работа. Освен това „законопроектът предвижда от обществени работи да се лишават и онези, които са изгубили работа по взаимно съгласие с работодателя или са уволнени по собствено желание“. „Трудовото общество“, провъзгласено от Орбан през 2012 г. и противопоставено на западното общество на всеобщо благоденствие, „което няма да се върне в Западна Европа, тъй като не е конкурентно“, всъщност означава институционализиране на незащитения труд, характерен за ратаите. Към 2018 г. Орбан има намерение да премахне компенсационните плащания към основния доход, като всяка година ги съкращаваше с по една четвърт и ще ги замени с обществен труд.

- В този случай **лицата, които притежават собственост**, със средствата за създаване на патронажно-клиентелистски отношения, представляват различни типове ограничения на пазар-

ните и имуществените права. Тези средства са в най-широк диапазон.

- На единия полюс на скалата можем да намерим **съкращаване на поръчките, разпределяни въз основа на конкуренцията на пазара**. Отношенията на зависимост се формират от рецесията, породена от икономическата криза; последицата е нарастване на частта на държавните поръчки в капиталовите инвестиции и ако в същото време с произволни решения по политически мотиви се променят нормативните правила за държавните конкурси, това накърнява позициите на голяма част от независимите предприемачи. Повишаването на няколко пъти на горния праг за цената на обществените поръчки позволи масово освобождаване от задължително обявяване на конкурси. При големите инвестиции това индивидуално освобождаване е възможно да бъде оправдано с безкрайни позовавания на особено важни интереси в областта на държавната сигурност или на националната икономика. Вземането на непотистки решения при използването на бюджетни средства се улеснява от закона за бюджета, приет 2015 г., в който бяха облекчени и без това твърде меките правила за участие в търгове. „Както и преди, данните относно предложенията, спечелили търговете, ще останат публични, но информацията за изгубилите ще е недостъпна (което практически прави невъзможно по-късното разкриване на злоупотреби, които бяха очевидни при концесията за тютюневите лавки и за земята), освен това няма да е задължително обнародването на данните за лицата, които оценяват предложенията.“ А честото произволно отстраняване от търговете на тези, които са дали най-доброто предложение и ограничаването на възможността за обжалване на подобни решения, дава ход на социализиращ механизъм, заради който предприемачите или „доброволно“ избягват пазара на обществени поръчки, или търсят някой близък до политическото семейство на патрона, за да му станат подизпълнители. Така се изгражда васалната верига от **придворни доставчици**.

Ограничаването на правото за разпореждане с имущество е още едно средство за създаване на клиента: ето какво се случи например при продажбата на земи, когато правилата за получава-

не на предимство при закупуване бяха допълнени с изискване за сделката да бъде одобрена от местните поземлени комитети, които са контролирани от ФИДЕС. Така от една страна собственикът на земята може да бъде превърнат в заложник, като не му бъде дадено разрешение да продава и така изкуствено да бъде намалена цената на неговото имущество, а от друга, на квазиполитическа организация се дава правото да избира кандидатите за собственици. При одържавяването на спестовните кооперации определянето на условията за получаване на кредит създадоха възможност за индивидуален шантаж.

За формирането на патронажно-клиентелистки отношения се използва и произволната промяна на условията за придобиване на права за собственост (системата за аренда на държавни земи) или **одържавяването на онези видове икономическа дейност**, които преди това не са били държавен монопол и се реализираха във формата на концесии – тяхното присвояване и преразпределяне между новите концесионери (концесиите за тютюневите лавки).

На другия полюс на скалата откриваме **takeover**, т.е. безкръвно, но все пак насилствено присвояване и/или преразпределяне с държавни средства на собственост или на предприятия. (По-долу ще разкажем как мафиотската държава поглъща цели сфери в икономиката.)

5.9. СРЕДНИТЕ СЛОЕВЕ НА ВЛАСТОВАТА ПИРАМИДА В МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА: „НОВАТА НАЦИОНАЛНА СРЕДНА КЛАСА“ – СЪСЛОВНИ ЧИНОВНИЦИ, ПРИДВОРНИ ДОСТАВЧИЦИ

Проблемът е дали възникващата мафиотска държава ще успее да създаде такава социално-съсловна свръхкоординирана система, която заедно с управляваните, при избори, осигуряващи по-голяма, отколкото при диктатурата свободна, да гарантира запазването на новия авторитарен режим. Има социологически процеси, чиито корени са по-дълбоки от институционалното ограничаване на критичните прояви и изразяване на мисли, които са в състояние

да консервират автократичния режим. Докато автократията като политическа форма е „централното силово поле“, **централните социални групи** евфемистично и пропагандно бяха наречени „национална средна класа“. Навремето, при социалистическата демокрация, това определение имаше по-скоро отрицателно значение, но така е и днес. Естествено, „националната средна класа“ се разбира като общност от автономни, относително състоятелни граждани, които не контролират властта. Но епитетът „национална“, напротив, сочи идеологически и ценностно затворена, обсипана с привилегии, организирана като армия социална група, като встъпването или изключването от нея се регулира от възраждащата се номенклатура, която обаче този път не е свързана с партията, а с приемното политическо семейство. Днес започват да се оформят двете опори на тази, съществуваща в мечтите на властимащите, национална средна класа.

Едната опора са „съсловните чиновници“, а другата – „придворните доставчици“. Към тези две съсловия, които са средствата, гарантиращи функционирането на автократичния режим, се приспособява цялото институционално преустройство. **„Новата национална средна класа“ всъщност е подчинен социален слой от васали с ограничена интелектуална, пазарна и икономическа свобода.**

5.9.1. Съсловните чиновници

Първата стъпка беше централизираното държавно управление и ликвидираните на обществени автономии, форми на териториалното местно и градско, на университетското, в средното образование, на научното и културно самоуправление, както и на свободата на управление на държавните СМИ. Централизираната държава, като завоюва териториите на либералната демокрация, защитени с права, свободи и автономии, ликвидира институционалната автономия на държавните чиновници, на интелегентите на държавна служба и на другите групи интелегенти, дотогава извън кръга на служещите, но оказващи сериозно влияние върху общественото мнение, и се зае да ги включва в съсловните чиновници, да ги маргинализира и да ги изолира в „гето“.

Общата чистка бе началото на превръщането на интелегентите на държавна служба в съсловни чиновници, често съпроводвана с кампании за стигматизиране и криминализиране. Непрекъснатото обединяване и премахване на учреждения, с което бе направено рязко съкращаване на финансирането на тези области, само подпомогна масовите уволнения

Втората стъпка беше **принудата** интелегентите на държавна служба да **се включат в професионалните съсловни камари**. Но би било **погрешно да говорим за корпорации** във връзка с намиращата се в процес на създаване система на държавната служба, доколкото корпорациите, които съществуваха в класическата си форма в корпоративните режими преди Втората световна война, наистина ограничаваха конфликта между труда и капитала, но все пак бяха опора на властта, тъй като притежаваха определени позиции за преговори с нея. В Унгария съсловието на чиновниците, членове на контингента на служещите, няма особени привилегии, за тези хора това е единствено правото да получат работа в държавната сфера, докато онези, които не принадлежат към този слой, са лишени от такава възможност. Етичният кодекс обобщава под формата на катехизис нормите за поведение, т.е. за лоялност на онези, които не са членове на политическото семейство. Самите съсловни чиновници **имат съсловни предимства, но нямат съсловна свобода**. Те не са „средния слой благородници“ от времето на феодализма, които имат гарантирани права, произтичащи от тяхната позиция, а приучени да спазват казармена дисциплина членове на съсловието или укротени интелегенти, превърнали се в чиновници.

В мафиотската държава васалното положение на незащитените, изложени на произвол, принудени да се подчиняват социални групи не е свързано със статут на васали. Това ограничава адекватността на метафоричното сравнение с феодализма, дори то да е направено, за да се изяснят нещата. В същото време при интелегентите, принудени да се обединят в различни професионални камари, васалното положение им придава и определен васален статут. За разлика от професионалните камари в цивилизования западен свят (дори членуването в тях да е задължително), които преди всичко се занимават да създават качество, т.е. защитават потребителите, а

също така се опитват да ограничат пазара, **камарите в мафиотската държава са организации, създадени от държавата за гарантиране на лоялност**. Например, от текста на адвокатската клетва е премахната онази част, която се отнася до запазване на тайната, но затова пък между другото се появи фразата „изпълнява задължението си за благо на унгарската нация“, която звучи доста абсурдно, ако например предположим, че понякога на адвокатите трябва да защитават интересите на своите клиенти тъкмо срещу унгарската държава. Но жанрът на етичния кодекс също е достатъчно гъвкав, за да може, фактически облечен в юридическа форма, да бъде основа за всякакъв произвол.

Всъщност професионалните обединения са транзитни ремъци, те нямат позиции за преговори, а са само формални рамки за рекрутиране. Обаче тези организационни форми, т.е. семейната, кланова мафиотска организация и нейните разклонения надолу, съсловие то на тези, които не влизат в класата на най-привилегированите, т.е. на „ссловните чиновници“ и на „придворните доставчици“, **се различават и от формите, присъщи на левите тоталитарни диктатури** от миналото. Тогава от тях нямаше нужда, защото нямаше други рамки освен партията-държава, а официалните профсъюзи отчасти изпълняваха функцията за съдържане и за контрол. Докато днес в Унгария, а в различна степен и в много от посткомунистическите режими, които не са в Европейския съюз, има области, недосегаеми за организирания престъпен „надземен“ свят и на неговите подчинени. Физически режимът не е затворен, както бяха комунистическите режими в миналото, защото тогава не беше възможно да напуснеш държавата, а освен това режимът контролираше всички сфери на живот. Достатъчно е да си припомним статута от миналото на „обществено опасните паразити“: социалистическата държава не само определяше, кой може да заеме един или друг пост, не само регулираше условия за издигане в службата, но не позволяваше на никого да се укрие от системата, в която всеки имаше свое предварително определено място. Тоталният контрол обхващаше цялото общество. Разликата е, че посткомунистическата мафиотска държава се интересува само от основните възли за вземане на решения и за осъществяване на сделки, а също така от мрежите, които обхващат обществото.

Третата стъпка е продължаващото и сега **установяване на непосредствен контрол върху процесите на набиране** на новата номенклатура. С преобразуването на системата на висшето и на средното образование в тази система се включват и каналите за мобилност в близкото бъдеще. Сериозно се променя и редът за попълване на „новия национален“ **политически и държавен служебен елит**. От 90-те години непрекъснато расте ролята на църковните гимназии при подготовката на хуманитарния елит. През последните години Католическият университет „Петер Пазман“ има почти изключителна роля при подготвянето на млади юристи за контролираните от ФИДЕС властови учреждения, например прокуратурата. Сега, когато ФИДЕС е на власт, дойде време да се откаже от мерките, които бяха задължителни, докато беше в опозиция и да се създаде висше учебно заведение, което да отговаря на моделите за кариера в държавните служби, които имат съсловен характер. Това е целта на новия **Национален университет за държавна администрация**, създаден със сливане на бившия Институт за държавно управление, отделен от института „Корвин“, с Института за подготовка на офицери за полицията и на Университета за национална отбрана „Миклош Зрини“. И за да няма никакви съмнения за духа на това ново учреждение, то бе настанено в сградата, в която преди Втората световна война се намиреше офицерското училище и от която трябваше да се изнесе намиращият се там Музей за естествени науки. Това е символичен израз на военната етика на създавания ред, неговият служебно-надзорен характер. Сега в новия университет ще обучават бъдещите членове на единното съсловие на съсловните чиновници от работещите в тайните служби до лицата, от офицерите до служещите в държавното управление, които ще се превърнат в звена на вериги за властово подчинение, осигуряващи казармения ред. Очевидно в бъдеще ще има кръг от държавни длъжности, на които ще бъде възможно да бъдеш назначен само ако имаш такава диплома. Следващите стъпки е възможно да бъдат логично предвидени заради философията на авторитарната власт. Това е Менделеевата таблица на логика, в която, когато има възможност, празните квадратчета рано или късно се запълват. Засега, като начало, на Националния университет за държавната администрация бе даден монопол за преподаване на определени

предмети, забранени в другите университети. Сред тях са „науките за държавата“ – като ги монополизират, опитват се да отслабят юридическите факултети на другите университети, независимо от техните протести. Въпросът какво представляват „науките за държавата“, разбира се, не е научен, а е свързан с кадрите: каквото и да са тези науки, диплома, че са овладени, ще издава само Националният университет за държавна администрация, а без тази диплома няма да е възможно да се заемат определени държавни длъжности заради принципа „вземайте държавни служители само от училището за еничари“. В обосноваването на законопроекта, внесен през юни 2015 г., недвусмислено е посочена „целта на внесените поправки [...] е само в Националния университет за държавната администрация да бъде възможно да се организира и провежда висша образователна дейност за подготвяне на държавни служители в сферата на науките за държавата и на държавното управление, спазването на законите, военната наука, националната сигурност, а също така за международните и европейските административни служби“.

5.9.2. Придворните доставчици

Съсловието на придворните доставчици се създава като втора опора на новата национална средна класа; то фактически е единствен изпълнител на всички поръчки, които по някакъв начин са свързани с държавата, а също така има възможност спокойно да гради организирания престъпен „надземен“ свят за сметка на голяма част от европейските финансови източници за развитие. Това още веднъж демонстрира, че са погрешни паралелите с различните форми на социалистическа диктатура, тъй като там не се раждаха частни състояния, натрупани с помощта на държавата, а за номенклатурата от онова време бяха много по-характерни семейните връзки. На свой ред мафиотската държава представлява организирано приемно семейство. Това е националният „семеен модел“, който е реализиран от партията ФИДЕС. В мафиотската държава приемното семейство контролира все по-широки сфери на частната икономика. Средствата, които се използват, са много разнообразни.

След като бяха приети законите за обществените поръчки и за държавните инвестиции с особено обществено значение, които позволиха играчите в икономиката да бъдат произволно избирани, вече нямаше какво да се крие, тъй като сега **мафиотските методи се превърнаха в законен начин за действие**. Резултатът е, че по парадоксален начин обществените поръчки и европейските средства правят възможно бързото и едромасабно формиране на съсловието на придворните доставчици. Едни се издигат, други биват дискредитирани, икономическата конкуренция се заменя с придворни концесии или с икономически остракизъм. Мигновено възникват мегафирми, свързани с ФИДЕС, като например фирмата Vegyűrszer по време на първото правителство на ФИДЕС и фирмата Kőzger след 2010 г., които, заедно с подизпълнителите си, образуват васална стълбица. Забранителните директиви позволяват на чиновниците на по-ниски равнища да вземат решения, да се ориентират. Така максимален брой участници на пазара биват подчинени на контрол от страна държавата и е наложен свръхкоординиран ред, който обхваща придворните доставчици. Става дума не за проста, обичайна корупция, тъй като тя не се стреми към изключителен и пълен контрол върху ресурсите. Логиката на мафиотската държава е различна: така, както организираният престъпен подземен свят не допуска на своята територия други рекетъори, така и мафиотската държава се стреми да прекрати „прехраната“ на независимите и особено на критично настроените предприемачи и фирми от източниците, зависещи от държавата. Затова в случая със средствата, които държавата контролира или върху които тя има влияние, вече няма конкуренция, няма безпристрастност, но още повече, че са създадени законови рамки за индивидуален подход при раздаването на държавна милостиня. Това е съществена предпоставка за ориентиране на актьорите в икономиката и за принудата да приемат новите правила. Ако някой не спазва правилата, диктувани от мафиотската държава, позицията на „аутсайдер“ не само прави безнадеждни всички опити да се получи достъп до източниците за финансиране, но и принуждава наивните предприемачи да правят невъзстановими разходи.

5.9.3. ЗДРАВИНАТА НА „НОВАТА НАЦИОНАЛНА СРЕДНА КЛАСА“; ПОТИСКАНЕ НА СЪПРОТИВАТА

Здравината, стабилността на тази социална група, е много по-различна, отколкото при отделните избиратели. Тези, които са получили някакъв пост благодарение на механизма на контраселекция на властта, вече има какво да губят и това ги привързва към новия режим.

Членовете на чиновническото съсловие получаваха постовете си не заради професионални знания, а заради изискваната от тях безусловна лоялност. Така изчезват професионалната етика, достойнството на държавния служител, когато той сметне, че за да има успех са достатъчни професионални знания и политически неутралитет. Постът, който е получил заради знанията си, се превръща в длъжност, която му е дадена по милост и всеки момент може да му бъде отнета. Резултатът е, че държавният служител е заинтересован режимът да бъде запазен, защото за него всяка промяна е материален риск. Необходимостта от преодоляване на чувството, че не си защитен, се крие в подчиненото състояние, то засилва импулса за отъждествяване с режима, благодарение на което в този социален слой се стабилизира **броят въодушевени привърженици на правителството.**

Смяната на кадри в професионалния апарат и на независимите до днес постове, заемани от интелегенти, силно се различава от вълните на ротация, съпровождали предишните смени на правителства: първо, със своята масовост, второ, със степента на изискваната политическа лоялност, заместили на заден план съображенията, свързани с професионализма, трето, с изискването да се спазва дисциплина от казармен тип, и накрая, четвърто, за уволнените работници са затворени вратите на всички учреждения, свързани с държавата, което още по-силно укрепва дисциплината сред онези, които са запазили работата си. Последният феномен може да се смята за реално или виртуално включване на служителя в списъка на забранените, на политически стигматизираните, като последиците са пълно отстраняване от сферата на държавните служби. Познаваме подобни забрани от времето на комунистическия режим.

Дисциплината на останалите след пресяването служители укрепва от съзнанието за огромната разлика на доходите, които те

получават сега и които биха могли да получат на свободния пазар на работна сила благодарение на собствените си способности. За съсловието на придворните доставчици размерите на възможните загуби или печалби може да са цяло състояние. Ако добавим и усърдието на неофити на „прозрелите“ по-възрастни поколения, ще излезе, че не бива да подценяваме **силата на пробуждащото се национално самосъзнание в това поколение**. Както арматурата в железобетона, тази област на сливане на волята на отделните представители на социума, в която за членовете на съсловията здраво са свързани идеологията, програмата и материалното положение, е недостъпна за допитвания до общественото мнение. Представителите на това съсловие си въобразяват, че членуват в националната средна класа, пък и те самите го вярват, макар в действителност да са само съставни части от свърхкоординирания, васален ред с чин „от подофицер до офицер“.

Консолидирането на мафиотската държава означава, че покорните може да бъдат въввлечени в режим, контролиран от приемното политическо семейство, макар в различни бонусови категории. Затова не бива да подценяват перспективите за консолидиране, защото този **режим е готов да прощава и да приема**, макар и не с нормите, които обикновено имаме предвид, като употребяваме този израз. Разкайването и приемането са свързани с определени семейни правила, задължения и възнаграждение. С тях се удостояват мнозина, които изглеждат чужди на режима: бивши комунисти, работили в тайните служби, съгрешили интелигенти, стъписани културни дейци, онези, които навремето са смятали, че са самостоятелни предприемачи.

5.9.4. Най-голямото престъпление – да не си лоялен

В мафиотското семейство на организирания престъпен подземен свят има само едно престъпление, което се наказва: липсата на лоялност. Това се е отнасяло за все по-голям кръг обществени, политически, държавни и икономически постове, попаднали под влиянието на организирания криминален „надземен“ свят. Лоялността е задължително условие при назначаване или за получаване на част от печалбата. Тези, които искат да скъсат с режима или да му се

противопоставят, могат да бъдат подложени на репресии за нещо, за което не е възможно да бъдеш наказан в едно демократично общество и със средства, които не биха могли да бъдат използвани в демократични условия. В резултат от ограничаването и ликвидирването на демократичните институции и от създаването на патронажно-клиентелистски отношения властта разполага с недостъпни в условията на действаща демокрация средства за принуда към мълчание и покорност. Те най-вече са свързани с материалното положение на хората, на което е възможно да се влияе изцяло и за дълго време. Практиката показва, че жертвите на насилствено нанесени материални щети мълчат, тъй като иначе може да им се случи нещо още по-лошо. А ако все пак проговорят, могат да го направят само в СМИ, чиято аудитория е малка част от населението.

Управлението на страната е мафиотско – сочи го и фактът, че **не е възможно да излезеш от системата по собствено желание и без последици**. Всеки, който веднъж е влязъл в политическото семейство или е бил нает от него, ще бъде освободен от главата на това семейство, или ще бъде преследван навсякъде, където и да го запрати съдбата. Които и да са тези хора, дори да са президенти на републиката, министри или депутати, издигнати от политическото семейство, те всички знаят какво ще последва, ако се съпротивляват на семейството или се опитат да излязат от него. Това няма да е само загуба на определени предимства, но може да е и пълна материална катастрофа. Премахването на статута на защитен от бивш член на политическото семейство означава не само разрешение, но и буквално задължение той да бъде „отстрелян“.

Тъй като единственото престъпление е липсата на лоялност, ако членовете на приемното политическо семейство извършат някакви други противозаконни или аморални действия, в организирания престъпен „надземен“ свят те остават ненаказани. При това няма значение какво точно се е случило: корупционно престъпление, разобличения вътре в семейството, фалшифициране на официален документ или насилие (в обичайния смисъл на тази дума), извършено в семейството. Ако общественото мнение рязко се обърне срещу извършителя или това, което е направил, получи силно негативна международна оценка, той може да бъде пожертван, но и може да бъде сигурен: **политическото семейство няма да го остави**.

В краен случай, по аналогия със системата на защитените свидетели, може да му позволят да започне начисто на друго място, като го отстранят от сферата, която се следи от общественото мнение. Но само в случай че е лоялен. Това е силата на режима: той не дава своите „на чуждите“. И за онези, които знаят какво заплашва човек, ако се съпротивлява, или колко е защитен, ако е приспособен към режима, и в същото време виждат, че организираният престъпен „надземен“ свят укрепва и разширява контрола си над обществото, изчезва не само всяка възможност, а и рационалният смисъл за съпротива. Неслучайно терминът „**фамилна аморалност**“, въведен от Банфийлд, който характеризира пропитите от мафиотски обичаи отношения сред бедното население на Южна Италия, може да бъде използван и за характеризиране на правилата и на моралните норми, регулиращи поведението на приемното политическо семейство в мафиотската държава. Не можем да сме отговорни и да проявяваме солидарност към аутсайдерите на семейството/нацията. А който не издържи тези патронажно-клиентелистски отношения, изключващи меритократичната конкуренция, или не иска да се примири с тях, в краен случай може да напусне семейството, стига да има такава възможност. Вече стотици хиляди работят в чужбина и много от тях – задължително поради материални причини, а защото не искат тяхната професионална или бизнескариера почти изцяло да зависи от това дали са лоялни към властта.

Вътре в Евросъюза властта все пак няма възможност да се възползва от добре изпитаните средства на класическите диктатури. Затова не е ли по-добре, ако елементите, които създават проблеми, да не ни се мотаят в краката, тук, в родината? Дали властта се безпокои, че заминават способните, които се търсят на международния пазар? Струва ли си да се затварят границите, щом режимът и така е стабилен? Тъкмо по тези причини, макар мнозина да мислят, че все някога страната ще стигне до прага на социален взрив, това едва ли ще се случи. Защото онова, което се случва сега, е **чувствително, утилитарно равновесие между възнаграждение и насилие**. Средствата за заплахата се използват балансирано. Въпреки че мафиотската държава изглежда емоционална, всъщност не е така, тя само целесъобразно рационално използва емоциите на другите. Тя не унищожавя, а само лишава от статута на независим инте-

лектуалец, от бизнес, от родина... Засега това не се прави, тъй като в някои източни посткомунистически варианти на мафиотската държава, където **прагът за насилие** е много по-нисък, отколкото в Европейския съюз, политическите опоненти лесно може да идат в затвора, а опитите за убийство също не са редки.

5.10. НЕПОСИЛНИТЕ ДАНЪЦИ КАТО ИКОНОМИЧЕСКА ПОЛИТИКА: СИСТЕМАТА ОТ СПЕЦИАЛНИТЕ ДАНЪЦИ

Представите на ръководителите на мафиотската държава за характера на властта на бъдещото общество са свързани със създаване на нов национален слой собственици и на средна класа – от магнати до дребни предприемачи – с еднозначна субординантна организация. Привиква им се елитна социална група, чиито членове са амбициозни, харесващи и създаващи реда, обединени са от стремеж към ред и вяра, и не се отклоняват от правилния път. Тази създавана социална група, която е в центъра на политиката на ФИДЕС наистина по-лесно може да бъде сплотена с ценностите, обозначени в лозунга „бог, родина, семейство“, отколкото с бившите, алтернативни, либерални ценности. Състоялата се в миналото „попява“ в столицата на провинциални момчета от общезитието сега е смятана за грешка на младостта и за лекомислие. „Ръководителите на ФИДЕС се произлезли от издигнат слой провинциални интелегенти и полунинтелигенти, които са съхранили класическите унгарски консервативни ценности. Не защото са били теоретично добре подготвени консерватори, а защото, в провинциалното общество тези ценности са били задължителни, попивали са ги с майчиното мляко. [...] Освободили се от правилата на неолибералното мислене, донесените домашни ценности са започнали да се издигат на повърхността от дълбинните слоеве на душата им“ – обяснява тази „промяна в душите“ Дюла Телер, един от идеолозите на ФИДЕС. Но би било погрешно да мислим, че днешната им реторика е само лакировка, мимикрия, въпреки че тя впрочем може да е много цинична. Семейното им забогатяване хармонично се вписва в рамките на оч-

ертаните по-горе представи за обществото, и в душата си те дори го оправдават, като си представят, че са „благородни разбойници“, постигнали това, което им се полага. Разбира се, в приказките на най-малкия син е било по-лесно да получи половината царство, защото не е бил обвързан с разните досадни формалности на правотова държава и на правилата за конфликт на интереси. Само ако го разберем, бихме могли да интерпретираме икономическата политика на ФИДЕС.

Циклите на икономическата политика на **социалистите**, които бяха уродливо продължение на цикличността от времето на плановата икономика, бяха **редуване на равномерното оросяване на повърхността с бюджетни средства с рестрикционни мерки, действащи по принципа на косачката** – нещо, което либералите не можаха да предотвратят въпреки всичките си усилия. Раздаването на средства, което не стимулира ръста на икономиката, а е предназначено за привличане на електорат, изчерпи източниците на стабилно, устойчиво развитие, а рестрикционните мерки, които не са съпроводени от реформи, едва ли биха могли да допринесат да се създава модел на ефективна рационална икономика. Областите, в които преди 2010 г. бяха въведени сериозни системни реформи, може да се преброят на пръстите на едната ръка: създаването на частни пенсионни каси, реформата на висшето и отчасти на средното образование, и създаването на професионална армия.

На икономическата политика на партия ФИДЕС, която е подчинена на властови съображения, е присъща **комбинацията от целенасочени субсидии и изнудване**. При икономическата политика на социалистите групите бенефициенти на раздаването на бюджетни средства и жертвите на рестрикционните мерки бяха, така да се каже, неутрални, социално статистически категории: при възможност даваха на всички, а ако под натиска на външни обективни причини бе необходимо да се взема, докато бе възможно, вземаха от учреденията. В политиката на ФИДЕС субсидиите и отнемането на средства се мотивират идеологически и се поднасят по съответен начин. Субсидиите – данъчни облекчения, старият и новият план „Сечени“, осъществяващи се със средства от Европейския съюз – служат за „здравословно умножаване на нацията“, за „съхраняване на нацията“, за укрепване на „националната хрис-

тиянска средна класа“, т.е. на политическото семейство в широкия смисъл на думата.

С въвеждането на плосък данък, т.е. засега все още не конкретно, не насочено към отделни лица, а към социални групи преразпределяне на доходите в полза на висшите слоеве на населението, ФИДЕС проби дупка в бюджета на сума около 600 милиарда форинта (2 милиарда евро). Успяха донякъде да я компенсират с рязко съкращаване на държавите разходи на големите разпределителни системи: общините, социалното осигуряване, здравеопазването, образованието и културата. Така започна идеологически мотивираното разграбване на част от личните спестявания.

За да бъдат иззети спестяванията в частните пенсионни каси, беше необходимо да разбунят страстите с твърдението, че частните пенсионни каси „губят пари на борсата“. И тъй като кампанията, криминализираща касите, не беше достатъчна, в ход бяха пуснати средства за заплахи и шантаж на членуващите в касите – прозвуча заплахата, че ще бъде изгубена държавната пенсия, а запазването на членството в касите беше технически затруднено. Тези средства позволиха да се гарантира *присвояването* от държавата на голяма част от имуществото на касите на обща стойност 300 милиарда форинта. Средствата, които държавата открадна, отидоха отчасти за намаляване на държавния дълг, а отчасти за запушване на дупките в бюджета. Същността на специфичния характер на ограбването на частните пенсионни каси беше, че в този случай вероятно техните членове преживяваха много по-непосредствено и емоционално загубите си, отколкото при други, косвени грабежи. И все пак, въпреки че ограбването на спестяванията на членуващите в частните пенсионни каси мина без особен обществен протест, с пострадалите се „разплатиха“ с неясното обещание в бъдеще да получат държавна пенсия.

5.10.1. Някои типове извънредни данъци до 2010 г.

Специалните данъци се появиха в Унгария още по време на смяната на режима. Държавното изземване на средства, наречено след смяната на режима „извънредни данъци“, създаваше целеви (earmarked) източници за реализиране на важни отраслови цели.

Отделни министри, които разбираха, че не са в състояние всяка година по време на дискусиите за бюджета да извоюват тези източници, се постараха да получат съгласието на Парламента за създаване на автоматично функциониращи ресурси за субсидиране. Но тези данъци като цел, сфера на действие и обем, рязко се различаваха от системата, който се появи след 2010 г. Определен тип бяха данъците, придадени към определени целеви фондове, като сякаш ги подхранваха. Да разгледаме няколко примера как конкретните социални цели предизвикаха създаването на затворени вериги за финансиране с въвеждането на ред нови извънредни данъци, като сега няма да говорим за частично отделената от бюджета система на пенсионни, медицински вноски и помощите за безработни, които от средата на 90-те години се осигуряват от Фонда за пазара на работна ръка, обединил няколко различни фонда, и за програмите за обучение на възрастното население.

През 1989–1998 г. функционираше поддържаният за сметка на част от акцизите върху горивата **пътен фонд**, който трябваше да реши проблема, появил се поради липсата на обособени, подаващи се на стабилно планиране и осигуряващи амортизирането, средства за разширяване и експлоатиране на пътната мрежа. Поради това финансирането на свързаните с пътната мрежа проекти се осъществяваше с ритъм на циклично редуване на рязко ускоряване и на спиране. През 1999 г. по време на първото си правителство ФИДЕС премахна пътния фонд, за да получи средства, които би могла да използва свободно за други цели.

Причината за създаването на **Националния културен фонд** през 1993 и на **Иновационния фонд** през 2004 г. беше стремежът да се използва, редом с институционалното финансиране, и по-гъвкавото програмно финансиране, като решенията в механизма на неговите конкурси се вземаха от автономни органи. За попълване на първия фонд бяха въведени данъци върху промишлените отрасли за производство на технически средства за разпространяване на културни продукти, а за втория – върху средните и едри предприятия. Прилагането на тези необходими методи за финансиране се оправдаваше с това, че по време на дискусиите за бюджета в парламента финансовите средства лесно се преливаха към учреждения, притежаващи силни позиции в преговорите, а също, за да бъдат повише-

ни заплатите на държавните служители и за увеличаване на пенсиите, което предполагаше непосредствени политически изгоди.

Данъкът върху банките, който преди 2005 г. бе 24% от печалбата на финансовите учреждения, за разлика от 16% за всички останали предприятия, вече демонстрираше разликите между отделните сектори. Според доводите на министъра на финансите това допълнително финансово обременяване бе наложено на сектор от икономиката, в който „голяма част от увеличилите се печалби бе постигната не за сметка на собствени усилия и собствена дейност, а благодарение на външни обстоятелства, отчасти с парите на данкоплатците“. (Тук министърът наежда за щедрите държавни субсидии за компенсиране на част от разходите за изплащане на лихвите по ипотечните кредити, въведени още от предишното правителство, съставено от партия ФИДЕС, които увеличиха печалбите на банките.) Така нареченият „данък Робин Худ“ предвиждаше специален данък от 8% върху големите фирми за снабдяване и търговия с енергия, който би могъл да бъде използван за компенсиране на високите цени на парното и за модернизиране на системите за отопление. Очевидно е, че става дума за вътрешносекторно кръстосано финансиране, с което правителството на социалистите (либералите излязоха от коалицията през 2008 г.) се опитваше да помогне на най-малко материално защитените групи жители в панелните микрорайони. Правителството се опитваше да примири общественото мнение с особения характер на тези финансови задължения, нарушаващи общия принцип „вземаме от всички“, като обяви, че този данък е временен. Така данъкът за банките щеше да бъде премахнат след две, а данъкът „Робин Худ“ – след три години, ако през 2008 г. не се беше разразила световната финансова и икономическа криза. Въпреки че нито размерът, нито целта на тези допълнителни плащания не бяха мотивирани от някакъв частен, но стилизиран като общ интерес, предназначен да бъдат изтикани и разорени противниците, идеологически-пропагандното название и обосноваването на тези данъци все пак предвещаваха криещата се в прилагането им опасност и антипазарна насоченост. Подчертаването на временния характер на тези данъци предизвикваше неприятни асоциации – достатъчно е да припомним заглавията на статиите от вестник „Веспреми напло“ от 1983 г.: „Офицерите от

временно намиращите се в нашата страна съветски войски ще получат собствено жилище“.

5.10.2. СИСТЕМАТИЧНАТА ЕСКАЛАЦИЯ НА ИЗВЪНРЕДНИТЕ ДАНЪЦИ СЛЕД 2010 Г.

Финансовото изземване на средства под формата на извънредни данъци, които гарантират бюджетно равновесие, по принцип съществуваше не само като идеологизирано изнудване-наказание. Правителството на ФИДЕС, което се сблъска с необходимостта да изпълни предписанията, предвиждащи за Унгария процедура, наложена заради прекомерния дефицит и изискващи конкретни темпове за свиване на бюджетния дефицит под 3% от БВП, не можеше без компенсация да започне изпълнението на единственото си предизборно обещание: голямо и радикално намаляване на данъците. Без въвеждането на извънредни данъци това веднага би направило бюджетния дефицит 6–7%, току-що свален с много усилия до 4% от правителството на Байнаи. Освен това елементарният политически интерес принуждаваше ФИДЕС да запази и да награди своята основна потенциална социална опора, „националната средна класа“, като най-бързото средство за това беше въвеждане на плосък данък върху доходите на физическите лица. А компенсиранието на непостъпилите заради това огромни средства в бюджета беше реализирана вече с широка система от „кризисни данъци“. Новото правителство просто се възползва от данъчната структура и реторика, наследена от правителствата на Дюрчан и Байнаи, като запази дори надеждата, че „кризисните данъци“ ще са временни, но веднага разшири тяхното приложение. Появиха се четири вида кризисни данъци, подчертано насочени към определени отрасли в икономиката (финансовия сектор, енергетиката, телекомуникациите и мрежата магазини за търговия на дребно), в които чуждият капитал имаше високо участие. Като се възползва от настроенията против банките, засилили се в целия свят след кризата от 2008 г., правителството на Орбан подчертаваше наказателния характер на извънредните данъци във финансовия сектор. (Макар че в Унгария наложило се спасяване на банките се извърши от западните банки-майки и не струваше нищо на Унгария.)

Още тогава беше ясно, че икономическата политика на ФИДЕС не е нищо друго, освен непрекъсната борба между антропо-морфизираниите сили „изграждане на нацията“ и „разрушаване на нацията“: с извънредни данъци се облагат банките, „които имат свръхпечалби“, телекомуникационните компании, фирмите в енергетиката, комуналните предприятия, мултинационалните компании, „които изнасят печалбите си в чужбина“, „производителите на хамбургери“, които продават храна „вредна за здравето“. Тези акции имат сериозна обществена подкрепа, тъй като след смяната на режима обикновените хора чувстват, че докато големите системи за потискане (еднопартийната система, монополът на държавната собственост) бяха унищожени, все още са запазени малките системи за потискане и подчиняване, които определят всекидневния живот. В материално отношение гражданите са (стига това да е възможно) още по-незащитени от бюрокрацията, от предприятията за комунални услуги и от банките. Това чувство за неопределеност и фрустрация **беше възможно да се трансформира в емоции, поддържащи и легитимиращи правителствените мерки за събирането на извънредните „данъци“.**

„Днес данък печалба и „общите и нормативни плащания“ на малкия бизнес е едва 37% от всички вноски на субектите в икономиката“ – пише бившият либерален министър на икономиката Йщван Чилаг и продължава: – „По-голямата част, 67% от това, което внасят предприемачите, са вземания, наложени на отделни фирми, на групи предприятия, т.е. те „са индивидуално скроени“. Няма нужда да казваме, че целта на тези вземания, които не са предсказуеми, не съвпада с общите условия, както и целта на анулирането на общозадължителните финансови вноски е произвол без граници.“ Когато дойде на власт през 2010 г., ФИДЕС „обеща да премахне една трета от несъществуващите 52 различни данъци, но според данните на Националната данъчна и митническа служба от юни 2014 г. те са се увеличили на 72. Ако добавим и новите видове финансови вземания, обявени в бюджета за 2015 г., техният брой е нараснал двойно“.

Характерна черта на извънредните данъци е, че увеличаването на приходите в бюджета никога не е единствената им цел. Някои имат, от гледна точка на приходите в бюджета, минимално значение

и само нанасят вреда на лицата и предприятията, които са непосредствено засегнати. Затова е толкова интензивна идеологизираната, войнствена, стигматизираща правителствена информационна политика, която съпровожда въвеждането на тези данъци. Реалните цели на тези данъци, освен увеличаване на приходите, може да са и политически мотивирано наказание, изхвърляне от пазара, желание някой да бъде в по-неизгодно положение в сравнение с предприятия, свързани с политическото семейство; подготовка за купуване или одържавяване, идеологически цели, цели, свързани с приоритетен за властта начин на живот или която и да е комбинация от тези цели. Важно е, че освен за увеличаване на приходите в бюджета, всичко останало служи не на легитимните цели на цялото общество, а на целите за укрепване на властта и на обогатяване на приемното политическо семейство.

5.10.2.1. Основни типове извънредни данъци

- Един от наказателните данъци, „скроени индивидуално“, беше въведен през 2010 г. **98% извънреден данък върху обезщетението на държавните служители и на длъжностните лица при уволнение**, който има обратна сила от 2005 г. и е замислен като политическо отмъщение. Конституционният съд анулира обратното действие на закона, който все пак нанесе удар на държавните служители, уволнени след смяната на правителството. След като спадна вълната на чистките, правителството намали този данък на 75%. Той, между другото, донесе нищожни приходи, но създаде възможност да се компенсират загубите на собствените сътрудници при преминаването на нова длъжност при индивидуално решение.
- **Данъкът върху рекламата** беше въведен след относителния успех на усилията на ФИДЕС да придобие двата големи частни телевизионни канала. Бизнес структурата на дуета олигарси Шимичка-Нергеш успя, с предизвикваща и до днес съмнения сделка, да включи TV2 в сферата на своите интереси, но не можа да го направи с канала RTL Klub. Дотогава аполитичните, неутрални към смените на правителствата информационни програми на един от развлекателните канали, TV2, бързо започнаха да обслужват правителствената комуникационна

политика, но това не се случи с канала RTL Klub. Промените в прогресивния данък върху рекламата, въведен за усмиряване и изтласкване, бяха определени така, че RTL Klub, чийто дял от всички приходи от реклама, попадащи под действието на този данък, е 16%, внасяше 54% от бюджетните доходи. Данъчната тежест върху RTL Klub по отношение на ценовите доходи е най-висока – 15%. За сравнение аналогичният показател при канал TV2 е 11%, но, докато RTL Klub не получава държавни поръчки за реклама, загубите на TV2, оказал се в кръга на политическото семейство, се компенсират с лихва с приходи от спонсорска рекламна подкрепа от държавата. Освен това законът беше променен така, че приятелският канал въобще не плати данък за 2014 г.

- Рязко увеличеното през 2015 г. **заплащане за контрол върху веригите магазини за стоки за потребление** само донякъде засягат веригата унгарски магазини СВА и Соор, на които въобще не се налага да плащат, докато за хипермаркетите и с намаление магазините повишаването на плащането за контрол над веригите магазини е с по-голяма тежест, отколкото е кризисният данък. При доходи над 300 милиарда форинта **размерът на предишното заплащане се увеличава шейсет пъти**. Това означава, че например задълженията за плащане на „Теско“, верига магазини с най-голям търговски оборот – с приблизително 600 милиона форинта – се увеличават приблизително до 12 милиарда форинта, а най-големите супермаркети ще трябва да платят общо около 20–35 милиарда форинта. Плащания, които може да са равни на нула, ако годишният оборот е по-малък от 500 милиона форинта, а след това се качва стъпаловидно с 1 на хиляда и достига 6% при оборот над 300 милиарда форинта, е възможност за дискриминиране на чуждите търговски вериги в сравнение с унгарските. И макар общият оборот на веригата Соор, чиито собственици са унгарци, а също и на веригата СВА, която подкрепя организирани от правителството „мирни маршове“, и на други фирми, е само три четвърти от оборота на „Теско“, това, че те действат на принципа на франчайзинг, фактически ги освобождава от задължения, за разлика от „Теско“, която за данъчните служби е една фирма.

- Плащането за контрол на веригите магазини е само една от мерките на правителството в неговата „борба за национално освобождение“ против мултинационалните вериги супермаркети. Предходните мерки не постигнаха набелязаната цел. Сред тях бяха **кризисният данък**, а също така приетият през 2012 г., но валиден едва от 2015 г. закон, наречен „плаза-стоп“, според който за строеж и разширяване на универсални магазини с площ, по-голяма от 400 кв.м, се изисква специално разрешение, което се издава като лична „милост“. Министерство на националната икономика съобщава, че „откакто действа законът „плаза-стоп“, са получени 224 молби за разрешение, в 135 от случаите (60%) е дадено разрешение за строеж, а 89 от молбите (40%) са били отхвърлени“. Това означава, че само от правителството зависи кой търговски център ще получи възможност да разшири инфраструктурата си. Има фирми (например СВА, унгарска верига супермаркети, чието ръководство е в близки приятелски отношения с правителството), на които са били удовлетворени всички искания, но има и такива (например чужди фирми като „Пени“, „Лидл“, „Алди“, „Теско“ и „Метро“), чиито молби са били отклонени. Не е достатъчно да се пречи на разширяването на мултинационалните търговски вериги, правителството се опитва да ги измести от пазара и да създаде условия, които да са непоносими. Затова се използва специално обогатен арсенал от средства. Беше взето решение за затваряне на магазините в неделя (за това ще говорим по-долу), а също така против доставянето на онлайн поръчки по домовете от 10 вечерта до 6 сутринта и в неработни дни, и в неделя. Беше запланирано още:
- от 2016 г. да бъдат затворени магазините с намаления, супер- и хипермаркетите, които работят на места, определени като световно културно наследство;
- да бъдат забранени безплатните автобуси, които се движат от центъра на града до моловете;
- да бъде забранено на магазините да работят през нощта;
- да бъдат затворени или лишени от правото да продават продукти от първа необходимост големи магазини, които две години поред са на загуба;

- според законопроекта от октомври 2015 г. в магазините с площ, по-голяма от 400 кв.м, трябва да има назначен работник на всеки 70 кв.м, което би увеличило два пъти броя работници, които са заети. (По-късно правителството се отказа от приемането на този закон.)

Има също и толкова показателни примери как функционира мафиотската държава, какъвто е този опит с безкръвни средства и с държавна принуда да бъдат сменени собствениците; в резултат правителството иска да види в освободените сегменти от пазара в ролята на собственици не просто „унгарски“ предприемачи, а свързани с Кръстника олигарси и подставени лица. За да няма никакви съмнения по отношение на тези цели, Ласло Балдауф, президент на СВА, заяви: „Сега нашата най-важна задача е да се разширим, като придобиваме магазините на напускащите унгарския пазар фирми, както се случи с магазините „Профи“ и „Мач““. По друг повод той направи следната изповед: „Аз съм голям поклонник на господин министър-председателя Виктор Орбан, лично го познавам и често го посещавам във Фелчут. Слава на бога, господин министър-председателят по-добре от всички знае какво трябва да се прави в страната, за да се възвиси нашата нация и това, което той прави, е много хубаво.“ Преразпределянето на пазара със средствата на държавна принуда бе реализирано под знака на „националното“ знаме, като не бива да се забравя, че делът на унгарските продукти в „Теско“ и „Спар“ въобще не е по-малък, отколкото при унгарските им конкуренти. Нещо повече, „Теско“ осигурява през веригите си, които работят извън Унгария, износ на унгарски продукти за около 65 милиарда форинта.

- През 2015 г. беше въведен **данък върху соларните панели**, които занапред ще се разглеждат като продукция, силно замърсяваща околната среда. Сумата на данъка – 117 форинта за килограм – е два пъти по-висока от сумата на данъка върху акумулаторите. Това предизвика недоумение дори у изпадналия в немилост държавен секретар за охрана на околната среда в предходното правителство на Орбан, Золтан Илеш, който нарече проектозакона на правителството необясним, доколкото в него „се предписва **въвеждане на данък върху соларните панели**, нещо повече, **и върху най-важните компоненти на вятърните генератори и на топлинните помпени**

инсталации. Нещо подобно може да предположи само човек, който няма представа за най-важните принципи за устойчиво развитие и се опитва на всяка цена да изпълни нареждане, идващо отгоре и да докаже, че енергията от възстановими източници е по-скъпа от атомната. Няма смисъл да се питаме защо правителството действа противно на доводите на здравия разум, които намират израз в международните тенденции. Отговорът е в последното изречение на цитираното по-горе, но с уточнение, че е правилно да се каже не просто „атомна енергия“, а „руската атомна енергия“. Сиреч, става дума за сделката с другия автократ – с Путин, в която нито един от елементите не отговаря на изискванията за прозрачност и на правилата за конкурсите за обществени поръчки, достатъчно мащабна сделка, която, ако бъде реализирана, ще е толкова здрава, колкото беше някога „нерушимата съветско-унгарска дружба“, и за десетилетия напред ще осигури благоденствието на политическото семейство. Проектът за разширяване на **атомната електроцентрала в Пакш** на стойност 3000 милиарда форинта ще съответства на тези критерии само ако отслабената руска икономика се окаже в състояние да осигури предварителното финансиране на тази сделка. В тази история опасно се смесват руските геополитически интереси и частните интереси на унгарското политическо семейство.

- От 2010 г. системата извънредни данъци се състоеше основно от **банковия данък** и извънредните **данъци в други отрасли на икономиката**. Заради глобалната финансова криза от 2008 г. данък върху банките беше въведен и в други страни, но той беше много по-нисък от унгарския. Ако в другите страни размерът на този данък се колебаеше между 0.02 и 0.2% от БВП, в Унгария той достигна 0.7% от БВП. Освен това въвеждането на плоския данък върху доходите на физическите лица предизвика постоянен недостиг от 500–600 милиарда форинта, а принудителното премахване на специалните отраслови данъци, изразходването на средствата, отнети от частните пенсионни каси и стремежът да се постигне бюджетен дефицит от 3%, всичко това принуждаваше правителството, въпреки обещанията, да запазва данъка върху банките, като същевременно отвори още едно финансово кранче с голяма пропускателна способност.

От 2013 г. ролята на това кранче изпълнява **данъкът върху финансовите трансакции**. Двете банкови финансови кранчета се оказаха много удобни и защото позволяваха ефективно да се съчетае реториката на борбата за национално освобождение с реториката против банките и bankerите, която още в миналото „беше много успешна“. Правителството дори обеща, че банките няма да прехвърлят тези тежести на гърба на клиентите си и с този предлог продължи да демонстрира войнствена нагласа, като в същото време позитивният баланс на притока на капитали от чужбина се гарантираше изключително благодарение на принудителното капитализиране на унгарските банки, собственост на чужденци, осъществявано от банките-майки.

Въпреки че общата сума приходи от данъка върху банките и върху финансовите трансакции е приблизително 400 милиарда форинта на година, правителството беше принудено да търси и други обекти за облагане с данъци. През 2010–2014 г. сумата на извънредните данъци се увеличи от 361 до 846 милиарда форинта. Свидетели сме на изграждането на своеобразна пирамида с все повече рискови икономически и политически решения, които имат непредсказуеми последици и ефекта на бумеранга. Най-очевидният в нея беше проектът за въвеждане на **данък върху интернет**, който беше толкова зле подготвен, че размерът на доходите, които биха били реално иззети въз основа на параметрите на данъчното облагане, биха превишили многократно планираните от правителството 20 милиарда форинта. През есента на 2014 г. вече никой не вярваше, че този данък ще плащат тези, които не ползват интернет, което предизвика масови протести против правителството на ФИДЕС. С тази своя стъпка правителството предизвика реакциите на младежта, която дотогава не се интересуваше от политиката, но има достатъчно съзнателно отношение към живота.

5.10.2.2. Косвените извънредни данъци

Има и „косвени извънредни данъци“, които не се плащат на държавата, а на потребителите. Тези данъци по принцип са във **формата на толкова ниски държавни цени**, че от предприятията, засегнати от тях, не само се изнемва печалбата, но и средствата, предназначени за амортизация и развитие.

Типология на извънредните данъци според целите им

Извънредни данъци	Нараствяща роля на приходите в бюджета	Дискриминация между секторите	Дискриминация вътре в секторите	Изтласкване, заемането на пазара	Политически наказателен характер
Данък 98% върху обезщетението			+++		++++
Данък върху банките	++++	+++	++	+++	++
Данък върху финансовите трансакции	++++	+++		+	
Осигурителен данък	++	++			
Данък при злоупотрека	++	++			
Данък върху енергетиката	+++	+++		++	
Данък върху слънчевите батерии, също върху най-важните компоненти на вятърните електростанции и на топлинните помпено-станции	++		++++	+++	
Данък върху телекомуникациите	+++	++			
Данък върху рекламата	++	+	+++	++	+++
Данък върху търговските вериги	++	++	+++	+++	
Данък за контрол на веригите магазини за хранителни стоки	+++	++			
Данък върху комуналните услуги	++	++		++	

+ = не е важна; ++ = умерено важна; +++ = важна; ++++ = много важна

Нещо повече, ако принудително установената държавна цена е пониска от сумата на експлоатационните разходи, такава мярка има двойна цел: изтласкване на фирмата от пазара и вербуване на електорат от кръга на ползващите услугите на засегнатата фирма (или фирми). Най-добре замислената мярка от този тип е **намаляването на плащанията за комунални услуги**. Докато „борбата за по-ниски цени“, която се води непрекъснато от 2012 г., беше основната акция за привличане на електорат в кампанията преди изборите на проправителствените сили, тя едновременно се превърна и в средство за изтощаване и изтласкване от пазара на собствениците на засегнатите фирми, по принцип чуждестранни. Най-нуждаещите се жители в страната получават от тази акция осезаем подарък (намаляване на таксите за режийните разходи за комунални услуги), като е очевидно кой е благодетелят – правителството. А ако някой все още не е в състояние да свърже двата факта, правителството му се притичва на помощ, като задължава фирмите, които предлагат комунални услуги, да отпечатват на сметките, които разпращат, тази информация с шрифт, който се чете добре; всеки месец тези рекламни материали пристигат в три милиона семейства. На фирмите, пренебрегващи това задължение, се налагат огромни глоби. Разбира се, логиката на пазара определя известни ограничения за тези волунтаристки цели и разходите за тези вземания по обиколен път и не дотам забележимо отново се прехвърлят на потребителите. Но ръстът на разходите, който се проявява в други сектори, както и влошаването на качеството на услугите, нямат конкретно лице; във всеки случай не е възможно за тях директно да бъде обвинено правителството. Ако такива опити бъдат направени, това ще се превърне в повод за продължаване на идеологизираната борба за национално освобождение против „враговете на нацията“ и ще помогне на правителството да постигне информационните си цели. Окончателният резултат от тази акция беше предвиденото в закона задължение комунални услуги да бъдат предлагани само от предприятия с нетърговска цел.

Но това често е капан: разори се големият доставчик на газ EMFESZ, а непримирилите се с постоянните загуби, т.е. несъгласните да играят ролята на помпа за пари в борбата за снижаване на цените – GDF Suez, E.ON и TIGÁZ (чийто собственик е италианска-

та държавна фирма в енергетиката ENI) върнаха общия лиценз за доставки на газ на Унгария. Принудителното одържавяване със завоюване на позиции на пазара изправи пред много трудна задача и унгарското държавно предприятие Főgáz, принудено да се съобрази с изискването да се намалят плащанията за комунални услуги, да се поддържат цени под равнището на реалните разходи и в същото време да не допуска спадане на нивото на услугите и влошаване на инфраструктурата. Това би било възможно само ако се промени посоката, в която действа изпомпването на пари и дефицитът се възстановява за сметка на бюджета. Но правилата в Европейския съюз го забраняват. Резултатът е, че е възможно на правителството да се наложи да намали популизма си, натрапван чрез службата за енергетика.

Сходни са намеренията на правителството и на пазара на електроенергия: „Elmü-Émász, управлявана от немската фирма RWE, възнамерява в края на 2015 г. да продаде и предаде на унгарската държава част от имуществото си, а с него и правото да снабдява населението с електроенергия. В съответствие с декларацията за бъдещи намерения, подписана през май от представители на унгарската държава и на немската фирма, доставчикът на електроенергия предава и т.нар. право за общо обслужване (което включва и обслужването на населението) на държавното предприятие ENKSZ, като на няколко етапа ще продаде дъщерната си фирма, обслужваща клиентите, а също така ще продаде 49% от унгарските си фирми за пренос на електроенергия. Една от тези дъщерни фирми – Elmü-Hálózati Kft – наскоро обяви, че намалява капитала си от 261 милиарда на 228 милиарда форинта. Възможно е една от причините за това решение да е данъкът върху комуналните мрежи, свързани с обслужването на държавните и общинските фирми.“

„Намаляването на определяните от държавата цени и изкупуването на фирмите за комунални услуги само увеличиха загубите в сферата на комуналните услуги и на данъчната тежест на населението. В началото на 2016 г. започна катастрофа и във водоснабдяването: заради трика със заплащането на комуналните услуги пет държавни предприятия натрупаха десетки милиарди дългове. Те се опитаха да компенсират, като уволниха 2000 души, а правителството се опитва да намали загубите с финансова инжекция – бюджет-

ни средства от десетки милиарди форинти. А загубите са големи: като се започне от 2014 г., само в сферата на снабдяването с вода намаленото заплащане за комунални услуги намали приходите с 20–25 милиарда форинта, което е два пъти повече от резултата в този отрасъл преди 2013 г. След коминочистачите, предприятията, събиращи и извозващи боклука и доставчиците на газ, новите герои, които ще паднат в борбата за намаляване на заплащането за комунални услуги, ще бъдат държавните комунални предприятия в сферата на водоснабдяването. Те и населението ще продължат да понасят тежестите от загубите поради икономически нерентабилното и нарушаващо европейските закони намаляване цените за комунални услуги, те ще бъдат принудени с други мотиви да заплатят дефицита, а полза (поне в близко време) ще получи само правителството, което може да си купи – макар и на висока цена – много гласове от електората с лозунга за намаляване на цените“ – така преценява ситуацията един от най-добрите уебсайтове, занимаващ се с анализ на фактите.

Друга форма на извънреден косвен данък е **задължителното затваряне на магазините в неделя**, поискано от коалиционния партньор на ФИДЕС – Християн-демократичната народна партия, която е толкова малка, че сама дори не може да бъде регистрирана при допитванията до общественото мнение. През 2015 г. това искане, след дълги мъки, придоби формата на закон, който се отнася до магазини с площ, по-малка от 200 кв.м, в които не работят собствениците на тези магазини и техни роднини. И това бе хитро измислено средство за прочистване на пазара и за освобождаване с държавни средства на места за приятели сред местните предприемачи. Критиците на тази мярка предсказваха, че резултатът ще е свиване на търговията на дребно, уволняване на няколко хиляди работници и сериозно намаляване на приходите от данъци. Но тази мярка, която засяга голяма част от оборота в търговията, не само може да забави ръста в икономиката, но е и идеологически мотивирана, насилствена намеса в обичайния начин на живот на хората. Усетил нарастващото недоволство сред хората от намерението на правителството да им внуши, че „е по-добре да ходят на църква, отколкото по магазините“, Общонагарският съюз на предприемачите дори поиска да се проведе референдум по този въпрос.

Но контролираната от привърженици на ФИДЕС Национална избирателна комисия и съдът провалиха всички инициативи на гражданските организации и на опозиционните партии, които искаха провеждане на референдума. С помощта на футболни фенове ултраси правителството съумя да попречи на своевременно внесено от социалистите предложение за провеждане на референдум. Размерите на растящото обществено недоволство принуди правителството да направи отстъпки. Като се опита да минимизира политическите загуби от резултатите на едно бъдещо допитване до народа, през април 2016 г. правителството инициира в парламента отмяна на закона за затваряне на магазините в неделя.

5.10.3. ДЪРЖАВНИ САНКЦИИ КАТО ОТГОВОР НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКАТА РЕАКЦИЯ, ПРЕДИЗВИКАНА ОТ ИЗВЪНРЕДНИТЕ ДАНЪЦИ

Преди стремежа на фирмите да прехвърлят на други тежестта на различните вземания, извънредните данъци дават възможност на правителството да прилага с голям шум за благото на народа всички нови илюзорни мерки и да създава най-различни организационни форми за произволна политическа намеса. Бяха създадени **специален отдел за следене на цените**, за да немогат обложените с данъци мултинационални фирми да вдигат цените, а също така **групи за мониторинг на работната заплата и на данъците**, които да принудят частните предприемачи да компенсират на своите служители за намаляването на приходите им, последица от промените в данъка върху доходите на физическите лица. А държавното контролно-ревизионно управление се нахвърли върху вече ограбените частни каси, за да лиши от спестявания на сума приблизително 200 милиарда форинта близо 60 хиляди души, които, въпреки шантажа на правителството, бяха запазили членството си в тези каси. Колкото по-абсурдни са действията на правителството и колкото по-малко са съобразени с логиката на пазара, толкова повече те придобиват морализиращо-криминализиращ характер. Създаването на виновници и методичното разрушаване на репутацията и на учреждения, и на хора, които олицетворяват тези учреждения, се превърнаха в органична част на икономическата политика.

Мафиотската държава методично мачка и подтиква към смяна на собствениците на част от големите вериги, разполагащи с частичен или локален монопол: от банковия сектор до сферата на общественото обслужване, чиито потребители са унгарските граждани. Хората в страната задължително ги използват, не е възможно те да бъдат укрити от държавата в чужбина и затова може да бъдат обложени с рекет под формата на определяни от държавата цени или други регулации. А там, където пазарът функционира, мафиотската държава се опитва да създаде изкуствен монопол. Така организираният престъпен „надземен“ свят придобива собственост, а и сигурни приходи, като създава държавни монополи, регулирани цени и гарантирана печалба. Той провъзгласява „общество на труда“, но всъщност се обогатява за сметка на парите, които получава от други „за закрила“.

5.10.4. Извънредни данъци „наопаки“: СТРАТЕГИЧЕСКИ СПОРАЗУМЕНИЯ И ВЗАИМНИ ИЗГОДИ

Ако държавата има възможност да събира пари от рекет, тя налага непосилни данъци или изтласква, като заема чуждото място; а ако не е възможно да получи пари от рекет, тя сключва стратегически споразумения, както се случи с фирми като „Алди“, „Кока-Кола“, „Демлер“, „Дженеръл Електрик“, „Майкрософт“, „Рихтър“, „Самсунг“, „Санofi“ и т.н. Може би „Теско“ е единственото изключение, тъй като понякога се случва правителството с една ръка да те милава по главата, а с другата „да те удари по врата“. (Сред стратегическите партньори можем да намерим църкви и дори футболен клуб.) Голямата част от продукцията на предприятията партньори не се реализира на националния пазар, тъй като не е възможно със закони да се гарантира необходимата печалба, въпреки че тези предприятия ползват унгарска работна сила и плащат данъците си в Унгария. Търпението има граници: ако организираният престъпен „надземен“ свят много ги притисне, те могат да напуснат страната, макар че за такива предприятия това може да продължи четири-пет години, докато не остарее използваната технология. Но тях е трудно да бъдат шантажирани, затова правителството сключва с тях договори за партньорство. В такива случаи сделката може да е плод на взаимни интереси, а не на чисто насилие.

През 2013 г. министърът на външните работи и на външната търговия Петер Сийярто, който тогава все още беше държавен секретар, заяви, че е възможно да се сключат 50 стратегически споразумения, тъй като „тази програма предизвика жив интерес сред предприятията поради възможността за систематични консултации с правителството. За някои фирми това означава предимства сред групата сходни предприятия, когато се избират места за нови инвестиции“. Това е доста красноречиво. Според антикорупционния разследващ журналистически сайт *átlátszó.hu* „във всички случаи инициатор за установяване на по-тесни връзки беше правителството, а повечето от ухажваните предприятия усещаха, че им е направено предложение, което не могат да откажат, тъй като, ако откажат, ще изгубят определени облаги, но освен това върху им може да се стовари мечът на неортодоксалното законотворчество и облагането с данъци. Обаче ако се доверим на слуховете, няколко фирми все пак не са се уплашили и са отхвърлили предложението на правителството“. Предимствата, които правителството осигурява на фирмите, сключили стратегическо споразумение, може да се забележат понякога в условията на обявяваните конкурси.

5.11. НАСИЛСТВЕНОТО ОТНЕМАНЕ – РОТАЦИЯ НА ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЕЛИТ

Смяната на режима беше неизбежен резултат от икономическия крах на социалистическото управление, така че икономическата криза, намерила израз в загубата на източните пазари и масово разоряване на държавните предприятия, не бе последица, а причина за промяната. Това е вярно дори да приемем, че непознатата в предходните десетилетия безработица, обхванала стотици хиляди, се появи едва след 1990 г., преоцени, повиши или понижи стойността на предишните кариери, знания и навици. Смяната на режима унищожи донякъде предишния легитимен механизъм за индивидуално обогатяване, съществувал по времето на Кадар и действал на принципа „старай се, приятелю, и ще има и за теб“, който обаче не създаде съответни на западните ценности култура и консенсу-

сен механизъм, с които да е възможно да се придобие състояние по легитимен, морален от обществена гледна точка начин. Ето защо през последните десетилетия бе възможно постоянно **да се правят политически програми, основани върху стремежа за преразпределяне на собствеността.**

Освен това от тази гледна точна унгарската история е била достатъчно бурна. В по-щастливите западни демокрации отношението към собствеността се е градило в продължение на много десетилетия, столетия на приемственост, което позволява органичното формиране на средна класа. В Унгария е обратното: само през изминалия век цели социални групи са лишавани от имущество, насилствено причислявани към други обществени класи; производител на властите разрушава материалното им състояние и принудително променя начина им на живот. Това се е случвало по расови, етнически, идеологически причини, като резултат от промяната на техните позиции в обществото и/или заради прекрояване на територията на страната.

Исторически неопределеното отношение към собствеността не позволи в Унгария да има силна буржоазия, която в продължение на поколения да бъде сигурна, че собствеността, която ѝ принадлежи, е в безопасност. През миналия век категорията на собствениците понесе три пъти тежки удачи. Първо беше Трианонският договор^A, с който завърши Първата световна война, разклатил стабилните позиции на унгарската буржоазия, живееща на териториите, преминали към други страни, наследили Австро-Унгарската империя. След това антиеврейските закони и холокостът лишиха от имущество унгарските граждани от еврейски произход и накрая, комунистическият режим осъществи фактическо пълно национализиране на частната собственост. В тези случаи политическите сили, осъществяващи конфискуването на собствеността, го правеха със своеобразни мотиви за социална справедливост. Резултатът бе, че унгарското общество свикна със съзнанието, че непри-

^A На 4 юни 1920 г. Унгария подписва в Трианонския дворец във Версай мирен договор с Антантата, според който границите ѝ се прекрояват и тя губи две трети от предишните си територии и близо 60% от населението си, останало в новообразуваните съседни държави.

косновеността на частната собственост, особено на едрата, може да бъде нарушавана в името на по-висшите цели за установяване на социална справедливост.

Тази унгарска историческа традиция не беше прекъсната и от смяната на режима – нещо повече, важна движеща сила в политическата и социалната борба бе въпросът: **ако започнем от нулата, кой ще стане милиардер, а кой – просяк?** Чувството за справедливост на хората, озовали се на губещата страна заради промените, беше накърнено не просто от факта, а по-скоро от начина за обогатяване на слоя собственици, появил се като резултат **от приватизацията след смяната на режима**, която отвори пътя за политически стремежи, завоалирано и открито насочени към преразпределяне на собствеността. В Унгария тази политика успешно се съчетаваше с антикомунистическа реторика, насочена против нomenclатурата, сменила политическата си власт с икономическа. Победата на ФИДЕС през 2010 г., която донесе на партията мнозинство от две трети в парламента, се превърна в преломен момент, тъй като, ако системата на институциите на либералната демокрация и равновесието между различните политически сили така или иначе, повече или по-малко, съдържаше в някакви цивилизовани рамки алчните инстинкти, в наши дни възникването на мафиотската държава отвори качествено нова глава в тази история.

5.11.1. СЪЮЗЪТ НА ПАРТИЯ ФИДЕС С „ХРИСТИЯНСКАТА СРЕДНА КЛАСА“

В процеса на смяна на режима ръководителите на ФИДЕС, които по принцип не бяха представители на урбанистичната култура, но се придържаха към западните вкусове, в качеството на, както те казваха, „деца на разведени родители“, се опитваха да преодолеят съществуващото от векове противопоставяне на „урбанистите“ и „народняците“. Но по-късно, направили завой надясно, те се настигнаха на мястото на разпадналите се десни партии в Унгария (Унгарският демократичен форум и Партията на дребните собственици), като своеобразно съчетаваха идеологията на народняците с мирогледа, присъщ на християнската национална средна класа от периода между двете войни. Само че ако „класическите народняци“

навремето, както писа Дьорд Конрад^А, противопоставяха на културата на градската, секуларизирана интелигенция със свободни професии съхранилия се свят на селската култура, сега емоционалният заряд на новото народнячество на ФИДЕС е рожба на фрустрираните деца на дребните и средни служещи и подозрителното им отношение към децата на коренящите столични интелигенти.

Примерът на устремения нагоре най-малък син от народните приказки подтикна ръководителите на ФИДЕС да тръгнат да търсят „златната акция“, която да им донесе богатство. Но не я намериха, защото тя вече беше открадната от двама злодеи: „комунягите“ и мултинационалните компании. Докато странстваше, „най-малкият“ син срещна благородна госпожица от християнската средна класа, лишена от състояние при комунизма и останала без пукната пара и при смяната на режима и се ожени за нея. **И тогава те решиха да постигнат справедливост и на всяка цена на получат онова, което им се полага.**

Хората във ФИДЕС много добре разбираха, че ако при **смяна на режима** идването на власт с демократични избори на актьорите, които преди това са били изместени от нея, е било напълно естествено, то далеч не всички са успели да станат бенефициенти на приватизацията. Приватизираната държавна собственост премина в ръцете на бившия, отчасти деполитизиран елит от мениджъри, използвал своите политически и лични връзки, а също така и възможностите, които предоставяше програмата за включване на работниците в акционерната собственост и чрез практиката фирмите да бъдат изкупувани от мениджърите и от големите чужди компании. В същото време държавната собственост, която можеше да се приватизира, намаляваше, а общият исторически опит на най-малкия син и на благородната госпожица им подсказваше, че без богатство бракът няма да продължи дълго. А няма ли свободно държавно имущество, собственост е възможно да се придобие, като се преразпредели притежаваното от частни лица, но вече няма законен начин за това.

Количеството материални блага, което бе възможно да се придобие при правителството на Унгарския демократичен форум, а

^А Конрад, Дьорд (р. 1943) – изтъкнат унгарски писател, есеист и социолог.

по-късно при сделките със социалистите не беше малко, но далеч не гарантираше на новите собственици реално икономическо влияние. **При първото правителство на ФИДЕС** през 1998–2002 г. фирмите, които нямаха голям капитал, още можеха да придобият остатъците от държавната собственост с кредити, предоставени от държавните или близки до държавата банки. Беше възможно да се създадат големи фирми, като се използват политически връзки, купува се на ниски цени или се получават обществени поръчки и като се отстраняват конкурентите от чужбина, но тези фирми, изгубили политическа подкрепа, губеха и своята стабилност. От операциите от първия тип можем да споменем приватизирането на предприятието CD Hungary, което управляваше имоти, предоставяни на акредитираните в Унгария дипломати. Предприятието беше придобито на търг на половината от реалната му цена от фирма с основен капитал 1 милион форинта, която бе взела кредит, фактически равен на цената на покупката на стойност 18 милиарда форинта. Пример за втория тип беше фирмата Vegyészter, която нямаше добре функционираща корпоративна структура и не можеше да се възползва от политическото си положение, въпреки държавната подкрепа. Първият начин не беше перспективен заради намаляването на възможностите за приватизиране, а за втория – за създаване и развиване на нови близки на партията предприятия, имаше твърде много пречки.

Освен това при първото правителство на ФИДЕС доминиращите властови инстинкти и стремежът за преразпределяне на собственост със средствата на държавна принуда още се съдържаша в определени рамки заради принципа за конституционното мнозинство от две трети в парламента. Макар че по онова време вече нямаше вътрешни нравствени прегради за засищане на властовия и имуществен апетит, все още имаше институционални бариери. Не може да се отрече, че на границата на хилядолетията бяхме свидетели как управляващият елит, също като мафиотската държава, използваше целия арсенал от властови средства в борбата за позиции и за преразпределяне на собствеността в определени сегменти на икономиката, но тогава подобни акции все още не бяха за установяване на контрол над цели отрасли, а само за овладяване на отделни предприятия. „Преди 2010 г. десните видяха, че смяната на

режима не е завършила. През 2006–2010 г. узря разбирането, че не-състоялата се по-рано смяна на елита трябва да бъде реализирана, и че трябва да се преразгледа приватизацията. Изглеждаше задължително да се промени подредбата, наложила се след 1989–1990 г., при която всички позиции във всички области на живота – от политиката до икономиката и културата – бяха в ръцете на посткомунистите и на техните съюзници, либералите. Ако това не беше се случило, Виктор Орбан и унгарските десни отново биха играли епизодична роля“ – обяснява защо бе необходима смяната на слоя собственици Андраш Ланци, един от идеолозите на ФИДЕС.

5.11.2. УНИКАЛНАТА ТЕХНИКА, ИЗПОЛЗВАНА ОТ МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА ЗА ОТНЕМАНЕ НА ИМУЩЕСТВО

Мафиотската държава се различава от другите режими и заради принципа за преразпределяне на собствеността: бившите **южно-европейски автократични режими от корпоративен тип**, както и **режимът на Хорти**, не сменяха икономическия елит. Изключение беше експроприирането на имуществото на евреите, което впрочем не се случи навсякъде, но тогава не се правеха опити да се създаде нов слой собственици, беше осъществено само обогатяване на вече съществуващата християнска средна класа. Отнемането на имущество беше „**нормативно**“ **от гледна точка на „расовия принцип**“, а не произволно използвано в отделни случаи и против отделни лица. От друга страна, в **диктатурите от съветски тип** беше експроприирана цялата собственост, т.е. там отнемането на имущество **беше „нормативно“ от гледна точка на класовия принцип**. Родилният се по този начин елит беше с чисто политическа природа. Него го награждаваха не със собственост, а – както вече бе казано – с конкретни блага: с висока заплата, с по-добри условия за живот, с карти за почивка и решение за жилище, покупки в специални магазини, възможност да се купят дефицитни стоки и други привилегии. Но колкото и желани да изглеждаха тези привилегии за онези, които ги нямаха, те не водеха до натрупване на значително състояние.

В посткомунистическата мафиотска държава нещата са други: имуществото се отнема не нормативно, а произволно.

Вземат онова, което си харесат. В голяма част от бившите съветски републики на власт дойдоха предимно свързани с номенклатурата ръководители на партията и на службите за сигурност, оказали се в положение, което им позволило по време на приватизацията да натрупат и лично богатство. Ако в пролуките на приватизационния дъмпинг успяха да проникнат и независими предприемачи, те или се включиха в контролирания от политическите организиран престъпен „надземен“ свят или, ако това не се бе случило, се налагаше жестоко да платят: в „нецивилизованите“ източноевропейски страни беше възможно бъдат убити, а понякога конфликтът с властта завършваше с присъда и дълги години затвор или, в името на международната репутация, с „доброволно“ изгнание.

5.11.3. Ротация и подчиняване на елита от собственици

След 2010 г. ФИДЕС премина през стадий, по време на който активно създаваше авторитарен строй: тъй като имаше мнозинство от две трети тя завладея и разруши институтите на либералната демокрация, унищожи различни форми на автономия. В мафиотската държава на мястото на незаконното частно насилие, присъщо за организирания престъпен подземен свят, за класическата мафия, се настани узаконеното (безкръвно) държавно насилие, което се използва не само за запазване властта на приемното политическо семейство, но и за негово забогатяване. **Мафиотската държава осъществява преразпределянето на собственост с вече узаконен грабеж.** Систематичната смяна на политическия елит със средствата на държавна принуда извън рамките на икономиката върви паралелно с централизираното подчиняване и смяна на икономическия елит, който бива включен в свърхкоординираната система на приемното политическо семейство.

Не става дума за първоначално натрупване на капитал, защото тогава капиталът е преминавал от предмодерния към модерния, от аграрния към промишления сектор, докато сега се извършва само първична или вторична смяна на собствениците на вече натрупан капитал. Но новият контингент от собственици не стават истински предприемачи, тъй като това са хора, които поради своята социа-

лизация могат да са само пълномощници на Главата на семейството, събирачи на рента, маскирани като предприемачи.

Мафиотската държава въвлеча с легализирано държавно насилие в сферата на интересите си лично богатство, след което го поделя в приемното семейството. И това я прави различна от „обичайните“ форми на корупция, доколкото, освен нелегитимното заграване на редовни приходи, в мафиотската държава се извършва и насилствено преразпределяне на имущество и на имуществени права.

В преразпределянето с бюрократични средства на частно имущество и въвлечането му в сферата на интереси на приемното политическо семейство участват и институтите на публичната власт, парламентът, правителството, данъчната служба, прокуратурата и полицията. Действията им, в различни комбинации, позволяват със средствата на държавно насилие да се реорганизира елитът от собственици, като се почне със създаване на закони, които целенасочено са благосклонни или дискриминиращи към определени предприятия, с данъчни облекчения или притеснения и се стигне до селективната борба с престъпността, която водят прокуратурата и полицията, които изпълняват политически поръчки. Арсеналът от средства, с които може да бъде изхвърлен някой стабилен собственик, е много широк и обхваща от наказателни данъци до изтласкване от пазара със законови средства, от одържавяване до свързано със заплахи от властите предложение за купуване, направено от закриляно от държавата предприятие. За да бъде заобиколен законът за конкуренцията бе измислен законов статут на сделки с „национално-стратегично значение“, който освобождава купувача и на държавни, и на частни фирми от проверки на Комисията за защита на конкуренцията (т.е. дали сливането на фирмите не нарушава закона за конкуренцията). Вследствие на което започна не само укриване и изнасяне на доходи в чужбина, но и превантивно раздробяване на успешни предприятия и разполагането на отделни техни части в чужбина. Така намалява опасността потенциалните жертви да бъдат забелязани или да попаднат в сферите на влияние на хищника.

5.11.4. ПРЕДЛОЖЕНИЕ, КОЕТО НЕ МОЖЕ ДА ОТКАЖЕШ

Частичната ротация на икономическия елит се случва не според логиката на традиционната, позната систематична корупция, която действа също толкова точно, колкото и системата за облагане с данъци. Нейният прототип можехме да наблюдаваме още при първото правителство на ФИДЕС (1998–2002).

Един от примерите е организираното с шантаж, с участието на данъчната служба, полицията и на Унгарската банка за развитие, повторно одържавяване на приватизираната в миналото държавна верига зложни къщи BAV, която след това беше наново приватизирана от приятели на властта. Различни офиси на предприемача, който не беше успял да се отърве от собствеността си, се посещаваха от служители на данъчната служба, след това полицията организираше нощни хайки в неговите хотели, докато той накрая не разбра, че целият му бизнес може да бъде унищожен. Купувачът, представляващ политическото семейство, нямаше необходимия капитал, за да купи BAV; фирмата беше купена от Унгарската банка за развитие, а след това приватизирана от новия собственик, но вече на много ниска цена и с приятелски кредит. Разбира се, държавата нямаше никаква полза от цялата операция, тя изигра само ролята на „наемен бияч“ и „кредитор, принуден да отпусне кредита“.

Друга подобна акция, която този път не беше успешна, беше опитът да се вземе бизнесът с газ на фирмата MOL. В този случай държавата направи бизнеса на MOL стабилно губещ, като прокара изкуствено ниски официални цени. На ръководството на фирмата, което подаде оплакване, му бе обяснено, че ако то има затруднения, държавата с радост ще поеме неговия бизнес. По-късно Унгарската банка за развитие трябваше да помогне този бизнес да бъде прехвърлен с приватизация на кръг от приятели. Но в последна сметка сделката не успя заради загубата на ФИДЕС на изборите през 2002 г.

След 2010 г. заздравяването на „новата унгарска средна класа“ съвпадна също като в приказката с формирането около ФИДЕС на новия слой собственици, част от които влезе и в политиката. За да не бъде възможно да се откаже предложението на организирания престъпен „надземен свят“ на мафиотската държава за закупуване

на някое предприятие, той трябваше да разполага най-малко с четири средства от **арсенала за заплахи**: (1) неограничена власт за създаване на закони; (2) тайни служби, прокуратура и полиция, лоялни към главата на политическото семейство. (3) пълен контрол над обществените поръчки и търговете за средства от Европейския съюз. Това **прави предложенията на мафиотската държава ефикасни, съответстващи на закона и неизискващи да се пролива кръв**.

Най-важната технология в репертоара на присвояване **take over** с помощта на държавата или с установяване на непосредствен контрол. В такива случаи вместо изтласкване на частните фирми и създаване на нови организираните престъпен „надземен свят“ отнема съществуващ бизнес с незаконни средства. По-късни изследвания навярно ще могат да предложат по-мощна картина на съзнателната, контролирана от центъра ротация на елита – смяната на собствениците на предприятия, които са на ръководни позиции в печелившите пазарни сегменти на икономиката.

5.11.4.1. Индивидуално отнемане на собственост

Предложението, което не можете да откажете, може да се отнася до част от предприятие или за целия бизнес по пазарни цени според балансовата стойност на активите, но може и да е безплатно, като зависи дали собственикът е склонен да сътрудничи, дали се поддава на шантаж и дали държавата може да съсипе това предприятие. Ако **става дума за собственик унгарец, който не е част от приемното семейство**, достатъчна е само заплаха от държавната машина. Нормалната технология в такива случаи е **take over**, когато няма нужда да си губиш времето да основаваш нови фирми, както се правеше при първото правителство на ФИДЕС. Вместо това се отнемат вече съществуващи фирми, а техните собственици се шантажират и се принуждават да отстъпят част или целия си бизнес, или да го продадат. Може да предложат и добра цена на собственика, която да позволи да се избегне трудно обяснимият стадий на одържавяване и бизнесът веднага да се предаде в ръцете на някой от членовете на организираните престъпен „надземен свят“. Това най-често се случва с фирми, които имат инфраструктура, ноу-хау и мощности, с които може да реализират големи обществени поръч-

ки и проекти, за които се привличат европейски средства, а също така случаи, когато важен фактор е времето. Изборът на решението при всеки конкретен случай зависи от съотношението на силите и от евентуалната възможност за шантаж. На чуждите фирми е възможно да се изплатят държавни средства на цена, по-висока от пазарната, както стана при закупуването от руснаците на пакета акции на голямата унгарска петролна фирма MOL, собственост на руснаци, или за хранилищата за газ на немската фирма EON. Понякога на собственика, ако се съгласи да предаде собствеността, му предоставят възможност безпрепятствено да напусне, но против онези, които се инатят, понякога се използва тежката артилерия на правителството. Както е в Лас Вегас, когато мафията предлага на собственика на казино да го продаде... Но в Унгария не слагат в кревата на този, който се съпротивлява, отрязана конска глава и не му се налага да гледа дулото на пистолет, насочен към него. Това не са похватите на мафиотската държава и тя няма защо да ги използва. Не виждаме трупове по улиците. **В мафиотската държава вместо рекетъори с добре развита мускулатура работят добре смазаните парламент, данъчна служба и прокуратура.**

Ако собственикът се съпротивлява, използва се парламентът, който може с неочаквана поправка в закона да премахне от пазара този, който се противи и не дава да му вземат фирмата. Всяка такава акция включва незаконната дейност на няколко учреждения на публичната власт и много добре характеризира природата и механизма за насилствени действия на мафиотската държава. Такъв е организираният престъпен „надземен свят“, в който изглеждащите несвързани едно с друго действия на публичната власт се обединяват в един или друг нелегитимен „проект“ на политическото семейство.

- Например симпатизиращият на либералните и на левите политически сили собственик на **фирмата ESMA, специализирана в реклама на обществени места**, не пожела да изпълни молбата на правителството „да продаде“ на един от главните олигарси на приемното семейство фирмата си, която имаше правото да помества реклама на уличните лампи в столицата. Отговорът не се забави: в офисите на собственика пристигнаха сътрудници на данъчната служба. Тъй като и това не беше

достатъчно, за да се извърши „сделката“, парламентът само за няколко седмици одобри „индивидуален“ законопроект на депутат, който забраняваше заради безопасността на транспорта да се поставят реклами на по-малко от пет метра от пътното платно. Така фактически беше забранена дейността на ESMA, а пазарната ѝ цена – докарана до нула. Но имаше проблем: приетата забрана се разпростираше и за рекламните стълбове на фирмата MANIR, която трябваше да е бенефициентът в тази операция. Накрая, с нови поправки в закона, внесени от още една „самостоятелна“ депутатска инициатива, тази фирма беше освободена от споменатата забрана. По-късно, след няколко години принудително бездействие и деградиране на ESMA, тя беше купена от Ищван Гаранчи – новият любим олигарх и подставено лице на Кръстника, тъй като заради войната между Орбан и Шимичка приемното семейство трябваше да търси обществени места за собствената си реклама, за да се противопостави на рекламата на своя непокорен олигарх. Като имаме предвид това, не бива да се учудваме, че през юни 2015 г. парламентът отмени забраната, с която навремето бе отстранен от пазара първоначалният собственик на ESMA, като незабележимо включи отмяната на забраната в пакета бюджетни закони.

- Парламентът използва като предлог промишлено-екологична катастрофа след пробив в резервоара за съхраняване на червен шлам^A, собственост на Mal Zrt., **занимаваща се с производство и продажба на алуминий**, за да приеме по съкратена процедура поправка в закона, с която, позовавайки се на критична ситуация, бе възможно за неопределено време да се наложи държавен контрол над всяко частно предприятие, като задълженията на мениджмънта се предадат на държавата.
- На по-ниски равнища заплахата, подкрепена със средствата за натиск на властите, може да се превърне в различни решения или постановления и разпореждания на общините. Преди да бъде взето решението за смяна на собственика например, може да се забави издаването на разрешение за използване на общинска земя. Така се случи с празника Национален галоп,

^A Шлам – отпадъчен продукт след измиване на руда. – Б.пр.

в рамките на който от 2008 г. се организират традиционни конни състезания и фестивал. Разрешението за ползване на обществена площ – представителния исторически площад в Будапеща, където се организираше това тридневно мероприятие, с участието на конници от сто унгарски общини, привличащо стотици хиляди зрители и посетители, се издава от столичната община. След като ФИДЕС победи през пролетта на парламентарните и през есента на местните избори през 2010 г., организаторите на Национален галоп не получаваха разрешение, докато фирмата, която притежаваше правата и го провеждаше, не беше продадена на приближените до правителството братя Вилмош и Золтан Лазар, които, между другото, са многократни световни шампиони в конни състезания^А. Тъй като „убеждаването“ на потенциалните продавачи се забави, през 2010 г. вече не беше възможно мероприятието да се организира, както винаги, в края на май и началото на юни и трябваше да бъде пренесено в есента. Братята Лазар са собственици и на части от „националната“ верига магазини за хранителни стоки СВА, която правителството покровителства по най-различни начини. През 2013 г. ръководството на СВА писмено призова работниците си да участват в демонстрация за лоялност, наречена „Мирен марш“, тъй като било „важно, всички ние, които сме истински патриоти, обладани от национално чувство, да подкрепим най-големия унгарски политик Виктор Орбан. [...] Само сплотени ще можем категорично да отхвърлим и да спрем интригите на посткомунистическите и либералните мръсници, които непрекъснато предават нашата родина и служат на интересите на чуждите мултинационални компании“. Насилствената смяна на собствениците, разбира се, отвори път и за увеличаването на държавните субсидии, и за спонсорството.

- Възможно е най-различни елементи от държавния шантаж да се смесват като в коктейл по желание и в съответствие с характера на активизирането. Да използваме като пример основания през 1998 г. и оттогава достигнал тираж от 400 хиляди ек-

^А Драйвинг – дисциплина в конния спорт с впряг от един до четири и повече коне.

земпляра **безплатен всекидневник „Метропол“**. Вестникът, собственост на чужденци, се издържаше от частни, но също така и от държавни и общински обяви и се разпространяваше на места, собственост на будапещенската община, най-вече в подлезите и на входовете в метрото. Ако бъдат замразени държавните обяви, заплашени – даващите частни обяви, а разпространяването на вестника – забранено с юридически средства, печелившият бизнес би се превърнал в губещ, а фирмата ще се обезцени. Разбраха го собствениците, които през 2011 г. получиха предложение да продадат вестника на кръга около олигарха Лайош Шимичка. Тъй като собствениците бяха чужденци, за да се избегнат дипломатически усложнения, актът за покупко-продажбата, въпреки че не беше доброволен, все пак беше на пазарна цена.

- **Мажоритарен собственик на голямата унгарска фирма в сферата на високото строителство**, напълно конкурентоспособната фирма **Market Építő**, беше фирмата Wing, част от групата фирми Wallis. Предложението да се купи дялът на Wing в Market Építő беше направено от Ищван Гаранчи, новият олигарх и подставено лице на Виктор Орбан, фаворизиран, за да бъде противопоставен на Лайош Шимичка. Предложението беше сериозно, потвърдиха го засилените данъчни проверки на групата фирми. Беше важно тази фирма да се вземе не само заради многото проекти, които трябваше да ѝ бъдат предадени след време, но и заради очакваната им по-висока цена. Не биваше печалбата да попадне в други ръце. Накрая сделката беше сключена. Дори беше платено нещо за получения дял. Разбира се, проблемът е как може при такива условия да се оцени пазарната цена на това, което се продава. Трансакцията, стимулирана със средствата на държавна принуда, може само донякъде да бъде наречена „продажба“, защото това понятие предполага доброволност, каквото няма нито тук, нито в другите подобни сделки. Също толкова проблематично е и да се посочи „пазарната цена“ на дела собственост, доколкото инвестиционният пазар не функционира по правилата на конкуренцията, основаваща се на постигнатите резултати, а под натиска на връзките върху капитала. Стойността на мажоритарния дял във фирмата Market ще е различна, ако в бъдеще там съзнател-

но се насочва по-голямата част от държавните и европейските инвестиции за развиване на недвижимата собственост. Разбира се, това може да се случи само ако собствеността на фирмата премине към политическото семейство, към точния човек. Стойността на фирмата ще се промени, ако наред с частните инвестиции се пресметнат и обществените поръчки от последните години. Така че с направеното предложение беше потвърдено, че статуквото не може да се запази при сегашния състав от собственици. Отново стойността на фирмата щеше да е различна, ако държавата съзнателно престанеше да бъде в ролята на поръчител, без същевременно „да отстранява“ частните инвеститори. Продавачът прецени възможността си да маневрира и накрая мажоритарният дял в Market премина в ръцете на новия фаворит олигарх на ниска цена. Възможно е Wallis, която запази бизнеса си, да няма повече неприятности. (Със същите съображения и със сходни методи бе осъществена и споменатата по-горе покупка на друга фирма, занимаваща се с високо строителство, „Magyar Építő“).

- В началото на 2016 г. правителството, позовавайки се на закона за фалитите, обяви „за стопанска организация с особено значение“ принадлежащата на чужденци фирма Zsolnay Porcelánmanufaktúra, един от двата най-големи завода за порцелан (другото предприятие е Herendi Porcelángyár). Така бяха създадени юридически предпоставки за завладяване на собственост с подкрепата на държавата. Ръководството на завода заяви: „Изразяваме съжаление във връзка с наблюденията през миналата седмица стремеж за насилствено закупуване на завода, за което активно съдействаха някои представители на общината.“ Кръгове в правителството имаха намерения „да спасят“ завода, въпреки че, както се твърди в заявлението на ръководството на завода, „основният собственик, който е чуждестранен инвеститор, в съответствие с договора, подписан с кметството, увеличи капитала, запази работните места и постоянно разширява износа и увеличава приходите на предприятието от износ“.

Тези няколко примера трябва само да покажат разнообразните форми за **принудителна смяна на собствениците, осъществя-**

вана с държавна подкрепа, в зависимост от типа и размерите на фирмата, мотивите за смяна на собствениците и т.н. Въпреки че провъзгласяваната идеология предвижда създаване на „национална средна класа“, ясно е, че смяната на собствениците се осъществява не само като се противопоставят унгарци на чужденци, а като се противопоставят и лица, които са извън и вътре в приемното политическо семейство. Ако го налагат интересите на политическото семейство, от цялата собственост или на части от нея може да бъдат лишени и съотечественици. Нещо повече, ако върхушката на политическото семейство има интерес да отнеме някое предприятие, неговите собственици няма да бъдат защитени дори да членуват във ФИДЕС дори ако подкрепят партията или ѝ симпатизират.

Когато се осъществява принудителна смяна на собствениците, може да бъдат активизирани прокуратурата, данъчната служба, правителственото контролно-ревизионно управление и други държавни контролни органи. Всяка от тези организации е в състояние напълно да унищожи едно или друго предприятие. Тъй като след смяната на режима поради особеностите на социалното развитие в източноевропейските страни голяма част от предприемачите действат в сферата на сивата икономика, те всичките са в известна степен уязвими и изложени на шантаж. Прилаганите законови санкции е възможно да се колебаят от налагане на парична глоба до лишаване от свобода. **А политически мотивираният поръчково селектиран интерес**, демонстриран от споменатите **държавни органи, предоставя необходимите аргументи** за убеждаване на колебаещите се предприемачи и за сключване на необходимата сделка.

Ще цитираме превърналото се в стереотип твърдение на информационния сайт Civilhetes: „Според бизнесмените, които добре познават унгарската икономика, откакто ФИДЕС е на власт, с принуда и шантаж са отнети 300–400 частни фирми. Въпреки че СМИ говорят най-вече за притеснения на банките и на предприятията за комунални услуги, собственост на чужденци, в сянката на тези събития в света на бизнеса се случват тревожни неща. Позоваващи се на ФИДЕС юристи посещават собственици на процъфтяващи унгарски фирми и им предлагат да продадат фирмите си, често създавани с десетилетия, на цена, която е малка част от реал-

ната им стойност. Насилственото отнемане на фирми с организираната подкрепа на държавата, заплашва вече и семейни предприятия с оборот от няколкостотин милиона форинта, сред тях и ресторанти, и най-хубавите хотели, намиращи се в центъра на града. Ако собствениците не са съгласни да продадат на загуба бизнеса си, скоро след това при тях идват представители на различни служби и ведомства, които организират за фирмата такива непоносими условия, че приемането на неочакваното предложение е вече само въпрос на време. Често се случва, че като виждат капитулирането на собственика, купувачите намаляват първоначално предложената цена, като твърдят, че процесът на убеждаване им е коствал разходи.“

По такъв начин асортиментът от похвати за активизиране е много широк: някои, изгубили част от имуществото си, по парадоксален начин дори увеличават приходите си заради обществени поръчки или спечелени търгове, които стабилно се предоставят на новите семейни (съ)собственици. На други плащат по пазарни цени или малко по-ниско, като те могат да запазя другата част от имуществото си. Има и такива, които са принудени да се откажат от собствеността си или от нейни части в замяна на освобождаване от съдебно преследване. Така че при новия курс трябва да се обича футболът: на някои – било като премия, било като наказание – предлагат да спонсорират футболен клуб. Деловите връзки между политиката и икономиката се поддържат при подчертаната активност на прокуратурата и на данъчната служба. Подбраното, политически мотивирано преследване на лицата, които биват заподозрени в корупция, а също така тъжният пример на онези, които са обвинени без достатъчно доказателства, само подкрепят готовността за „**национално сътрудничество**“ между организирания престъпен „**надземен свят**“ и икономиката.

В Унгария не е разпространена формата на силово завладяване на фирми, когато някой от играчите в икономиката се опитва да отнеме незаконно чужда собственост, като подкупва местните чиновници. Тя съществува предимно при жилищната мафия. Отнемането на имущество, което осъществява ФИДЕС, се контролира отгоре и предполага участие на политическите институти (парламента, общините) и държавните органи (данъчната служба, про-

куратурата и т.н.). Доказателство е, че в тези случаи няма място за класическото заплащане за корупционни услуги.

5.11.4.2. Групово отнемане на собственост

Това е особено ефективен метод за преразпределяне на имуществото е обявяването на новия курс за получаване на концесии и права за аренда, свързани с различни видове стопанска дейност, а също така въвеждането на условия за концесиониране на конкретен вид дейност.

- Видяхме един от примерите в случая с **арендата на държавни земи**, когато много фермери, които професионално се занимават със селско стопанство, бяха лишени от собственост, на която те са разчитали и за в бъдеще, предадена на лица, които в по-голямата си част от които не са местни жители и не се занимават със селско стопанство. При това се знаеше, че много от тях смятат само да събират рента от земята и да получава доход, без каквито и да било интелектуални и материални разходи.

Според подалия оставка държавен секретар, отговарящ за развитието на селските територии във второто правителство на ФИДЕС Йозеф Андян е достигнато такова равнище на корупция, „при което вече няма нужда да се подкупва държавният чиновник или ръководителят, вземащ решения, тъй като дадената група лица, сплотена от общи интереси и функционираща като мафиотско семейство, поставя на важни постове в законодателните и правителствените органи свои хора, чиято задача е да се занимават със семейните работи. Там, където все още има неразграбени големи обществени фондове и неокрадено обществено имущество – продължава Андян, – пращат свързка при своя човек, както обикновено се прави в тайните служби. Той поддържа контакта с Кръстника, носи указания, а често и готови проекти за решения и за закони, и предава информация. Ако в нормално функционираща държава правителствените учреждения контролират всички структурни мрежи, то в държавата, попаднала във властта на разбойнически банди, работата на правителствените учреждения се контролира от мафиотската мрежа“. Както смята Андян: при съществуващия днес режим най-лесният начин за увеличаване на личното богатство е получаването

на субсидии за земя и за развитие, което зависи от правителствените манипулации, свързани с арендата на държавни земи. Във всеки случай потвърждение на това е, че най-големите бенефициенти на динамично растящите аграрни субсидии са олигарсите, които преди това често се появяваха в преговорите.

В същото време правителството има намерение колкото възможно най-бързо да промени закона, за да може семейният кръг от арендатори, появили се като следствие от непотистки конкурси за аренда на държавни земи, да може да придобие тези земи. Един фермер от комитата Фейер много точно отбеляза по този повод: „Местните собственици трудно се примириха със странните резултати от конкурсите за аренда на земи, защото правителството, като даде земята за двайсет години на хора, които нямат никакво отношение към селата и към местното селско стопанство, лиши цяло поколение местни жители от възможността да обработват земята. Ако превърнат арендата в собственост, това ограничение, натрапено на едно поколение, ще бъде неограничено: не само отделни села, но и цели региони ще трябва да изоставят фермерството като източник за доходи за местните жители, които в бъдеще ще могат да работят само като сезонни работници.“

Не трябваше да се чака дълго: от края на 2016 г. правителството с бързи темпове предаде в частна собственост около 400 хиляди хектара плодородни държавни земи. И макар че според първоначалните планове в търговете за земи можеха да участват само местни жители, занимаващи се професионално със селскостопанска дейност, накрая това правило беше допълнено с разрешение в конкурсите за аренда да участват и лица, завършили „Курсовете за стопани на златни класове“. Не е чудно, че много роднини, приятели и подставени лица на политици получават необходимия атестат, който може да се превърне в разрешение за управляемо получаване на собственост. Така беше и с подставеното лице на Орбан, Лъоринц Месарош, който стана собственик на 1500 хектара държавна земя в околностите на Фелчут, родното село на министър-председателя; освен това той стана собственик на Agrosystem, която е приемник на Държавното опитно стопанство в Херцехалом, разположило се на територия от 4000 хектара и приватизирано в края на първото правителство на Орбан. (Към явните или замаскирани придобива-

ния на земи, така или иначе свързани със семейството на Орбан, трябва да прибавим и стадиона за 3500 зрители, построен близо до дома на министър-председателя, купуването на намиращите се наблизо дворци и имения, а също така теснолинейката, построена със средства от Европейския съюз). В област Фейер „само 20% от продадените земи преминаха към лица, които живеят в радиус от двайсет километра от тях, а 80% от земите бяха купени от хора, които, според действащите правила нямат право да участват в търговете“. В комитата има 29 селища, в които местните фермери нямаха възможност да купят нито един хектар държавни земи, предназначени за продажба.

Търгът за държавните земи започна с разпродажба на земи, чийто арендатор беше изпадналият в немилост дует олигарси Шимичка–Нергеш. Резултатът символично демонстрира, че олигархът, изгубил доверието на Кръстника, не може да получава държавно имущество.

Според друга поправка в закона, приета през ноември 2015 г., в случай че неарендатор придобие държавна земя, той може през определени отрязъци от време да повишава заплащането за аренда, като пренебрегва действащия договор.

В други случаи преразпределянето засяга не непосредствено собствеността, а държавни позиции, от които се получава рента, когато държавата изпомпва средства от частната сфера в икономиката в рамките на втората данъчна система. Но тъй като според логиката на тази система **политическото семейство трябва непрекъснато да строи, да се разширява и да се подхранва, а същото да става и на средно, и на ниско равнище**, трябва да се заемат все нови сегменти от икономиката, чието секторно-неутрално функциониране дотогава се осигуряваше от пазара, и те да преминават под непосредствения контрол на държавата.

- Така се случи с правата за продажба на тютюневи изделия, с т.нар. **концесии за тютюневите лавки**, когато първо с лъжливи предлози бе установен държавен монопол върху търговията на дребно с тютюневи изделия, а после, след като тогавашните собственици на тютюневи лавки бяха лишени от средства за съществуване, на новата клиентела със законови

средства беше гарантиран по-висок доход. Бяха разорени десетки хиляди малки магазини и будки за вестници в провинцията, а освен това и други дребни собственици, които бяха лишени от правото да продават тютюневи изделия, което обезцени техния бизнес. На общо взето около трийсет хиляди магазина бе отнето правото да търгуват с тютюневи изделия. В този случай мафиотското семейство вече показва цялата сила на своята организация и открито го демонстрира, което говореше, че е твърдо убедено във възможностите си, защото ако преговорите за подялбата на големите предприятия се водеха между малко участници при затворени врати, често зад вратите на кабинетите в правителството, заявленията за конкурсите за тютюневите лавки бяха пуснати през цялата мрежа на приемното политическо семейство, бяха изпратени за мнение на общините и на други държавни и правителствени клиенти. „Целта беше кандидатът да е с десни убеждения [...], за да не победят социалистите“ – както каза кметът на Сексард, който е от ФИДЕС на съвещанието, на което той, заедно с общинските съветници от управляващата партия, оценяваше списъка на кандидатите за тютюневи лавки.

Историята с тютюневите лавки много добре демонстрира особеностите на мафиотската държава, защото тук става дума не за класическа корупция, при която в рамките на един голям конкурс децентрализирано и некоординирано се случват много отделни корупционни сделки, а тъкмо обратното, политическото семейство планира и с легализирана от парламента поправка в закона отнема собственост и концесионни права, което също е организиран от центъра грабеж, осъществен, като се подбират новите собственици, които са част от семейството. Първият етап на тази акция е пример за национализиране на пазара, когато се отнема не магазинът, а собствеността, а правото да продаваш определена група стоки. Естествено че операцията с тютюневите лавки не е съвкупност от отделни „афери“, тя е координирано функциониране на мафиотската държава, което само донякъде е предназначено за олигарсите на приемното семейство, а най-вече за „малките акционери“. Преди новото пренареждане на пазара за търговия с тютюневи изделия гарантираният марж беше 3%. Според новия закон вече беше 4%, а след провеждането на манипулираните конкурси парламентът одо-

бри още една поправка в закона, която го повиши до 10%. Преди да бъдат преразпределени правата за лавките, печалбата на фирмите, търгуващи с цигари и тютюневи изделия, беше 10–20% от собствения им годишен капитал. След реорганизирането с държавна принуда на пазара през 2014 г. този показател вече достигна 90%. Казано иначе: приходите, получени от продажбата на тютюневи изделия, не се влагат например за подобряване на здравеопазването или за профилактични програми, а гарантират доходи на приемното политическо семейство от подарените от държавата лавки. Този гарантиран бизнес вече няма дори онази социална насоченост, каквато имаше в периода между двете световни войни, когато държавата поддържаше с предоставяне на подобни права инвалидите от войните, вдовиците и сираците на загиналите войници. От 5415 лавки, спечелени в сегашния конкурс, само 280 са от хора с ограничена работоспособност. Освен това тази акция засегна и дребните, предимно селски магазини, с разнообразен асортимент от стоки, като пред 2014 г. всеки двайсети бе принуден да затвори заради рязко намаляване на приходите.

Преразпределянето на правата за търговия на дребно бе последвано от одържавяване на търговията с тютюн на едро. Депутатът от партия ФИДЕС Янош Бенчик, когото партията глоби с 300 000 форинта, защото гласува против поправката в закона, заяви, че „той много искал да подкрепи третия закон за тютюневите лавки. Затова трябвало още нещо съвсем дребно. Трябвало само търговията с тютюн наистина да се превърне в държавен монопол, а печалбите от нея да служат за общественото благо. А приети-ят сега вариант на закона гарантира възможност за предаване на правата за търговия на частна фирма без конкурс. „Промяната на нормата на закона, против която аз гласувах – казва той – създава възможност за преследване на печалби.“ Казано накратко: преследване на печалби означава, че вместо да създава ценности, един социално-икономически играч използва ресурсите си, за да лиши, с помощта на държавата, другите играчи от определени пазарни възможности“. Коего и се случило, защото „единственият кандидат Tabán Trafik, собственост на British American Tobacco и на групата Continental, получи без публичен конкурс изключителните права за търговия с тютюн. От ноември тази обща фирма на двете ком-

пании, регистрирана наскоро, ще снабдява с тютюневи изделия всички 6300 лавки в Унгария. [...] Когато попитахме защо не беше обявен публичен конкурс за този държавен монопол, Янош Лазар (министър, ръководител на кабинета на министър-председателя) отговори: „Наистина прието е, че когато става дума за държавни средства, е задължително да се объяви конкурс, но в този случай няма конкурс, защото няма държавни средства.“ Но министърът с лека ръка пропусна да каже какво представляват концесионните плащания. [...] Успехът на фирмата Continental не предизвика голяма изненада на пазара. Фирмата от Ходмезьовашархей, която има полезни околоправителствени връзки, не само беше един от големите победители в търговете за тютюневите лавки, но, както стана ясно по-късно, заради дребна техническа грешка е участвала и в разработването на закона за тютюневите лавки“. В същото време „специалистите оценяват очакваната печалба от „Националния център за снабдяване на лавките“ на 5–12 милиарда форинта, защото той няма да има конкуренти – правителственото мнозинство го освободи от плащане на данъци, а концесионните задължения са смешно ниски: тази година (2015) съвместната фирма на двамата производители на тютюн ще трябва да плати само 10, а през следващата – 100 милиона форинта, а едва от 2021 г. ще трябва всяка година да се правят концесионни вноски, които възлизат на 600 милиона форинта – суми, символични в сравнение с огромните печалби в този бизнес“. А предприемачите, близки до правителството, които станали монополисти за снабдяването на магазините с тютюн и в същото време са и единствените играчи в сферата на тютюневата промишленост, се опитват да наложат на конкурентните големи фирми, производители на тютюневи изделия, необосновано високи сметки за транспортирането на техните стоки. Всъщност те принуждават тези фирми да плащат „пари за закрила“. Отказалите да платят, не могат да доставят стоките си до собствените си тютюневите магазини, от което пак печелят двете фирми, които имат държавната концесия за превоз на едро и могат без проблеми да доставят собственото си производство на местата за търговия на дребно. (В същото време Янош Шанта, президент на ползващата държавни привилегии група за производство на тютюневите изделия Continental, очевидно помолен от някого, купи 49% от изда-

телството на проправителствения вестник Napigazdaság, което бе началото на създаване на нова проправителствена медийна империя, най-вече лоялна на Янош Лазар (ръководител на кабинета на министър-председателя), а личният съветник на министър-председателя Арпад Хабон също започна да създава собствена отделна структура Modern Media Group, който „се опитва да контролира булевардната преса и интернет“, за да има с какво да бъде заменена медийната империя на Лайош Шимичка.)

След предаването на печалбите от търговията с тютюневи изделия в мрежата на семейството може да се очаква при благоприятна конюнктурa да бъде направено същото и с търговията със спиртни напитки и с лекарства като се използва предлогът за развитие на здравеопазването, каквито предложения се правят от време на време.

- Щом вече сме определили разглеждания автократичен режим като мафиотска държава, ще е редно да илюстрираме механизмите за смяна на собствениците със средствата на държавна принуда и с примера за **игралните автомати и казината**. Контрол за използването на **игралните автомати, които предлагат парични печалби**, обикновено наричани „едноръки бандити“, носещи данъчни приходи на сума около 70 милиарда годишно, осъществяваше държавната Szerencsejáték. Струва си да проследим стъпка по стъпка процеса за реорганизиране на този бизнес и включването му в интересите на политическото семейство.

Първа стъпка. Законното им регулиране, а те се използват предимно в хотелите, беше преразгледано през септември 2011 г., когато предишният данък от 100 хиляди форинта за автомат, събиран всеки месец, неочаквано с поправка в закона беше повишен пет пъти, като задължиха собствениците на автомати да променят версията за включване към централен сървър. Резултатът беше, че само за един месец след това арендаторите се отказаха от 60% от игралните си автомати. През следващата година техният брой намаля още повече: от 22 000 до 2000.

Втора стъпка. През октомври 2012 г. с поправка в закона, приета само за два дни, беше забранено да се поставят и използват автомати с парични печалби другаде, освен в казината, а освен това –

да се отворят игрални зали и интернет казина. Тази забрана засегна около 1200 предприемачи, които в съответствие с изискванията на поправка в закона, приета предната година, бяха наели автомати, свързани със сървър. Според правителството „досегашните мерки само отчасти постигнаха целта си и попречиха на най-бедните слоеве на населението да харчат парите си за игрални автомати, а от друга страна, дейността на лица, които имат интереси в игралния бизнес, е от сериозна опасност за националната сигурност“. Правителството планира поне донякъде да компенсира загубените от тези мерки приходи в бюджета с данъци върху хазартните игри онлайн.

Трета стъпка. Казината бяха освободени от забраната за разполагане на игрални автомати с парични печалби, като в едно казино може да има най-много 300 автомата. По-късно, през 2013 г., максималният брой на казината в страната беше увеличен на 11.

Четвърта стъпка. „През средата на ноември (2013) парламентът, като промени закона за хазарта, прие решение, че министърът на икономиката може без конкурсна процедура да сключва концесионни договори срещу по-високо заплащане за поставяне на максимум пет игрални автомата с онези организатори на хазартни игри, които той смята, че заслужават доверие. Друга важна промяна в поправката от ноември беше, че организаторите на хазартни игри получиха възможност да намалят данъка за хазарта със сумата, която заплащат за концесията. Повече от всички спечели Las Vegas Casino, собственост на Енди Вайна, което, благодарение на тази поправка, плати 1,6 милиарда форинта по-малко. През 2012 г. Las Vegas Casino имаше 3,8 милиарда форинта нетен приход, плати 1,1 милиарда форинта (30% данък върху хазартния бизнес) и 791 милиона форинта концесионни задължения – плати на държавата общо 1,9 милиарда форинта. По новите правила сега ще трябва да внесе в бюджета само около 300 милиона форинта.“

Пета стъпка. През май 2014 г. Министерството на икономиката даде пет от възможните 11 концесии за казино на Las Vegas Casino, собственост на Енди Вайна, а още две казина в източната част на Унгария, в Дебрецен и Ниредхаза – на Aranybonusz 2000 на Габор Сима. Това се случи, въпреки че за концесия кандидатства и държавната Szerencsejáték, но тя не беше достатъчно „надеждна“.

Както вече писахме, Енди Вайна е бивш кинопродуцент, правителствен комисар, който се разпорежда с държавното финансиране на унгарското кино и е близко доверено лице на Орбан. А Габор Сима, който и преди това се занимаваше с хазарт, беше собственик на футболния отбор в Дебрецен, като сега тази роля е поета от неговия син. „Според оценките на Министерството на икономиката, концесионерите ще внесат в бюджета 4 милиарда форинта концесионни плащания и 1 милиард форинта данък оборот.“

Шеста стъпка. Паралелно с разпределянето на концесиите за казината парламентът осигури на техните собственици и възможност да намалят сумата на данъка върху хазарта със сумата за концесионните задължения, като освен това освободи тези плащания от данък върху оборота.

Седма стъпка. „Големите международни компании, които имат интернет казина и сайтове онлайн за игри с карти, като Poker Stars или Bet365, получиха възможност с посредничеството на Енди Вайна и Габор Сима да легализират присъствието си в Унгария. На близките до правителството бизнесмени тази възможност можеше да бъде предоставена с внесеното от правителството в парламента предложение за измененията в закона за планираните промени в данъчните правила за следващата година. Една от точките на внесеното предложение прави възможно не собственикът на концесията, а трето лице да плаща концесионните задължения, свързани с хазарта. Това дава възможност плащанията да бъдат извършвани през чужда фирма, така че собственикът на концесията ще има право да намали с тази сума данъка върху хазарта, който трябва да се внесе в бюджета. Освен това според направеното предложение собственици на игрални зали и на онлайн казина може да са само притежатели за унгарска концесия за казино, т.е. сега това са само Вайна и Сима.“

Осма стъпка. За разлика от данъците за субектите в търговията на дребно заплащането на данъка от казината на Енди Вайна и на Габор Сима „е въз основа на подадена декларация, тъй като данъчната администрация не може да следи игралните автомати. От една страна, в тези автомати не са вградени интегрираните контролни устройства, които биха събирали и фиксирали постъпващата информация, а от друга – не може да става и дума за връзка със сървър.

По такъв начин в един свят, в който има касови апарати, включени онлайн, държавата е принудена на сяло да се ориентира в приходите на казината“. А между другото, „според участниците в тази сфера – петте столични казина на Енди Вайна могат всяка година да носят доходи от около 15 милиарда форинта“. Освен това, естествено, казината на Енди Вайна са притежавани от офшорни фирми.

Девета стъпка. Остава само да се задейства вече обясненият по-горе гарантиран от закона механизъм за стабилизационни спестовни сметки, които да се използват за пране на пари

Това са методите, с които приемното политическо семейство на мафиотската държава си организира хазартни игри и си създаде казина: изместване от пазара, създаване на монополи, решения, които се вземат за приятели, специални данъчни облекчения, подкрепяно от държавата пране на пари. И без капка кръв.

Въпреки че след присъдата на Европейския съд през 2015 г. „бе създаден компенсационен фонд за предприемачите, които скоро могат да поискат от унгарския съд държавни компенсации в размер на сто милиарда форинта“, това въобще не означава възстановяване на първоначалното състояние. Освен това плащането на присъдената компенсация ще засегне унгарската държава, т.е. косвено ще бъде отнесено към данъкоплатците, докато частните бенефициенти на незаконното присвояване на тази сфера на икономическа дейност могат да продължат да се занимават с печелившия си бизнес.

В процеса на смяната на арендаторите на държавни земи, повечето от тях бяха лишени от основното си средство за съществуване и земите, които те обработваха дотогава, бяха предадени на многото нови собственици. Арендаторите намаляха, но не особено. В случая с търговията на дребно с тютюневи изделия новите притежатели са само малка част от предишните търговци с тези изделия, но и тук можем да говорим за много хиляди бенефициенти. А в сравнение с лицата, изгубили правото да използват едноръките бандити, победителите бяха само неколцина.

Струва си да отбележим, че операциите с арендата на земи, с тютюневите лавки и с казина не са единични явления: осъществява се **преброяване и включване в мафиотската държава на многобройни сърдечносъдови мрежи** с различен характер и функции,

които пронизват политическата, икономическата и комуникационната тъкан на обществото. Можем да говорим за финансови и банкови мрежи, за мрежи в сферата на медиите и информационните комуникации и в сферата на комуналните услуги с нейните локални монополи, а също и за други жизненоважни мрежи, от които може да съдере още една кожа и на тяхна основа да се създадат нови привилегирани и добре платени групи на васална зависимост. Но натрупваната в тези мрежи собственост е твърде голям залък за просто присвояване от политическото семейство. За да бъде отчасти или напълно завладяна тази собственост, не стига само политически контрол на пазара на обществените поръчки. В този случай вече трябва или по законодателен път да бъде създаден държавен монопол, или да се гарантира отстраняването от пазара на предишните собственици и те да бъдат сменени с нови, като се използват държавни средства, чрез одържавяване.

Естествено, при това се опитват да легитимират отнемането на частна собственост и прехвърлянето ѝ в други канали с псевдо-колективистка идеология, насочено против бизнесмените, спекулантите, търсачите на бързи печалби и против пазара. Най-често нацията е тази емоционална общност и мафиотската държава се позовава на мнимите ѝ интереси, докато изземва различно имущество. Като основно средство за това, а то най-лесно може да се легитимира идеологически, се използва одържавяването.

5.11.5. ТИПОВЕ ОДЪРЖАВЯВАНЕ В ЗАВИСИМОСТ ОТ НЕГОВИТЕ ФУНКЦИИ

Присъщата на мафиотската държава практика на одържавяване, чиято цел е отнемането на частна собственост със средствата на държавната власт, силно се различава по функциите си както от одържавяването при държавния капитализъм, така и при комунистическите режими с тяхната планова икономика, основана върху монопол на държавната собственост. Сред мотивите за одържавяването при държавния капитализъм може да има извън икономически цели, но функционирането на имуществото, попаднало в ръцете на държавата, все пак остава в рамките на пазарната логика, присъща на тази икономическа среда. А при комунистическите

режими икономиката окончателно и еднообразно функционира в рамките на държавната собственост и е подчинена на политиката. На свой ред в мафиотската държава одържавяването служи едновременно за обогатяване на приемното политическо семейство, за канализирано материално възнаграждаване на членовете на подчинената структура и като наказателна мярка за обществото

Изглеждат безсмислени опитите да бъде обяснена правителствената практика за одържавяване, а също така и декларираните от ръководителите на ФИДЕС нейни причини и цели за по-голяма ефективност на държавната собственост за националната икономика. Също така безсмислени изглеждат и опитите да се критикува тази позиция, като се доказва, че ефективността на държавната собственост е по-ниска, защото не се вземат предвид нейните истински функции. Между другото, очевидно е, че в тази практика може да се открият функции и форми, които нямат никаква връзка с интересите на националната икономика.

1. Студено одържавяване, одържавяване на отделни елементи от икономическата среда: това е начинът, по който държавата си присвоява пазарната среда на един или друг отрасъл – група фирми, без непосредствено да одържавява предприятията. Средствата за това са:

- Държавни цени (намаляването на плащанията за комунални услуги).
- Извънредни данъци (банковият данък, данъкът върху рекламата).
- Разпореждания, които регулират/ограничават определена дейност (плаза стоп).
- Изисквания към личността на собственика и на ръководителя на предприятието (например от 2017 г. в аптечния бизнес мажоритарната собственост трябва да е само на фармацевти или на държавата).
- Потребителите се задължават да използват услугите на определени доставчици (например училищата – учебници, определени от държавата, работниците – определени места, където могат да използват ваучерите, родителите – определени фи-

нансови учреждения, в които могат да внасят „облигациите за новородено“, които им се дават при раждането на дете; или например кръгът задължения на Унгарската телеграфна агенция беше разширен освен с монопола да разпространява новини, и с подготовка на информационни програми за всички държавни СМИ. Всичко това се използва за изтощаване на собствениците, като подготовка за продължително или постепенно одържавяване и за подчиняване на играчите в определена сфера от икономиката, иначе казано, за персонализиране на анонимните връзки и на икономическата детерминираност, характерни за пазарните отношения, и за включването им в субординационната структура, подчинена на политиката. Студеното одържавяване невинаги преминава в окончателно или в постепенно одържавяване, но в него има най-различни възможности за изсмукване на рента. Освен това то съпътства въвличането на икономически позиции в сферата на интереси на приемното семейство и натрупвания вътре в организирания престъпен „надземен свят“. Вече е трудно да се използва техниката на класическата приватизация, защото остана малко държавно имущество, което може да бъде приватизирано.

2. Грабителско одържавяване, одържавяване на спестяванията:

- Ограбване, осъществявано с единични акции с помощта на заплахи от страна на държавата, с измами и със законодателни средства (както вече казахме, така бяха иззети близо 300 милиарда форинта спестявания на членуващите в пенсионните каси, но можем да споменем и одържавяването на спортните съоръжения на Будапещенския университет „Лоранд Йотвъош“.
- Продължаващо данъчно облагане на вече обложени с данъци доходи (данъкът върху финансовите трансакции, изземването с цел преразпределяне, на част от възнагражденията за авторски права от агенцията Artisjus, която ги контролира).

3. Одържавяване със заграбване на пазар, одържавяване на икономическа дейност или на права за нейното осъществяване: в този случай държавата не само директно лишава собствениците на предприятията от тяхната собственост, но установява и държавен монопол със следните методи:

- Превръща получаването на концесия в условие за водене на икономическа дейност и осъществява тяхното преразпределяне (пример може да е търговията с тютюневи изделия).
- Само на определени фирми, които са държавна или общинска собственост, е разрешено да се занимават с дадени видове дейност (това са местният обществен транспорт, водоснабдяването, съхраняването и преработването на отпадъци, търговията с метали; или например когато през 2012 г. правата за правителствената и административната комуникация бяха предадени от Magyar Telekom на Magyar Villamos Müvek; Kopint-Datorg, което бе преименувано на Служба за национална информационна комуникация, единствено предоставя услуги на крайните потребители; освен това специален закон предвижда преминаване в държавна собственост на създаваните безопасни хранилища за газ; също така се предоставят на държавата предимства при закупуване на вече съществуващите хранилища за газ; от 2014 г. частните фирми, които се занимават с разработване на условията за провеждане на конкурси, не могат да се занимават с обществени поръчки; занапред, в рамките на проекти с европейски средства, училища, болници и други държавни сгради, имат право да проектират само държавните проектантски бюра).
- Правото да извършват определени видове дейност се предоставя на наскоро създадени държавни предприятия (например превръщането в държавен монопол на събирането на мобилните плащания за ползване на пътища, на билетите за транспорт, за паркиране, нещо повече, за всякакви услуги, оказвани на фирми, в които собственици на дялове са държавата или общините).
- Определена дейност се предоставя на държавни (административни) органи (например в бъдеще вместо търговските банки държавата ще движи сметките „Старт“, които са свързани с т.нар. облигации за новородено, като за целта се въвежда нов вид облигации; държавна работа е и прогнозата за времето, а също така и събирането на метеорологична информация, тази дейност се финансира от държавата, която не подкрепя прогнозите на частните метеорологични служби).

4. Одържавяване посредством заграбване на компетентност, присвояване на правата на общините от центъра: осъществява се, като се предадат определени пълномощия – право за извършване на определени дейности – на държавните (административните) органи (одържавяване на столичните комунални предприятия, одържавяване на болниците, които са собственост на общините или се управляват от тях, а също така и на амбулаторното медицинско обслужване в тези болници; в ръцете на държавата преминаха и финансираните от общините учреждения за социална защита на децата, както и учрежденията, обслужващи хора с физически недостатъци, с психични разстройства и наркозависими; професионалните общински пожарни също станаха държавни, както и имуществото на комитатските общини; държавата стана и системата от образователни и медицински учреждения). Държавата може да присвоява правата на общините и с „пазарни“ средства: „В населените места събирането на боклука могат да извършват само предприятия, чийто мажоритарен собственик е държавата или общината; с въвеждането на нови данъци правителството направи тези предприятия, които са обществена собственост, губещи; ако комуналните услуги не могат да бъдат осъществявани, службата, която отговаря за бедствията, може да назначи предприятие, което да извършва тази услуга, за да се предотврати ситуация, заплашваща околната среда или здравето на хората. Ново явление: на сцената се появява ново държавно предприятие, което (като следва модела, изпробван на енергийния пазар) започва да завладява пазара, който преди това е принадлежал на предприятията, чиято дейност е станала невъзможна като последица от мерките на правителството.“

От тази категория е и намерението на правителството да централизира развитието на промишлени паркове, с които дотогава се занимаваха най-вече общините. За целта в началото на 2016 г. правителството основа държавна компания с капитал от милиарди и планира купуването на недвижими имоти, предназначени за промишлените паркове. Не е необходимо да се обяснява какви възможности разкрива пред правителството тази стъпка за формиране на ниското равнище на патронажно-клиентелистките отношения и осъществяването на политически натиск върху местните предприемачи.

5. Одържавяване на bargain chip (лостове или преговори), изкупуване на пакетите акции на фирмите с държавни средства: мотивирането и сферите за прилагане на този метод са много разнообразни, но служат преди всичко за укрепване в бъдеще на политическите или икономическите позиции при договаряне:

- Ако собствениците са чужденци от „тежка категория“, които трудно се поддават на шантаж (руснаци, немци), купуването става по цена, по-висока от пазарната, което по принцип е една от междинните стъпки за по-обхватна делова акция (MOL, хранилищата за природен газ на E.ON).
- Одържавяване като завладяването на пазара се осъществява чрез покупка (GIRO, през която преминаваха преводите на частни лица и фирми).
- Купуване на „националните“ предприятия (Rába, Dunaferr, MAL).
- Голямо държавно предприятие купува мажоритарния дял собственост във „фирма арендатор“ (както постъпи MÁV с предприятието за обществено хранене в железниците Resti).
- Купуване на земя (държавата купи за 4 милиарда форинта недвижима собственост на остров Обуда; а също така предостави 2 милиарда форинта еднократна субсидия на общината в Секешфехервар за закупуване на летището Бьоргьонда).
- Подготовка за заграбване и постепенно одържавяване (Takarék Bank).
- Необходима стъпка за оправдаване на одържавяването, с което например Будапеща бе лишена от едно от предприятията си („Столично предприятие за водоснабдяване“) като „компенсация“ за субсидия, независимо че тя и така е била предвидена да бъде дадена на столицата.

^A Бьоргьонд – едно от най-старите селища в област Фейер, част от град Секешфехервар, разположен в близост до Фелчут, където е имението на министър-председателя Виктор Орбан.

6. Постепенно одържавяване, „временно“ поставяне на частна фирма „под държавен надзор“: с този промеждутъчен стадий на одържавяване частната собственост принудително преминава към собственици от кръга на приемното политическо семейство. Одържавяването се улеснява, ако собственикът вече е „обработен“ с неикономически, неправомерни средства, характерни за студенто одържавяване, или е бил принуден да си тръгне, като в същото време за вътрешносемейно приватизиране се предоставя на изгодни условия държавен кредит (например вече споменатият случай с „BAV“).

Подобна съдба очаква и одържавените спестовни кооперации и купените банки: например банка Budapest и Унгарската външно-търговска банка.

7. Повторното одържавяване на имущество, собственост предимно на чужденци, и предаването с **постепенното му одържавяване** на предпочитани частни собственици, е ефикасен метод за освобождаване на имущество за ново преразпределяне, основано на идеологията на „борбата за национално освобождение“. Първо се обявява, че в ключовите отрасли от икономиката трябва да се постигне висок дял на унгарска собственост, след което започва изтласкването на легитимните собственици. Разбира се, това се прави с неикономически и неправомерни или осигурени от неограничената власт законови средства: извънредни данъци, забраняване на строителството и на разширяването на търговско-развлекателните центрове, неизпълними строителни предписания и други държавни и общински ограничителни мерки. Ако това не е достатъчно, се използва компрометираща кампания, поръчана в СМИ, а в краен случай – насилствено одържавяване. В зависимост от размера на капитала и степента на международно влияние на чуждите собственици може да бъде използван широк арсенал от средства – от елементарни притеснения и купуване на собствеността на цена по-висока от пазарната до насилствено отстраняване от пазара. Ако на новите собственици, ползващи се с благосклонното отношение от страна на властта, е необходим капитал за втората, реприватизационна фаза на постепенното одържавяване, той, независимо от рисковете, ще бъде предоставен от Унгарската банка за развитие. Законът е освободил

тази банка от задължението да спазва нормите за добросъвестно управление и загубите ѝ се покриват от бюджета. Така кредитирането на фирмата, която е избрана за ролята на нов собственик, може да се превърне в подарък, а накрая и в прехвърляне на бюджетни средства, своеобразно пране на пари, осъществявано от държавата и нелицитимно присвояване на парите на данъкоплатците.

8. Прикрито одържавяване, одържавяване на загубите и приватизиране на печалбите: освен осигуряването на приемното политическо семейство с имущество и с приходи, то може да се използва и за политически и идеологически цели.

- **Еднократно източване на парични потоци.** Отличен пример беше санирането на Postbank (1998–2000), когато държавата, разтревожена за съдбата на спестяванията на вложителите, представи на превърналата се в губеща банка субсидия и предаде необслужваните кредити на агенция по събиране на вземания. Тази агенция продаде „безнадеждните“ кредити и фирмите, собственост на длъжниците (или на техни представители, подставени лица) на предполагаемо много по-ниска цена, така че длъжниците успяха да си ги върнат на цена, много по-ниска от пазарната. По сходен сценарий се извърши и придобиването от Bayerische Landesbank, чийто собственик е правителството на провинция Бавария, на по-голямата част от акциите на Унгарската външнотърговска банка. И двата случая могат едновременно да служат като пример за постепенно одържавяване, като разликата е, че в типичните случаи на постепенно одържавяване в плячка се превръщат процъфтяващи фирми, докато в споменатите по-горе случаи се санираха отслабени банки, които се капитализираха с държавни средства, а след това се прехвърляха на представители на приемното политическо семейство. Това може да се е случило и с Унгарската външнотърговска банка, тъй като тя беше продадена през пролетта на 2016 г. от Унгарската национална банка, но не е ясно кой е новият собственик на продадената банка и откъде е имал средства, за да осъществи покупката. С други думи, остават без отговор въпросите: „Откъде са парите на купувачите? Кой са крайните бенефициенти-собственици, т.е. т.нар. UBO (Ultimate Beneficial Owner):“

9. **Постоянно източване на парични потоци.** Същността на този метод може да бъде демонстрирана с **ликвидирането на частния пазар за учебници.** Първата стъпка на министерството, отговарящо за образованието, беше да възложи законните пълномощия за въвеждането на пазара на учебници, одобрени от това министерство, без процедура за акредитация. Втората стъпка беше да се отдели продажбата на учебници от издаването на учебници и тя да се превърне в държавен монопол. Третата стъпка беше държавната фирма, занимаваща се с продажбата на учебници, да получи и правото да издава учебници. Четвъртата стъпка беше ликвидирането на правото на училищата да имат свободен избор на учебници и оттогава училищата могат да избират само учебници от ограничен списък, съставен от министерството. Тази серия мерки успя да разори издателствата на учебна литература, да ликвидира пазара на учебници и да осигури с частните печатници, участващи в издаването на учебниците по поръчка на държавата, изсмукването на печалба от търговията с учебници, финансирана предимно с държавни средства.

В рамките на това замаскирано одържавяване органично се съчетават целта на идеологическото индоктриниране – социално-комуникативната цел, която демонстрира, че правителството се грижи за народа (в намалените цени на учебниците) – и икономическата цел: да се гарантира обогатяването на приемното политическо семейство.

10. Подобна логика има и **превръщането на комуналните предприятия в нетърговски организации** като част от борбата за намаляване на плащанията за комуналните услуги, вследствие на което тези организации функционират като интерфейс за пренасочване на бюджетни ресурси към определени подизпълнители. Наскоро ръководителят на кабинета на министър-председателя Янош Лазар обяви **одържавяване на заведенията за обществено хранене.** Този проект следва логиката на сходни планирани или вече осъществени мерки в сферите на комуналното обслужване (**водния цикъл, снабдяването на населението с газ и електричество, топлоподаването и извозването на боклука**): първата стъпка е провъзгласяването на популистката идеологическа теза,

според която частните фирми, които действат в тази сфера, трябва да се примирят, че обслужването на населението не бива да е свързано с печалба (Лазар); втората стъпка е: държавата да утвърди задължителни цени с цел намаляване цената на конкретна услуга, като по този начин принуждава частните предприемачи да се откажат от тази дейност; а доколкото в тази ситуация извършването на комунални услуги не е рентабилно, дори ако се правят икономии за сметка на разходите за амортизация, налага се дейността непрекъснато да бъде подкрепяна с бюджетни средства; а печалбата, която се разпределя между приятели, се извлича с допълнителни подизпълнители. Така се свързват популистката идеология, чиято мишена е частната собственост, намаляването на цената на комуналните услуги и прехвърлянето на паричните потоци към частни лица. Цената на този организиран грабеж се плаща с ниска ефективност на услугите, които предлага държавата, а изнасянето на основни средства поради недостига на пари за модернизиране на услугите води до ниското им качество. Обявяването на одържавяването на детското хранене се съпровождаше с разширяване на дотираната сфера на общественото хранене, а също с увеличаване с една трета на сумата на годишните бюджетни дотации. Не е трудно да разберем, че така преобразуваната система за обществено хранене ще гарантира на привилегированите допълнителни подизпълнители печеливш бизнес, а на властта – прекрасна възможност за създаване на клиента.

В зависимост от характера типовете одържавяване могат да се комбинират произволно (например одържавяването със закупуване и маскираното одържавяване). Но се случва типът одържавяване да се променя с времето (например студеното одържавяване е последвано от постепенно, а закупуването се превръща в постепенно одържавяване).

5.12. ЛОГИКАТА НА ВЛАСТТА, СЪПОСТАВЕНА С ИРАЦИОНАЛНОСТТА НА ПОЛИТИКАТА В РАЗЛИЧНИ ОБЛАСТИ НА ЖИВОТА

Логиката на властта може да води до **безразсъдни мерки в различни области на живота**, но онези, които се обявяват с професионални аргументи против тези мерки от рационална позиция, продиктувана от интересите на общото благо, не разбират с кого и с какво спорят. Обикновено използват професионални доводи, за да докажат ирационалността на една или друга акция на ФИДЕС, като например концесиите за тютюневите лавки, преразпределянето на арендата за земя, одържавяването или въвеждането на държавен монопол. Това ми напомня как се гледаше футболен мач на съветски минителевизор, произведен през 1970 г. за сто годишнината от рождението на Ленин, на който топката не се виждаше и ти се струваше, че двайсет и двамата играчи безсмислено тичат по терена. Но ако гледаш мача на телевизор с голям екран, топката добре се вижда и това прави движенията на играчите смислени. Точно такава е и политиката, която ФИДЕС провежда в различни области на живота: „топката“ е фактор за укрепване на властта и за обогатяване. Онези, които настойчиво се позовават на професионални съображения, не отчитат, че в уравнението на описвания режим има и допълнителен елемент: основен устрем към властта и към обогатяване. Все едно същество от свят с две измерения в ролята на „специалист“ да преценява триизмерен свят. А в същото време политическото семейство лукаво се присмива на всички онези нещастници, които търсят някаква класическа професионална рационалност и въобще не разбират за какво всъщност става дума.

Затова са интелектуално смешни всички тяснопрофесионални аргументи по отношение на мерките и функционирането на мафиотската държава, а в политически и морален аспект те водят до саморазоръжаване, тъй като не отчитат най-важния фактор: логиката на властта, на която са подчинени всички професионални съображения. **Истинската политика в различни области на живота, основана върху професионална логика, съществува само в демократични условия, където интересите на обществото не се подменят с частни интереси.** За да бъде възможно професионал-

ните въпроси при изработването на политиката в различните области на живота отново да бъдат актуални, необходими са смяна на правителството и възстановяване на демократичните институции.

В същото време властта действа политически последователно, тъй като това е ясно и обнадеждаващо послание за приемното политическо семейство и за всички, които искат или са принудени да се приспособяват към режима с това послание, заплашително разясняващо новите правила за неговите противници. Реалната неизкривена информация просто не стига до широките слоеве от населението. Очевидно такова е рационалното поведение според логиката за изграждането на мафиотската държава. „Ще го направя, защото мога да си го позволя.“ Разбира се, това не означава, че всички акции на режима завършват с положителен резултат. Например в случая с тютюневите лавки резултатът може да не е положителен, защото ако всеки ден хиляди онеправдани собственици на магазини трябва да обясняват на стотици клиенти защо за определени стоки трябва да ходят в други магазини, това може да се отрази отрицателно на отношението към правителството. Но общественото мнение само постепенно разбира механизма на функциониране на мафиотското правителство и едни или други събития могат да предизвикат качествени промени и дори поврат в този процес на прозрение. За да минимизират този риск, властите трябва непрекъснато да следят дали ограничението и организираното манипулиране на свободата на мненията и на избора са достигнали онзи предел, който не допуска мафиотската държава да бъде лишена от власт по волята на електората.

ДЕФИЦИТ НА ЛЕГИТИМНОСТ НА МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА И СРЕДСТВАТА ЗА НЕГОВОТО КОМПЕНСИРАНЕ

6.1. „ОДОМАШНЯВАНЕ“ НА СМИ

ФИДЕС не използва характерното за диктатурите средство на **мощна административна цензура**, не използва и прилаганото в меките диктатури деликатно ръчно управление по принципа „поддържаме – търпим – забраняваме“^А. Този принцип работеше само в условията на господстваща държавна собственост. Тогава извън кръга на държавна собственост беше само преследваната от властта демократична опозиция с нейния „самиздат“, която достигаше няколко хиляди души. След смяната на режима в областта на масовите комуникации се появи структура със смесена собственост, която днес ФИДЕС контролира с най-разнообразни репресивни средства.

6.1.1. 2010–2014: КОНТРОЛ НАД СМИ В ПЕРИОДА НА ФОРМИРАНЕ НА МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА

СМИ, собственост на държавата, бяха **подчинени на партията** с директно прилагане на властови средства (назначаване на комисари, непосредствени директиви, цензура). Големите телевизионни

^А Става дума за т.нар. политика на „трите Т“ в Унгария (и трите думи на унгарски започват с „Т“), продукт на комунистическата културна политика, започнала от Съветския съюз и дообогатена в Унгария с „търпим“.

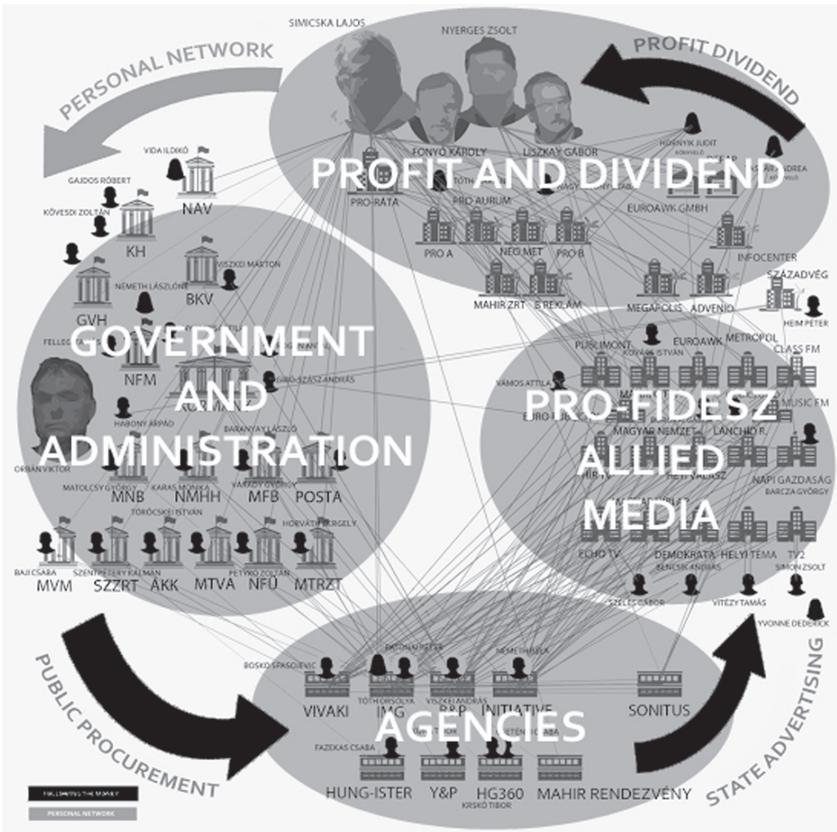
каналите (RTL Klub, TV2) **бяха деполитизирани** (със заплахи за санкции, с данък върху рекламата). Критично настроените СМИ **бяха натикани в „гето“** (с натиск от властта, със сплашване на рекламодатели). В същото време политическото семейство с държавна подкрепа и нелегитимна принуда **създаде собствена медийна империя от частни СМИ**.

Първият председател на **Съвета за СМИ**, а също на **Националния съвет за СМС и за комуникациите (НССК)**, създадени в съответствие с **новия закон за СМИ** от 2011 г., беше доверено лице на Орбан, а неговият приемник – семеен юрист на свързаните с партията СМИ. Неговите разпореждания и постановления регулират разпределянето на изкуствено ограничения заради държавния монопол ресурс (честоти, концесии, разрешения и т.н.), определят правилата за функциониране на медийния пазар (критериите за дейността на некомерческите СМИ, класифицирането на програмите, някои ограничения за рекламата и т.н.) и санкциите. С преференции и наказания, определени от гъвкави правила, той може сам да поощрява или да наказва всеки участник в медийния пазар: да отнема честота, да не допуска до търгове и да налага разоряващи парични глоби. В същото време и държавата косвено, през **Фонда за подкрепа на СМИ и за управление на активите**, се явява пазарен играч, при това най-големият, ако имаме предвид непрекъснато растящите бюджетни средства (сега 80 милиарда форинта), предоставяни на държавните СМИ (националната информационна агенция, радиото и телевизията).

Новият режим одържави **нетърговските СМИ и Унгарската телеграфна агенция**, като не само завладя собствеността им, но и контролира и създаваното съдържание. Тяхното имущество и сътрудниците им бяха прехвърлени във фонда при Съвета за СМИ, беше въведена строга цензура и след като бе извършено общо прочистване на одържавените СМИ, в тях дойдоха кадри, предани на режима, като понякога се допускаха и сътрудници на дяснорадикалните СМИ. С **безплатните държавни информационни услуги** беше фактически ликвидиран пазарът на независимите информационни агенции, така че държавата косвено влияе на съдържанието на информационните програми на частните СМИ.

ФИДЕС подкрепя лоялните СМИ с **абонаменти и рекламни поръчки на държавните и общинските учреждения и фирми**. В същото време партията ограничава свободата на печата, минимизира приходите на частните медии и косвено ги контролира; лишава ги от държавна реклама, заплашва ги и „не съветва“ частните рекламодатели. Така се разоряват СМИ, които си позволяват да критикуват правителството, или най-малкото биват изтласкани в „резерват“ с малка аудитория. На пръв поглед по този начин с икономически средства може да бъдат отстранени от пазара непокорните СМИ, ако това не може да се постигне другояче, например с пряка административна принуда. Едновременно това деполитизира частни СМИ, принудени да прибегват до автоцензура.

Не става дума дали са запазени медийните канали, които позволяват свободно изразяване на лично мнение. Проблемът е, че властите успяха да изтикат критиката в такива затворени общности, в които отявлените опоненти на правителството общуват само помежду си, като имат малко възможности да променят съотношението между лоялните и критически настроените граждани в широките обществени слоеве. Критичните СМИ, които са все по-малко и които изпълняват ролята на **комуникационни скандаджии**, не успяха да убедят с обективна информация и съпоставяне на различни мнения потенциално склонните към критика на режима избиратели; вместо това те произнасяха всеки ден, без каквато и да било авторефлексия, едни същи критични думи, което напомня на своеобразна светска литургия с непрекъснато местене на зърната на броеницата. А в същото време правителството, следвайки инстинктите си, грубо ликвидираше критично настроените СМИ, като разпределяше ефирните честоти, или като ги затваряше в гетото на една ограничена интелектуална аудитория и организираше спектакли за наблюдателите отвън. Възможно е интензивното общуване в малките общности на политически независимия интернет и на фейсбук да създава лъжливото впечатление, че недоволните от правителството са много, но всъщност обменят мнения само едни и същи хора в едни и същи общности. **Ръководителите на мафиотската държава не са доктринери**: те не са страхуват от думите и търпят критика, стига тя да не стига до масите.

PROFIT AND DIVIDEND: ПЕЧАЛБА И ДИВИДЕНТИ; GOVERNMENT AND ADMINISTRATION: ПРАВИТЕЛСТВО И АДМИНИСТРАЦИЯ; AGENCIES: АГЕНЦИИ; PRO-FIDESZ ALLIED MEDIA: МЕДИИ, ПОДКРЕПЯЩИ ФИДЕС, Personal Network; мрежи от хора; Public Procurement; гържавни покynku; State Advertising: гържавна реклама.

NAV: Национална данъчна и митническа служба; GVH: Служба за защита на конкуренцията; KH: Управление за обществените поръчки; NMHN: Национален съвет за СМИ и комуникациите; BVK: Транспортна служба на Будапеща; NFM: Министерство за национално развитие; MNB: Унгарска национална банка; MFB: Унгарската банка за развитие; MVM: Унгарско електроразпределително дружество; SZRT: Szerencsejáték (хазартни игри); ÁKK: Център за управление на гържавния дълг; MTVA: Фонд за подкрепа на СМИ и за управление на активите; NFÜ: Агенция за националното развитие; MTRZT: Унгарска агенция за туризъм; ING: Inter Media Group; B&P: Bell&Partners; Y&P: Young&Partners.

Но както пише Мария Вашархеи, **медийният полип се използва не само за промиване на мозъците, но и за пране на пари.** Тесни кръгове от приемното политическо семейство са най-големите доставчици на държавните СМИ, те строят мрежите на държавните ефирни честоти, бенефициенти са на държавните субсидии и на рекламните поръчки, купувачи и създатели на СМИ, като използват държавни средства. Тъкмо те заемат местата на онези участници в медийната област, които биват изместени с нелегитимно държавно насилие. Ако в Италия Берлускони се добра до политическата власт със собствената си медийна империя, ФИДЕС гради с политическата власт медийната империя на политическото семейство. В последна сметка късметът е променлив и медийната империя на политическото семейство може да преживее бедни години, както вече се случи през 2010 г. Най-добре е да не се разчита на случайността.

Изграждането и функционирането на медийната империя на ФИДЕС, създадена след 2010 г., се базира на кръговрата, изобразен на схемата от предишната страница: 1) политическото семейство поставя свои хора на позиции, които позволяват да се контролира дейността на държавните СМИ, бюджетните ресурси и държавната реклама; 2) по-голямата част от държавните поръчки и рекламата се насочват към членовете на политическото семейство и към лоялните му СМИ; 3) едновременно с това осъществява идеологическо обработване на общественото мнение и преливане на държавни средства в джобовете на частни лица като поръчки с по-високи цени и дивиденди; 4) накрая, като затварят кръга, олигарсите на политическото семейство осигуряват с целенасочени назначения безпроблемното функциониране на системата.

След 2010 г. рязко беше нарушено относителното равновесие в „извънпартийното“ разпределяне на държавната реклама и обяви, в което намираще отражение съотношението на политическите сили. По време на правителствения цикъл 2010–2014 г. можеше да се забележи силният стремеж на ръководителите на ФИДЕС **сериозно да се разшири портфолиото на СМИ, което партията непосредствено притежава** посредством близките ѝ олигарси. Иначе казано, те се стремяха да влияят на СМИ не само като дърпат на каишка поръчката за държавни реклами. Причината беше,

че СМИ, собственост на партията (печатни органи като Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Heti Válasz, Helyi Téma, „Метропол“, а също електронните им събратя: Hír TV, Echo TV и Lánchíd Rádió), имаха много тясна аудитория. Изключение беше само седмичникът Helyi Téma, разпространяван безплатно в цялата страна. Беше решено голяма част от СМИ, които имат влияние върху масовия потребител, за когото политиката не е сред най-важните му интереси, да преминат в ръцете на политическото семейство. За тази цел беше придобит и безплатният рекламен вестник „Метропол“, разпространяван в цялата страна. Но истински поврат можеше да е превземането на двата най-големи национални търговски тв канала. Дотогава те само пасивно се приспособяваха към медийната политика на ФИДЕС. И въпреки че законът за СМИ им предписваше всекидневно транслиране най-малко на 20 минутни информационни програми, всъщност тези програми напомняха по-скоро деполитизирана криминална хроника.

Опитът на ФИДЕС да се превърне в собственик на телевизионните канали успя само с TV2 и се провали в случая с RTL Klub. Успяха да принудят най-големия онлайн портал Origo да поддържа по-приятелски тон към правителството, без смяна на собствеността, само с политически натиск, вследствие на което в портала бе поместена държавна реклама вместо за предишните 250 милиона форинта – за 1 милиард форинта. Телевизионният канал TV2 получи държавна реклама за 10 милиарда форинта, докато в същото време RTL Klub, който има много по-голяма аудитория, само 500 милиона. „Държавните разходи за реклама на TV2 се увеличиха три пъти и през 2014 г. достигнаха 10.6 милиарда форинта, казано иначе, всеки трети форинт, който държавата е похарчила за реклама, е отишъл при този търговски телевизионен канал. Каналът RTL Klub получи много по-малко, само една десета част от приходите на TV2. Нещо повече, през втората половина на 2014 г. тази разлика се увеличи и вече е 22 пъти.“ Пречка за поглъщане на телевизионния канал TV2 от приемното политическо семейство беше само войната между Орбан и Шимичка. В началото в тази маневра участваше и Шимичка, който тогава все още монополно контролираше медийните връзки на политическото семейство, но към края на операцията за поглъщане на телевизионния канал Орбан вече иска-

ше да види друго подставено лице като негов собственик. „В кръга ръководители на ФИДЕС се знаеше, че Шимичка води преговори за купуване на TV2. По наши сведения още в четвъртък вечерта Виктор Орбан е получил информация за хаотичната ситуация във връзка с покупко-продажбата на TV2. Един от водещите политици на ФИДЕС казал, че те ще изчакат още няколко седмици и ще видят кой ще е победител в юридическата битка за TV2 – Шимичка или Вайна, а дотогава ще бъде отложено жизненоважното за TV2 решение за разпределяне на държавната реклама и въвеждането на заплащане за ползване на кабелна телевизия. По наша информация Вайда е купил TV2, като се е надявал, че още същата година този канал ще успее да измъкне значителна част от държавната реклама, на обща стойност 25 милиарда форинта. Заради хаотичната ситуация беше отложено правителственото постановление, благодарение на което приходите на TV2 биха се увеличили с 6 милиарда форинта.“ Това признание означава, че парламентарното, държавно и ведомствено решение явно зависи от това дали TV2 ще може да бъде въввлечен в сферата на интереси на политическото семейство с подставени лица. Това е нарушение на закона, което съответства на много от престъпленията на организираната престъпност. И макар в началото да изглеждаше, че Шимичка е успял да изпревари Вайна, много скоро стана ясно, че органите на публичната власт, които имат решаващо значение в началния етап на тази трансакция (Съдът, Агенцията за защита на конкуренцията), ще предпочетат Вайна. Агенцията за защита на конкуренцията, за да придаде тежест на решението си, започна широко разследване на RTL Klub, по подозрение, че каналът злоупотребява с монополна позиция на пазара. Дори Шимичка да внесе това сложно юридически дело в международна съдебна инстанция, дори след много години решението да е благоприятно за него, пак няма да му дадат да стане собственик на TV2. В краен случай нарушилите закона – унгарските държавни органи – ще бъдат задължени да платят компенсация. Но разходите за компенсацията няма да поеме Вайна, ще ги поемат унгарските данъкоплатци. А Вайна, за да купи TV2, получи от контролираната от министъра на външните работи Eximbank кредит в размер на 6.7 милиарда форинта (21 милиона евро). Затова трябваше парламентът да промени закона, регулиращ дейността на банката, подкре-

пяща унгарския износ, за да бъде възможно занаят пред тя да отпус- ка кредити и за да се реализират национални проекти, които не са свързани с износ.

Подобни закономерности може да се видят и при формирането на свързаните с приемното политическо семейство **фирми за реклами на обществени места** (Publimont, Mahir Cityposter, EuroAWK).

6.1.2. ПРОМЕНИ НА КОНТРОЛА НАД СМИ СЛЕД 2014 Г. ВЪВ ВЕЧЕ ФОРМИРАНАТА МАФИОТСКА ДЪРЖАВА

Описаната по-горе система се градеше върху две ключови фигури: главният полигарх Виктор Орбан и главният олигарх Лайош Шимичка. Първият се грижеше за назначаване на кадрите, за парламентарните, общинските и административни решения, а също така и за бюджетните ресурси, необходими за дейността на медийната империя на ФИДЕС, а вторият – донякъде координатор – управляваше целенасоченото разпределяне на средствата и дейността на медийната империя.

След новата победа на ФИДЕС на изборите през 2014 г., осигурила на партията запазване на неограничената ѝ власт, Виктор Орбан, както вече бе казано по-горе, получи възможност да ликвидира дуалистичния характер на ръководство на политическото семейство и да направи експлицитна своята роля на единствен лидер. По-долу са посочени основните етапи на лишаването на Лайош Шимичка от ключовата му роля в приемното политическо семейство, засегнали и СМИ.

Създаването през 2014 г. на **Националното комуникационно управление** означаваше централизиране в две посоки. От една страна, управлението задължително обедини и монополизира комуникационните задачи на всички държавни и правителствени органи, а също и фирмите, изцяло и отчасти собственост на държавата. Това прави невъзможно работата на автономните пазарни механизми, като в същото време „одържавява“ цялото обкръжение и унищожавя възможността за и без това редките сепаративни сделки в семейството. Това учреждение се стреми не само да определя в най-широк смисъл същността на комуникацията в държавните учреждения и фирми, но и да ръководи целия процес, а също

така само да взема решения за привилегиите на различни играчи в медийното пространство, колкото и неизпълнима да изглежда тази задача. Благодарение на това то успя фактически преди всичко с Лайош Шимичка да извади от играта няколко свързани с политическото семейство, медийни агенции, през които държавните съобщения се разпределяха между различни, сред тях и недържавни печатни органи. Концентрирането в ръцете на главния олигарх на финансираната от държавата комуникация означаваше, че комуникацията на мафиотската държава е превключила **в режим на перманентна изборна кампания**. С помощта на този паралелен канал се контролира и се оказва влияние не само комуникацията на държавните учреждения, но и тяхната дейност. Подобно централизиране означава по-нататъшно ограничаване на и без това оръзаната автономия на държавните учреждения.

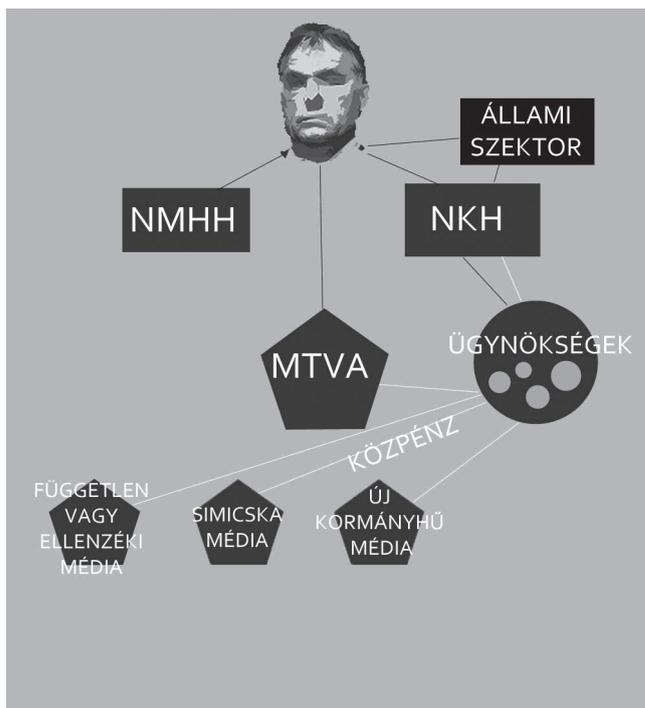
- Намеренията медийните агенции, свързани с главния олигарх Лайош Шимичка и други приятели, да се превърнат в зависимости и да се ограничи влиянието им се съпровождаше със споменатото вече явление: ликвидиране на **привилегированото положение на СМИ, собственост на политическото семейство, при разпределянето на държавната реклама и на държавните средства**.
- Основна цел на въвеждането на селективен прогресивен данък върху рекламата не беше нищо друго освен **наказание и евентуално изтласкване от унгарския медиен пазар на най-големия търговски телевизионен канал RTL Klub**, окарзал съпротива при опита да бъде закупен с насилствени методи. Международните връзки позволиха на RTL Klub да поеме хвърлената ръкавица: каналът смени деполитизирания тон на информационната си програма, който стана силно критичен към правителството, заради което аудиторията на програмата само за няколко месеца се увеличи два пъти и програмата отново се превърна в най-популярната емисия новини на унгарския медиен пазар. Като спомогна критиката към правителството да излезе извън гетото на опозиционните СМИ с аудитория от неколкостотин хиляди, RTL Klub се превърна в една от най-важните причини в течение на три месеца ФИДЕС да изгуби една трета от привържениците си. Политиката на ФИ-

ДЕС не се промени, промени се само нейният комуникационен контекст, достъпен за широкото обществено мнение. По време на медийната война с RTL Klub правителството заплаши да провали с поправки в закона плана на ръководството на телевизионните канали да компенсират загубите от данъка върху рекламата с плащанията, които те вземат от фирмите за кабелна телевизия за транслиране на техните програми. В крайна сметка ФИДЕС беше принудена да се откаже от проекта за поправки в закона, нещо повече, преди посещението на Ангела Меркел в Будапеща през февруари 2015 г. спрочно беше подписано споразумение с ръководството на RTL Klub за отмяна на прогресивния данък върху рекламата. Но, изглежда, това споразумение не смекчи критичния тон към правителството на информационната програма на канала.

- От 2015 г. ФИДЕС съсредоточава усилията си за **експанзия на държавните СМИ**. Директните бюджетни субсидии за държавните СМИ и за информационната агенция се увеличиха от 47 милиарда през 2010 г. на 80 милиарда форинта. Телевизионният канал М1 бе превърнат в информационен, като по този начин направи излишни политическите услуги на принадлежащия към сферата на интереси на Лайош Шимичка канал НigTV, който в отговор на въведения данък върху рекламата не излъчи речта на Виктор Орбан по време на летния лагер в трансилванския курорт Тушваньош през 2014 г., когато Орбан провъзгласи изграждането на „не-либералната държава“. През деня канал М2 излъчва детски програми, а от вечерта до сутринта функционира като държавен развлекателен младежки канал. Каналът Duna 2 пое излъчването на програмите, които дотогава вървяха по М1. През 2015 г. ще бъдат пуснати спортният канал, будапещенският регионален канал (М5) и тематичен канал (М6).

Същността на промените, съпоставени с предходното управление е, че **държавните СМИ** са превърнати в медийни канали с неограничен бюджет и осъществяват дъмпинг на медийни услуги, като се стремят да обхванат всички жанрове и възрастови групи на аудиторията; те са директно управлявани, без никакви промеждутъчни инстанции. **Големите търговски телевизионни канали** се ку-

пуват (TV2) или се правят опити да бъдат изтласкани с държавна принуда от пазара (RTL Klub). В същото време може да се каже, че **политическото семейство** ликвидира **собствената си частна медийна империя**, а колективното ръководство на семейството бе сменено с директно еднолично ръководство на олигарха. (Това илюстрира схемата, поместена по-долу.)

NMHH: Национален съвет за СМИ и за комуникациите; NKH: Национално комуникационно управление; MTVA: Фонд за подкрепа на СМИ и за управление на активите; ÁLLAMI SZEKTOR: държавен сектор; ÜGYNÖKSÉGEK: агенции; FÜGGÉTTLEN VAGY ELLENZÉKI MÉDIA: независими или опозиционни СМИ; SIMICSKAMÉDIA: Медия на Шимичка; ÚJKORM NYHŰ MÉDIA: новите проправителствени медии

Наскоро създадената Modern Média Group, чиито двама собственици са Арпад Хабон, доверено лице на министър-председателя, който поддържа материалното си благосъстояние от надеждни, но неизвестни източници, и Тибор Дьори, работил преди това в кабинета на министър-председателя, както иронично се изразяваха, като

„държавен секретар на работите на Орбан“, управлява новите проправителствени частни СМИ. Както писаха журналистите в информационния сайт 444, „двамата Распутиновци на Виктор Орбан, започнаха настъпление срещу унгарския медиен пазар със съвместната си фирма“, чиято материална база е обвита в мъгла, доколкото нито един от собствениците – нито „безработният“ Хабон, нито държавният служител Дьори, не може да разполага с капитала, необходим за създаването на такава фирма. Наистина, бихме могли да кажем, че *pomen est omen*, тъй като Média Group беше името на една от близките до Орбан фирми, която в 1998 г. „безследно изчезна“, като остави значителни дългове към държавата. Новата проправителствена медийна империя има намерение да започне дейността си като пусне сайт за обсъждане на обществени проблеми, сайт за бизнес новини, безплатен полубулеварден седмичник и може би радиостанция.

„В интервю Виктор Орбан заяви: „условие за суверенитета на всяка страна е влиятелните за общественото мнение СМl да са в ръцете на собственици, граждани на страната, но в Унгария засега това условие не е изпълнено.“ Единственият смисъл на закона, предвиден, за да бъдат ликвидирани медийните агенции, е да бъде разчистено пространството между собствениците на СМl и рекламните фирми. С позоваване на професионални аргументи (къде да се помества рекламата) трябва да се унищожат всички организации, които печат, и проверяващи (била ли излъчена рекламата). Тези фирми, оптимизатори, медийни агентства и рекламни къщи образуват система за сдържане и противовеси в медийната индустрия. Без тях е трудно да се контролира изпълняването на договорите, т.е. дали наистина е излъчена рекламата, без значение колко голяма е аудиторията на едно или друго СМl. Разчистването се организира като лов, като по-скоро напомня атомен взрив. Прекрояването по средата на годината на правилата за дейността на индустриален отрасъл, който функционира с годишни цикли, прилича на атомна атака: всички играчи на пазара дълго време ще се занимават с разчистване на боклуците и на трупове, като ще скърбят и ще се карат едни с други. А в това време под сянката на този облак с невероятна бързина ще бъде изградена правителствената медийна империя. Няма време за продължително строителство, както беше при Mahir, HírTV, вестниците Magyar Nemzet и

други подобни. Никаква органична еволюция, само сила и закон. Пречим, забраняваме, преграждаме, а на някого може и да разрешим. Това са ключовите думи.

6.2. МАНИПУЛИРАНЕТО НА ИЗБИРАТЕЛНАТА СИСТЕМА

Едно от определящите условия за съществуване на демокрацията е възможността да се смени действащото правителство със свободни избори. Ако няма такава възможност или тя е силно ограничена, трябва вече да говорим за изкривена, орязана демокрация.

Стабилността на десния консервативен режим в Унгария между двете световни войни беше осигурена с административно ограничаване на избирателните права (с ценз, а в провинцията до 1939 г. с явни избори). Изразяването на мнения по политически въпроси се смяташе, макар срамежливо, за привилегия на средната класа. Би било грешно да се търсят паралели с тоталитарните режими, тъй като за тях бе характерна едностранната система. След Втората световна война при комунистическите режими монополът на властта на комунистическата партия се гарантираше от забраната да се създават партии, а освен това в изборите имаха право да участват само кандидатите на Патриотичния народен фронт, играл ролята на трансмисионен ремък на комунистическата партия; освен това точно тази организация се занимаваше с провеждането на изборите. Но, тъй като тези режими бяха основани върху насилие, нямаше нужда да се губи време за подробни манипулации за условията и резултатите на изборите. При фашисткия режим на Мусолини в Италия между 1939–1943 г. въобще беше ликвидиран традиционният многопартиен парламент, докато в Германия от средата на 30-те години не са провеждани дори фалшифицирани избори. Изборите в СССР бяха едностранни, на тях можеше да се гласува само за един кандидат. **В тоталитарните режими всички граждани бяха мобилизирани и се контролираха.**

Обаче в мафиотската държава се използва смесена техника за мобилизиране и за демобилизиране. От 2010 г. постоянно

се влошаваха условията за провеждане на свободни избори. Освен ограниченията на свободата на печата, за които стана дума по-горе, бяха орязани и други права и свободи на избирателите. **Свободата за асоцииране** може понякога да бъде реализирана – въпреки „зажданията“ на властта, но е затруднена **свободата за събирания** и фактически е невъзможно да се осъществи **правото за стачка**. И досега не е решен въпросът за стабилното и прозрачно **финансиране на партиите**. Освен това, за да удовлетворят лицемерно популистките искания на управляващите партии, бяха съкратени бюджетните субсидии за партиите, като едновременно поощриха с щедра материална подкрепа масовото участие в изборите през 2014 г. на т.нар. партии едnodневки, създавани само за изборите от чисто „бизнес“ съображения и затрудняващи избирателите да се ориентират. В същото време за партийна пропаганда, маскирана като правителствена информация, се харчеха милиарди. Дори само контролът на материалната и комуникационна среда на изборите рязко нарушава равните шансове в изборите.

По отношение на декласираните, т.е. **на онези, които са били изместени в периферията на приемното политическо семейство или са били изгонени от него**, се прилага методът за ново позициониране, така комбиниран с шантаж и заплахи, че да не е изгодно или да е твърде опасно открито да се обявиш против авторитарната власт. Това прилича на голям мишпулт, с който за различни лица и организации се смесват мелодии от награди–преенебрежение–наказания. Докато различни случаи на произвол на властите са всекидневна тема в обществения дискурс, рядко можем да срещнем открит съпротива срещу този произвол или търсене на помощ от съда. Хората все още има какво да губят и в същото време вече едва ли може да се вярва, че съдът е независим. Индивидуалният риск е **твърде голям**. Това е онази **демобиализираща, разпиляваща техника**, използвана от автократията, която се различава от техниката на диктатурите. Аналитиците повече или по-малко успяват да се ориентират в действието на този механизъм и пресмятат възможно ли е да възникне в рамките на манипулирания закон за изборите ситуация, която да позволи смяна на правителството. Но ръстът на разочарованите, обезверените и объркваните може да е измама, доколкото става дума по-скоро за статично

множество, което не създава тъканите на обществото. Посоката на този процес е ясна: **свободните и честните избори** (free and fair elections) първо се превръщат в **свободни, но нечестни избори** (free, but not fair elections), а след това идва ситуацията, в която властите вече разполагат с всички средства, за да може изборите да са в категорията „**избори, които се оспорват**“ (contested elections).

6.2.1. ПРОМЕНИТЕ В ИЗБИРАТЕЛНИЯ ЗАКОН СЛЕД 2010 Г.

Най-непосредственото и крайно средство да се запази дълго време съществуващата власт все пак е манипулирането на закона за изборите и на закона за провеждане на изборите, т.е. фактическото фалшифициране на волята на електората.

- След промяната на биполярната политическа структура (десните, съпоставени с левите и либералите) в унгарската политика стабилно присъства дяснорадикална партия с рейтинг от 15–20 процента, която и като структурна, и като ценностна ориентация не допуска сумиране на гласове на противниците на ФИДЕС. Освен това левите политически сили са много по-разделени от ФИДЕС, с възможностите за сътрудничество помежду им са ограничени. Съзнавайки това, ФИДЕС въведе **избирателна система в един тур** вместо предишните два, принуждаващо демократичните сили, които си съперничат не само с десните партии, но и помежду си, да влизат предварително в коалиции, т.е. политическа подяжба, предварително изясняване на реалното съотношение на силите за изборите, което подменя истинската предизборна борба.
- Целта на **реорганизирането на финансирането на избирателната кампания** беше не само да се намали финансирането на партиите в парламента до равнище, което прави невъзможно нормалното им финансиране, но и да се вкарат в изборното пространство маса незначителни „**бизнес партии**“. Докато избирателната система принуждаваше опозиционните партии предварително да влизат в коалиции, щедрото финансиране подтикваше предприемчиви авантюристи да приберат правителствените субсидии за провеждане на предизборна кампания от името на фактически несъществуващи партии. Облекчаването на условията за издигане на

мажоритарни кандидати трябваше да поощри колкото може повече партии да ги вкарат в списъците си. Ако една партия издигаше кандидати в една четвърт от едномандатните райони, тя получаваше 149 милиона, но ако имаше кандидати във всичките едномандатни райони, получаваше 597 милиона бюджетни средства за водене на предизборната кампания. Всъщност задачата на тези партии беше да объркат избирателите и да гарантират разпиляване на гласовете на електората, критично настроен към правителството. „Тези партии **успяха на изборите да задигнат почти 4 милиарда форинта бюджетни средства, като не се знае какво се е случило с 90% от тази сума, т.е. можем да проследим само 10% от предоставените средства, които наистина са били изхарчени по време на кампанията** [...]“. Освен това, тъй като нито една от бизнес партиите не спечели нито един мандат, най-вероятно те няма да бъдат и проверени от Сметната палата, която може да започне разследване само след оплакване от някоя от другите партии, участвали в изборите, стига тази партия да разполага с конкретни доказателства за злоупотреба с държавни средства.“

- **При намаляване на броя на депутатите от 386 на 199**, новото правило за предоставяне на мажоритарните мандати въз основа на броя гласове в единствения тур в гласуването е благоприятно за най-голямата партия. Освен това беше намалена възможността за компенсирание с гласовете, подадени за партийните листи, а в същото време според новия закон **партията, победила в едномандатен район, получава допълнителен бонус**. Така беше засилена **диспропорцията в избирателната система**. (През 2009 г. ФИДЕС не подкрепи нито един от вариантите на законопроекта, който предвиждаше 200-местен парламент, защото намаляването на броя на депутатите трябваше да се осъществи с едновременно засилване на пропорционалността на избирателната система.)
- Избирателните райони бяха окрупнени, броят им беше намален от 176 на 106. Това беше направено с прекрояване на границите на избирателните райони, което се превърна в средство за създаване на **избирателен ландшафт**, благоприятен за партиите в правителството. (ФИДЕС спечели всички избори

след 1998, които бяха проведени в новите изборителни райони, сред тях и изборите през 2002 и 2006 г.).

- Въвеждането на **предварителна регистрация** трябваше да премахне от електората слоя неудачници, повече от другите склонни да се поддадат на влиянието на социалния популизъм, което би позволило да се смекчи въздействието на изборителното махало, задвижвано от обещанията за социални блага. Но това намерение не беше реализирано заради негативните отзиви в страната и в чужбина.
- Въпреки че, както смяташе Бертолд Брехт, „народът не може да се заменя с друг народ“^A, част от изборителите може да бъдат сменени чрез **виртуална смяна на населението**: ако унгарците, които живеят в чужбина, най-вече в Трансилвания (Румъния) и са се възползвали от възможността да получат двойно гражданство, укрепват лагера на привържениците на управляващите партии, лицата, които напускат временно Унгария, по-скоро са от потенциалния електорат на опозиционните партии. Първите можеха да гласуват по облекчена процедура – по пощата. Освен това унгарските обществени организации в чужбина, които са лоялни към правителството, получиха възможност да съберат десетки хиляди гласове само по предоставени адресни списъци и да ги предадат (като накрая дори не използваша пощата) на органите, отговарящи за повеждане на изборите. В същото време стотици хиляди унгарски граждани, работещи в Западна Европа и в САЩ, фактически нямаха възможност да се възползват от правото си да гласуват; понякога им се налагаше да изминат стотици километри, за да дадат гласа си, да харчат стотици долари и да се редят много часове на опашки. Така няколко стотици хиляди изборители, критично настроени към правителството, бяха сменени с неколкостотин хиляди привърженици. През 2014 г. повече от 90% от контингента унгарски изборители в чужбина гласуваха за ФИДЕС. Оттогава унгарците, които живеят на териториите, изгубени

^A По повод на събитията в Берлин през 1953 г. и на разпространените от правителството листовки, че „народът е изгубил неговото доверие“, Брехт пише в „Решението“: „Не би ли било по-просто правителството да разпусне народа и да си избере друг?“ – Б.пр.

след Трианонския договор, непрекъснато се увеличават: през пролетта на 2016 те вече са повече с 80 хиляди и приблизително една трета от този електорат може да бъде мобилизирана за изборите през 2018 г. Конституционният съд не видя дискриминация във факта, че унгарските граждани, които живеят в Унгария, но работят в чужбина, нямат право да гласуват по пощата, а трябва да го направят лично в унгарските дипломатически представителства.

- Избирателите могат да се регистрират като част от национално малцинство, но в този случай те не могат да гласуват за партийните листи, а само за организациите, изброени в **списъка на националните малцинства**. Това правило не увеличи правата на националните малцинства, а дискриминационно лиши стотици граждани от политически права, като най-деформиращо въздействие бе оказано върху циганското малцинство, най-голямото на територията на Унгария.
- **Като премахна деня за размисъл преди изборите**, ФИДЕС, която има големи ресурси и списъка на директора на партията Габор Кубатов, превърна изборите в **логистична операция, контролирана от центъра**, на която опозицията поради липса на средства не може да отговори със същата мобилизация на избирателите. (Това се прояви още по време на частичните избори през 2013 г. в град Бая.) Дори в случай че ще има голяма промяна в желанията на електората и спадане на популярността на ФИДЕС, новият избиращ закон е в състояние да задържи тази партия на власт, като имаме предвид централното ѝ положение в политическото пространство и преднамерените промени в избиращата система.

6.2.2. ПРОКУРАТУРАТА КАТО ЧАСТ ОТ ИЗБОРНИЯ ЩАБ

Обикновено освен избиращата система, която определено е резултат от изборите, се изтъкват още два факта: финансирането на партиите и предизборните кампании, и достъпа до СМИ. Затова вече стана дума. Но дори международните наблюдатели срамежливо мълчат за ролята на **прокуратурата** за криминализирането на противниците на ФИДЕС. Между другото става дума не за нова,

а за вече изпробвана практика, в която прокуратурата привлича към съдебна отговорност някои от политическите противници на ФИДЕС. Като се съобразява с графика на кампанията за изборите, прокуратурата „снася“ на партийната преса на ФИДЕС компрометираща информация, като понякога започнатото дело се обявява за държавна тайна, за да не могат обвинените да се защитят публично. В отделни случаи общественото мнение се обработва със съобщения за предварителен или домашен арест, с фотографии на обвиняемите, въвеждани с залата на съда с белезници. Началото на делата специално се насрочва, съобразено с определени събития, и в същото време тези дела може да продължат с години, без да се произнеса присъда, а публичната информация за тях се съобразява със сезонните колебания на различни кампании. **Селективната борба с престъпността и приспособяването към изборителните кампании** е възможно да засегне и невинни, и такива, които да бъдат шантажирани заради извършени дребни престъпления, а и наистина виновни хора. Във всеки случай в по-голямата си част тези дела или не стигат до съд, или завършват с оправдаване на обвинените. Но достатъчно човекът да бъде дискредитиран. Истинската цел на подобни акции не е правораздаване, не е наказването на признатите за виновни лица, а тяхното отстраняване от политическата арена и/или дискредитиране на политическата организация, която те представляват.

В хода на предизборната кампания преди изборите за парламента през 2014 г., прокуратурата агитационно се занимаваше с 240 милиона форинта с неизвестен произход, вложени на сметката на заместник-председателя на социалистическата партия в чужда банка. След изборите това дело се върна в „нормалното“ си русло, тръгна бавно и тихо, без да предлага всекидневна храна за СМИ. В същото време прокуратурата се изправи пред задачата да намали популярността на дяснорадикалната партия „Йобик“ преди изборите през лятото за Европейския парламент, затова един от депутатите на „Йобик“ в Европарламента бе обвинен в шпионаж в полза на Русия. Не е необходимо да казваме, че след изборите за това дело повече нищо не се чува.

Освен прокуратурата **средство на правителството за водене на предизборна кампания може да е и съдът**. Годишнината на

публикуването на речта на министър-председателя Ференц Дюрчан за „лъжите“, представени на избирателите, се превърна в символична дата за полицията, която по време на демонстрациите през есента на 2006 г. упражни сила не само към онези, които окупираха и подпалиха сградата на телевизията, но и към мирните демонстрати. Искането на прокурора за условни присъди на обвиняемите показва, че в този случай е важно само предизборното шоу, дискредитиращо противниците и сплотяващо проправителствения електорат, заздравяващо неговата идентичност. В „най-веселата“ мафиотска държава засега им само показни процеси, без присъди и затвор. В цитирания случай дори няма посочени лица, а само „насочено дело“, казано иначе, за управляващата партия съдебната процедура има важно символично значение не заради личността на обвиняемия, а за да може повдигнатото обвинение да укрепи наратива, който формира идентичността на привържениците на ФИДЕС. Мотив за тези дела може да е и стремежът за лична разправа. Пример за това може да е делото по повод на разрешението за обмен на недвижимо имущество, издадено от бившия министър-председател от социалистическата партия, свързано с проект за построяване на казино или обвинението за „шпионаж“ за бивш министър социалист, който отговаряше за работата на тайните служби. В този случай залогът беше (засега все още нереализираната) възможност за произнасяне на реална присъда с няколко години затвор.

6.2.3. СЪЗДАВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФАЛШИФИЦИРАНЕ НА ИЗБОРИТЕ

Ако изброените по-горе методи не са достатъчни, последната спасителна възможност за фалшифициране на изборите би могъл да е законът за процедурата за провеждане на изборите.

- В новия закон няма изискване за предотвратяване на фалшифициране на изборите и за безпристрастно разглеждане на оплакванията за нарушенията на закона.
- Законът фактически осигурява на избраните и делегирани представители на управляващите партии мнозинство във всички комисии, които наблюдават изборния процес. „Независимите“ членове на комисиите се назначават или от парла-

мента, в който ФИДЕС има конституционно мнозинство, или от общините, които в по-голямата си част се контролират от управляващите партии.

- Фирмата, която осигуряваше компютърното преброяване на предишните избори и беше положително оценена от всички политически сили, стана собственост на държавата и попадна под непосредственото управление на партиите в правителството. Законът предвижда процесът на електронно обработване на подадените гласове да се прекъсва с включване на нови междинни етапи, което създава неконтролирани възможности за подмяна на резултатите.
- Правителството, като се позовава, че трябва да защитава унгарците, които живеят в чужбина, нито преди, нито след изборите не публикува списъците на избирателите, които гласуват в чужбина, дори не посочи техния брой и разпределението им по отделните страни. Затова не е възможно да се проследи достоверността на стотици хиляди гласове. В Европа това е уникален случай. Резултатите от гласуването по пощата на унгарците, живеещи в чужбина, се публикуват от Националната избирателна комисия, в която мнозинство имат представителите на ФИДЕС. Не съществуват никакви възможности за контрол.
- Законът дава възможност на министъра да определя кои изборни резултати може да се публикуват и какви са математическите и логичните параметри, на които трябва да съответстват рубриките в изборните протоколи.
- Председателят на Националната избирателна комисия, избран с мандат от 9 години, еднолично взема решението за акредитиране и отказ да бъдат акредитирани международни наблюдатели. Не е длъжен да обоснове решението си и то не подлежи на обжалване. Според закона международните наблюдатели нямат право да задават въпроси на представителите на отделните партии, на кандидатите и на избирателите. Всички въпроси трябва да са адресирани само към избирателните комисии.
- Онези параграфи в закона, които правят възможно **фалшифицирането на изборите**, са доказателство, че ако се наложи, те ще бъдат използвани. **Не самоцелно, а целесъобразно.** Така,

както от време на време се прави в посткомунистическите държави, когато според съобщенията на международните наблюдатели резултатите от изборите частично се фалшифицират. Заради законите за изборите и за провеждане на изборите, съчетани с използване на други методи за ограничаване на правата и за манипулиране, можем да се съмняваме не само в честността, но и в свободата на изборите. Става дума не само за методите, използвани от комунистическите диктатури, когато истинските избори се превръщаха в безсмислено гласуване, защото трябваше да се гласува само за един кандидат и за една партия, а ако имаше възможност за избор между двама кандидати, те бяха от една и съща категория от един грижливо съставен социален спектър: борбата се водеше между двама миньори, двама университетски преподаватели или, например, между две тъкачки. Освен това беше задължително да се възползваш от „правото“ на глас, за да демонстрираш, че диктатурата спазва демократичните норми. Докато в мафиотската държава, която функционира сред демократични декори, е изкривена представата за свобода на политическото самоопределяне на участващите в изборите кандидати, за финансирането на предизборната кампания, за възможностите за контакт с избирателите, за неутралността на държавните силови структури, за участието в изборите и особено за цената на всеки глас.

6.2.4. ПАРЛАМЕНТАРНИТЕ ИЗБОРИ ПРЕЗ ПРОЛЕТТА И МЕСТНИТЕ ИЗБОРИ ПРЕЗ ЕСЕНТА НА 2014 Г.

Манипулирането на изборната система е своеобразно преобърнатата „саламена тактика“^А: няма трик, който да обслужва интересите на ФИДЕС, и който да не е бил използван, без значение колко допълнителни гласове ще донесе. Благодарение на манипулирането на закона за изборите партията нечестно получи предимство и успя

^А Терминът е използван в края на 40-те години от Матяш Ракоши, ръководител на Унгарската социалистическа партия, който обявил, че е отстранил политическите си противници, като ги изрязвал „парче по парче като салам“. – Б.пр.

отново да постигне конституционно мнозинство от две трети на изборите за парламент през 2014 г. Ако на изборите през 2010 г. при по-малко непропорционална избирателна система за постигане на мнозинство, осигуряващо неограничена политическа власт, бяха необходими 52.7% от гласовете, през 2014 г. за 66.8% местав парламента бяха достатъчни само 43.6% от гласовете. По старите правила това би било достатъчно само за 59% от местата в парламента.

6.2.5. МЕТОДИ ЗА ПОСЛЕДВАЩО НЕПРИЗНАВАНЕ НА ИЗБОРНИТЕ РЕЗУЛТАТИ

Непосредствено след загубата на изборите за парламент през 2012 г. ФИДЕС оспори чистота на тези избори, въпреки че те бяха организирани от нейния собствен правителствен апарат. Естествено, че партията беше доволна от резултатите на изборите през 2010 и 2014 г.

Друга беше ситуацията с общинските избори, доколкото, въпреки убедителната победа на ФИДЕС, останаха общини, ръководени от други партии. Няма да се занимаваме с жалбите, в които се искаше повторно преброяване на гласовете или преразглеждане на резултатите заради предполагаемо нарушение на изборните правила. Подобни средства са напълно в рамките на демократичните процедури, дори да са необосновани. Но имаше и опити да се променят резултатите от изборите в населени места, в които не победиха управляващите партии, като се злоупотребяваше със законодателната власт. Ето няколко характерни примера:

- По време на общинските избори през 2010 г. във Фелчут, родното място на министър-председателя, постът ръководител на местната администрация бе спечелен от независим предприемач, който не е представител на ФИДЕС. Подир това парламентът прие постановление, според което ръководител на администрацията не може да бъде човек със задължения към държавата и изборният бе лишен от поста си. На повторните избори вече победи подставеното лице на политическото семейство, след което споменатото юридическо ограничение беше премахнато.

- На същите общински избори през 2010 г. жителите на Естергом избраха независим кмет, докато мнозинството общински съветници бяха от ФИДЕС. От една страна, това мнозинство ограничи голяма част от пълномощията на кмета, а от друга, така затрудни работата на ръководството на града, че това даде основание на правителството пряко да се намесва в живота на града.
- На общинските избори през есента на 2014 г. се знаеше предварително, че новата структура на общинския съвет, предвидена да се въведе в Будапеща след изборите, няма да е дееспособна и още повече ще подчини столицата на интересите на отделните райони. И кандидатът за кмет от ФИДЕС също изрази опасения по този повод и се изказа, че на кмета на Будапеща трябва да се даде правото на вето. Но ръководството на ФИДЕС изчака резултатите от изборите и промени закона едва след като нейният кандидат победи. Няма съмнение, че опозиционен кандидат не би получил пълномощията, необходимо за нормалното функциониране на града. Но има и противоположна ситуация: след като бяха избрани членовете на столичния общински съвет, бяха лишени със закон от някои права.

Закономерен е въпросът: дори ФИДЕС да претърпи загуба на следващите парламентарни избори, до каква степен тя би успяла да направи ефимерни пълномощията на новото правителство, избрано от мнозинството с помощта на свои подставени лица, „бетонирани“ в различни органи на публичната власт? Достатъчно е да си представим, че контролираният от ФИДЕС бюджетен съвет не одобри проектобюджета, след което президентът на републиката има право да насрочи нови избори. Това е независим от избирателните закони начин не само да се поставят под съмнение, но и просто да се анулират резултатите от изборите.

ЛЕГИТИМИРАНЕ НА ИДЕОЛОГИЧЕСКИЯ АРСЕНАЛ НА МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА

7.1. РЕЖИМЪТ, УПРАВЛЯВАН ОТ ИДЕОЛОГИЯТА, СЪПОСТАВЕН С РЕЖИМА, ИЗПОЛЗВАН ОТ ИДЕОЛОГИЯТА

Мафиотската държава не се ръководи от определена идеология, а създава конструкции от различни идеологически блокове, като следва политическа целесъобразност. Тези конструкции не са консистентни от гледна точка на професионалната политика в различни сфери от живота на обществото, но са консистентни емоционално – това е силата им, тъй като те не подлежат на рационална критика. „Пътеводната нишка на моята политика – заяви Виктор Орбан в интервю през 2006 г. – може да се определи така: **действителност без идеология** [...]”. За ФИДЕС, както и за всички широки съюзи, е характерно, че техните членове ги обединява не идеологията, а общите цели. За ФИДЕС и за победата на ФИДЕС работят хора, които се различават по начина си на живот и с ценностните си ориентации, защото ги сплотяват общи цели. ФИДЕС не прилича на организациите, изградени върху цялостна система от аргументи и на идеологии, които, след като достигнат определена граница, не могат да продължат да се разширяват. За ФИДЕС няма такава граница и затова рейтингът за подкрепата на партията

няма някаква максимална величина, която може да бъде определена предварително.“

Слабостта на рационалната критика на идеологическите конструкции на мафиотската държава е, че понятията, които се използват в нейната комуникация, например: нация, унгарци, труд, създаващ ценности, трудово общество, спекулативен капитал, банка и др. – се употребяват дословно, а не в реален социален контекст, който да разкрива общественото им значение. Тази критика не се съобразява с факта, че на езика на създателите и на привържениците на съвременния политически курс тези понятия имат особен смисъл: нация, унгарци = на ние, т.е. на членовете на приемното политическо семейство, не чужди, не евреи, труд, създаващ ценности = на труд, който ни носи печалби, спекулативен капитал = на такъв, който не ни носи печалби, банка = на кождер, трудово общество = на „който не работи, няма да яде“, т.е. отричане на социалната солидарност и т.н. Така опонентите на режима, вместо да критикуват него, се занимават да критикуват **правителството**, т.е. това е **професионална критика на политиката на правителството**, като си мислят, че и критиците, и режимът, който критикуват, еднакво се стремят към обществено добруване, но само по различни пътища. Тези две основни характеристики на доброволно „политически коректната“ критика: тясно буквално, а не контекстуалното тълкуване на езика на мафиотската държава, а също така предположението, че властта се грижи за добруване на обществото, принуждават либералната интелигенция да се затвори в една своеобразна култура на „непризнати“ мъченици. Чувството за интелектуално превъзходство, в което критично настроената интелигенция се опитва, като се позовава на ценностите на западното общество, като посочи, че посланията и политиката на мафиотската държава са противоречиви и ирационални, само доказва, че тя не разбира природата и механизма на функциониране на новия режим. С тази вербална критика тя въобще не може да засегне мафиотската държава.

Идеологическата критика е слаба, защото е свързана с представата, според която режимът има определена идеология, цялостна ценностна система. Този критически подход смята за несериозен описателния модел, която обяснява режима единствено като стремеж към власт и обогатяване, защото тези, които са на власт,

се придържат към определени идеи и ценности. Разбира се, ние не казваме, че тази форма на авторитарност се разкрива без каквато и да било идеология, само като чиста жажда за власт и за богатство. Обаче е ясно: не можем да смятаме, че мафиотската държава е обществен строй, базиращ се на кохерентна, избрана още преди идването на власт ценностна система, идеология или на една от представите за обществено добруване. Тогава кое понякога придава на този режим толкова измамната „идеологическа“ цялостност?

Вече бе казано, че властта на мафиотската държава е резултат от нелегитимното разпространение на правата на главата на патриархалното семейство върху цялата нация. Кръгът на „домашните“ на главата на патриархалното семейство обхваща кръвни и приемни роднини, зависими хора от различни съсловия и нива, а също така и лица, които оказват на семейството косвени услуги. Главата на патриархалното семейство се разпорежда с хората, с тяхното имущество и със статута им. Можем да обясним историята като процес на еманципиране на членовете в семейството и на зависимите хора, тяхното освобождаване от властта на главата на патриархалното семейство. (Последният, трудно осъществим стадий на този процес, например декларацията за правата на детето или въвеждането на наказание за семейно насилие, които унищожават последните отживелици в правата на главата на патриархалното семейство, да наказва хората в семейството.) Мафиотската държава осъществява в мащабите на нацията обратния процес: ликвидира автономния статут на лица от различни обществени групи и се стреми да ги подчини в съответствие с моделите на традиционното патриархално семейство. **Културните модели на властта на главата патриархалното семейство**, а с тях и базираните на тях и хармонизиращи с тях идеологически блокове, които може да бъдат заимствани от друга ценностна система, придават на режима неговата „идеологическа“ цялост.

Естествено, не всички идеологически блокове са съвместими с тези културни модели. Например чужда им е идеологията, провъзгласяваща автономия и свобода за личността (която се простира до границите на свободата на другите личности). Най-добре на ролята на главата на патриархалното семейство, който управлява „домашните“ си, съответстват елементите на колективистката

идеология. Разбира се, не всяка колективистка идеология може да изпълнява тази функция. Класовият и интернационалният колективизъм, присъщи на комунистическата идеология, не може да се използва да легитимира властовите модели на главата на патриархалното семейство, защото трябва да прибъгва до идеологическия арсенал на десните, авторитарни режими. Обаче ценностните рефлексии, които мафиотската държава се опитва да активизира в хората, не са задължително свързани със съвременните диктатури. „Върху мисленето на човека, на фона на консервативната (политическа) реторика, най-добре въздейства добре познатата ситуация, която може да бъде представена с метафората „държавата е (строг) баща“. Бащата заслужено наказва или награждава своите „деца“, гражданите на страната, не одобрява лошото поведение, смята, че има право да се намесва в личния им живот и т.н. Дори онези, които са имали щастието да израснат в други условия, познават този семеен модел, защото са го срещали в книгите и във филмите, имали са такива роднини, учители, а по-късно и началници. Съществуват много клишета, които активират този модел, като се започне с „не смей да говориш така с баща си“ и „не ме прекъсвай, когато говоря“, та чак до „докато аз ти давам пари за дрехи, аз ще решавам как да се обличаш“, защото десните партии харесват авторитета, създаван от позицията, а не от постигнатите резултати, обичат да поучават гражданите как трябва да живеят, да постъпват и да мислят, и все – в интересите на нацията, която се отъждествява със семейството, а гражданите – се осъществяват с деца“.

Ако разгледаме от друга гледна точка този културен модел на патриархалното семейство, в който може да се добавят еkleктично подбрани идеологически блокове, той придава емоционална цялост на режима на властта. В този модел властта с добродушна естественост не търпи възражения и е семейно персонифицирана. Ритуалните, репрезентативни мероприятия, които властта организира, не се характеризират с военните паради на фашистките или на комунистическите диктатори, когато маршируват безлични маси, а по трибуните е безличната нацистка или комунистическа номенклатура. Обратно, Кръстникът с навити ръкави си прекарва приятно времето във ВИП-ложата на собствения си стадион заедно с членовете на собственото си „семейство“, с олигарсите, с

подставените лица, с управителите, служителите и наемниците. А онова, в което е последователен, не е идеологията, а поддържането и транслирането на този властови модел.

7.2. ЦЕЛЕВИ ИДЕОЛОГИЧЕСКИ КЛИШЕТА: БОГ, РОДИНА, СЕМЕЙСТВО, ТРУДОВО ОБЩЕСТВО

Най-важните **идеологически блокове** за легитимиране на властта се групират около понятията „**бог, родина, семейство**“, но функциите и начинът на тяхната употреба сочат, че за режима идеологията не е важна, т.е. не са опори. Когато критиците характеризират идеологическите пружини на режима на Орбан с категориите на национализма, на религията или на консервативния култ към семейството, те се опитват да интерпретират режима, оставайки в рамките на традиционното разбиране на тези категории. Всъщност обаче традиционна представа няма нищо общо със сегашното естество на мафиотската държава.

7.2.1. НАЦИОНАЛИЗЪМ, АНТИСЕМИТИЗЪМ, РАСИЗЪМ

През XIX в. национализмът, създал политическата нация, установи равнопоставеността в нацията, което се превърна в основа за борба със стремежите на другите нации. Но национализмът на мафиотската държава е насочен не срещу други нации, а към изключването от своята нация на всички, които не са част от приемното политическо семейство, не са във васалната система или са сред опонентите на режима. Всички, които не са част от „семейството“ на Кръстника, трябва да понесат последиците. В този случай нацията е не друго, а приемното политическо семейство и неговите допълнения – от главата на семейството до слугите, т.е. до онези, които се занимават с обществена работа. Унгарското политическо семейство, за да прикрие егоизма си, създава национална колективистка идеология с лъжливото обещание за справедливост.

Бенефициентите на централното силово поле лесно дешифрират този език: нацията е само евфемизъм за приемното политическо семейство. Нали те не могат да кажат, че просто „крадат“? В

същото време бенефициентите знаят, че когато Кръстникът споменава интересите на нацията, той говори за тях, за приемното политическо семейство. Нацията е безгрешна, защото е отъждествена със семейството и този, който е получил право на достъп в него, получава едновременно и опрощаване на греховете, и защита. Може да е бил доносител при предишния режим, комунистически апаратчик или престъпник, но всичко се прощава, стига да е лоялен на приемното политическо семейство. Защитата, която осигурява благодетелят, укрепва единството, а изгонването от семейството вече е заплаха. Ако някой си позволи да критикува режима, не съществуват лични заслуги, които да могат да защитят непокорния от унищожителната, стигматизираща или криминализираща сила на службите или на СМИ на мафиотската държава.

А привържениците, които не получават различни блага и привилегии, при липсата на нещо по-добро трябва да се задоволят с чувството, че принадлежат на националната общност, че са свободни да имат положителни или отрицателни пристрастия, изключителното право „да обичат родината“ и да презират враговете на нацията („не нашите“, „изменниците на родината“, „банкерите“, а – казано по-просто – „евреите“ и паразитите – циганите, безработните, бездомниците). Те са възторжени глупаци, които са възнаградени с напълно легитимното и неприкрито чувство, че са избрани, и с презрение, а често и с омраза към другите.

7.2.2. ИДЕОЛОГИЧЕСКАТА ПИРАМИДА

Но ръководителите на ФИДЕС не са антисемити, тяхна мишена не е „евреинът“, просто за тях **антисемитите са част от целевата политическа аудитория, която трябва да бъде покорена**. Проблемът с банките не е, че „били“ на евреи, а че не ги контролират лидерите на ФИДЕС. По същия начин ръководителите на ФИДЕС не са расисти, **но има расистки настроения в аудиторията, която трябва да бъде привлечена в лагера на привържениците им** съзнателно, прагматично, без емоции. На тази аудитория ѝ правят отстъпки, за които няма морално оправдание. В кодирания антисемитски, но достатъчно еднозначен контекст може да бъдат интерпретирани **езикът на ФИДЕС**, с който се стигматизират политическите противници като „не-наши“ хора, които „погубват

нацията“, „правителство на банкери“; **предпочитаните от партията исторически и литературни дейци**, като Миклош Хорти, управлявал Унгария между двете световни войни, писателите антисемити Алберт Ваш, Йозеф Нирьо и Цецил Тормаи; а също така **символичните жестове**, като например включването на споменатите писатели в Националния учебен план, препогребването на тленните останки на Йозеф Нирьо в Трансилвания, преименуването и именуването на обществена места, награждаването с държавни награди лица с дяснорадикални убеждения и назначаването им на ръководни постове в културни учреждения. ФИДЕС се отнася утилитарно и цинично към антисемитизма и към расизма, тъй като са му необходими потенциалните привърженици от заразената с тях аудитория.

Закономерна последица на идеологическата пирамида, изградена с цел привличане на дяснорадикалните избиратели, е легитимирането и разширяващото възпроизвеждане на антисемитски и расистки настроения и изказвания; разширяването на кръга от привържениците на расизма и на антисемитизма. (С тази си политика сегашният режим се различава от приеманата днес за образец политика на Ищван Бетлен след Първата световна война, тъй като Бетлен не бил действал достатъчно решително и ефикасно против масовите антисемитски настроения и движения, но все пак не ги е допускал на политическата арена.) Институционализирането и засилването на десния радикализъм (достатъчно е да си припомним дяснорадикалната партия „Йобик“ и първата ѝ победа в едномандатен избирателен район на извънредните парламентарни избори през пролетта на 2015 г.) смени предишното двуполусно политическо пространство с триполусно, в което партията, възплъщение на централното силово поле, както ФИДЕС се нарича в политическата си комуникация, танцува „танцът на пауна“ между двете „крайности“, между левите и десните радикали, като същевременно се възмущава, че левите се съмняват дали е предана на принципите на демокрацията, а десните – дали се придържат към националния принцип. В същото време ФИДЕС иронично наблюдава безплодната борба на двете „радикални“ сили, които са фиксирани една в друга. А „танцът на пауна“ е жанр, в който идеологията не е важна: в него има танцови стъпки, които убеден антисемит или расист ни-

кога няма да направи, но има стъпки, които никога няма да направи и убеден демократ. Същността на този танц е тъкмо в това, че той има не идеологическа, а чисто политическа, тактическа цел.

Тези, на които режимът не може да предложи никакви осезаеми изгоди, поне имат възможност да завиждат на „евреите“ и да презират „циганите“. Тези чувства свързват със семейството, с неговата нация. А понятието „нация“ придобива различно значение на различните стъпала на йерархията на приемното семейство: във висшите сфери на политическото семейство то е идеологема, която легитимира неговото „национално господство“; за придворните чиновници и придворните доставчици то е адаптация, „национални пълномощия“ за действие; а за онези, които не получават дял от благата – „национален наркотик“.

Всеки критично настроен интелегент може да се превърне в евреин, който е чужд на нацията; всеки бедняк, който няма вина, че е изпаднал в тежко положение, може да се превърне в циганин и да се окаже обект за яростни атаки от антисемитската и расистката тълпа. Конкурентната борба между ФИДЕС и дяснорадикалните сили за анисемитски и расистки настроените избиратели, чийто кръг, между другото, се разширява от тази борба, създава опасно положение, защото унищожава преградите пред пропагандата на омраза. Макар че мафиотската държава, разбира се, не прокарва расистки закони (вследствие на което не са обосновани паралелите с фашизма и с нацизма), нейната политика, която съзнателно предизвиква определени асоциации, само утвърждава културата на разправа като отдушник на социалното напрежение. Често двусмисленото поведение на полицията само задълбочава липсата на защита за стигматизираните групи от населението пред лицето на антисемитската и расистка агресия.

Подобна функция може да имат бежанците, много малко от които избраха Унгария след 2014 г. като крайна цел на скитанията си. Характерното за широки слоеве от населението подозрително отношение към бежанците се засилва от страха, нещо повече – от омразата, нагнетявана от масивната пропаганда на правителството, които се опитва да измести вниманието от причините защо правителството губи популярност със стигматизиращи, разпалващи омраза акции. Руините на разрушените диктатури в Северна Африка

и Близкия изток не родиха демокрация, а най-вече хаос, мизерия и насилие. А Европа засега не е намерила политическо и икономическо решение на проблема с растящия поток от бежанци, нахлул през пролетта на 2015 г. в Унгария като транзитна страна. Орбан почувства напрежението, което се създава от страховете на хората и от безсилието на официалните органи на ЕС и през пролетта на 2015 г. в рамките на една „национална консултация“ разпрати до всички възрастни унгарски граждани с бюджетни средства, списък с въпроси, които са хрестоматиен пример за **подстрекателство от страна на правителството**, и които внушаваха на хората мисълта, че има връзка между „тероризма“, проблема с бежанците и безработицата. Драматургията на това внушение беше: правителството започва със списък от въпрос, в които използва заплахата от тероризъм, след това свързва тази тема с безпомощната миграционна политика на ЕС. Като следваща стъпка споменава, че все повече нелегални емигранти преминават през границата на Унгария, а това заплашва „работните места и средствата за съществуване на унгарците“, ето защо според правителството трябва да се противопоставим на „отстъпчивата политика на Брюксел“, а нелегалните емигранти трябва „да се арестуват“ и „да се върнат обратно“, но докато **„користните емигранти“** са в Унгария, те трябва сами да се грижат за издръжката си“. Накрая, последният въпрос трябваше с циничен популизъм да посочи решението на дилемата пред унгарците: „Съгласни ли сте с унгарското правителство, че вместо помощи за емигрантите, трябва да помагаме на унгарските семейства и на децата, които се раждат?“ Ксенофобията се използва не по идеологически причини, а само от прагматични политически съображения. За кой ли път правителството използва метода за окачване на етикети: както посочи Миклош Хараси, използваният във въпросника израз „користни емигранти“ означава не толкова „икономически емигрант“, а колкото паразит, достоен за презрение: изразите „користни родители“, „користен престъпник“ или „користен политик“ се свързват с циганите родители, с циганите престъпници и със сервилните политици. След това започна правителствена кампания с плакати – из цялата страна бяха поставени огромни плакати с надписи на унгарски, „сочещи с пръст користните емигранти“ и предупреждаващи ги: „Ако си дошъл в Унгария, не може да отне-

меш работата на унгарците.“ След като реши, че това предупреждение не е достатъчно, правителството има намерение да издигне на унгарско-сръбската и на унгарско-хърватската граница ограда, дълга 175 км и висока 4 м, а също така планира да построи и други стени по границата. В началото бежанците и емигрантите влизаха в страната безпрепятствено. Струпването им на централната гара в Будапеща, а също така и създаването на непоносими условия като следствие от добре премисленото бездействие на правителствените служби (например на агенцията за борба с природните бедствия и катастрофи) и на столичната община беше необходимо само за да разбере населението какво може да се случи, ако правителството не го защити. Като издигна ограда по границата и изведе потока бежанци от Унгария, Орбан демонстрира способност да действа ефективно в сложна ситуация и да защити не само унгарците, но и цяла Европа.

Според анкета на Института за изучаване на общественото мнение TÁRKI въпреки популистката кампания на правителството „показателят ксенофобия, регистриран през юли 2015, пак е на равнището на 2014 г. (то беше по-ниско от нивото, регистрирано преди началото на кампанията), т.е. висок, но не повишен под въздействие на националната консултация, кампанията с плакатите и наплива от емигранти от Сърбия, подробно осветяван от СМИ. Затова пък е нараснал дялът респонденти, които смятат, че трябва много внимателно да се обмисли въпросът за предоставяне или за отказ от убежище и силно е намалял дялът ксенофоби. В сравнение с предходни години сред привържениците на по-обмислено решение е намалял дялът на лица, които са против приемането на потенциални молби за убежище, но все пак три четвърти (76%) от тази група респонденти и сега е против приемането на араби. Степента на ксенофобия е над средното равнище (39%) на онези места и сред онези хора, където и за които присъствието на бежанци е най-забележимо/притеснително, а също сред онези, които смятат, че бежанците са подходящ обект за изразяване на предразсъдъците против чужденците. Това са жителите на Южен Алфолд^A (53%), симпатизантите на партията „Йобик“ (54%), лицата в лошо

^A Алфолд – Голямата унгарска равнина.

материално положение (43%), на онези, които карат от ден за ден (43), или онези, които живеят трудно с доходите, които получават (40%). Терористичните атентати в Париж и в Брюксел повишиха ксенофобията, тъй като оттогава пропагандата на правителството съзнателно отъждествява бежанците и емигрантите с терористи. Правителството настойчиво използва целия арсенал от комуникационни средства, за да задържа в дневния ред на обществото проблема с емигрантите, най-вече защото популярността на мерките, които то взема в тази сфера, далеч надвишават рейтинга на ФИДЕС, който във всичко останало значително изостава. През пролетта на 2016 г. заради активната пропаганда на правителството отрицателното отношение на населението към бежанците и емигрантите достигна своята кулминация: вече 78% от респодентите „не искат близо до тях да живеят емигранти“. Нарасналата ксенофобия достигна такова ниво на омраза, че в сравнение с предходни години доведе до известно намаляване на отрицателното отношение „към цигани, евреи, румънци, немци и китайци“.

Но ако „чуждите“ са платежоспособни бизнесмени или богати престъпници, политическото семейство, нарушавайки държавния монопол за предоставяне на гражданство, създава за подставените си лица частен бизнес, като им дава възможност да получат големи печалби от търговията с паспорти, валидни на територията на ЕС. От 250 000 евро, с които се получава „облигацията за жителство“, която дава право за получаване на унгарско гражданство, 29 хиляди отиват в тези подставени фирми като комисиони, което им донесе до февруари 2015 г. приход в размер на 65 милиона евро. През януари 2015 г. минималният размер на сумата бе повишен на 300 000 евро, което означава, че на фирмите посредници трябва да плащат още по 40–60 хиляди евро „за администриране“. „Законът, приет през 2013 г., предписва, че тези облигации може да бъдат регистрирани в Центъра за управление на държавния дълг само от посреднически фирми, определени от икономическата комисия в парламента, начело на която сега е Антал Роган (ФИДЕС), а чуждите инвеститори получават ценните книжа, които се издават от тези фирми.“ Шест от седемте избрани от комисията в парламента фирми са офшорни. Трябва да се подчертае, че в този случай правителството (също като престъпна организация) отстъпва на офшорните фирми огромните приходи, които би тряб-

вало да получи държавата. „Инвеститорите, които не са от страни в Европейския съюз и които придобиват издадените специално за този случай държавни ценни книжа с петгодишен срок за погасяване на стойност не по-малко от 300 000 евро, в рамките на половин година получават разрешение за жителство. Но посредническите фирми превеждат на държавата само 271 от всеки 300 хиляди, които плащат чужденците, а остатъка задържат. След пет години чужденецът ще си получи обратно своите 300 000 евро, като приблизително 29 хиляди се доплащат от парите на данъкоплатците. Освен това за оформяне на документите посредническите фирми получават по 40–60 хиляди евро. Според наши пресмятания от 2013 г., когато беше въведена тази програма, посредническите фирми, регистрирани на Каймановите острови, на Малта, в Кипър, в Лихтенщайн и Сингапур, са прибрали най-малко 74, а като се имат предвид по-високите цени за услугите – 95 милиарда форинта.“ Позицията на правителството, според която „Унгария няма нужда от икономически емигранти“, изглежда особено лицемерна, защото през 2014 г. в страните от Западна Европа е имало най-малкото 300 000 унгарци, заминали там, за да търсят работа. Според справките на ЦСУ: „Трудовите доходи, получени в чужбина, достигнаха 920 милиарда форинта – 43 милиарда повече от 2013 г. и с 236 милиарда повече от 2012 г.“

Нагнетяването на страх под предлог за „запахата от тероризъм“ от „емигрантите“ не само служи за сплотяване на „нацията“ (т.е. на бенефициентите и на жертвите на политиката на правителството), но и дава повод за ограничаване на правата на гражданите: **въвеждане на извънреден закон**, на извънредни мерки. Атенатът в Париж създаде емоционална атмосфера, която позволи на управляващите, които се позоваха на „запахата от тероризъм“, да се опитат да ограничат гражданските права и свободи със закон за предоставяне на извънредни пълномощия на правителството. Според една от най-големите правозащитни организации в Унгария TASZ „законопроектът предвижда правителството, от една страна, да получи пълномощия да използва армията вътре в страната в мирно време за гарантиране на вътрешния ред и за националната сигурност, а от друга страна, то ще получи специална възможност, която да му позволи не само да дава указания на правителствените органи, но и да ограничава гражданските права

и свободи. То може с укази да ограничава правото за търговия, да спира работата на предприятия на физически и юридически лица и да ограничава правото на собственост на тези лица, да контролира комуникацията в интернет, движението на пощенските пратки и на писмата, да прекратява пощенските и електронно-информационните услуги, да ограничава и да контролира телекомуникационните и компютърните мрежи и тяхната техника, да конфискува помещения, студии, преподаватели, техника и сгради, собственост на радиостанции, на телевизии и на други органи на масовата комуникация, да забранява демонстрациите, да въвежда вечерен час и задължително явяване в официалните органи, да ограничава и да забранява пътуванията и пребиваването в определени места, а също така работата на железопътния, водния и въздушния транспорт и движението по пътищата, да забранява влизането в страната на чужденци, а също така общуването и контактите с тях, с организации и учреждения на чужди държави, да изселва. Тези ограничения засягат не само някои права и свободи, фиксирани в Конституцията на Унгария, но свободата на движение на хора, стоки, услуги и капитали в ЕС, което е основен принцип за тази организация“. През 2016 г. партиите в правителството изгубиха мнозинството в парламента и вече нямаха възможност самостоятелно да променят конституцията и бяха принудени да започнат преговори с опозиционните партии. (Засега не се знае какви са резултатите от тези преговори.)

Като последен ход в изграждането на своята идеологическа пирамида Орбан издигна в ранг на правителствена политика едно от исканията на десните радикали, подкрепено миналата година от ръководителя на кабинета на министър-председателя Янош Лазар, който заяви, че „на дневен ред в Унгария трябва да е въвеждането на **смъртното наказание**, а също така трябва да покажем, че нищо няма да ни спре“. Орбан много добре знае, че сега убийствата значително са намалели в сравнение с десетилетията, предшествали забраната на смъртното наказание през 1990 г. Знае още и че искането за възстановяване на смъртното наказание противоречи на всички международни задължения и дори само поради това едва ли е осъществимо. Но това не го интересува, той просто се опитва да експлоатира разпространените интуитивно-емоционални реак-

ции и дори да не успее да го направи, този път все пак ще му донесе идеологически ползи в кампанията против ЕС.

7.2.3. РЕЛИГИЯТА

Не по-малко прагматична е религиозността на приемното политическо семейство. Нейната функция е преди всичко да пренесе легитимиранието на властта от демократичния фундамент, когато може да ѝ се търси отчет за нейните действия, в сферата на абсолютния авторитет и да се представи дейността на Кръстника като резултат от Божествения промисъл. Освен това, появява се възможност с език, който не може да бъде въввлечен в пространството на дискусиите, да се ритуализират всички обществени проблеми. Трето, с помощта на религията властта на ФИДЕС прониква в труднодостижими за политиката райони и социални групи. Накрая, четвърто, религията е средство за идеологическо индоктриниране в сферата на образованието.

Връзката между църквата и властта има светски, делови характер.

Така Орбан се превърна от млад атеист във вярващ реформатор, който вече може, когато трябва, да участва в католическо литийно шествие. Точно така, както не изпита затруднения, надявайки се на изгоден бизнес, да направи реверанс към азербайджанския автократичен лидер и да пусне на свобода мюсюлманина, убил арменец християнин. Доказателство, че политиката на Орбан не е идеологически мотивирана, е и фактът, че въпреки решението на съда и на Конституционния съд, Орбан лиши от статут църквата, в която са кръстени и двамата му синове, защото нейният глава критикува политиката му. Този случай напомня историята с Томас Бекет. Ценностният приоритет очевидно има властови, а не християнски характер.

7.3. ИНСТРУМЕНТАЛНИТЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКИ КЛИШЕТА: „СИСТЕМАТА ЗА НАЦИОНАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО“ И „БОРБАТА ЗА НАЦИОНАЛНО ОСВОБОЖДЕНИЕ“

Моралните задължения и отговорността на приемното политическо семейство, също като в случая с историческия му пър-

вообраз – патриархалното семейство, се разпростират само върху членовете на семейството и „домочадието“. В отношенията „ние“ – „те“, „ние“ вече не означава съвкупността граждани на нацията, а „те“ не са представители на други нации. Напротив, значението на понятието „нация“ се е свило до приемното политическо семейство, „те“ са всички други, включително и онези, които по-рано естествено са били част от нацията в традиционното ѝ тълкуване. Но отскоро те са станали чужди, за тях приемното политическо семейство не носи нито морална, нито материална отговорност.

7.3.1. СИСТЕМАТА ЗА НАЦИОНАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО (СНС)

В декларацията на парламента, приета преди изборите през 2010 г. се казва: „През пролетта на 2010 г. *унгарската нация* пак събра сили и извърши революция в местата за гласуване. Парламентът заявява, че признава и уважава тази революция, осъществена в рамките на конституцията. Парламентът декларира, че на изборите през април се роди *нов обществен договор*, с който унгарците решиха да създадат нова система – системата за национално сътрудничество. С това си историческо решение унгарската нация задължи новия парламент и новото правителство *решително, безкомпромисно и непрекъснато да ръководят работата, която ще позволи на Унгария да изгради системата за национално сътрудничество.*“

7.3.1.1. Същностното, ценностно оправдаване на СНС – „новият принцип за справедливост“

Всъщност системата за национално сътрудничество не е нищо друго освен отказване от правилата на играта, присъщи на либералната демокрация, като се позовава на „революцията в местата за гласуване“ и провъзгласяване на политика, насочена от Орбан за създаване на нелибералната демокрация. Както пише идеологът Дюла Телер, оказал може би най-голямо влияние върху Орбан, в демокрацията от западен тип, появила се след смяната на режима, „дори след като минаха двамадесет и пет години, преди всичко има противопоставяне на интернационалистките групи (елит, партии, електорат), между наследниците на социализма, които се опитват да запазят или да върнат предишните си властови позиции и буржоазните, национа-

листични сили, които искат смяна на режима. [...] Борбата между тях, която трябваше да приключи още със смяната на режима, и това трябваше да е истинската смяна на режима, всъщност е борба не на живот, а на смърт и доскоро нейният изход не беше ясен. Двете страни разполагат с приблизително еднакви сили, но изразяват принципно различни, изключващи се жизнени интереси и концепции за развитието на обществото.“ По-надолу той продължава: „Принципната основа на новата система е пределно проста. Това е принципът на общността [...] за разлика от (нео)либералната доктрина [...]. Нацията е органично образувание с обща историческа памет, което определено служи на общите интереси за осъществяване на производящите оттук общи задачи, осигурява решаването на тези задачи с помощта на обща култура, общи институции и общ език. Нацията изисква от своите членове мотивиране и поведение, които са необходими за съществуването и жизнената дейност на общността, т.е. да участват в решаването на общите задачи, като им предоставя необходимите за това средства“. „Първият елемент, който е необходим за националната система, е разпределянето в съответствие с „новата истина“ (специалното) възнаграждение за (особени) усилия и достижения, които служат за благо на нацията; масов старт на цикъла „възнаграждение–резултат–възнаграждение“ и освобождаване на мобилизиращата сила, която се крие в този цикъл [...] Вторият необходим елемент на националната система е **новият принцип за справедливост**, а също взаимната помощ и взаимната защита на участниците в основания на този принцип процес на разпределяне, както и правителството, което гарантира функционирането на системата. Властта на правителството трябва да поддържа през отделните цикли онези, които имат резултати, а те през циклите трябва да обновяват пълномощията на правителството, което ги подкрепя и да осигурят старта и функционирането на спиралата „резултат–власт–резултат“. „За правителството, изграждащо националната система, клиентелистката структура е само допълнителен елемент, своеобразна „майчина утроба“, в която се заражда и расте новият, даващ резултати, сегмент от обществото.“

„Решаващият въпрос е как оценяваме преразпределението на собствеността след смяната на режима. Веднага след смяната на режима имаше период на спонтанна приватизация, когато хората,

близки на комунистическата власт, можеха лесно, заобикаляйки закона, да придобият дял от държавната собственост. Този период бързо завърши, но законната приватизация роди много конструкции, с които „другарите“ успяха да натрупат състояния. [...] Тук можем да говорим за Америка [...] но унгарският държавен строй не се формира по американски образец. Не трябва да ни внушават, че това, което се случва сега, е „грабеж“ или „корупция“. Не, това е политическа революция с икономически последици“ – пише друг идеолог на системата за национално сътрудничество Андраш Ланци. Важно е „на всяка цена да създадем национална буржоазия. [...] Разбира се, от Америка това може да изглежда като капитализъм само за близки другари. Конкурси, предназначени само за определени лица, „подкупи“ за получаване на субсидии, манипулирани търгове. Само че иначе не става. Ако го правим иначе, Унгария никога няма да стане икономически силна държава“ – твърди Габор Бенчик, директор на дяснорадикалния седмичник „Demokrata“.

Тази формула, която оперира с тази колективистка идеология, е достатъчно проста, щом под нация и национални интереси разбираме приемното политическо семейство и неговите интереси, и сменим връзката между поддържащите се една друга страни с патронажно-клиентелистки отношения – въпреки че категориите, които се срещат в тези легитимиращи режима идеологии, смайващо си приличат, а понякога и са тъждествени с категориите, които използваме в нашето описание. Това на свой ред ни доближава до проблема за оправдаването на мафиотската държава от гледна точка на технологията на властта.

7.3.1.2. Оправдаване на СНС от гледна точка на технологията на властта – „изкуството на приятелството“

Представите за политиката като „изкуство на приятелството“, към които се придържа ученият хуманитарист, бившият генерален секретар на ЮНЕСКО, Тило Шаберт^А, ни доближават до разбиране

^А Шаберт, Тило (р. 1942) – немски политолог, гост-професор в най-известните университети в света, автор на сборника „За достойнството и значението на политиката“ (Будапеща, 2013). – Б.пр.

на логиката на властовия механизъм на ФИДЕС. Както пише журналистът от информационния сайт Index Гергей Тот, „за политолозите не е тайна, че тази книга (*Boston Politics – The Creativity of Power*) беше основа за създаването на системата за национално сътрудничество. В Унгария има най-малкото двама големи поклонници на трудовете на Шаберт: Андраш Ланци и Габор Г.-Фодор, които са в тройката на надзорния съвет на Фонда Századvég, същия фонд, който от 2011 г. с бясна скорост се превърна в основен „мозъчен тръст“ на правителството, като немалка роля в това преобразяване изигра фактът, че председател на фонда стана Арпад Хабон“. „Шаберт по-добре от други описва отношението на Орбан към управлението на страната“ – заяви в непреднамерено разобличаващо интервю Габор Г.-Фодор.

Да се запознаем със същността на теорията за властта на Шаберт, която накратко, в пет точки, е обобщил Гергей Тот.

- **По-лесно се управлява човек, отколкото учреждение**

Според Шаберт най-голямото противоречие на съвременната политика е, че публичното право с различни институции грижливо ограничава и разчленява властта, но в същото време, за да може правителството да постигне целите си, му е необходимо да концентрира власт. Затова, за да си гарантира дейността, правителството се стреми да заобиколи *институциите*, които се съпротивляват на властовата логика, и прокарава политиката си с *лица*, които са зависими, които са привързани, защото са признателни и може да бъдат манипулирани. По парадоксален начин управлението на страната посредством личности води до извънредно разрастване на институциите, но това е само на пръв поглед: според Шаберт на практика правителствените институции нямат отношения към реалната власт.

- **Структурите на властта трябва да се разклащат**

Според Шаберт реалната структура на правителството не може да бъде описана институционално, затова той предпочита термина *Дворът*, заимстван от епохата на Ренесанса. В Двора *Автократът* е единствената неподвижна звезда, около която се върти „второто правителство“, което не е съставено от институции, а от лица, образуващи мрежата на властта.

Границите на Двора не са ясни, често формалните и неформалните позиции се смесват и са в постоянно движение, но и има фигури-архетипи. Според железните закони на Двора, Автократът трябва непрекъснато да клати всички, възникващи извън неговото влияние властови структури.

- **Приятелите, навсякъде приятели**

Дворът и организациите, институциите и мрежите, които той управлява, функционират като бюра по труда. Но Шаберт провокира, като твърди, че това не е корупция или непотизъм, тъй като на политическата власт ѝ трябва приятели в античния смисъл на тази дума, трябва ѝ хора, готови да правят лични и материални инвестиции във властта. Нещо повече, колкото повече такива приятели има Автократът, толкова по-добре: той толкова по-малко е задължен на някоя от страните. Като подчертава значението на личните и поверителните отношения, Шаберт неведнъж заявява, че в съвременните политически теории прекалено високо се цени публичността, докато реалната политика, която означава чистата власт, винаги трябва да се крие.

- **Вместо ред – конфликти**

Истинският лидер не създава ред, а се стреми да поддържа хаос, непрекъснато предизвиква нови проблеми и конфликти, в които се ориентира само той.

- **Властта създава нови и хубави неща**

Властта на Автократа не е деспотизъм или мафиотско управление, а както я нарича Шаберт, *креативно управление*. Това е най-интересната мисъл в неговата теория, доколкото тя внушава, въпреки наслоилите се представи на гражданите, че управлението, което политизира всичко около себе си е прословутото *добросъвестно управление*. Според неговата теория напрежението, пораждащо се от противоречията и от конфликтите, създава ефекта на ускорените атоми, като „подгрява“ с креативна енергия дейността на правителството. Това възбудено състояние трябва да бъде моторът за развитие на обществените услуги, иначе всички замисли, насочени към подобряване на живота, ще останат празни мечти.

Правителственият мозъчен тръст Századvég публикува на унгарски сборник, в който освен друго, написано от Шаберт, е включено и неговото изследване на 16-годишното управление на кмета на Бостън Кевин Уайт, на неговата партия и на технологията на властта.

Тази текстове може да се възприемат като описание на формирането и на функционирането на властта на Орбан, като история на „естественото развитие“ на „партията на приятелите“, т.е. на „личната му партия“ – „появата на политическа партия на основата на общи интереси, създаването от семейните връзки на мащабни обществени връзки“, „превръщането на политическите стремежи на неколцина приятели в ефикасна политическа организация, а след това и в правителство“. „В центъра на тази структура беше „политическото семейство“. То е повече от трийсетина души, неговият „семеен“ характер произлизаше от факта, че повечето от тези хора бяха в роднински отношения. [...] Те изцяло създадоха „политическото семейство“; в структурите на правителството, изградени от главата на семейството Кевин Уайт, те всичките заемаха някакъв пост (или няколко поста); в партията някои имаха „неофициална“, но несъмнено политическа функция. Политическото семейство копираше интересите на Уайт, а неговите интереси бяха и интереси на партията. Политическото семейство включваше както членовете на неговото семейство, така и стари приятели, и представители на Двора, изследователи на общественото мнение и политически съветници, аналитици, разработващи нови стратегии и други предприемачи, активно участващи в развитието на града; журналисти, един човек, организиращ акции за събиране на дарения и един универсален политик.“

В същото време Шаберт е недоволен, че критиците на Уайт и журналистите „са посочвали всичко, което е било необходимо средство в управлението, в чист вид – т.е. като „мръсна“ форма на политическия механизъм. Те представяли всичко, което се задвижва от изкуството на приятелството, като корупционна болест. Всичко, което се правеше в търсене на стабилни основи за града с неопределени контури, се използваше като крайни примери на политически *босизъм*“. А такъв модел на управление е имало още в Древния Рим, в който „животът на общината се определял до голяма степен от личните партии на семействата на патрициите“,

в които „главата на едно от семейства ставал патрон, т.е. защитавал клиентите си, като се възползвал от тежестта на партията. Колкото повече клиенти имала партията, толкова по-голямо било нейното влияние, т.е. нейните последователи и приятели.“ „Защото партията не е нищо друго освен общност от приятели, удължена от опашка“ – така актуализира тази мисъл Андраш Ланци. А Габор Г. Фодор като че я продължава: „Тези приятели укрепват своята власт, като концентрират силите си върху един-единствен приятел, който е длъжен да усвои старото правило в политиката: трябва добре да се държиш със съюзниците, ако искаш те активно да работят за общото дело.“

Тук стигаме до нещо важно, защото **проблемът за легитимността** вече отличава ръководените от патрони партии в републиканския Рим от политическото изкуство на приятелите, свързвано с името на Кевин Уайт. Партиите в Римската република, възглавявани от патриции, са били легитимно изградени въз основа на патронажно-клиентелистки отношения. Те са функционирали, без да нарушават правилата за несъвместимост и за разпределяне на държавните средства. А през XX в. кметът на Бостън, макар и много пъти преизбиран, не е бил упълномощаван да води политика в полза на личните си интереси с помощта „собствената си партия“, още повече в политическа среда, която отрича системното използване на този модел за управление. Но режимът на Орбан качествено усъвършенства този модел, защото при него става дума не за обикновено манипулиране на демократичните институции при формално спазване на правилата на играта, а за съзнателно използване на нелегитимното държавно насилие за реализиране на собствените интереси. Това вече е от категорията **престъпна държава**, а мафиотската държава е един от нейните типове. (По-късно ще говорим за криминалните последици.)

Когато идеолозите от фонда Századvég описват режима на Орбан, като следват Шаберт, те разбират под **легитимиране на режима** нещо много по-различно, отколкото неговите критици, настояващи да се спазват нормите на западната либерална демокрация. Това е основната разлика между иначе съвпадащите категории: система за национално сътрудничество и мафиотска държава и в оправдаващото, апологетично, и в отрицателното, критично оп-

исание на режима. Най-важните съответствия в тези категории е синтезирано в представената таблица (апологетичното описание на режима е направено с термините, използвани от политиците и идеолозите на ФИДЕС, а също и Шаберт):

Апологетично описание на системата	Критично описание на системата
Система на националното сътрудничество креативността на властта за излизане от статуквото, неортодоксална икономическа политика и т.н.	Държавата мафия нелегитимното разпространение върху цялата нация на правомощията на главата на патриархалното семейство
Нация, политическо семейство обгръщване на частните интереси на главата на политическото семейство	Приемно политическо семейство глава на патриархалното семейство и на своя народ
Автократ, патрон глава на политическото семейство	Кръстник глава на приемното политическо семейство
Невидимо обкръжение „второто правителство“, което не се състои от институции, а от индивиди, формиращи властовата мрежа	Полибюро най-висшето обкръжение (решава в тесен кръг) на приемното политическо семейство, което функционира неформално като нелегитимен орган
Лична партия смяна на политическата партия, породена от интерес, образуван на по-широки обществени връзки от тези в семейството	Васална партия, партия на трансмисионния ремък посредничеството осигурява легитимна форма на волята на приемното политическо семейство
Отношението „патрон – клиент“ партията, използвайки политическата си тежест, защитава клиентите си	Отношението „патрон – клиент“ премахване на основите на индивидуалната автономност и принуда към зависимости относно материалното положение
Легитимност заради революцията на изборните клишета, които обличат с власт две трети (конституционно) мнозинство	Нелегитимност тъй като либералната демокрация е upholstery мощена да управлява добре вътре в рамките на институционалната система, а не като я разрушава

Ако преди смяната на режима пълна заетост означаваше, че всички граждани имаха определено, регистрирано място в обществото, сега идеята за **трудовето общество** означава, че за член на нацията, за един от домочадието на политическото семейство се смята онзи, който има работа, дори ако е нает на обикновени начала. Тези, които нямат работа: безработните, болните, бездомниците, циганите и т.н. не са част от нацията на приемното политическо

семейство, не са от домочадието на Кръстника, те са извън системата за национално сътрудничество. Ако не е възможно да бъдат включени в семейството дори като прислуга, хвърлят ги на боکلук, на границата между нацията и чуждия свят. Ръководителите на системата за национално сътрудничество не изпитват и не поемат никаква морална отговорност за тези хора. „Най-малко една трета от унгарското общество е изгубена и никакви средства не са в състояние да я изтръгнат от мизерията. Фактически тези хора са отписани от обществото. Те не искат да работят, но и пазарът на труда няма нужда от тях. И не може открито да се твърди, че те ще трябва да бъдат изхвърлени, защото ако това не бъде направено, другите няма да постигнат целите си“ – заяви един от икономистите идеолози, подкрепящи режима. Социалната политика на системата за национално сътрудничество не е „консервативна“, не е против бедните и не е мотивирана от расистка идеология. Тя просто не забелязва тези, които не са част от домочадието. Тези хора са извън Семейството, те са чужди, към тях системата за национално сътрудничество няма никакви задължения. Защото, както каза министърът, ръководещ кабинета на министър-председателя, „който няма нищо, той толкова струва“, а те наистина нямат нищо. По-важно е, че в битката за гласовете на избирателите съзнателно се отваря път за расистки настроения, свързани с противоречивата народна мъдрост: „Който не работи, няма да яде.“

В тази **идеологическа пирамида** залогът трябва непрекъснато да се повишава. Идеологията на **политическия актьор** не е расистка, но в **социалната среда**, в която действа, той събужда и легитимира масови расистки настроения, а шансовете те да бъдат овладяни намаляват. Нещо повече. Според данните на правозащитната организация „Общество за защита на правата и свободите“: „Лицата, настроени против циганите, имат сходни партийни симпатии. Явни расисти са 46% от привържениците на „Йобик“, 33% от привържениците на Унгарската социалистическа партия и 31% от ФИДЕС, но делът им е висок и сред привържениците на партия „Политика“ – 22%.“ Аналогична е ситуацията и с антисемитизма. „Логично е“, че сред привържениците на „Йобик“ много са крайните (51%) и умерените (19%) антисемити, но те са много и сред симпатизантите на ФЕДЕС (съответно 20% и 19%), в Унгарската

социалистическа партия (13% и 25%), в партията „Заедно – диалог за Унгария“ (16% и 13%) и в Демократичната коалиция (8% и 24%).

През 2009 г в Кьотче Виктор Орбан обявява **историческия съюз на „новата социална средна класа“ с политическото семейство и изоставащите**, които се стремят да се върнат, което означава, че тези, които не са успели да получат материална блага и привилегии, могат да се чувстват като част от една емоционална общност, пропитана с уродливо чувство за национална гордост, участници в борбата за национално освобождение и имат възможност да обвиняват за своето нещастие Европейския съюз, чуждия капитал, евреите, циганите, „комунягите“, „либерастите“. Като общност интересите на приемното политическо семейство и на коренящата се във вярата в нацията емоционална общност на неудачниците са могъща обединяваща сила. При първите рационализъмът на индивидуалните интереси побеждава ценностите на републиканската идея, а при другите общата емоционална нагласа създава преграда пред рационалните съждения и прави неефективен всеки опит за убеждаване, който използва аргументи. Така се парализира способността да разсъждаваш трезво и да разбираш хората, които са в различно положение.

А на тези, от които няма какво да се вземе, им предлагат още по-малко. Докато „горе“ правят опит да изтласкат **„чуждия нацията“ интелектуален и икономически елит**, „долу“ наказват **„непопадащите в официалната нация“ бедняци**. И защо да се занимаваме с бедните и онеправданите, след като те не гласуват, не могат да защитят интересите си и е възможно върху тях да стоварят лавината от фрустрация и раздразнение на онези, които са малко по-високо на социалната стълбица, но са също измамани и разочаровани? Да се варят в собствения си сос...

7.4. БОРБАТА ЗА НАЦИОНАЛНО ОСВОБОЖДЕНИЕ

Ние и те, семейството и другите, чуждите, останалите... Както видяхме, онеправданите и безпомощните са част от онези, които са извън приемното политическо семейство, но истинската опасност са другите, защото, както заяви Виктор Орбан: „Когато левите понякога са получавали възможност, те винаги са се нахвърляли върху

собствената си нация.“ Тези чужди елементи, които са извън семейството, са политическите съперници, автономните граждански организации, конкурентоспособностите, независещи от държавата предприемачи, независимият печат. С тях непрекъснато трябва да се води борба. **В центъра на секуларната религия на мафиотската държава е нацията, за чиято защита трябва да се води борбата за национално освобождение.** Притежаващите властта се опитват – и не без успех – с тази идеология и с разпадането на омраза и на завист към други социални групи, да превърнат във „вярващи“ непривилегированите слоеве на населението.

Но какво означават трите елемента на това мобилизиращо определение? Както вече неведнъж бе казано, епитетът **национален** се използва за обозначаване на групи с общи интереси, на „нас“, на приемното политическо семейство, чието отъждествяване с нацията позволява целенасочено с мнимите интереси на обществото да се прикрият частните интереси. Защото при тази „национална, общностна демокрация“, т.нар. национални цели на „нелибералната държава“ вземат връх над „егоистичните, частните интереси“, представяни от либералната демокрация, базирана на спазване на човешките права. *Свободата* означава освобождаване на приемното политическо семейство от институционалните ограничения на либералната демокрация, т.е. това е институционализиране на произвола. Средство за това е „*решителната, безкомпромисна и непрекъснатата борба*, която дава възможност по различен начин, в различна степен и по всяко време нелегитимно да се прекратява действието на правата на политическите противници, а участващите в тези акции могат да прекратят всички морални съображения, като се позовават на интересите на нацията. „Очевидно за някои неща Карл Шмит^A е прав – пише Габор Г.-Фодор, един от идеолозите на политическата стратегия на ФИДЕС. – Според него политическите действия и мотиви могат да бъдат обяснени **със специфичното делене на хората на приятели и врагове.** Това е последният и най-важен критерий, тъй като той сочи максимално интензивното обединяване или разделяне, асоциирането или дисо-

^A Шмит, Карл (1888–1985) – германски юрист и философ, наричан „главният юрист на Третия райх“. – Б.пр.

цирането. Той е важен и защото е в състояние да превърне всички други конфликти в политически конфликт, сред тях и деполитизиращите стремежи на либерализма.“ По такъв начин и политиката, и правото могат да бъдат освободени от моралния баласт и всички политически действия да се превърнат в законосъобразни. Другаде Г.-Фодор пише следното за легитимиращото влияние на политическата комуникация, съобразена с дихотомията приятели-врагове: „Преценявам проблема за доверието от друга гледна точка. Хората не се интересуват кой какво мисли за либерализма и кой какво е мислил за него преди 12 години“ – твърди той, като има предвид какво е казал Виктор Орбан. И продължава: „Те се интересуват от едно: дали правителството ще ги защити, ако имат затруднения, или няма да защити. Противниците и враговете на обикновените хора се сменят. Ако хората виждат, че правителството последователно се застъпва за тях, те ще му имат доверие.“

И сега един дълъг цитат от книгата на Клара Шандор „*Natártalan nyitlv*“: „По принцип си представяме управлението на страната като управляване на някакво транспортно средство (най-често на кораб). На това навеждат думи като *ръководство, управление, правителство, глава на правителството* и изрази като *надявам се, че ще избегнем водовъртежите, няма да заседнем, ще стигнем до брега, ще издържим на политическите бури, нашата икономика няма да потъне, няма да катастрофира*. Но ако изградим представата за управлението на страната не по аналогия с мореплаването, а като аналогия с войната, това ще направи всички действия, които ние смятаме за несъвместими с нормалното функциониране на демократичните държави в мирно време, естествени и безспорни. Ако страната е в ситуация на война, естествено изглежда не само че постоянно се води *борба*, че непрекъснато се редуват *битки, сражения, походи*. По време на война имаме *врагове*, с които не бива да се водят преговори, които трябва да *победим* или, не дай боже, да *унищожим* и би било просто смешно да се съобразяваме с тяхното мнение и да търсим компромис с тях. По време на война няма време за дълбокомислени разсъждения и за дълги дискусии, както изискват законодателните правила в мирно време. По време на война *щабът не съгласува, не се пазари с войниците*, а взема решения без тях. Няма място за *неподчинение*, различното мнение

е *предателство*, а недоволните могат да *дезертират*. Знае се, че по време на война има *човешки и материални жертви*, че много хора живеят притеснени, че се налага да се откажеш от благополучието си, че може да бъдат извършени реквизиции и принудително разпределение – разбира се, казано иначе, това означава повишаване на данъците или сериозно намаляване на доходите на организациите и учрежденията, за които се смята, че са на врага, например банки, телефонни компании, СМИ, предприятия за комунални услуги и т.н. Все пак метафората с *войната* не е най-подходящата, тъй като предизвиква неприятни асоциации, затова е необходимо някак да подобрим ценностното съдържание на това понятие, като например внушаваме, че правителството не е агресор, а защитава нашите общи ценности от всички подли вътрешни и външни врагове, които ни дебнат. Тъй като врагът може да бъде и вътрешен, и външен, всички диктатури с удоволствие използват метафората с войната. Навремето мнозина иронизираха, че в годините на социализма и на комунистическата диктатура се говореше не само за *класова борба* и за *вътрешни врагове*, но и за *лагера на защитниците на мира* и за *борбата за мир*.

Не е случайно, че автократичните, диктаторските, режими често използват военна реторика като своеобразно универсално средство за стигматизиране на конкурентите, за по-нататъшно временно и частично замразяване на и без това ограничените им права, за присвояване на тяхната собственост и за ликвидиране на останалото от автономния им статус. Ако тези стремежи на държавната власт се фокусират във времето, в пространството и по отношение на определени социални групи, те придобиват формата на различни **кампании, насочвани от центъра**. Тези кампании взаимно се подкрепят, те имат собствена динамика и идеологизиран, пропагандистки поднасян наратив. Само че ако при класическите комунистически режими серията кампании, придобиващи формата на **перманентна революция**, бяха насочени към насилствено потискане на обособените обществени интереси, кампаниите, които се организират в рамките на **перманентната борба за национално освобождение** на мафиотската държава са насочени тъкмо към реализиране на обособените интереси на приемното политическо семейство.

Тези кампании, които, разбира се, имат много общи неща, въпреки разликите между автократичните режими, най-добре може да бъдат определени като акции или поредица от акции на властовия център, в които бюрокрацията се използва като движение, управлявано отгоре. По време на кампаниите се прекратява рутинната, законосъобразната дейност на властовата, административната йерархия. В такива случаи апаратът прекрива собствените си институционални, законови и „морални“ граници и дори въпреки собствените си обявени норми използва насилие срещу определени учреждения, социални групи и лица. И в същото време това насилие не е обикновено, единично закононарушение, това не са случайни грешки или престъпления, извършени от отделни представители или равнища на бюрокрацията. Не, това са инициирани от центъра, задължителни нарушения на закона, различни по размери и с различна насоченост, характерни за определени сегменти от апарата или за целия апарат.

Досега писахме за ролята на борбата за национално освобождение за смазване на „вътрешния враг“. Но тя играе роля и при противопоставянето на „външните врагове“. Както писа Дейвид О. Фридрикс^А: „Днес традиционните претенции на авторитарните режими за „суверенитет“ са илюзии. Те служат по-скоро за оправдаване на различни форми на нарушаване на закона, организирани от държавата.“

^А О. Фридрикс, Дейвид – американски професор по социология и криминалистика. – Б.пр.

ПРЕСТЪПНАТА ДЪРЖАВА

Ще продължим нашите разсъждения, като използваме трудовете на Дейвид О. Фридрикс, класифициращ престъпленията в зависимост от това какви организации са ги извършили. Той прави разлика между престъпления, извършени по някаква инициатива, и престъпления, извършени от държавата. Правителството и инициаторите може да си сътрудничат в отделни случаи, нещо повече: взаимно да се подтикват и да си помагат при извършването на определени престъпления. Така се появяват още три категории: престъпност, извършвана от инициатори и стимулирана от държавата, държавна престъпност, стимулирана от предприятия и – ако двете страни участват наравно – съвместна престъпност на държавата и инициаторите. „**Престъпленията на правителството** са сродни с престъпленията на белите якички. **Държавната престъпност** е вреда, причинена от държавата или от нейни органи на макроравнище. **Политическата престъпност на белите якички** е съвкупност от престъпления, които се извършват от отделни лица или от група лица, заемащи длъжности в органите на управлението, за получаване на икономически или политически предимства за тях и за техните партии.“

Но съществува не само **държавна престъпност**, а и **престъпна държава**, т.е. държава, която системно, съзнателно и грубо нарушава и ограничава основните права на собствените си граждани. В такава държава икономическите организации, които живеят за сметка на обществени поръчки и търгове, и гражданските организации, които всъщност служат на властите и функционират като политически марионетки, фактически се срастват с държавата, с правителството. В такива случаи корупционните актьори и поти-

сническият режим са свързани с хиляди нишки. Има смисъл да се определят различните типове такива държави и в зависимост от основната им престъпна дейност. Класифицирането от тази гледна точка е: „**престъпни държави**, чийто основен проект е извършване на престъпления против човечеството“; „**потиснически държави**, чийто основен проект е системно противодействие на осъществяването на основните човешки права на гражданите или на групи от граждани“; „**корумпирани държави**, в които има системно ограбване на държавата за обогатяване на тези, които я ръководят, на техни роднини и на свързани с тях лица“; и – накрая – „**безгрижни държави**, пренебрегващи задължението да намалят страданията на хората, на които може да се окаже държавна помощ“. Разбира се, престъпните държави може да са и комбинации от тези „държавни проекти“.

8.1. УНГАРСКИЯТ НАКАЗАТЕЛЕН КОДЕКС ЗА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ

Според унгарския Наказателен кодекс „престъпна организация е група, съставена от трима и повече членове, организирана в течение на продължително време и действаща съгласувано, чиято цел [...] е извършване на преднамерени престъпления“. Когато се прилага законът, съгласувано действие означава, че членовете на престъпната общност „си разпределят задачите, свързани с извършването на престъплението“, което „очевидно предполага предварително планиране, определена степен на ръководство и организационна дейност“. В решението на Съвета за гарантиране на единна съдебна практика, прието през 2005 г., подробно се обяснява как трябва да се разбира дейността на престъпните групи, когато се разглеждат конкретни дела:

- Организираната престъпност се различава качествено от обикновените съвместни действия на отделни лица; **престъпната организация трябва в течение на продължително време да има организирана и съгласувана дейност.**
- „Съгласуваната дейност“ е съставен елемент на понятието **престъпна организация**, който означава, че **действията на**

членовете на тази организация взаимно се подкрепят; в същото време съгласуването не предполага непосредствена връзка между членовете на престъпната организация и че те са конкретно осведомени за другите ѝ действия и за другите личности, които членуват в нея; обвинение в престъпление, извършено като **членове на престъпна група**, може да бъде предявено само на лица, извършвали действия само в рамките на организация, в която има разпределение на задачите между нейните членове и която има йерархична структура, ако тези лица са знаели за съществуването на тази организация и са били в постоянна връзка с нейните членове.

- Ако лице, което не е член на групата, получи от нея задача, това не го прави член на престъпната група, защото за целта е необходимо той реално да е постъпил в организацията, да е осведомен за нейното вътрешно функциониране и активно да участва в нея; трябва да има ясно разграничаване в законното квалифициране на престъпленията, извършени от членовете на престъпна организация и **на престъпленията, поръчани от престъпната организация (или от един от нейните членове)**.
- Ако бъде доказано, че престъплението е извършено от реално съществуваща престъпна организация и в рамките на тази организация то въз основа на обстоятелствата на извършеното престъпление, особено въз основа на характера на конкретните постъпки, които предполагат **поредица от действия**, които са били извършени по-рано или е трябвало да бъдат извършени от други лица по-късно, въз основа на закономерна и следователно предполагаема поредица от събития, предизвикани от тези действия, може да се направи извод, че при извършване на деянието изпълнителят (съучастникът) е разбрал, че действа в качеството на член на престъпна група.

Тук всичко е ясно. Макар че споменатото решение помага да се интерпретират случаите, когато се извършва незаконно извеждане на хора през граница, организиране на проституция, търговия с наркотици и на други подобни класически престъпления, характерни за организираната престъпност, нито Наказателният кодекс, нито решението на Съвета не изключва

прилагането на тези документи и в случаи, когато голяма част от членовете на престъпната група са сред висшето ръководство; нещо повече, когато именно те са определящият елемент, насочващ дейността на престъпната организация, т.е. когато не са организиран престъпен подземен свят, а организиран престъпен „надземен“ свят.

8.2. КОНВЕНЦИЯТА ОТ ПАЛЕРМО

Подписаната в Палермо през 2000 г. Конвенция за транснационалната организирана престъпност, ратифицирана от Унгария през 2006 г., също не изключва, че борбата може да се води не само между организираните престъпни групи и представителите на държавната власт, но и че представители на държавната власт може да са центърът на престъпна група.

Във връзка с подписването на Конвенцията от Палермо експертна група на Съвета на Европа по углавното право и криминалните аспекти на организираната престъпност (PC-S-CO) определи признаците, в съответствие с които може да се говори за **престъпна организация**. Утвърдените групи критерии се делят на задължителни и избираеми. И можем да видим, че с критериите, използвани от експертната група за определяне на мафията, т.е. на организирания престъпен подземен свят, както и с помощта на унгарския Наказателен кодекс, може да се опише и дейността на организирания престъпен „надземен свят“, т.е. на мафиотската държава. Според Конвенцията задължителните и избираеми критерии са:

Задължителни критерии:

- съгласувана дейност на три и повече лица;
- съгласувана дейност в течение на продължително или на неопределено време;
- подозрение за извършване на сериозни престъпления;
- цел – получаване на материална изгода и/или овладяване на властова позиция.

Избираеми критерии:

- всички членове на организацията имат определена задача или роля;
- използване на каквито и да е форми на вътрешна дисциплина или на контрол;
- използване на насилие или други средства с цел заплаха;
- разпространяване на влияние върху политици, СМИ, административни органи, правоохранителни органи, органи на правосъдието и на актьори в икономиката чрез корупция или с каквито и да било други средства;
- използване на комерсиални или други икономически структури;
- участие в пране на пари;
- международна дейност.

8.3. МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА КАТО ЕДИН ОТ ВИДОВЕТЕ ПРЕСТЪПНИ ДЪРЖАВИ

Дори за непосветения читател няма да е трудно да намери съответствието на тези критерии с персоните и събитията в мафиотската държава. „Какво представлява шперцът пред една полица? Какво представлява обирът на една банка пред основаването на една банка?“ – пита Меки Ножа от „Опера за три гроша“ на Брехт. И ние в случая с мафиотската държава можем да попитаме: какво е нарушаването на закона в сравнение със законотворчеството? Какво е грабеж в сравнение с отнемането на имущество със законодателни средства? Какво е началникът, който си е превишил пълномощията, в сравнение с чистките, направлявани от властовия център? Какво е да хакнеш някакъв сайт в сравнение с незаконното лишаване от честота? И как можем да изброим всички сфери в нашия живот, в които институтите на публичната власт не са стражи на законността и на гражданското равноправие, а напротив, институционализирани органи за произвол, който обслужва частни интереси?

Въпросът вече не е как от юридическа гледна точка можем да интерпретираме случаите, когато „съгасуваната дейност на три и повече лица“, въпреки очакванията на унгарските законодатели и на експертната група към Съвета на Европа, е свързана не с мафиоти от престъпния подземен свят, а с членове на организирания престъпен „надземен свят“, които понякога заемат длъжности в органите на държавната власт. Въпросът е как можем да задвижим механизма на правосъдието в мафиотската държава, как можем да активизираме обществото все още не напълно парализирания имунитет на публичната власт? Разбира се, отговорът на този въпрос вече излиза извън рамките на „описателната“, на „разбиращата“ социология.

Основен актьор в престъпната държава не е овластеният елит, който може да има каквато ѝ да е структура и култура, защото в случая с мафиотската държава, както вече неведнъж споменахме, това е висшият тесен кръг ръководители на приемното политическо семейство, който няма формални, легитимни пълномощия, но разпростира правата на главата на патриархалното семейство върху цялата нация. Действащият субект в нашия случай, **извършващата престъпления организирана група е ПОЛИПБЮРОТО**, в което има членове на ръководни постове по върховете на различни клонове на властта и начело на най-важните институти във властта, има „консултанти“, които не участват в органите на публичната власт, освен това и доверени олигарси, а понякога и подставени лица. Полипбюро в мафиотската държава може да е само от десетина-двайсет души. За тях са приложими критериите за престъпната организация: „три и повече лица“, „съгласувана дейност в течение на продължително време“, съществуваща „йерархия“, „действия на членовете на групата взаимно се подкрепят“, целта на тези лица освен всичко друго е „извършване на престъпления“, като необходимите за това „задачи се разпределят помежду им“, а при нужда „се възлагат“ на други лица, които не са в състава на престъпната група.

Серийните действия на организираната престъпност свързват отделните нарушения на закона, като така обрисуват контурите на мафиотската държава. Освен това действията, които вече са нарушения на закона (например шантаж, мошеничество, икономически злоупотреби, кражба на държавни средства, злоупотреба с пари или имущество, пране на пари, инсайдерска търговия, споразумения, ограничава-

щи конкуренцията при търговете за обществени поръчки и концесии, активни и пасивни форми на подкупи, а също така даване на подкуп на длъжности лица, злоупотреба със служебно положение, купуване на и търговия с влияние и т.н.) се съчетават с мерки, които всъщност не противоречат на закона (например внасяне на индивидуални предложения от депутати, инициране на данъчни проверки и т.н.).

8.3.1. ПРИМЕР: ПРЕСТЪПНА ОРГАНИЗАЦИЯ ОТНЕМА СОБСТВЕНОСТ

В серийните действия може да има най-различни комбинации от посочения по-горе състав на престъпления. Моделирането на действията на държавната престъпна организация и тяхното типизиране според терминологията на Наказателния кодекс изисква специално изследване. Тук само ще цитираме описания по-рано случай с фирмата ESMA, която се занимаваше с разполагане на реклами на обществени места и да го разгледаме в контекста на този кодекс. През министерството се прави предложение на собственика на споменатата рекламна фирма да продаде фирмата, като се споменава и името на потенциалния нов собственик, който е един от най-важните олигарси на приемното политическо семейство. Собственикът на фирмата отхвърля предложението, след което при него се явяват сътрудници на данъчната служба, които, без каквото и да било физическо насилие, трябва да го убедят, но след като и това не става, към него се прилага още едно средство на безкръвно насилие: парламентът, като приема предложената от един депутат поправка в закона, лишава фирмата от възможността да извършва дейността, определена в концесията, поради което цената на фирмата започва рязко да спада, и накрая – последната стъпка, друга поправка в закона освобождава конкурента на собственика на фирмата от негативните последици на първата поправка, разорила ESMA. Цялата акция беше осъществена много бързо. След така организираната неколкогодишна блокада собственикът продава своята фирма, намираща се в безнадежно положение, на доста по-ниска цена на новия любим олигарх на Кръстника. И – накрая – парламентът отменя дискриминиращата законова норма, нанесла този удар по фирмата, за да може новият олигарх, верен на Кръстника, да задвижи дейността ѝ с пълна сила. За раз-

лика от традиционната мафия мафиотската държава налага волята си, като използва безкръвни методи.

Това дело съдържа признаци за дейността на престъпна организация, а именно:

- Извършено е умишлено престъпление (шантаж, злоупотреба със служебно положение и т.н.).
- Действията са съгласувани, тъй като в този случай е била необходима координирана дейност на различни клонове на властта (министерства, правителствени контролни и правоохранителни органи, парламент) и частни лица (избраният от властта бенефициент-олигарх, чиято кандидатура беше променена по време на акцията), като събитията са имали известна продължителност във времето и последователност.
- Членовете на групата са имали йерархия, в която лицата, запознати с операцията, са били отделени от изпълнителите на отделни задачи, намиращи се на по-ниско равнище в йерархията (например чиновникът, направил данъчната проверка или депутатът, внесъл поправката в закона).
- С действията си членовете на престъпната са се подкрепяли взаимно, тъй като те сами не биха могли да постигнат набеязаната цел (отнемането на собственост).

Така може да се разгледат и много други случаи, за които стана дума по-горе, от арендата на земи и игрални автомати до казината и концесиите за тютюневите лавки.

8.4. ТИПИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТТА НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ

1. **Характер на вредата**, която организираната престъпност нанася на държавата и на частни лица:

- **Вреда, нанесена на държавното имущество / на приходите в държавата:**
 - Предаване на частни лица на потенциални държавни приходи (например сделката за газта между Унгарското електро-разпределително дружество (MVM) и MET Holding AG.

- Отказ от потенциални данъчни приходи на частни лица (например опрощаването на милиарди данъчни задължения без разследване от Данъчната служба).
 - Предаване на потенциални държавни приходи на частни лица (например „облигацията за жителство“) – по 29 хиляди комисионна от всяка сума от 290 хиляди евро, която получават шест фирми, близки до ФИДЕС.
 - Предаване на държавни концесии на частни лица (например хазартните игри онлайн).
 - Лишаване от право на аренда (например лишаването на частни арендатори от предимство при аренда на държавни земи, в съответствие с публичното право).
 - Предаването на обществена или държавна недвижима собственост на частни лица от кръга на политическото семейство на цени, по-ниски от пазарните (например аферата с недвижимо имущество в центъра на Будапеща, в която има подозрения за злоупотреба със собственост).
 - Нелегитимно пренасочване на пари в търгове с по-високи бюджети, които получават фирми, свързани с интересите на политическото семейство (например, серията победи на търгове на Шимичка, Месарош и Тиборц).
- ***Вреда, нанесена на частна собственост – частни доходи:***
- Отнемане на собственост (например отнемането на спестявания, натрупани в частните пенсионни каси или принудителното одържавяване на спестовните кооперации с последващото им предаване на частни лица).
 - Отнемане на частни фирми (според някои преценки загубени са 300–400 частни фирми, например вече споменатата ESMA).
 - Въвеждане на задължително получаване на концесия за определени видове дейност, с които се занимават частни предприемачи (например търговията на дребно и на едро с тютюневи изделия).
 - Лишаване от държавни концесии и право за аренда (например целенасоченото разпределяне в политическото семейство на правото за аренда на държавни земи и на

игрални автомати, без съобразяване с дотогавашните аренды и производствени отношения).

- ♦ **Вреда, нанасяна едновременно и на държавата, и на частни лица** (например предаването на „свои“ хора на концесиите за игралните автомати и за казината).

2. Серийност на действията на организираната престъпност:

- ♦ **Едноетапна:** еднократна корупционна сделка между две страни, която засяга едно конкретно дело. Такива сделки са от сферата на класическата корупция и обикновено не са свързани с големи суми, макар като съвкупност може да бъдат много разпространени. Мафиотската държава се стреми да контролира такива единични, партизански акции;
- ♦ **Многоетапна:** появява се възможност и за по-сложно сътрудничество, в което могат да бъдат въввлечени дори много институции и органи на законодателната и на изпълнителната власт. Това е много характерно за „всекидневното функциониране“ на престъпната държава, тъй като подобни сложни механизми, естествено, са по-подходящи за реализиране на едромащабни проекти, които предполагат срастване между държавата и бизнеса и неведнъж изцяло променят пазарната ситуация.

3. Институционалното пространство за осъществяване на корупционни трансакции в рамките на дейността на организираната престъпност:

- ♦ **В рамките на един институт:**
 - На ниво „делова кореспонденция“: съвпада, почти без изключения, с корупционни действия, които са на един етап и не са серийни. Ясно е, че сложните, например – обхващащи цялата страна корупционни проекти, не са осъществими на ниво „делови кореспондент“ и налагат да се задейства целият вертикал на конкретно държавно учреждение.
 - По цялата вертикала на учреждението: не е възможно да си представим, че действията на някои централни органи, които пораждат подозрения за корупция, например известното отписване на милиарди данъчни задължения

от Националната данъчна служба е било възможно да се направи без знанието и без одобрението на всички нива на това учреждение. В такива случаи представата за „справедливост“ се използва като средство за злоупотреби, въпреки че първоначално е трябвало да улесни положението на притеснените дребни длъжници, а не за повишаване печалбата на големите предприемачи.

• **Междунституционалното пространство:**

- **Хоризонтално сътрудничество:** съвместно участие на няколко института, което може да бъде определено като рядко, доколкото изисква присъствието на висш координатор.
- **Вертикално сътрудничество:** като се има предвид описаното по-горе функциониране на унгарската престъпна държава, на преден план закономерно излиза институционалната вертикала.

4. Сферата на юрисдикция на учрежденията, участващи в престъпна дейност:

- **Локална:** „районите“, фактически предадени като възнаграждение на доверени „управители“, например в Ходмезьовашархай или Дебрецен, са класически примери за относително автономни по отношение на центъра, но все пак свързани с политическото семейство, територии. Донякъде същото се отнася и за аферата с недвижимо имущество в центъра на Будапеща.
- **Общоунгарска:** например тук можем да отнесем аномалиите, свързани с търга за атомната електростанция в Пакш, а също сделката за нефт и газ между Унгарското предприятие за електроснабдяване, което е държавна собственост и MET Holding AG, от която последва изплащане на дивиденди за около 50 милиарда форинта, по-голямата част от които премина към офшорни фирми.
- **Локална и общоунгарска:** класически пример е операцията с арендата на земи и на тютюневите лавки, която се контролираше от центъра, но се осъществяваше най-вече на местно равнище и не можеше да бъде реализирана без координиране и от центъра, и по места.

5. Типове учреждения, участващи в престъпна дейност, в зависимост от принадлежността им към различни клонове на властта:

- ♦ **Законодателна власт:** през 2010–2016 г. парламентът прие, от една страна, множество индивидуално скроени закони, които най-често бяха рамка за по-нататъшно манипулиране, а от друга – закони, които подпомагаха функционирането на корупционните механизми, например:
 - Закон, който предвижда повишаване на границата при процедурата за обществени поръчки (улеснява увеличаването на размерите на корупцията при обществените поръчки).
 - Закон, улесняващ необоснованото обявяване за секретни на данни, представляващи обществен интерес (с позоваване на съображения за националната стратегия и сигурност), а също специален закон за засекретяване на данните в отделни държавни учреждения, например в Унгарски пощи (въпреки че по-късно Конституционният съд обяви този закон за антиконституционен).
 - Закон, според който журналистите и гражданските организации заплащат за исканата информация, представляваща обществен интерес.
 - Закон, според който имущество на стойност 250 милиарда форинта (повече от 800 милиона евро), предадено на фондовете, създадени от Унгарската национална банка, „е изгубило статута си на държавно имущество“, вследствие на което тези фондове не са задължени да предоставят информация за използването му; по-късно Конституционният съд обяви и този закон за противоречаш на Конституцията, а ФИДЕС вече нямаше в парламента конституционно мнозинство, за да промени Конституцията, както партията обикновено прави в такива случаи.
 - Законът за пране на пари.
 - Закон, предвиждащ премахването на изискването за несъвместимост при присъждане на грантове.
 - Закон, предвиждащ запазване на тайната на имуществените декларации на роднините на политици.

- Поправка в закона, която предвижда промяна на бюджета с правителствени укази, като правителството получи правото да поема неограничени финансови задължения, надхвърлящи рамките на текущия бюджет.
- Закон, който предвижда възможност за произволно отстраняване от търг за обществени поръчки за продължителен срок.
- **Изпълнителна власт** (държавно управление): ред учредения и професионалните камари, а в случая с арендата на земи – Националната организация за управление на поземления фонд, участват в престъпна дейност. В историята със собственика на дигиталната база данни и на компютърната програма за търговете за средства от Евросъюза фирмата WELT 2000 можем да говорим и за използването за политически цели на Центъра за борба с тероризма .
- **Съдебна власт:** избирателната борба с престъпността, при която разследванията на углавни престъпления за корупция намаляха до небивала дотогава степен.
- Комбинация от двете.

Резултатите от разследването на 123 хиляди търгове за обществени поръчки, проведени между 2009–2015 г., са потвърждение за съществуването на организирана престъпна дейност. Разследването показва, че ако през 2009 г. делът на публичните търгове, обявявани в СМИ, е 81%, през 2015 г. той се е свил до 37%. В отчета за разследването се казва: „През 2015 г. цените, посочени в договорите за обществените поръчки, бяха манипулирани в много по-голяма степен, отколкото когато и да било дотогава. Ние предполагахме, че това може да е доказателство за увеличаване на корупцията, което води до договорени цени, по-високи от пазарните.“ Но не става дума за традиционна корупция. При традиционните корупционни трансакции, когато представител на бизнеса сключи сделка с държавен чиновник, възможностите за повишаване на цените са ограничени от обособяването на тръжните процедури: изработването на тръжна стратегия, планирането на провеждането на търга, определянето на условията, оценка на тръжните предложения и разглеждането на обжалванията (в арбитражна-

та комисия за обществените поръчки и от съда). Обособеното функциониране на тези институционални елементи ограничава възможността за произволно масово и систематично отстраняване на конкурентите, които също може да участват в корупция. Но ако самото правителство е в ролята на престъпна организация, подчинила всички органи, които дотогава взаимно са се контролирали, то премахва по този начин всички прегради, които преди това са пречели на избрания победител в търга сам да увеличава договорените цени. В такива случаи подкупът не се получава от чиновниците, изпълняващо волята на началниците. Те само си запазват работата.

б. Видове престъпления в хода на дейността на организираната престъпна дейност: шантаж, измама, икономическо мошеничество, кражба на държавни средства, злоупотреба с пари и имущество, пране на пари, инсайдерска търговия, активни и пасивни форми на подкуп и подкупване на длъжностни лица, злоупотреба със служебно положение, купуване на влияние, търговия с влияние и т.н.

В повечето случаи няма нужда занемареният процес да бъде довършен, тъй като жертвите разбират, че „не може да откажат“ „предложението“ на приемното политическо семейство, подкрепено от целия арсенал от средства за въздействие на държавната власт. Сделката, сключена след заплахи и шантаж, остава видимо доброволна, доколкото жертвата, за да намали загубите, проявява „разбиране“ и готовност за споразумение. Както при мафията, делът на жертвите на физическо насилие е нищожен в сравнение с броя на лицата, „доброволно“ съгласили се да платят „за закрила“ или да окажат различни услуги, и в мафиотската държава за получаване на „доброволно“ съгласие по принцип е достатъчно предложението да бъде съпроводено с демонстриране на арсенала от средства за нелегитимно държавно насилие. (Навярно няма нужда да казваме, че в условията на истинска диктатура тези цели се постигат без подобни церемонии, които да имитират функционирането на демократичните институции).

Категоризация на действията на организираната престъпност в мафиотската държава въз основа на четири примера

	Рекламната фирма ESMA	Аренда на държавна земя и приватизация	Игрални автомати, казино, онлайн букмейкърски залагания	Концесии върху продажбата на цигари и тютюневи изделия
Загезнат	частна сфера	частна сфера + държавна сфера	частна сфера + държавна сфера	частна сфера
Етапност	многоетапна	многоетапна	многоетапна	многоетапна
Институционално пространство	междуинституционално (хоризонтално и вертикално сътрудничество)	междуинституционално (хоризонтално и вертикално сътрудничество)	междуинституционално (хоризонтално сътрудничество)	междуинституционално (хоризонтално и вертикално сътрудничество)
Сфера на юрисдикцията на учрежденията, участващи в престъпна дейност	повсеместна	повсеместна и локална	повсеместна	повсеместна и локална
Типове учреждения, участващи в престъпна дейност, по принадлежност към различни нива на властта	изпълнителна власт (министерство, данъчна служба, законодателен орган)	законодателен орган, изпълнителна власт (министерство, Национална организация по управление на фонд „Земеделие“)	законодателен орган, изпълнителна власт (министерство)	законодателен орган, изпълнителна власт
Вид престъпление	шантаж, злоупотреба със служебно положение, купуване на влияние, даване на подкуп на длъжностно лице (активно и пасивно)	купуване на влияние, търговия с влияние, даване на подкуп на длъжностно лице (активно и пасивно)	купуване на влияние, търговия с влияние, даване на подкуп на длъжностно лице (активно и пасивно)	злоупотреба със служебно положение, търговия с влияние, даване на подкуп на длъжностно лице (активно и пасивно)

С продължаващото неутрализиране на институционалната имунна система на либералната демокрация се разширява процесът на обучение и на социализиране, осигуряващ покорност и подчиняване. Ограничаването на контролиращата роля на гласността, намаляването на шансовете за смяна на правителството с манипулирането на системата за изборите и разрушаването на вярата, че съдебната и правоохранителната система действат коректно в изборителната борба с престъпността – всичко това подтиква хората да се примиряват и да се приспособяват към реалността. Не може да не забележим, че главният прокурор също е член на полипбюрото, участник в играта на опитния отбор, защото **няма средства, позволяващи да се задейства механизмът на правосъдието, който да противодейства на престъпната организация на полипбюрото.** Ако трябва, прокуратурата прекратява делото срещу депутатите от местното самоуправление на ФИДЕС, произволно раздавали концесии за тютюневи лавки, въпреки че има аудиозаписи, които доказват нарушения на закона. Ако трябва, цели седмици, след като стане публичен скандалът с брокерската фирма Quaestor, чувствително засегнал членове на правителството и нанесъл на клиентите на фирмата загуби от 200 милиарда форинта, не се издава постановление за арест на ръководителя на фирмата, за да му се даде възможност да унищожи много документи. Ако трябва, главният прокурор може спокойно да пие вино заедно с президента на Унгарската национална банка, след като прокуратурата е започнала проверка доколко е законна дейността на четирите фонда на банката. Накрая, ако е необходимо, а такава необходимост има, те ще са заедно във ВИП-ложата на стадиона във Фелчут и ще подкрепят футболния отбор на министър-председателя. (Нещо повече, в тази изборителна борба с престъпността вече не става дума кого и за какво обвиняват, на кого позволяват да избегне отговорност или разрешават да продължи „работата си“ в рамките на васална зависимост, като се подчинява на указанията „отгоре“, а кого обвиняват само за да го криминализират, но и против кого ще бъде започнато „превантивно“, прикриващо го дело, с което като го оправдаят унгарската прокуратура и съдът, няма да позволят да го разследват международните правоохранителни органи).

През 2010–2013 г. този процес на социализиране намали наполовина сигналите във връзка с трите типа корупционни престъпления – за активното и пасивно приемане на подкуп от длъжностни лица и търговията с влияние, с две трети в сравнение с четирите предходни години. Една от причините за това явление е, че „по-рано гражданите виждаха повече смисъл в подобни сигнали и по-малко се бояха от отмъщение, т.е. от превръщането на обвинението в обвинение към тях самите“. Още по-показателно е, че като илюстрация на избирателната борба с престъпността три пъти са се увеличили отхвърлените сигнали и два пъти – прекратените разследвания.

Променените правила за данъчната служба, поправката в закона, според която „Националната данъчна и митническа служба няма да започва разследване на обстоятелствата, свързани със забогатяване въз основа на постъпващи сигнали; в съответствие с поправката в закона, приета на 1 декември 2015 г., НДМС ще започва такива разследвания по отношение на частни лица само по инициатива на същите тези лица или в случай че полицията вече води разследване по отношение на дадено лице във връзка с подозрения за имуществено престъпление“, обслужват безпрепятственото забогатяване на приемното политическо семейство.

ПИРАМИДИТЕ – ВРЪХНА ТОЧКА НА МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА

Необходимостта от легитимиране изисква мафиотската държава да запази демократичния декор. Но това не би било възможно, ако ги нямаше многото предани привърженици, които режимът осигурява материално и от които вае духовно сплотената общност, а също и без да съществува още по-голямата маса хора, които се задоволяват само с духовна храна.

9.1. ИКОНОМИЧЕСКАТА ПИРАМИДА

В резултат от масовото преразпределяне на доходи и от насилственото отнемане на собственост издръжката на преустройството на властта, съпровождраща оформянето на мафиотската държава, силно натежа на икономиката, и страната заприлича на **петролна диктатура, преживяваща криза поради липсата на петрол**. Приходите, които гарантират властта и забогатяването на приемното политическо семейство, налага се да се набавят от другаде. В Унгария източници на такива приходи са плоският данък, намаляването на разходите в социалната сфера, здравеопазването и образованието, контрибуциите, наложени на банките, на предприятията от сферата на услугите, а също така спорадичните грабежи.

В резултат от въвеждането на **плоския данък** семействата от висшето малцинство всяка година спестяват почти 500 милиарда форинта. Това са семействата от онзи социален слой, който най-силно влияе върху общественото мнение и които защитават интересите си.

Тези, които са в този слой, дори да не са притиснати да са клиенти на ФИДЕС и да не симпатизират на новата власт, на избори се изправят пред дилема: ако гласуват за противниците на ФИДЕС, искането в програмата на опозицията за прогресивно данъчно облагане ще ги лиши от сериозни приходи. Когато демократичната опозиция с пълно право бичува антисоциалния характер на плоския данък и подчертава колко незначително е неговото стимулиращо въздействие върху икономиката, те в същото време укрепва и сплотява групата бенефициенти от поощрявания от ФИДЕС егоизъм на „средната класа“. Другите авторитарни режими, които познаваме от историята (корпоративно-фашистките и комунистическите) осъществяваха по друг начин преразпределянето на доходите, като не бива да забравяме, че първите го постигнаха като предадоха имуществото на евреите на арийците, а вторите – като експроприираха собствеността и наложиха на селяните контрибуции в ролята на средство за първоначалното натрупване на капитал при социализма.

Мафиотската държава преразпределя доходите в полза на възможните социални групи с данъчни и бюджетни средства, като използва не само плоския данък, но и **високия данък върху оборота и намаляването на социалните разходи**. Това не е проява на класическия обществен консерватизъм – както вече бе споменато, приемното политическо семейство не се интересува от онези, които не са в кръга на „домочадието“, които са изтласкани извън социалните групи; отказва се от тях. Мнозина са жертви на данъчната система дори защото все още имат работа. **В тази икономическа пирамида на един бенефициент се падат трима губещи**. Изоставянето на гражданите, излишни от гледна точка на централното силово поле, задълбочава социалната пропаст, предизвиква застои в икономиката и развитие, което води до задънена улица. Трудно е да се каже още колко лидерите на мафиотската държава ще успеят да гарантират политическата пасивност на слоя социални аутсайдери, т.е. да изолират и да демобилизират с изтънчени средства, каквито са репресиите и промиването на мозъци.

По такъв начин вътрешните ресурси, мобилизирани за нуждите на режима, рекордни за Европа, са, от една страна, 27% върху оборота и вече споменатите извънредни данъци и от друга, съкращаването на разходите. Тези два канала съответстват на изисква-

нията на пропагандата, според които „хората“ не трябва да чувстват непосредствено тежестите, които им се налагат: помощите и дотациите трябва да се поднасят като подаръци от правителството, докато отнемането на средства се представя като последица от действията на враждебни сили. Така че или:

- за правителството трябва да работят анонимните пазарни механизми (заради изключително високия данък върху оборота), или
- бюджетът трябва да се попълва от контрибуции, наложени на мултинационалните филми, които се сблъскват с войнствена реторика, а понякога и със санкции, налагани от правителството, ако се опитат да прехвърлят тежестите си върху потребителите, или
- източник за прегрупиране на средствата в рамките на бавноразвиващата се икономика е забележимото влошаване на услугите на големите системи за разпределение (сферите на социалното и на медицинското обслужване, а също и на образованието).

Проблемът е, че тези ресурси не може да бъдат разширени, а някои от комуналните услуги са на прага на катастрофата. Освен това заради натиска от Европейския съюз някои от извънредните данъци трябваше да бъдат отменени. Тогава започна трескаво търсене на други, макар и не толкова големи средства, но спонтанно възникват трудности, които пречат да се постигне желаната комуникативна цел. Неочаквано два от проектите на правителството предизвикаха активно недоволство в обществото. Единият беше опитът да се изземат 200 милиарда форинта спестявания, натрупани в частните спестовни каси, а другият – да се въведе данък върху интернет. Ако първата акция засегна интересите на около 60 хиляди граждани от средната класа, които се отнасят сериозно към собствената си съдба и до последно се обявяваха срещу шантажа на правителството, то втората – данъкът върху интернет – засегна интересите на масата младежи, които по-рано не са се намесвали в политиката, но реагират чувствително на опитите да бъде ограничена личната им свобода. Ето какво успя да постигне в крайна сметка правителството: в края на 2014 г. На няколко пъти на улиците излизаха да

протестираат десетки хиляди. Разбира се, правителството успя да си отмъсти на съпротивляващите се членове на частните пенсионни каси, тъй като не издаде необходимите разпореждания и касите нямаха възможност да започнат да изплащат пенсии на своите членове, достигнали необходимата възраст. „Това беше обикновен грабеж, извършен със законови средства“ – каза един представител на партията на социалистите, заместник-председател на парламентарната комисия по социалните въпроси.

Въпреки че спадането на цените на петрола, както и трансформирането на валутните кредити във форинти, съпровождано с промяна на условията за кредитиране, повишиха покупателната способност на обедняващите слоеве от населението с няколкостотин милиарда форинта и временно увеличиха икономическия ръст, това не променя факта, че през последните 25 години Унгария не успя да съкрати изоставането от страните основателки на Евросъюза. Нещо повече, започва да става драматично и нашето изоставане от източноевропейските страни, членове на ЕС, особено в сравнение със стабилното динамичното развитие на Полша и Словакия.

9.1.1. АВТОКРАЦИЯ И АВТАРХИЯ

Според Орбан си адекватна база за **автократията** трябва да е **автархията**, защото дълбоко в душата си той не се примирява, че икономиката може да функционира в радиуса на неговата политическа власт, но не по логиката, която той диктува. Това е обяснението за безкрайните кампании, с които иска да дисциплинира и обложи с „данък“ идеологически криминализираните играчи в икономическата област. Това е едно от реалните препятствия, с което се сблъска историческият завой, осъществен с помощта на мнозинството от две трети в парламента: правителството може с една само дума да накара държавните служители да се подчинят, но нито със заповеди, нито със заклинания може да спре колебанията на борсите. Институциите на световния пазар са по-силни от политическата власт на авторитарния ръководител: колкото и дупки да иска да затвори с държавно насилие, колкото и диги да изгражда пред логиката на пазара, все едно: пазарът прави все по-големи пробиви в дигите на извъникономическата принуда. Щом пазарът не желае да

се подчинява на неортодоксалния произвол на автократичния ръководител, пускат се параноидната идея за заговора и възникналата на нейна почва борба за национално освобождение, както и все повече нови средства за административна принуда.

Обаче насилието, извършвано от политиката над икономиката, потвърдено от незабравимия опит на Сталин да построи „социализъм в една отделна страна“, има ограничаващ ефект при големите затворени режими. Унгария в границите, определени от Трианонския договор, окончателно се превърна в част от глобалния пазар. Ако ръководителите на комунистичеките страни, като затваряха границите, все още можеха да попречат на гражданите да гласуват „с краката си“ против режима, днес в Унгария, членка на ЕС, никаква политическа намеса в икономиката не може да попречи на предприемачите и на гражданите да изразят протеста си, като изнесат капитала и спестяванията си в чужбина и като емигрират.

Тъй като средствата, с които разполага режимът, не са достатъчни в сравнение с това, от което той има нужда, и той е силно ограничен за изразходването им, тъй като учрежденията имат точно фиксирани финансови задължения, и дума не може да става за икономическа изолация, най-много може да се направиш на политически таралеж и да се свиеш, покрит с игли. По парадоксален начин свободата, която обслужва обогатяването на приемното политическо семейство, се осигурява **със средства от Европейския съюз** – от земеделските субсидии до големите капиталовложения за развитие на инфраструктурата. Стремещът използването на тези средства да не съвпада със спазването на нормите на Евросъюза неизбежно изостря конфликта с Брюксел. Лидерите на големите страни донори рано или късно ще трябва да се сблъскат с неудобния политически въпрос докога данъкоплатците им ще търпят техните пари, въпреки целите на субсидиите от Европейския съюз, да служат за личното обогатяване на бенефициентите на унгарската мафиотска държава.

9.2. ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКАТА ПИРАМИДА – „ТАНЦЪТ НА ПАУНА“ И „УНГАРСКАТА ХИТРОСТ“

Постоянните „войнствени“ мобилизации и демобилизации, извършвани под знака на борбата за национално освобождение, имат

последници не само за Унгария. Паралелно със съществуването на унгарската идеологическа и икономическа пирамида **и на международната арена има политическа пирамида, в която залозите непрекъснато са повишават** и която, ако използваме израза на Миклош Хараста, може да характеризираме като „плуване в западна лодка с източен вятър“. Ако борбата за национално освобождение във вътрешната политика означава студена гражданска война с цел покоряване на собствените граждани, във външната политика с етикета национална освободителна борба се изпълнява своеобразен „танц на пауна“ в граничната сфера между трансатлантическата и източната ориентация. Унгария, като танцува външнополитическия танц на пауна в отношенията си ЕС, както каза Виктор Орбан, „трябва в рамките на поредица от много сложни тактически стъпки да смесва елементите на съгласие, договаряне, несъгласие и съпротива“. Една от стъпките на този танц са заявления от рода на: „Не могат да ни диктуват нито Брюксел, нито Москва“ и „Ние няма да се превърнем в колония, унгарците не могат да живеят под диктата на чужденци“, а друга стъпка е изразяването на преданост към Европейския съюз, например: „Разбира се, няма съмнение, че наш основен партньор си остава общността от народи, които са част от Евросъюза.“ Танцът на пауна има за цел постигане на политическо равновесие, което би позволило да се доят средства от Евросъюза, така че приемното политическо семейство да може свободно да ги използва за личните си интереси и за поддържане на мафиотската държава.

По такъв начин нашите връзки с Европейския съюз са едновременно и въпрос на идентичност: **какво е съотношението между унгарската и европейската идентичност** за отделния гражданин? Ако първата идентичност е изключителна, зачертаваща всички останали ценности, за нас Евросъюзът е само обект за паразитиране, от който трябва да изстискаме всичко, което можем, а да даваме само толкова, колкото трябва. Това е политиката ФИДЕС, която открито поставя „националните интереси“ над всички ценностни съображения. Това е **своеобразен кодекс на честта на крадеца**, в съответствие с който дадената дума, моралните задължения са действителни само по отношение на нацията, на приемното политическо семейство. Всички останали не са „ние“, те са други, чужди,

затова трябва да извличаме от всяка ситуация максимална полза за себе си. Ако нямаме сили за нещо повече, ще ни помогне „унгарската хитрост“. В гората знамена, която създава сценичния фон на появите на унгарския министър-председател, дори случайно не може да се види знамето на Европейския съюз и това ясно показва позицията на управляващите днес към въпроса за идентичност.

9.2.1. ДИЛЕМИТЕ НА ЕВРОСЪЮЗА

Постепенно на Евросъюза му стана ясно, че не е възможно геополитическите му цели да бъдат постигнати само въз основа на общи ценностни ориентири, което неизбежно ще създаде стабилна буферна зона вътре в ЕС, но повече или по-малко ще е извън еврозоната. Налага се да се затварят очите за източните особености на властта в тези страни, които са част от тази зона и които по различни начини нарушават нормите на либералната демокрация. Европейският съюз смяташе да постигне геополитическите си цели, предоставяйки на буферните държави в него субсидии, и приемайки мълчаливо дълго време сведения за често допускания дефицит на демокрация. Но предизвикателната агресивност на режима на Орбан, който открито обяви изграждане на не-либерална държава и със своята отворена към Изток политика създаде заплахата за международната сигурност, затруднила положението на Европейския съюз, Орбан натика западните дипломати в положение, в което те са принудени да гледат на него не като на политик, който понякога греши, а като на решителен противник на либералната демокрация.

В системата на властта на Орбан унгарската специфика е, че осъществяваното преустройство се реализира вътре в Европейския съюз и че Унгария се движи *back to the future*, назад от либералната демокрация към пълнокръвен автократичен режим. Дори външните политически и икономически прегради срещу създаването и консолидирането на мафиотската държава – Европейският съюз и включването в световната икономика – не могат да принудят автократичното ръководство да промени политическия курс, защото за него моралът и демократичните ценности не са препятствие за стремежа му да концентрира властта и да трупа богатството на приемното политическо семейство. През 1998–2002 г. огра-

ничаването не беше характерно за управлението на ФИДЕС, само че тогава в парламента нямаше конституционно мнозинство от две трети и това не ѝ позволи да покаже истинската си природа.

В същото време Европейският съюз не може, а и не иска да се меси в проблемите на всекидневната политика на Унгария. Той засилва натиска, предизвикан от антидемократичните стъпки на унгарското правителство, но става ясно колко ограничени са средствата, с които се опитва да постигне възстановяването на демократичните норми. Той е принуден да дискутира отделни въпроси, а в същото време фактически няма никаква легитимна възможност да превърне в обект на критика целия автократичен контекст. Европейският съюз е в състояние за коригира спорадичните, единични нарушения на общите ценностни норми, като по-скоро посредничи, убеждава или дава решения със съдебни процеси, но не е подготвен да противодейства на опитите за систематично разрушаване на либералната демокрация. Той се успокоява, че тези, които са приети в клуба, няма да плюят по пода, във всеки случай няма да го правят постоянно и затова той няма средства за борба с техните нови навици. От своя страна ФИДЕС, без да се притеснява, че донякъде накърнява престижа си, много находчиво внася корекции, които не засягат същността на новата система на властта. Унгарският министър-председател позволява да се открие един сериозен недостатък на Евросъюза: сериозна общност не може да съществува без общ правен ред, който да позволява ефективно да бъдат наказвани отклоненията от неговите ценности. Това ограничава кръга от мерки на Европейския съюз дори когато отделни правителства правят сериозни стъпки, насочени против системата на демократичните институти. В същото време ограничените възможности на политическото съдружие създават прегради за бъдещото развитие на европейското икономическо сътрудничество.

Антикорупционните мерки на международните организации най-вече се съсредоточават върху, така да се каже, всекидневните форми на корупция и се борят с отделни случаи. Например критикуват качеството и практиката за провеждане на конкурсите за обществени поръчки, тъй като в западните демокрации това е най-съществената опасност. Международните организации навярно забелязват и корупцията от другия тип, свързана с издигащи-

те се, получаващи все по-голямо влияние олигарси от престъпния подземен свят, но не желаят да се занимават с нея – предпочитат явленията, които имат международни мащаби, например търговията с наркотици, нелегалната миграция или проституцията. А третият тип корупция, характерен за мафиотската държава, ръководен от политиците с неправомерни, извъникономически средства, засега просто се стараят да не забелязват, защото иначе Унгария би трябвало да бъде разглеждана също като онези автократични режими и диктатури, които не са в рамките на Европейския съюз. Не се знае дали това е измамно впечатление, или политическа заблуда – във всеки случай отделните дървета пречат на международните организации **да видят гората, а корупцията им пречи да видят мафиотската държава.** За нея те дори нямат адекватен език.

Навярно необходимостта безсилно да наблюдават, как заради дейността на мафиотската държава данъците, които плащат гражданите на развитите страни в Европейския съюз увеличават богатството на приемното семейство, предизвиква в правителствата на тези държави известно фрустриране. „Около 88% от стотиците милиарди форинта, спечелени на търговете за обществени поръчки от фирмите, влизаци в кръга от интереси на Лайош Шимичка, са от проекти на Европейския съюз. Възможно е тази цифра да не отразява точния дял приходи на тези фирми за сметка на средствата от ЕС, тя все пак сочи колко голяма е онази част от тяхната дейност, която е свързана с проекти, финансирани от Европейския съюз. Още по-голям е техният дял в дейността на фирмите на Ищван Тиборц (зетят на Виктор Орбан) и Льоринц Месарош (главата на общинския съвет във Фелчут), които също са натрупали поръчки за милиарди форинти. Проектите от Европейския съюз са повече от 94% от общата сума поръчки, които е получила фирмата Elios Innovativ, един от собствениците на която е Тиборц, а при строителната фирма на главата на общинския съвет на Фелчут Mészáros és Mészáros тази цифра е повече от 99%.“

След 2013 г., след острите дискусии за положението в Унгария, Европейският парламент поне започна да се противопоставя на систематичното разрушаване на политическите институции на либералната демокрация. Най-важният документ по този повод е докладът на Комисията на Европейския парламент по въпросите

за правата на човека, правосъдието и вътрешните работи, подготвен от Руи Тавареш. В този доклад вече има критика не на отделни явления, а **критика на режима**: това е призивът, адресиран към Комисията, „да не концентрира вниманието си само върху отделни случаи [...] на нарушаване на правовите норми на ЕС, но и да се предлагат съответващите отговори на опитите на някои от членовете на ЕС да променят системно конституционното си устройство и правия ред, а освен това и конституционната си и законова практика“. Засега ЕС действа бавно в сферата на създаване на институции и процедури и това практически пречи да се приложи този подход. В добавка независимите от различни интереси бюрократични пречки за ефикасен отговор на не-либералните експерименти пречи и съществуването на реални контраинтереси: първо, **„мръсната партийна солидарност“** (присъща и на левите, и на десните партии); второ, **коалиционните интереси в ЕС**; трето, **стремежът да се омаловажат конфликтите**, за да бъдат защитени икономическите интереси в критикуваните страни и четвърто, много по-мащабните **геополитически съображения**.

Перспективата на Европейския съюз е **да избира от три възможности**. Първата е **да остане заложник на системата на дребен шантаж**, в която националният интерес се превръща във висша законова норма, а европейската солидарност се приема за задължителна при всички обстоятелства. Втората възможност е водещите политически и икономически държави в Европейския съюз **да се движат** в посока на **Европа „на две скорости“**, в която възрастните ще разрешат на неуправляемите си деца да останат в гостната, но когато ще се обсъждат сериозни проблеми, ще ги пращат да играят карти в детската стая, на принципа *nicht vor dem Kind*^A. Третата възможност е решителен курс за създаване на **федерална Европа** и разширяване на сферата на европейското законотворчество. Но затова е необходимо националната и европейската идентичност на европейските граждани да са еднакво важни.

Според най-вероятния сценарий противоречието между мечтата за обща ценностна ориентация и геополитическата реалност може да бъде решено само в системата на Европейския съюз на

^A Nicht vor dem Kind (нем.) – Не пред детето. – Б.пр.

„две скорости“. Всички политически императиви действат в тази посока. Потвърждение, че тази перспектива се осъзнава, е предложението на френския министър на икономиката Еманюел Макрон и на неговия немски колега Зигмар Габриел, което предвижда икономически реформи: въвеждане на общ бюджет със собствени приходи на Европейския съюз и общи регулатори при определяне на данъците и на социалните услуги, задействане на програмата за помощ на данъчно задължените, усъвършенстване на юридическите документи на Европейския съюз и създаване на съответстваща монетарна институционална структура, а също така изземването ѝ от пълномощията на националните държави и прехвърлянето ѝ на Европейския съюз. Затова е необходимо да се създаде съответстващата политическа институционална среда с общ парламент и общи механизми за законотворчество и за контрол.

Евроната е една от зоните в Европа на много скорости, която може да бъде наречена западна. Споменатите посткомунистически държави, които са окончателно приети в Евросъюза, вече са част от евроната, или, независимо от идеологическите нюанси на техните правителства, решително настояват да бъдат приети в нея през следващите няколко години. В други страни, сред тях и Унгария, се създава държавна идеология, която оправдава продължаващото пребиваване извън евроната. Стремехът към независимост, който се съдържа в реториката на „борбата за национално освобождение“, всъщност е евфемистко искане за освобождаване от спазване на нормите на либералната демокрация. Лидерите на тези страни под „Европа на нациите“ разбират своето намерение да създадат и закрепят авторитарните режими. Против това намерение ефикасно могат да действат само гражданите на тези страни, и ако това не се случи или тези действия не успеят, опитът на „националните авторитарни политици да стабилизират положението си“ ще бъде повече или по-малко успешен. В същото време, като се съобразява със своите геополитически интереси, Европейският съюз не може да си позволи територията на Руската империя отново да се разпростира до Лейта, т.е. до западната граница на Унгария. Западноевропейският политически елит, изоставил първоначалната си мисия и романтична мечта, свързана с падането на Берлинската стена, днес все по-често е принуден да гледа на изоставащата част

от Източна Европа не като на културен партньор, а само като на зона за икономическо влияние. Защото сега източноевропейските политически елити не се стремят да разпространяват ценностите на западната цивилизация, а по-скоро с национален и социален популизъм да закрепват в своите страни ценностна структура от източен тип, която съответства на интересите за закрепване и консервиране на автократичната власт на тези елити. Последниците не вешаят нищо хубаво: мястото на солидарността с Източна Европа и с политиката, насочена към „привличане“ към най-развитите страни, ще бъде заето от простата политика на омиротворяването. На страните от еврозоната това ще им е много по-евтино и ще бъде много по-разбираемо за тяхното население, отколкото напразните стремежи за интеграция, на които в Източна Европа отговарят с явления като например (корумпираната) система за национално сътрудничество. С други думи, лидерите на развитите страни, вместо скъпоструващото консолидиране на демокрацията, ще се ограничат с изискващото минимални материални разходи омиротворяване на полуавтократичните режими в тази буферна зона.

Миграционната криза, а също така нерешителността и колебанията на Европейския съюз за нейното решаване, дадоха възможност на Орбан: първо, да вдъхне живот на сътрудничеството на Вишеградската четворка под знака на критика към Европейския съюз и „борбата за национално освобождение“; второ, да завоюва признанието на европейските десни радикали и на кръговете, които ги поддържат; и трето, да се прояви като критик на А. Меркел.

9.2.2. ОТВАРЯНЕТО НА ИЗТОК

Унгарската външна политика, която е в разрез с европейските и трансатлантически ангажименти на страната, е насочена към получаване на легитимност и измъкване на парични средства от източните автократи. Това е само разширяване на пространството за маневриране със средствата на външната политика, т.е. на автократичните амбиции и на средствата за забогатяване на приемното политическо семейство. „Защо им е на автократи като Орбан да махат страните си от Европейския съюз – пише Атила Ковач, – ако в тези буферни зони имат възможност „да получават „дарове“ и от две-

те империи“: структурните фондове и фондовете за сплотяване на ЕС? А освен тях и споразуменията с руската империя осигуряват допълнителни ресурси. Европейският съюз плаща за цивилизованото прилично политическо поведение и за привидното придържане към идеалите за свобода, а Русия – за подчиняването на източната система за зависимост. [...] В този смисъл външната политика наистина стана продължение на вътрешната: ако във вътрешната политика борбата за национално освобождение означава свобода за правителствен произвол по отношение на нормите на либералната демокрация, единствената задача на външната политическата активност е политическа и морална защита на тази авторитарна свобода.“

Мястото на националната външна политика и на политиката в сферата на външноикономическите връзки бе заето от семейния бизнес, като за това се използва и многоетапното преустройство на институционалната основа на външната политика. По-рано Министерството на външните работи, състоящо се предимно от професионални дипломати, ръководеше външната политика, докато с външноикономическите отношения се занимаваше Министерството на икономиката. Но последвалото през 2012 г. назначение за държавен секретар на кабинета на министър-председателя по външната политика и външноикономическите връзки Петер Сийярто, бивш прессекретар на ФИДЕС, станал началник на кабинета на Орбан, ръководител на щаба за връзките с печата, международните отношения и организации, това вече беше доказателство за промяната на функциите на външната политика. Дейността на Сийярто, който е непосредствен представител на Кръстника, се състоеше предимно от посещения на страни и градове с най-различни автократични режими – от Саудитска Арабия до Азербайджан, от Москва до Пекин с уреждане на специални дипломатически връзки, подчинени на интересите на приемното политическо семейство. Неговата дейност беше подчинена вече не на професионалните изисквания на националната дипломация, а на интересите на „семейния бизнес“. А от септември 2014 г. Сийярто не просто се превърна в специален посланик на приемното политическо семейство, но стана и министър на външните работи и на външноикономическите връзки. За целта беше необходимо много

по-мощна, отколкото е прието при смяната на правителството, практически пълна смяна на кадрите в Министерството на външните работи, което, както при Министерството на финансите, разполагаше с контингент опитни специалисти от кариерата. В този случай беше извършена не смяна на дипломатите на предишното правителство с дипломати, лоялни на новото правителство, а смяна на лоялните дипломати с васали дилетанти. Още през 2010–2011 г. се наблюдаваше невиджана дотогава **вълна от чистки** на дипломатически кадри, когато бяха уволнени или пратени в пенсия около 40 посланици. Но ако преди 2014 г., за да бъдеш назначен, „беше достатъчно да си лоялен към десните и да имаш партиен билет, потвърждаващ, че членуваш във ФИДЕС, сега и това не е достатъчно: стабилни ръководни постове получават само тези, които не възразяват против използването на **не-дипломатически средства**. [...] За една година след идването на власт на правителството на Орбан за ръководители на 100 от 112 дипломатически мисии бяха назначени нови хора, 30 от тях бяха от обкръжението или от сферата на интереси на ФИДЕС.

Заради нереалните мечти за Унгария като „източна врата на Европа“, за „финансов и логистичен център за Централна и Източна Европа“ и т.н., също и заради неуспешните опити кредитите към МВФ да бъдат заменени със средства от авторитарните режими от Близкия изток или от Китай, се наложи политиката на отворени врати на Изток да се ограничи до Русия и две-три бивши съветски републики от Средна Азия (Азербайджан, Казахстан и Туркменистан). Укрепването на личните контакти между авторитарите се подхранва психологически и от стремежа да се компенсира дефицитът на собствена международна легитимност със взаимно признаване: „Господине, във вас живее демократ... – във вас също, господине.“

Ако погледнем „деловата“ страна на тези контакти, много бързо ще стане ясно, че търговията с Изтока на другите страни от Вишеградската четворка, Чехия, Полша и Словакия, дори без въобще да са отворени на Изток, се развива много по-динамично, отколкото търговията на Унгария – четвъртият член в групата. В търговията на Унгария се увеличава дялът сделки, от които се интересува приемното политическо семейство. Обаче всъщност унгарците, освен семейните гешефти нямат **други наистина „привлекателни“**

стоки, освен че не са лоялни към ЕС и НАТО. Разбира се, към нелоялността като бонус може да се добавят: освобождаването на осъдения в Унгария за убийство азербайджански офицер, посрещнат в родината си като герой, или пускането на унгарска пощенска марка, посветена на бившия генерал от КГБ, автократичен ръководител на Азербайджан, освен това на спомените на неговия син и автократичен приемник. Важен легитимиращ жест по отношение на казахския „авторитарен режим“, който е на 132 място в индекса за демокрация, изработен от фирмата Economist Intelligence Unit и включващ 167 страни, а също и с това недвусмислено послание към Брюксел беше изказването на Орбан, направено по време на посещението му в Казахстан: „Ние с голяма радост идваме в Казахстан. В Евросъюза към нас политически се отнасят като към равни, но по произход ние сме им чужди. Когато отиваме в Брюксел, там нямаме роднини. Затова пък когато пристигаме в Казахстан, намираме роднини. Доста странно е това чувство, че човек трябва да пътува на изток, за да се почувства у дома.“ Можем да смятаме прозвучалата в разгара на руско-украинския конфликт унгарска критика, че западните санкции не са ефикасни и не допринасят за решаването на конфликта, за демонстрация на лоялност към Путин и укрепващ неговата легитимност жест; такова също е и освобождаването на Путин от дипломатическата карантина и още повече – сърдечното му посрещане в Будапеща през февруари 2015 г.

Истинската опасност обаче е, че докато унгарското правителство води против Брюксел „борба за национално освобождение“, в същото време то се превръща в покорно средство на настъпателната енергийна политика на Москва, насочена към разширяване на руското влияние: като зависимостта на Унгария от източните енергоносители не само не намалява, но още повече се задълбочава. Как функционира Бермудският триъгълник газ – петрол – атомна енергия, в който губят свободата си на действие засегнатите страни, но затова пък се проявява личният интерес на управляващия елит?

- Правителството реши да се разшири Атомната електростанция в Пакш, което според специалистите въобще не е необходимо. По-голямата част от разходите за този проект, 10 милиарда евро, ще предостави под формата на кредит руската страна. Документите за тази сделка са обявени за секретни през след-

вашите 30 години. Това не е случайно, тъй като от някои промъкнали се в пресата документи „стана ясно, пише в блога си депутатът в Европарламента Бенедек Явор, че тези предварителни материали са отчасти с недопустимо лошо качество, не засягат дори елементарни въпроси, а тяхното съдържание подсказва, че Пакш ще има катастрофални последици както за националната енергийна система, като икономически показатели и топлинен баланс на Дунав“. Според оценките приблизително 40% от разходите ще са за строителни работи, като тяхното възлагане ще стане без търг и ще послужи за обогатяване на приемното политическо семейство. В края на 2015 г. Европейската комисия все пак реши да предприеме мерки във връзка с този огромен проект и „започна разследване за разширяването на атомната електроцентрала в Пакш по подозрение, че Унгария нарушава законодателството на ЕС, отнасящо се до правилата за обществените поръчки“. Но не това разследване, свързано с обществените поръчки, е най-важното. То е само едно от трите разследвания, които Брюксел води по повод на разширяването на атомната електростанция в Пакш. Предмет на специално разследване е проблемът с държавните субсидии, а също така спазването на енергийните правила в ЕС. Европейската комисия призова унгарското правителство да спре по-нататъшните обществени поръчки, свързани с проекта, макар това да не налага никакви юридически задължения на правителството.

- Въпреки мнението на Европейския съюз, правителството упорито поддържаше проекта за **газопровода Южен поток** до момента, в който Русия се отказа от него. Приетият през октомври 2014 г. закон „Южен поток“ (който разреши компаниите от газовата промишленост, които нямат разрешение за експлоатиране на газопреносната система, да участват в строежа на газопровода) осигури възможност този проект да бъде реализиран дори в случай на отрицателно отношение на ЕС или на други международни организации.
- Правителството купи фирмите, собственици на газовите хранилища на Е.ОН на цена, което не може да бъде оправдана с логиката на пазара. В същото време на дневен род може да се появи проект за продажбата на части от мощностите на унгарските газохранилища (вж. постепенното одържавяване или

одържавяването bargain chip), което „означава, че Унгария ще продаде на руската компания „Газпром“ купените от немската компания E.ON газохранилища, тъй като сега други фирми не са заявили интерес да закупят подобни обекти в Европа“;

- От 2011 г. държавното Унгарското електроразпределително дружество (MVM) подписа няколко договора с фирмата MET Holding AG, част от която е собственост на офшорни фирми. Моделът за използване на пари, организиран от центъра, в който участват парламентът, правителството, голямата държавна фирма и частната фирма с офшорни връзки, накратко изглежда така:
 - Държавата намали цените за комунални услуги и възложи на MVM да намери достъп до голяма част от мощностите на газопровода, който минава през австрийско-унгарската граница (става дума за внос в началото на 2.2 милиарда, а по-късно – на 2.9 милиарда кубически метра газ). След като нямат от държавата такива пълномощия, фирмите, които търгуват с газ, би трябвало да участват в търгове за правото да ползват газопровода.
 - Газопроводът е важен, защото от Австрия в Унгария може да бъде внесен по-евтин газ, отколкото от изток. Фирмата MVM купуваше от австрийската страна на границата евтин газ от MET, прехвърляше го в Унгария по граничния газопровод и същия ден го продаваше обратно на MET, която после свободно го реализираше на пазара.
 - Благодарение на възможността, предоставена от правителството на MVM, печелеше не държавната фирма, а MET, и при това цените за комунални услуги на населението не намаляха. Ако търговията с газ през 2012 г. причини на държавната фирма загуби от половин милиард, собствениците на MET (сред които има няколко известни олигарси, които опосредствано, но не през Шимичка, са свързани с Орбан), получиха от фирмата дивиденди на сума 55 милиарда форинта. В тази операция особено значение има фактът, че „първоначалното натрупване на капитали“, независимо от деловите интереси на Шимичка, постави основата за серия акции след 2014 г. за „разжалване“ и изтласкване на Шимичка на заден план.

Според обзора, направен от информационния сайт Index, въз основа на документи, представляващи обществен интерес, получени в през юни 2015 г. по съдебен път, не е ясно:

- защо държавата не разпредели мощностите на търг и защо доставчици, партньори на MVM, са търсени по-късно, но не с официални търгове;
- защо на държавната фирма бе наредено нещо, с което тя, както призна сама, не би могла да се справи самостоятелно;
- защо MVM Partner подписа договор с офшорната фирма MET, без да знае кои са истинските ѝ собственици;
- защо фирмата MET International AG (METI) е продавала газ на MVM на цени, по-високи от тези на борсата, а също със съпоставимите цени на конкурентите;
- ако MVM Partner е имала по-евтини източници на газ, отколкото METI, защо тя е купувала най-големи количества газ именно от METI;
- защо за собствени нужди извън едрия бизнес фирмата MVM Partner е получавала от METI газ на по-ниски цени;
- защо е имало случаи, когато MVM е продавала на METI газ на цена, по-ниска от онази, на която го е купувала от METI.

От документите за покупката на още един милиард кубически метра газ, обнародвани с решение на съда, става ясно, че „през 2011–2014 г. MVM е купувала газ в Западна Европа и без посредничеството на MET, на цена по-ниска от онази, на която е внасяла газ MET“.

В този случай целите на националната икономика бяха зачертани от желанието да се овладеят средствата, които може да се харчат, без да са контролирани от обществото, за краткосрочно или дългосрочно експлоатиране на „паричните помпи“. А всъщност част от цената, която ще плати полипбюрото, ще бъде платена от бюджета, т.е. от данъкоплатците, а тя отчасти има политическа природа. „Дълго ще се помни посещението на председателя на управата на „Газпром“ Алексей Милер на 22 септември 2014 г. След прегово-

рите в понеделник, в четвъртък вечерта представителите на газопреносното предприятие „МОЛ“ неочаквано обявиха, че се спират доставките на газ за Украйна, като това се случи след тристранната среща на най-високо равнище на представители на Европейския съюз, Русия и Украйна в Берлин, т.е. според нашия информатор от дипломатическите среди, дори преднамерено не би могло по-добре да се създаде впечатление, че играем по правилата на Москва. Както каза един от нашите източници, същото впечатление би било предизвикано, ако Унгария бе поискала да използва построения със средства от ЕС словашко-унгарски интерколектор (т.е. структура, позволяваща да се транспортира газ и в двете посоки), за да се предоставят по-благоприятни позиции на „Газпром“ в ЕС.“

„Газпром“, „Роснефт“, „Росатом“ не са обикновени големи предприятия, които имат икономически интереси, те са и поддържани от тайните служби със средства за осъществяване на руските имперски интереси и за разширяване на възраждащото се руско имперско влияние. Те хармонично се вписват в следната картина на света: целта им не е просто „преследване на печалби“, те служат на националните интереси и се смята за нещо естествено да постигат целите си, като съблюдават частни корупционни интереси. Добре е да се знае, че руската страна използва енергийния сектор, за да корумпира политическия елит на страните, които иска да привлече в своята зона на влияние и така не е само в Унгария. През последните години Унгария, Чехия и Словакия се превърнаха в троянски кон на Русия в Европейския съюз.“

Намерението да се превърне страната в най-забавната лудница на „Газпром“ може да обещае определен успех само ако конкуриращите се блокове на големите държави водят мирно съвместно съществуване. Но в условията на студена война това е съдбоносна стратегия. Ако по време на мирното съвместно съществуване страната можеше да бъде стилизирана като някакъв обединяващ мост, по време на студена война тя се превърна в ролята на двоен агент, на когото не се доверяват и двете страни. Освен това от гледна точка на едната страна тази стратегия означава измяна на легитимно приетата роля на съюзник, докато за другата гарантира само позицията на платен васал. Според Расмусен: „Русия води срещу Европа „хибридна война“, в която се използват елементите на водене на

война, но също и нови средства, пропаганда и дезинформационни кампании, чиято цел е да се повлияе на общественото мнение, като се установят икономически връзки с политическите партии в страните от НАТО и се прониква в гражданската сфера. Ние знаем, че десните националисти и дяснорадикалните партии открито симпатизират на Русия. Такива партии има в Гърция, в Унгария, в България и във Франция.“

Унгария вече представлява сериозна **заплаха за сигурността** в съюзническата система на Запада не само за ЕС, но и за НАТО. Потвърждение например е това, което се говори сред дипломатите, че германското и френското посолства в Москва вече се въздържат да предават на унгарските си колеги каквато и да било поверителна информация. А повтарящата се остра критика от Бил Клинтън, Джон Маккейн и Барак Обама е ясно доказателство, че унгарското правителство еднозначно се споменава заедно с другите авторитарни режими. Виктория Нюланд, помощник-държавен секретар на САЩ по въпросите на Европа и Евразия, заяви открито, че Източна Европа е едновременно заразена от „рака на демократичния регрес и на корупцията“.

Проектът за изграждането на 160-те километрова железопътна линия Будапеща – Белград, който в рамките на завоя на политиката на Изток ще бъде финансиран с китайски кредит на сума 500 милиарда форинта, дава възможност на правителството да пренебрегне изискването за прозрачност. До започването на този проект подставеното лице на Орбан Лъоринц Месарош, монтьор и глава на администрацията на Фелчут, ще придобие професията на железопътен строител, тъй като неговата досега фактически неизвестна фирма R-Road, в която работят само 30 човека, получи поръчка да електрифицира отрязъка Сомбатхей – Залаегерсег, което ще струва 8 милиарда форинта, 40% повече от първоначалната цена.

9.2.3. РАЗЛИЧНАТА ЛОГИКА НА САНКЦИИТЕ НА ЕС И НА САЩ

Има опасения, че унгарската мафиотска държава няма да е единствената в лагера на бившите комунистически страни, присъединили се към Европейския съюз. Макар че за нейната поява се дължи на стечението на много мрачни обстоятелства, не само в Унгария

съществуват тенденции за подобна държава. А европейската общност **не разполага с ефикасни средства не само за да изключи, но дори да въздейства** върху страните, тръгнали по този път.

Има смисъл да сравним разликите между философията, мотивите и механизмите на санкциите, които прилагат Европейският съюз и САЩ.

Европейските санкции се прилагат в две основни сфери. Първата възможност е широко разбираната европейска намеса: дейността на **Европейския съд по правата на човека** в Страсбург, който е към Съвета на Европа. Втората е налагане на санкции непосредствено от Европейския съюз.

Обръщането към Европейския съд е възможно в отделни случаи, когато са изчерпани всички възможности на правосъдието в собствената страна. Но в такива случаи е неприложима институцията *actio popularis*^A, иначе казано, утвърдената практика на съда допуска само в много малко дела участие на лица, които не са непосредствени жертви на закононарушения, извършени от държавата. Това означава, че към съда трябва да се обръщат само това физическо или юридическо лице, което е пострадало от законите в страната си, нарушаващи европейските норми. Освен това, като се има предвид продължителността на съдебните процедури в съответната страна, често трябва да се изчаква години. Тази практика е основана на предположението, че демонстративното въздействие на отделните решения на съда, които предписват в конкретните случаи изплащане на компенсации на пострадалите, ще принудят учрежденията и ведомствата на засегнатата страна да направят изменения в законодателството. Но това се случва само тогава, когато нарушението на международните норми е последица от непреднамерени действия на правителството.

Реализирането на друг кръг пълномощия, с които разполага именно Европейският съюз (т.е. „санкциите на ЕС“ в тесния смисъл на думата), предвижда възможност за ограничаване на достъпа на страните членки на организацията, до европейски средства или напълно лишаване от такъв достъп. Когато нарушенията на

^A *Actio popularis* (лат.) – термин от римското право, когато отделен представител на обществото действа в полза на обществения ред. – Б.пр.

европейските норми не са много сериозни, използва се методът на т.нар. процедура за завеждане на дело за нарушени задължения, чийто смисъл е: Европейската комисия изучава предполагаемото нарушаване на европейското законодателство от една от страните членки на Съюза, а след това, ако сметне, че резултатите от преговорите с тази страна са неудовлетворителни, може да предаде делото в Европейския съд, който е в Люксембург. В краен случай на засегнатата държава се налагат финансови санкции, т.е. ще трябва да плати глоба, определена от съда. Друго средство за въздействие, с което разполага ЕС и към което може да прибегне в случай на неправомерно използване на **европейските субсидии, е да се спре изплащането на субсидиите, или на някаква част от тях или директно да се поиска връщането им.** Но тази възможност се ограничава от различни външнополитически съображения, затова досега, въпреки ширещата се корупция, е засягала само малка част от европейските субсидии. От пролетта на 2015 г. обаче, когато Орбан провъзгласи изграждането на не-либералната държава, заплахата за сигурността на Европа, свързана с политиката на отваряне към Изток, а също осъзнаването на системното изсмукване на пари, което осъществява мафиотската държава за личните си интереси, зачертаха съображенията на мръсната партийна солидарност на нивото на ЕС и той започна по-интензивно да прилага ограничените процедури за санкции, с които разполага. През април 2015 г. Европейската комисия спря да изплаща на Унгария европейски субсидии на обща сума 708 милиарда форинта в рамките на унгарската Оперативна програма за развитие на икономиката и се очаква, че Унгария ще бъде глобена приблизително с 10% от тази сума. Брюксел, след като провери търговете от 2011–2013 г., установи сериозни пропуски в сферата на иновациите и развитието на икономическата и деловата инфраструктура, тъй като търговете са обявявани, като е предвидено в тях да победи конкретна фирма.

Ако използваме военна терминология, **тези санкции на ЕС** може да бъдат наречени **интензивни локални бомбардировки**, свързани предимно с жертви сред цивилното население. Въпросните санкции се основават на предположението, че заради спирането на плащанията или лишаването от субсидии ще бъдат прекратени важни за хората проекти и ще се засили недоволството; а от своя

страна правителството ще поиска да избегне намаляването на популярността си и ще промени политиката, като по този начин направи излишни по-нататъшните санкции. Брюксел си представя тези събития като процес на обучение по демокрация, когато учениците искат успешно да издържат изпита по демокрация, но всъщност ситуацията е много по-различна. Тъй като на задействането на санкциите пречат много различни политически и бюрократични фактори, дори тази процедура да започне, обект на критика е дейността на анонимни учреждения, а правителството успява да се отърси от непосредствена отговорност. Нещо повече, то използва предоставената му възможност, за да интерпретира събитията като част от „борбата за национално освобождение“, да представи унгарците, т.е. себе си, като жертва и да разпали омраза към Европейския съюз.

По природата си външните прегради са пасивни: те не формират политиката активно, а най-много посочват границите на политика, която нарушава демократичните норми или на волунтаристката икономическа политика. Системата от външни прегради предполага съществуването на общност от основни ценности и се опира на механизма от предупреждения и последващото след предупрежденията осъзнаване на допуснатите грешки. Ако я няма общността от основни ценности, тази система по принцип не е подходяща, за да предотврати изграждането на автократичен режим. Международните организации лесно могат да паднат в капана, най-често заплашващ всички, които са против диктатурите – санкциите – засягат чувствително населението на страната, но не могат да разклатят нейния политически строй. Нещо повече, предупрежденията отвън, санкциите може да се превърнат в причина и представители на властта, за да поддържат на равновесието още повече, да прибегват до незаконни и неикономически средства и да мобилизират привържениците си с лозунги за национална отбрана и защита на независимостта.

Като най-очевиден пример за **американски санкции** през октомври 2014 г. в близък до ФИДЕС вестник беше отпечатана информация, че с указ на президента на САЩ №7750 „За предотвратяване на достъпа в САЩ на лица, участващи в корупция или получаващи изгоди от нея“ унгарски правителствени чиновници са включени в списъка на лицата, на които е била отказана виза за

САЩ. Няколко дни по-късно ръководителката на Националната данъчна и митническа служба Илдико Вида съобщи, че е едно от засегнатите лица. Засега тя е единствената, която публично призна, че е включена в този списък. Както пише Давид Янчич, според два независими източника, причината за налагането на тези санкции е, че „близки до унгарското правителство са поискали от представители на две американски фирми подкуп за осигуряване на данъчни облекчения и промяна на размера на данъка върху оборота. Твърди се, че размерът на подкупа от 2 милиарда форинта е трябвало да бъде платен през близък до правителството фонд под формата на поръчки за изследвания и анализи. Според получената информация в направеното на американците предложение имало и обещание деловите конкуренти на споменатите фирми да бъдат глобени с милиарди от данъчната служба, което сериозно би навредило на конкурентите и би предоставило предимство на пазара на американците. Тъй като подложените на шантаж фирми не били съгласни, данъчната служба започнала да им създава неприятности и накрая те „издали“ на правителството си цялата компания. Тази версия се потвърждава и от факта, че е много вероятно в американския списък да са имената и на висши ръководители на данъчната служба. Но тъй като американските власти не са започнали наказателно разследване, а само са публикували официалното решение да се забрани влизането в страната на засегнатите лица, не можем да научим повече подробности по това дело“.

Американските санкции се различават от европейската практика – те приличат **на удар с ракети, насочвани с GPS**, когато се предполага, че нарушенията на закона не са единични, спорадични корупционни действия, извършвани въпреки режима, а са организирани или поне одобрени от центъра на властта. Тогава не се предполага, че съществува механизъм на демократично коригиране, вследствие на което ударът се нанася непосредствено по командния център, ръководещ незаконните действия и се прави опит санкциите да бъдат насочени с точността на лазер срещу участниците в предполагаемите незаконни действия и в корупция. Резултатът е, че въпреки всички усилия на правителството тази акция трудно може да се използва за пропаганда срещу САЩ, доколкото тя не нару-

шава интересите на унгарските граждани; нещо повече, по-скоро потвърждава тяхното мнение за политическото ръководство на страната.

Забраната ръководителката на Националната данъчна и митническа служба Илдико Вида, да посещава САЩ може да се приеме като директна критика към режима, доколкото в светлината на изложените по-горе факти тя илюстрира системното функциониране на мафиотската държава. Делото, за което става дума, представлява шантаж, извършен от държавната власт, а също така опит за получаване на пари и прането им, доколкото:

- не става дума за поръчка „отдолу“, иницирана от някой от икономическите играчи;
- тази трансакция не може да бъде осъществена от един предполагаем поръчител и от един държавен служител;
- тъй като става дума за пране на пари, организирано от центъра, в хода на което се предлагат данъчни облекчения срещу частна печалба, тази трансакция задължително трябва да е била осъществена извън рамките;
- на ниските равнища на бюрократичната йерархия, тъй като тя не би могла да бъде осъществена без участие на високите етажи на йерархията;
- и на учредението, тъй като изпълняването на определена част от обещанията, направени в процеса на корупционната трансакция, би надхвърлило рамките на това учредение, а сумата, която е трябвало да плати икономическият играч в рамките на корупционната трансакция, е била предназначена за лица, които са извън учредението или извън кръга от негови представители;
- в този случай цената на взаимните услуги в рамките на корупционната трансакция би достигнала милиарди;
- виждаме в лицето на ръководителя на данъчната служба не само държавен служител, заемащ висок пост, но и доверено подставено лице на приемното политическо семейство, с ключова позиция, която му позволява да раздава благодеяния и да се занимава със шантаж.

Американските санкции, наложени след няколко предварително направени предупреждения, уцелиха ахилесовата пета на мафиотската държава, тъй като съобразно същността на мафиотската държава благодарение на селективно правосъдие изпълнителите на незаконни действия, извършвани по поръчение и указания на полипбюрото, биват защитени от приемното политическо семейство и затова действат безнаказано. Без това мафиотската държава не би могла да използва нелегитимните средства на публичната власт за принуда. Колко крехка и ограничена е тази защита демонстрира санкцията, свързана с издаване на виза, в която се съдържа и перспективата за по-нататъшни последици, например замразяване на сметките в чужбина.

	Санкции на САЩ	Санкции на ЕС
Задействане на процедура за санкциониране	отчасти политически балансирано, но това, че приемачите са задължени да съобщят за направеното им предложение, също води до необходимост от задействане на процедура	бюрократично, тромаво, може да бъде предмет на политически споразумения
Спиране на процедура за санкциониране	процедурата не може да бъде спряна; щом вече е задействана, санкциите престават да бъдат предмет на специални политически споразумения	може да бъде предмет на политически споразумения
Кръг на лицата, станали обект на санкциониране	лица, извършили предпологаеми правонарушения, което позволява да бъдат персоналифицирани	учреждения, извършили предпологаеми правонарушения, поради което връзката престъпник – престъпление е по-сложно да бъде персоналифицирана и да се даде публичност
Скрито послание в кръга на лицата, станали обект на санкциониране	недосегаемостта на членовете на приемното политическо семейство и на закрилата от страна на Кръстника ерозират, което отнема чувството за безнаказаност у служителите на мафиотската държава във връзка с участието им в противозаконни процедури	не засяга въпроса за личната отговорност, което способства за това служителите на мафиотската държава да продължават да използват противозаконни принудителни механизми; Кръстника продължава и напред да бъде гаранция за безнаказаност
Критически хоризонт на санкциите	критика на системата	критика на правителството.

Характерна черта на двата вида санкции е, че при противопоставянето на порицаваните действия (например корупцията), тъй като няма нищо по-добро, се налага да се надяваме да бъдат осъзнати извършените грешки, а защитните механизми на републиката, най-вече правосъдието, ще бъдат задействани и ще направят каквото трябва така, както е прието в страните с демократично устройство. Но когато става дума за мафиотска държава, няма смисъл да се надяваме.

Това означава, че жизненоважен е въпросът може ли страна, член на Европейския съюз, да задейства с помощта на институциите на Евросъюза националните институти на правосъдието. Това предложение бе направено от граждански организации по време на демонстрация през февруари 2015 г. преди посещението в Унгария на Ангела Меркел с лозунга за създаване на нова Унгарска република. Тамаш Латман, доцент в Националния университет за държавната администрация и на Будапещенския университет „Лоранд Йотвьош“, внесе три предложения, насочени към реформиране на контролните и съдебни механизми на Евросъюза, които биха могли в бъдеще да оказват правно съдействие на демократичното, така че на автократията, възникваща в рамките на Европейския съюз, да се наложи лечение.

- **Създаване на прокуратура на Европейския съюз и на правови норми за съдебно преследване на нарушенията на закона, свързани с използването на европейски парични средства.** Европейска прокуратура може да се създаде въз основа на член 86 от Договора за функциониране на Европейския съюз, но ако Европейската комисия внесе съответния законопроект, той трябва да бъде одобрен от Европейския съвет. Действащият модел предоставя на институциите на Евросъюза (например антикорупционната служба на Европейския съюз OLAF) възможност за контрол, но се запазва правото на отделните страни членки на ЕС, да привличат виновните към отговорност. Тази система обаче действа, ако учреждението на конкретна страна, което упражнява надзор по някакви причини, не предприеме съответните мерки. Това затруднение ще бъде ефикасно отстранено, ако пълномощията за предявяване на обвинения се предадат на учреждение на Евросъюза.

В същото време съдопроизводството остава в пълномощията на съдебните органи на отделните страни, като се спазва суверенитетът и независимостта на съда. В съответствие със съществуващите в момента правила, ако в хода на съдебната процедура възникнат въпроси, свързани с законовите норми на Евросъюза, съдебните органи на страните членки в ЕС ще могат и занапред да ползват процедурата на произнасяне на предварително решение, а законовите процедури в страните членки на ЕС, както и преди, ще се контролират от Европейски съд по правата на човека в Страсбург. Много правителства не подкрепят идеята за създаване на прокуратура на Европейския съюз, но тъй като правителствата на страните донори носят отговорност пред гражданите на своите страни за коректното използване на европейските средства, които те осигуряват, възниква справедливото искане страните, които не признават компетенциите на европейската прокуратура по въпросите за използване на европейските средства, да бъдат лишавани от тези средства.

- Постигане на общоевропейско споразумение за въвеждане на **институцията actio popularis**, т.е. активизиране на дейността на Европейския съд по правата на човека в сферата за противодействие на масовите и системни нарушения на правата на човека, а също така опосредствано включване на изводите, направени по резултатите от подобни процедури в общоевропейските процедури по въпросите на правовата държава.
- Създаване на възможност за участие на **международни органи в тръжните процедури в страните членки на ЕС** въз основа на решения на Европейския съюз в случаите, когато в дадена страна европейските средства системно и редовно се използват не по първоначалното им предназначение, т.е. за корупционни цели.

Колкото и обширна да е дейността на унгарския авторитарен режим за разрушаване на правовата държава, той все пак не е успял категорично, като истинска диктатура, да ликвидира всичките ѝ атрибути. Например режимът не успя напълно да подчини СМИ, не беше осъществено и подчиняването на съдебните органи.

Не може да става дума за правова държава като система за всеобхватно функциониране – нейното здание е разрушено, останали са само парчета, за които все още могат да се хванат критиците на мафиотската държава. Укрепването им е изключително важно за бъдещото успешно връщане в света на западните либерални демокрации. В същото време дилемата за Европейския съюз ще е как да се държи към възникващите в него автократични режими, които, запазвайки законовата приемственост, правят невъзможно да се ликвидира демократичният дефицит. Засега не е необходимо да се отговори на този въпрос, но той трябва да бъде зададен. Защото ако при оценката на „оранжевите“ или на „цветните“ революции и смяната на режимите извън Европейския съюз, които прекъсват законовата приемственост, не е важно те да бъдат легитимни или делегитимни, когато нещо подобно се случва в самия Европейски съюз тази необходимост става задължителна. Затова най-простото решение би било укрепване на правото в рамките на Европейския съюз, осигуряване на гаранции за институтите и съдействие за създаване на тези гарантиращи закона опори, благодарение на които националните стратегии за демократично самолечение ще бъдат ефикасни дори при запазване на законовата приемственост. Иначе казано, това трябва да окаже активна помощ при превръщането на **техниката за позоваване на закона** в ефикасно средство в ръцете на местните правозащитници за ликвидиране на автократичния режим. Това целяха и споменатите по-горе, адресирани до Евросъюза, предложения на гражданските организации, които те издигнаха през пролетта на 2015 г.

9.3. КРЕХКОТО РАВНОВЕСИЕ НА МАФИОТСКАТА ДЪРЖАВА: СПИРАЛАТА НА ДЕЛЕГИТИМИРАНЕ И ГРАНИЦИТЕ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА НАСИЛИЕ

Различните пирамиди стигнаха до онзи преломен момент, в който съвместното им въздействие се нарушава от състоянието на равновесие на режима и се задейства **делегитимиращата спирала**:

- Доказателство, че **изграждането на икономическата пирамида не може да продължава**, е колко силно са ограничени възможностите за налагане на такъв нов „данък“, за който да остане тайна върху кого в последна сметка ще легнат тежестите за изплащането му. Трескавото търсене на нови източници за приходи (проектите за данък върху интернет и за изземване остатъците от спестяванията в частните пенсионни каси, въвеждането на нова такса за ползване на магистралите) предизвика открита съпротива. Част от задачите за събиране на средства фактически се прехвърля изцяло върху напълно лишени от автономия общини в рамките на своеобразното движение „събери си сам“: въвеждай нови местни данъци, за да покриеш разходите за социални нужди. Това, разбира се, е изключително цинична политика, защото е най-бедно и най-затруднено от данъци е населението там, където най-много трябва социални помощи.
- Едно след друго никнат нови, с неясен произход, предложения за материална подкрепа на **„националната средна класа“** (например въвеждането на плосък подоходен данък, намален под 10% или предоставяне на данъчни облекчения на големите семейства, като тези облекчения е възможно да се ползват, ако имаш работа и приходи, надвишаващи средното равнище). Но тези предложения е възможно да бъдат осъществени само ако се обложат с нов „данък“ различни сектори на икономиката, което би предизвикало организирана съпротива на играчите в нея.
- В същото време **идеологизираните намеси в частната сфера**, които обслужват предполагаемите ценностни ориентации на национално-християнската средна класа, вече не носят политически изгоди и не само дразнят широкото обществено мнение, но и водят до раздори в правителствения лагер. Тези намеси са замислени по-скоро като комуникационна дъвка за отвличане вниманието на общественото мнение. Някои от тях са например въвеждането на системи за влизане в училищата или тестове за наркотици на големи социални групи и професионални категории, сред тях и за журналистите. Впрочем и в тези инициативи се предвиждаше да се засили функцията на държавата за по-засилен контрол, върху който обществото не би могло да контролира. Освен това имаше идеологизирани

акции в услуга на икономическите интереси на приемното политическо семейство, например забраната в неделя да работят магазините, универсалните магазини и моловете, против което бяха две трети от всички анкетирани граждани. Тази забрана така нарушаваше нормалното съществуване на милиони хора в края на седмицата, че те го възприеха като агресия към начина им на живот, а това настрои против правителството дори аполитичните слоеве на населението.

- Разширяването на кръга неудачници и аутсайдери помага на обществото да види в **легитимната, явна корупция на приемното политическо семейство** какво представлява „изкуството на приятелството“: това е мафиотската държава. През пролетта на 2015 г. фалитът на брокерските фирми, свързани с много нишки с играчи от правителството (например фирмата Quaestor), както и спасяването на част от останалото имущество и избирателното изплащане на компенсации на пострадалите също се превърнаха в разобличителна илюстрация на корупционната система.
- Позицията на приемното политическо семейство отслабва и от **бандитската война** между Орбан и Шимичка. Макар че Кръстникът може да затвори държавните източници, подхранвали компаниите на Шимичка и да пристъпи към „пресушаването“ на неговата империя, все пак, предвид резервите, които те са натрупали, този икономически проект няма да е краткосрочен, а от друга страна, Орбан не може да отстрани Шимичка с легитимни насилствени средства.
- Орбан, след като провъзгласи през 2010 г. политиката на отваряне на Изток, **се отказа от съществен елемент на своята идентичност**: от антикомунизма, обединен с русофобия. Така той промени същността на политиката, която следваше от 1993 г. За да получи за приемното политическо семейство икономически и политически изгоди, той разруши един от символите на собствената си идентичност, но привържениците му не могат да бъдат препрограмирани толкова бързо. Орбан може да смята, че политиката е изкуството да се вкарват умерени дози непоследователност, но сега това надхвърля рамките на тази представа, тъй като подкопава емоционалната цялост на неговата политика: не може да си едновременно ан-

тикомунист и русофил, особено когато нарастват имперските амбиции на Русия.

- Правителството на Орбан е в **международна изолация**: санкциите, наложени от САЩ и ЕС, не само стесниха пространството за маневриране на режима, но и стана очевидно, че то е отхвърлено от общественото мнение.
- Освен тесния преди 2014 г. кръг критично настроени към правителството СМИ, всеки ден за това информираше зрителите си и телевизионният канал **RTL Klub**, който се съпротивляваше на опитите да бъде купен насила, а сред това пострада и от данъка върху рекламата. Единият от двата комерсиални канала TV2, бе овладян от приемното политическо семейство, но опитът да бъде завладян и RTL Klub се провали. През последната половина година към аполитичния булеварден стил на всекидневната му информационна програма бяха добавени остро критични към правителството политически блокове, които рязко подобриха програмата и удвоиха аудиторията на канала. Ръководството на канала сякаш накара зрителите да разберат, че всекидневните им впечатления не са изолирани, отделни произшествия, а общи и постоянни характеристики на функционирането на режима. И алтернативната медийна империя на Шимичка, чиито сътрудници с умерената си, но остроумна критика обръкват верните привърженици на ФИДЕС, също разклаща позициите на правителството.
- Като следствие на **идеологическата пирамида**, ФИДЕС разруши моралната бариера, която би попречила разочарованите ѝ привърженици да преминат в лагера на десните радикали, ако партията изгуби своята популярност.

От есента на 2013 г. поредица междинни обществени и парламентарни избори, на които ФИДЕС претърпя загуби, доказаха засилващото се взаимно влияние на отделните елементи на делегитимиращата спирала. В столичния район „Уйпещ“ социалист победи кандидата на ФИДЕС, в град Веспрем победи независим кандидат, подкрепен от граждански организации и от демократичните опозиционни партии, а в Таполц – представителят на партия „Йобик“. Това наруши конституционното мнозинство от две трети в пар-

ламентата, което имаха партиите на правителството. Опозицията победи на почти всички общински избори. Въпреки това позицията на Орбан по въпроса на миграцията отново заздрави лагера на неговите привърженици, както вече се случи преди няколко години, когато той обяви идеята за плащането на комуналните услуги. Въпреки че тези популистки политически кампании за известно време забавяха ерозията на режима, недоволството от правителството расте. Но все още няма институционална алтернатива за елктората.

Ръководството на страната би могло да спре тази дърпаща надолу **делегитимираща спирала** и да **създаде ново стабилно състояние на властта си, чиято легитимност вече е намаляла**, само ако разшири средствата за законно и незаконно насилие, но приемното политическо семейство не може да го направи заради **границите на прилагане на насилието**. Увеличаването на средствата за принуда в Унгария, която е член на ЕС и на НАТО, се сблъсква с повече бариери, отколкото в страните, които не членуват в тези организации, например Русия или, още повече – бившите съветски средноазиатски републики. Макар че вътрешната логика на режима, която произлиза от загубата на легитимност, би изисквала движение по посока на по-откровено насилствена форма на автократията, тя среща сериозна пречка, тъй като **равнището на границите за прилагане на насилие зависят от геополитическото положение** на всяка конкретна страна.

Ръководителите на унгарската мафиотска държава могат да манипулират демократичните институции, да заплашват и да шантажират представителите на икономиката, да подчиняват колкото искат социални групи, а освен това приемното политическо семейство може да се ползва с подкрепата на парламента, на общините на ФИДЕС, на данъчната служба, на Правителственото контролно-ревизионно управление, на прокуратурата и дори на Центъра за борба с тероризма, и въпреки всичко, заради геополитическото положение на Унгария и това, че е член на ЕС и на НАТО, режимът, който господства в нея, за разлика от източните му „роднини“, **не може да използва средства за открито насилие, а ако ги използва, го прави с мярка**. По-горе подробно разказахме как мафиотската държава използва за интересите си средствата за насилствена

принуда с безкръвно насилие. Пък и защо да предприема друго, ако разполага с всички недостъпни за обществен контрол средства за държавно насилие? Насилствени мерки трябва да се използват само към онези, които не са вградени в структурата за подчиняване на патронажно-клиентелистките отношения и „не разбира с добро“, които „не искат да разберат къде живеят“. Не е случайно например, че в Русия по принцип жертви на покушения са журналисти, които критикуват правителството. В Унгария степента на явно насилие е несравнимо с Русия и с бившите съветски средноазиатски републики, но мафиотско-държавната структура на тези страни е сходна, само границите на насилието, което се използва тях, е с различни равнища. Разликата между тези режими не е по-голяма от онази, която съществуваше навремето между еднопартийните комунистически диктатури, основани върху монопола на държавна собственост, например между Унгария, Румъния и СССР. Въпросът, зададен от журналисти по време на първата сериозна бандитска война в мафиотската държава: „Защо трепери от страх Шимичка? От възможността тайно да бъде убит, от невероятни обяснения...“ е доказателство, че „ако е необходимо“, е възможно използване на насилие, което надхвърля рамките на безкръвната държавна принуда. Разследващият журналист Антония Ради анализира в своя статия четири смъртни случая през последните няколко години и откри общи черти в три от тях: покойните са разполагали с такава компрометираща информация, с такива бази данни, че приемното политическо семейство е направило всичко възможно да ги придобие.

Съществуването на граница за прилагане на насилие принуждава Орбан, за да противодейства на делегитимиращата спирала, да задейства с пълна сила манипулативната идеологическа пирамида, с която той иска да мобилизира „най-лошите инстинкти“ в гражданите: към основния поток на неговата комуникация се прибавя взривоопасната смес от елементи на хомофобия, ксенофобия, религиозен фундаментализъм, „борба за национално освобождение“ и „отваряне на Изток“. По този повод през май 2015 г., на мероприятие на фондацията „Приятелите на Унгария“, като започна с цитат, той каза: „Сега цялата енергия на международната система произлиза от големите автократични държави. Те действат, докато демокрациите само реагират на техните действия. Това, което сега

се случва в света, е: Изтокът действа, докато Европа спори. Понякога възниква усещането, че на нашия континент повече уважават споровете, отколкото работата [...] Днес имат предимство тези, които смятат, че Европа трябва да продължи да върви към по-голяма свобода, която сега включва три неща. Тези хора например казват, че би било от полза за свободата, ако се освободим от половата си идентичност. Освен това те мислят, че можем да помогнем на свободата, ако се освободим, да речем от националната си идентичност. И че нещата ще тръгнат по-добре, ако можем да се освободим от своите мисли, произтичащи от тленността на човека, защото тогава, като се освободим от ограниченията, които произтичат от това как е уреден светът, ще можем по-свободно да вземаме решенията за живота си. Ние не сме съгласни. По-добре е да го кажем открито. Защото според нас човекът няма да е по-свободен, ако се избави от ограниченията, които произтичат от неговата телесност. Според нас не трябва да се освобождаваме от своята половина и национална идентичност – по това не можем да правим отстъпки. Нека по-добре да не ни харесват, но ние няма да лъжем, че сме съгласни по тези въпроси. Често казано, ние не сме съгласни със смятащата се за прогресивна мисловна насока, укрепила се в Европа.“

В нашата работа през цялото време се опитвахме да убедим читателя, че ако отделни стъпки и реакции на Орбан му се струват ирационални, непоследователни, случайни или хаотични, то е защото вижда у Орбан мотиви, различни от онези, които ние му приписваме, като се придържаме към представата, че той притежава нелегитимната власт на глава на патриархално семейство. Смятаме, че постъпките и думите на Орбан са пресметливо и последователно рационални. И все пак, когато неговата властова конструкция се разклати, тази „последователност“ ще го застави да прави още по-ирационални стъпки от гледна точка на собствената му власт. Това, което сега изглежда ирационално, безсмислено, налудничаво или направо умопомрачение, всъщност е израз на неспособността на Орбан да удържи положението, което е доказателство, че го е постигнала участта на всички автократи.

Системата за национално сътрудничество и мафиотската държава са разобличени, но не са изгубили силата си, най-много да са изгубили привлекателност. По-нататък ще последва ерозия, агония и накрая – крах. Но това вече е друга история.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Книгата е написана на базата на по-долу изброените мои статии, интервюта и изказвания, които не са изрично упоменати:

- Magyar B. Európai Magyarország – Liberális Ajánlat (program alkotási vázlat). (Европейска Унгария – предложение на либералите /конспект на програмата/.). – In: Egy leendő program elé. SZDSZ, 1999, november;
- Magyar B. Egy liberális választási és kormányzati program vázlata. (Конспект на либералната предизборна и правителствена програма) – A Korszakváltás Programja. SZDSZ, ноември 2000 г.
- Magyar B. Magyar polip – a szervezett felvilág. (Унгарски полип – организираният „надземен“ свят) – Magyar Hírlap, 21 февруари 2001 г.
- Magyar B. Maffia-fejlesztési bank. (Банка за мафиотско развитие). – Népszabadság, 7 март 2001 г.
- Magyar B. A visszautasíthatatlan kétharmados ajánlat. (Предложение на конституционното мнозинство, от което не може да се откажеш) – Népszabadság, 12 март 2011 г.
- Kozák M., Magyar B. Szürkeségből sötétségbe. (От сивотата към тъмата.) – Népszabadság, 4 юни 2011 г.
- A hatalmi logika Mengyelejev-táblája – Magyar Bálint volt oktatási miniszterrel Rádai Eszter készített interjút. (Таблица на Менделеев на логиката на властта. Интервю на Естер Радаи с бившия министър на образованието Балинт Мадяр) – Élet és Irodalom, 28 октомври 2011 г.
- A demokrácia alkonyán, a diktatúra hajnalán. Az egykori magyar demokratikus ellenzék tagjainak újévi üzenete. (В залеза на де-

мократията – в зората на диктатурата. Новогодишно обръщение на бившата унгарска демократическа опозиция.) 2 януари 2012 г.

- Magyar B. Az új nemzeti középosztály. Szolgáló nemesek és udvari beszállítók rendje. (Новата национална средна класа. Обслужващи дворяни и придворни доставчици.) – *Élet és Irodalom*, LVI, évf. 9 март 2012 г., №10
- Csillag I., Magyar B. Az európai válságkezelés válsága. (Криза на мерките за справяне с кризата в Европа.) – *Heti Világgazdaság*, 16 юни 2012 г.
- Magyar B., Pető I. Profi amatőrök – amatőr profik. Szociológiai csapdák és az SZDSZ. 10. rész. (Професионални любители – любителски професионалисти. Социологически капани и ССД, част 10.) Ръкопис;
- «Ki játszik ilyen, majd megmondom, milyen» – Rádai Eszter interjúja Magyar Bálinttal. (Интервю на Естер Радаи с Балинт Мадяр.) – *Mozgó Világ*, XXXIX. évf. 2013. №5, с. 19–32.
- Rádai E. A posztkommunista maffiaállam. Interjú Magyar Bálinttal. (Посткомунистическата мафиотска държава. Интервю с Балинт Мадяр.) – *Élet és Irodalom*, LVII, 14 юни 2013 г., №24, с. 5–9.
- Magyar B. Magyar polip – A posztkommunista maffiaállam. (Унгарски полип – посткомунистическата мафиотска държава.) – In: *Magyar polip – A posztkommunista maffiaállam*, ed. Magyar Bálint és Vásárhelyi Júlia. Budapest: Noran Libro, 2013.
- Ara-Kovács A., Magyar B. Birodalmak perifériáján. (В периферията на империята.) – *Magyar Narancs*, 24 февруари 2014 г.
- Magyar Bálint: A posztkommunista maffiaállam rendszerképző sajátossága. (Системообразуващата особеност на посткомунистическата мафиотска държава.) – In: *Magyar polip – A posztkommunista maffiaállam*. Ed. Magyar Bálint és Vásárhelyi Júlia. Budapest: Noran Libro, 2014.
- Ara-Kovács A., Magyar B. Az Európai Egyesült Államok és Magyarország. (Съединените щати на Европа и Унгария.) – *Élet és Irodalom*, 12 юни 2015 г.

След като Венелин Йорданов Ганев завършва право в Софийския университет, той става доктор по философия в Чикагския; пак там започва да работи по тази книга през 1997 и я издава в университета Корнел през 2007 г. В оригинал на английски книгата се казва *Preying on the State: the Transformation of Bulgaria after 1989*. Посрещната е с академични адмирации от специалистите във водещи американски университети. В ред рецензии е подчертано, че пред международната научна общност е казана нова гума, валидна не просто за България, а и изобщо за научното (не)разбиране на преходите „от социализъм – към ?“, започнали преди четвърт век.

Деян Кюранов

ТЪРСЕТЕ

„България Версия 0.5“ цели да даде истински отговори на много от въпросите, които си задаваме ежедневно. Тази книга е за всеки, който се запитва защо положението в България е такава, каквото е. На достъпен език, с много примери и сравнения с развити държави, са описани основните принципи на съвременно стабилно демократично държавно устройство и как те липсват или са силно нарушени в България, което предопределя повечето от проблемите ни.

Авторът Орлин Тодоров не само дава отговори на въпросите, но предлага решения за проблемите.

ТЪРСЕТЕ

Темата на проекта, разбира се, не е избрана случайно. Още към началото на изследванията са видни и с просто око симптомите на разочарование от функционирането на демократичната система и от ниската ефективност на управлението в България – проблеми с правовата държава, спад в политическото участие, висока волатилност на избирателите, ниска легитимност на партии и граждански организации и т.н. Натрупваното с години масово недоволство от икономическите, социалните и моралните резултати на прехода – с право или не – не подминава и установената в неговото начало демократична политическа система.

ТЪРСЕТЕ

„Черната книга“ разкрива случаи на корупция, които ни показват едно парадоксално явление: наричат я българска, но се случва в сделки с големи европейски фабрики.

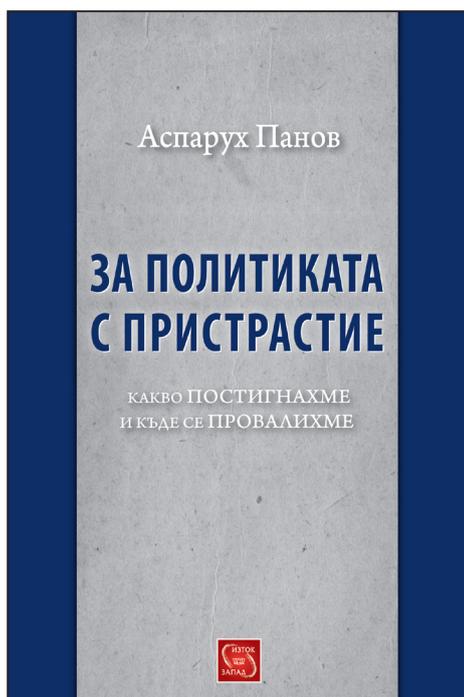
В началото на XX век те продават машини и оръжие: като „гнилите вагони“ за железниците и патроните за армията, купени в нагласени търгове от генералите с прякори „Шарл“ и „Жан“. Посредникът на Антантата Де Клозие привидно спекулира с жито, а в действителност търгува с подкрепата на политиките, които лобират за неговите сделки.

Преследвана от строги правила, корупцията избуява тъкмо там, където забраната е най-силна (двата ембаргови режима срещу бивша Югославия и Ирак). А когато държавата иска да засили някой обявен за важен сектор, в тази комфортна ниша се настанява корупцията, която го отслабва (фирмите на разузнаването „Тексим“ и ИНКО завършват безславно въпреки огромния ресурс и привилегиите, с които разполагат).

ТЪРСЕТЕ

Това е една „събирателна“ книга. В първата си част включва 63 самостоятелни публикации от личния блог на автора Аспарух Панов, писани по различни политически поводи през последните две години. От една страна, те са логично допълнение към анализите и заключенията в трите други негови книги, издадени между 2007 и 2013 г., а от друга, съдържат и много премълчани и недоизказани досега истини за противоречивия български преход, който не само че не е завършил, но като че ли едва сега започва.

Втората част от книгата е посветена на дългогодишното му и изключително ползотворно сътрудничество със седмичника „Култура“, а третата е свързана с едни от най-деликатните и болезнени дефицити в българската политическа и институционална култура – ограниченията в свободата на словото и симбиозата между медиите и политиката.

БАЛИНТ МАДЯР

**ПОСТКОМУНИСТИЧЕСКАТА
МАФИОТСКА ДЪРЖАВА:
СЛУЧАЯТ УНГАРИЯ**

унгарска, първо издание

Превод **Владимир Игнатовски**
Редактор **Огняна Иванова**
Консултант **Йонка Найденова**
Коректор **Габриела Манова**
Компютърна обработка **Марио Йорданов**
и оформление на корицата

Формат **16/60/90**

Обем **23 п.к.**

Дадена за печат **декември 2016**

Излязла от печат **декември 2016**

Предпечат и печат **Изток-Запад**

1407 София, ул. „Христо Ценов“ 9В
тел.: (02) 946 35 21, тел./факс: (02) 943 79 51

e-mail: iztok.zapadbg@gmail.com

iztok_zapad@abv.bg

www.iztok-zapad.eu